

RIJEČ IZDAVAČA

Vrijeme čini svoje. Veo zaborava neumitno prekriva jednu neponovljivu epopeju, događaje i ljude. Prekriva zaboravom svu čistoću i plemenitost bosanskog čovjeka koja se pokazala i, po ko zna koji put, potvrdila u najtežim uslovima koji se mogu zamisliti, uslovima odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995.

Osnovni statutarni zadatak Udruženja „1. Slavna - 111. Viteška brigada“ Sarajevo je borba protiv zaborava, njegovanje i čuvanje sjećanja na kristalno čist ratni put i doprinos pripadnika 111. Viteške brdske brigade 1. korpusa Armije RBiH u odbrani Sarajeva i oslobodjenju naše zemlje.

Mi smo protiv svoje volje bili uvučeni u dug i krvav rat, čije posljedice se osjećaju danas, ali će se osjećati i sutra u mnogim aspektima svakodnevnice na društvenom, obiteljskom i individualnom planu. Mada za rat nismo svi krivi, svi imamo odgovornost da u granicama svojih mogućnosti doprinosimo pomirenju ljudi i naroda, i kreiranju zdravijeg društvenog ambijenta u zajedničkoj budućnosti. Pomirenje, koje je naše pravo i naša obaveza, nije moguće bez istine. To je bio pokretački motiv za izdavanje ove monografije.

Kroz 111. Vitešku brdsku brigadu prošlo je oko 7.000 pripadnika, od kojih je njih 624 ugradilo svoje živote u slobodu koju danas uživamo. Više od 2.000 pripadnika brigade je teže ili lakše ranjeno. 71 borac je dobitnik najvećeg ratnog priznanja – značke „Zlatni ljiljan“, dok su tri pripadnika brigade odlikovani. Bili su različitih etničkih i religijskih određenja, različitih profesionalnih i političkih opredjeljenja. Brigada je u takvom, izvorno bosanskom, sastavu prošla cijeli ratni put, od dana svoga formiranja, 27. maja 1992. godine, do kraja odbrambeno-oslobodilačkog rata. Zato se nadamo da će ova monografija predstavljati naš doprinos promociji i afirmaciji bosansko-hercegovačke kulture, jačanju nacionalne i vjerske tolerancije, i da će omogućiti sticanje novih znanja iz perioda novije historije.

Svima koji su pomogli u realizaciji ovog projekta najiskrenije zahvaljujemo. Posebno se zahvaljujemo porodicama šehida i poginulih boraca na ukazanom povjerenju i saradnji.

Izgubili smo mnoge drugove, prijatelje i saborce. Porodice svoje najdraže: očeve, sinove, braću i sestre. Oni su tiho, jedan za drugim, odlazili u historiju, dokle ih s tugom i ponosom prati naše sjećanje. Ova monografija je potvrda toga. Namijenili smo je njima i svim drugim pripadnicima brigade. Namijenili smo je, s iskrenom vjerom i nadom, i budućim pokoljenjima, za poštovanje i nezaborav.

Sarajevo, decembar 2010. godine.

Upravni odbor Udruženja „1. Slavna – 111. Viteška brigada“ Sarajevo

ISBN 978-9958-1900-0-1

9 789958 190001

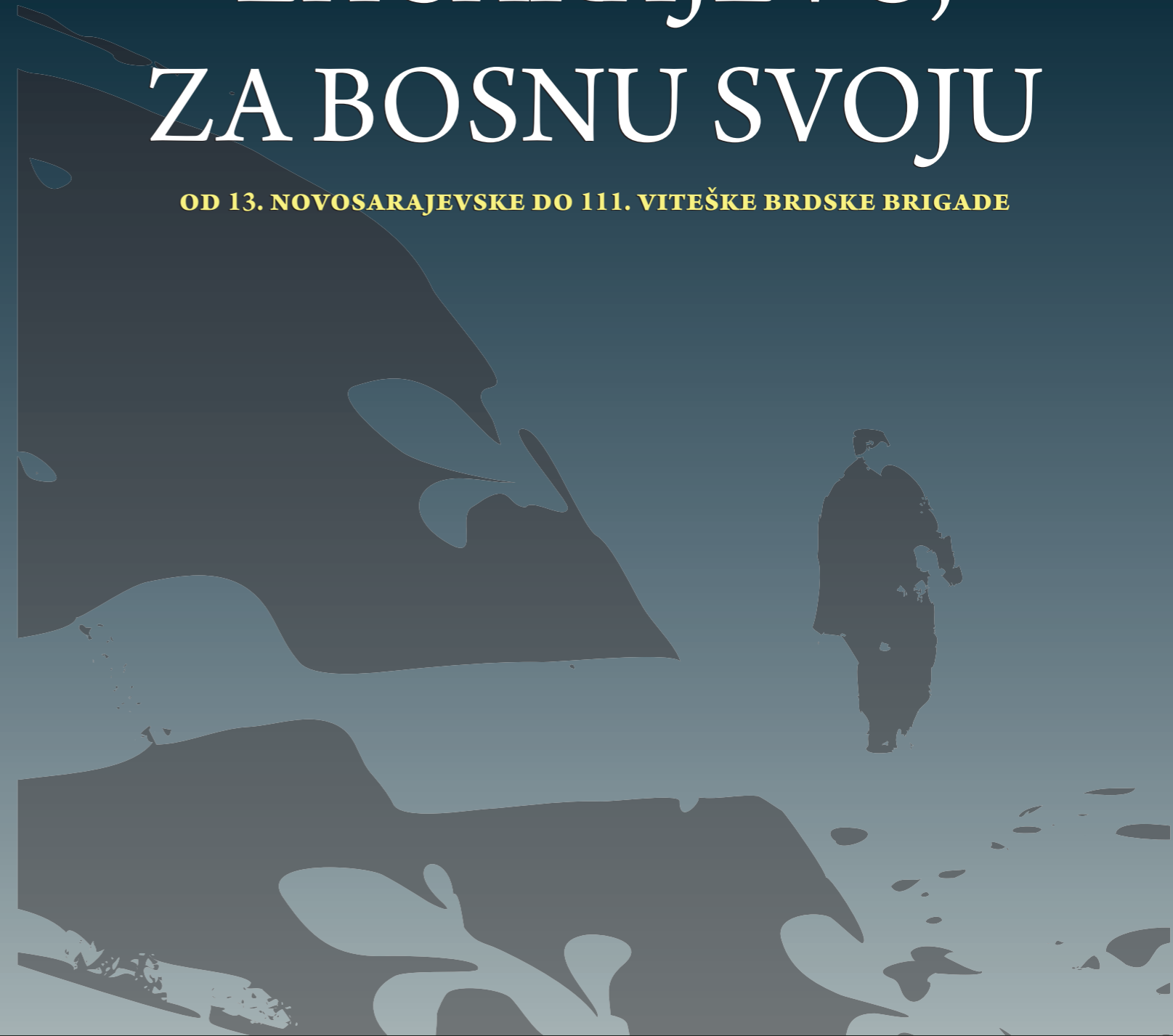
ZA SARAJEVO, ZA BOSNU SVOJU
OD 13. NOVOSARAJEVSKE DO 111. VITEŠKE BRDSKE BRIGADE

MESUD
ŠADINLIJA

MESUD ŠADINLIJA

ZA SARAJEVO, ZA BOSNU SVOJU

OD 13. NOVOSARAJEVSKE DO 111. VITEŠKE BRDSKE BRIGADE

UDRUŽENJE „1. SLAVNA – 111. VITEŠKA BRIGADA“ SARAJEVO

Mesud Šadinlija
ZA SARAJEVO, ZA BOSNU SVOJU
Od 13. novosarajevske do 111. Viteške brdske brigade

Autor

mr. Mesud Šadinlija

Urednik:

mr. Amir Kliko

Recenzenti

dr. Safet Bandžović

dr. Edin Radušić

mr. Vahid Karavelić, general u penziji

Lektor i korektor

Maida Ćerimović-Kulovac

© Udruženje "1. Slavna – 111. Viteška brigada", Sarajevo, 2010. Sva prava zadržana.

Nijedan dio ove knjige ne smije se kopirati, umnožavati, niti na bilo koji drugi način reproducirati bez pismenog odobrenja izdavača.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

355.311.6(497.6)"1992/1995"(084)

ŠADINLIJA, Mesud

Za Sarajevo, za Bosnu svoju : od 13.
Novosarajevske do 111. Viteške brdske brigade /
Mesud Šadinlija. - Sarajevo : Udruženje 1. Slavna
- 111. Viteška brigada, 2010. - 524 str. : ilustr.
; 26 X 20 cm

ISBN 978-9958-1900-0-1

COBISS.BH-ID 18452230

Mesud Šadinlija

ZA SARAJEVO, ZA BOSNU SVOJU

Od 13. novosarajevske do 111. Viteške brdske brigade

Sarajevo, 2010.

» SADRŽAJ «

Uvod	7
------------	---

PRVI DIO

I

(Od prvih izbora do prvih barikada. Uloga JNA, Srbije i Hrvatske. Stvaranje paravojnih snaga SDS. Začeci stvaranja odbrambenih snaga u Novom Sarajevu i Vogošći)	14
--	----

II

(Prvi dani agresije. Formiranje snaga Teritorijalne odbrane RBiH na području Novog Sarajeva i Vogošće. Borbe za Grbavicu i Vraca. Pad Svraka. Pokušaj deblokade grada preko Vogošće. Pofalička bitka. Odbrana naselja Krše)	26
---	----

III

(Dalje okrupnjavanje jedinica. Formiranje 13. novosarajevske brigade. Sanadžačka brigada. Formiranje 1. vogošćanskog odreda)	44
--	----

IV

(Operacija "LJETO-92". Oslobođanje Orlića. Borbe za Hrasno brdo i Vraca. Pokušaji deblokade Sarajeva tokom jula 1992. Operacija "JUG-92". Odbrana Azića. Živi štit: odbrana Orlića)	51
---	----

V

(Formiranje 1. mehanizovane brigade. Drugi vogošćanski odred. Združeni vogošćanski odred. Protiv-diverzantski odredi OpŠO Vogošća. Odbrana Fočanske ulice)	75
--	----

VI

(Operacija "KOVERTA". Oslobođanje kote 850 i Golog brda. Borbe za Mujkića brdo)	82
---	----

VII

(12. brdska brigada. Borbena dejstva u januaru i februaru 1993. godine. 1. motorizovana brigada)	95
--	----

VIII

(Operacija "LUKAVAC-93". Borbe za odbranu Visa, Golog brda, Kote 850 i Orlića)	106
--	-----

IX

(Jesenja defanziva 1993. Prva SLAVNA motorizovana brigada. Operacija "PANCIR 2")	135
---	-----

X

(Kadrovske i organizacijske promjene tokom 1994. Izlazak na Bjelašnicu. Pripreme za jesenju ofanzivu)	142
--	-----

XI

(Oslobađanje Mlakve, Šljemena, Javorske kose i Poljica. Oslobađanje Pandurica i Borikovaca. Posjedanje linije Dujmovska brda – Kilavac – Orlica. Oslobađanje Glavice, Proskoka i Prečkog brda. Prva VITEŠKA motorizovana)	153
---	-----

XII

(111. VITEŠKA brdska brigada. Kraj zime na Treskavici. Operacija "T". Posljednja ofanziva 1. korpusa. Primirje i kraj rata)	182
--	-----

Zaključak	203
Izvori i literatura	206
Korištene skraćnice	208

DRUGI DIO

Šehidi, poginuli i umrli borci	215
Dobitnici odlikovanja i ratnog priznanja značke "Zlatni ljiljan"	323
Starješine	339
Spisak pripadnika brigade	371

*Pripadnicima 1. VITEŠKE motorizovane brigade i njihovim porodicama,
svima koji su branili Bosnu i Hercegovinu i u toj borbi istrajali.*

❖ UVOD ❖

.....

Od svih kolektiviteta: organizacija, partija, pokreta, grupa i sličnih, koji imaju bilo kakav prepoznatljiv identitet i ulogu u historiji Bosne i Hercegovine 20. vijeka, a vjerovatno i u znatno širem vremenskom okviru, nije moguće pronaći sličnu, po prostoru nastanka i djelovanja potpuno autohtonu, tako masovnu i rasprostranjenu organizaciju, koja je tako odlučno uticala na historijske procese u kojima je sudjelovala, na način na koji je to za vrijeme svog postojanja činila Armija Republike Bosne i Hercegovine. To je čini najznačajnijom pojavom u historiji Bosne i Hercegovine 20. vijeka. Značajnija od nje je, po našem mišljenju, samo država Bosna i Hercegovina, u čijoj historiji smo je na takav način ocijenili. Sasvim smo sigurni da ova ocjena u budućnosti historiografije nije ugrožena i da neće biti promjenjena ni kada se prašina burnog kraja ovog vijeka konačno slegne i pred očima ljudi u ovoj zemlji prestanu lelujati utvare historijskih mitova. Ova izvjesnost stavlja pred istraživače dodatnu odgovornost i ispostavlja zahtjev krajnje ozbiljnosti i naučne utemeljenosti rada.

Koliko je iznesena ocjena historijske uloge Armije Republike Bosne i Hercegovine ugrožena u sadašnjosti historiografije u Bosni i Hercegovini?

Višestruko, i to najprije činjenicom da se domaća historiografija isuviše sporo podiže na noge nakon ratnih lomova i teško uspostavlja nove standarde proučavanja historije Bosne i Hercegovine. U okviru ovakvog opisa stanja je i proučavanje savremene historije i historije rata 1992. – 1995. Primjetna apstinencija historičara od ovih tema rezultat je njihove u principu opravdane potrebe za historijskom distancom i nedostatka arhivske građe koja je, zbog zatvorenosti arhiva i drugih ustanova koje je posjeduju, uglavnom nedostupna istraživačima. Kako je potreba javnosti za odgovorima na pitanja iz nedavne prošlosti iz više razloga ipak velika i stalna, u poslijeratnom periodu se pred čitalačkom publikom našao, za bosanskohercegovačko tržište, enorman broj knjiga koje bi se mogle klasifikovati u različite vanhistoriografske žanrove ali koje imaju izražene historiografske pretenzije, a napisane su sa vrlo malo znanja o historijskim zbivanjima kojima se bave, sa još manje općeg znanja i bez imalo upućenosti u naučne metode historiografije. To pogoršava situaciju i kao društvo nas samo po sebi dodatno udaljava od spoznaje historijske zbilje naše nedavne prošlosti, ali je to najmanja šteta (većina ovih knjiga i ne živi dulje od svoje promocije i brze sponzorisanе distribucije). Veću štetu nanosi takođe znatan broj radova iste vrste, koji su podjednako daleko od naučnog pristupa, a koji po biografiji autora ili instituciji izdavača mogu poslužiti neupućenima da ih preporučе kao ozbiljne, a zlonamjernima da ih potvore za vjerodostojne slike prošlosti. Mada svojom naučnom, ili bar dokumentarnom

vrijednošću u suštini mnogo više predstavljaju sliku sadašnjosti nego prošlosti Bosne i Hercegovine, u nesmiljenoj borbi za reinterpretaciju prošlosti, koja se još vodi u regionalnom kontekstu sa globalnim strateškim usmjerenjem, oni mogu proizvesti veoma ozbiljne posljedice. Izuzetke u ovoj produkciji predstavljaju knjige koje također preporučuju imena autora - aktera historijskih zbivanja, a koje većim ili manjim uspjehom autora da se uzdrže od pokušaja kvazinaučne objektivizacije ili preuranjene historijske sinteze i istraju na vlastitim sjećanjima i iskustvima, ostaju javnosti kao vrijedna memoarska štiva.

U takvoj situaciji kao ohrabrujući nagovještaj promjena doživjeli smo poziv Udruženja "1. Slavna – 111. Viteška brigada" Sarajevo da historijsku monografiju o brigadi čiji su pripadnici bili napišemo isključivo kao naučni rad, sa najvećom mogućom objektivnošću.

Prije početka istraživanja imali smo dobar uvid u izdanja koja se bave ratom 1992-1995. i o preovlađujućem kvalitetu istih prethodno smo iznijeli svoj sud. Nekolicina naslova objavljenih u Sarajevu koji donekle predstavljaju izuzetke i koje bi inače preporučili čitateljstvu, nisu nam bili od koristi s obzirom na ograničenost predmeta našeg istraživanja na jednu konkretnu jedinicu Armije RBiH. Nekoliko naslova objavljenih u Beogradu, Zagrebu i Banja Luci, koji bi se inače morali uzeti u obzir u istraživanju širih tema, iz istog razloga nisu nam bili od pomoći. Dio literature naveden u popisu uglavnom je korišten u tekstu prvog poglavlja. U ostalom dijelu knjige oslanjali smo se na mali broj naslova. U toku našeg rada i istraživanja teme, 2009. godine se pojavila knjiga uvaženog Ibrahima Derviševića, jednog od komandanta 1. motorizovane brigade, pod nazivom "*Prva slavna i viteška brigada: herojstvo i žrtve u odbrani Sarajeva '92-'95*". Ova knjiga spada u prethodno apostrofiranu malu grupu uspješnih memoarskih radova objavljenih u Bosni i Hercegovini. Uzdržavši se od naučnih pretenzija, autor je predstavio vlastito ratno iskustvo i pretežno lično viđenje događaja, ostavljajući zanimljivo štivo i koristan historijski izvor. Naravno, takav pristup podrazumijeva i određeni nivo nepreciznosti i subjektivnosti, koje se mogu očekivati i koje traže oprez u korištenju knjige kao izvora, ali ne umanjuju mnogo njenu vrijednost i doprinos autora. U određenoj mjeri mogli smo se osloniti i na vlastite rezultate istraživanja objavljene 2008. godine u knjizi pod naslovom "*Prvi korpus ARBiH 1992 – 1995, nastanak i razvoj*". Zbog nedostatka arhivske građe 1. sandžačke brigade, u odnosu na nekoliko osnovnih činjenica o brigadi kao izvor smo koristili monografiju Murata Kahrovića. Od koristi su nam bili i radovi najpoznatijeg bosanskohercegovačkog ratnog izvještača, novinara Šefka Hodžića. U ostalim dostupnim radovima nismo prepoznali elemente i vrijednosti od značaja za istraživanje naše teme, pa ih stoga nismo naveli u popisu literature.

Tako smo od samog početka bili oslonjeni na istraživanje arhivske građe i drugih dostupnih izvora. U odnosu na uslove u kojima rade historičari u Bosni i Hercegovini, veoma sretnu okolnost predstavljala je činjenica da nam je bila dostupna prvorazredna građa Arhiva ARBiH i da smo bili u prilici pregledati i iskoristiti doslovno sve sačuvane dokumente opštinskih štabova

Teritorijalne odbrane Novo Sarajevo i Vogošća, 13. novosarajevske brigade, 1. sandžačke, 1. mehanizovane, 12. brdske, 1. motorizovane i 111. brdske brigade. U okviru ovih arhivskih fondova očit je nedostatak značajanog broja dokumenata iz početnog perioda rata. Naročito veliki problem predstavljao je mali broj sačuvanih dokumenata 13. novosarajevske i 1. sandžačke brigade. Istražujući ovaj period morali smo koristiti arhivske fondove viših komandi čija je očuvanost znatno bolja, kao i druge izvore o kojima će biti riječi. Stanje građe u fondovima od jeseni 1992. godine je znatno bolje, a za ostale ratne godine integritet fondova je većim dijelom očuvan, pa smo se u punoj mjeri mogli osloniti na arhivsku građu. Osim navedenih fondova, u Arhivu ARBiH bili smo u prilici koristiti i fondove Regionalnog i Okružnog štaba odbrane Sarajevo, Komande 1. korpusa ARBiH, Komandi 12. i 14. divizije ARBiH, kao i dokumente Generalštaba ARBiH. U pogledu korištenja arhivske građe, na osnovu koje je u najvećoj mjeri nastao ovaj rad, zahvaljujući objavljivanju velikog broja dokumenata putem on-line baze podataka sudskih dokumenata ICTY-a u Hagu, po prvi put u bosanskohercegovačkoj historiografiji o ratu 1992-1995, imali smo priliku istraživati i relevantan skup dokumenata druge strane u ratnom sukobu. Nadamo se da je i ta činjenica doprinijela objektivnosti koju smo nastojali postići i kvalitetu rada.

U toku istraživanja koristili smo sve relevantne izvore do kojih smo mogli doći. Osim ratne periodike i sarajevskog *“Oslobođenja”* kao dnevnog lista, koristili smo i nekoliko drugih objavljenih izvora. Ustupljeno nam je i nekoliko vrijednih dokumenata i ratnih bilježnica u posjedu bivših pripadnika brigade, a sa velikim brojem istih obavili smo intervju i razgovore o pojedinim pitanjima bitnim za naše istraživanje. Njihova imena navedena su u fusnotama, a na jednom mjestu u popisu izvora i literature. Ovom prilikom svima izražavamo zahvalnost na pomoći i strpljenju. Ono što je iz naše saradnje bilo dobro po knjigu, po njenu tačnost i objektivnost, njihova je zasluga, a ono što to eventualno nije, propust je autora.

Na navedenom materijalu nastala je monografija *“ZA SARAJEVO, ZA BOSNU SVOJU, Od 13. novosarajevske do 111. Viteške brdske brigade”*. Naslov knjige nije plod autorove kreativnosti i predstavlja dio refrena ratne pjesame “Prva motorizovana brigada” (autor muzike Nedžad Esadović, autor teksta Enver Šadinlija) koji smo posudili.

Knjiga se sastoji iz dva dijela.

U *Prvom dijelu* je u dvanaest poglavlja data historijska rekonstrukcija nastanka, razvoja i ratnog puta brigade. Poglavlja su označena rimskim brojevima, a ispod broja poglavlja u zagradi su navedene kratke naznake sadržaja. Istraživanje i na njima nastali tekst nastojali smo provesti i sačiniti po principima metodologije historijske nauke. Tekst se bavi prvenstveno borbenim dejstvima koje je brigada vodila, kao i organizacijskim promjenama u kojima je nastajala i razvijala se. Naša nastojanja bila su koncentrisana na njihov što tačniji prikaz. Zbog toga ovom prilikom nije bilo prostora za neke aspekte života i rada jedinice, pogotovo ne za bogatiju sliku

svakodevnog života u njoj. Kao dodatnu ilustraciju teksta monografija sadrži 25 historijskih karata, od kojih je jedna kopija originalnog dokumenta, a 24 karte je nacrtao autor. Podaci na osnovu kojih su karte nacrtane plod su istraživanja. Korištene oznake i simboli na kartama su uprošćeni i prilagođeni preglednosti i širem čitateljstvu u odnosu na standardne simbole vojnih karata. Prvi dio knjige završava se *Zaključkom*, popisom korištenih *Izvora i literature* i popisom korištenih *Skraćenica*.

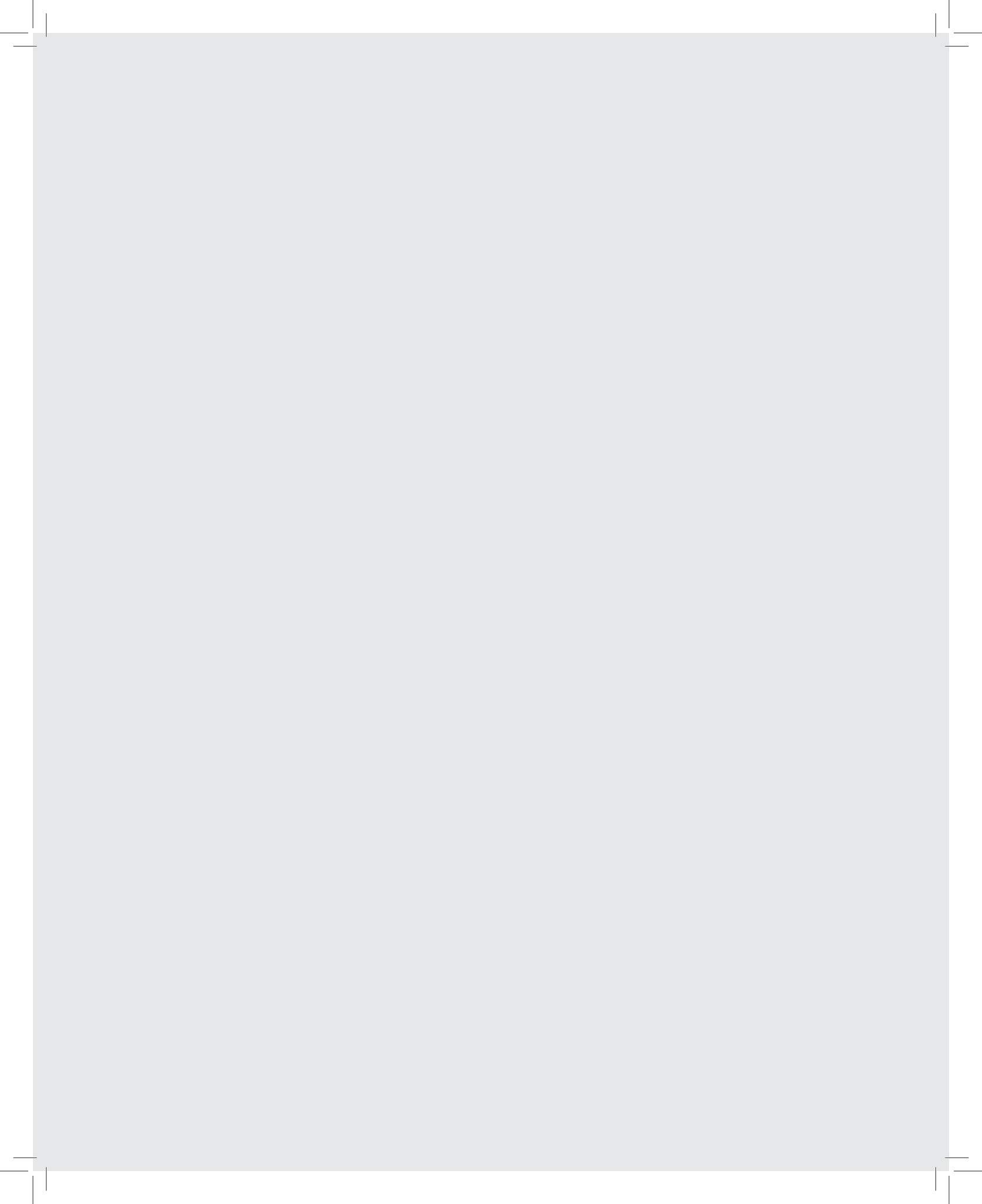
Prvi dio knjige pisan je s namjerom dostizanja naučne objektivnosti prikaza historijskih događaja vezanih za Prvu Vitešku motorizovanu brigadu. Konciznost izlaganja i što čistiji niz predočenih činjenica koji smo nastojali postići, nije dopuštao prostor da se, kada su u pitanju pojedine borbe, bojevi i operacije, pominju imena boraca koji su ih vodili i koji su se u istim naročito isticali. Izuzetak smo činili samo kada su u pitanju šehidi i poginuli borci iz sastava brigade u pojedinim borbenim dejstvima. Imena komandanata, komandira i istaknutih boraca u pojedinim fazama ratnog puta brigade i u pojedinačnim borbama izbjegavali smo veoma dosljedno i s namjerom da ovu knjigu zadržimo van terena u Bosni i Hercegovini veoma omiljene discipline: nadmetanja u ličnim zaslugama, kao i iz bojazni da se ne dovedemo u poziciju da sami procjenjujemo lične zasluge pojedinaca, što ne bi doprinijelo objektivnosti. Takav pristup izražava i duboko lično i profesionalno uvjerenje da su i Bosna, i Armija i Prva motorizovana mogle bez svakog svog pripadnika pojedinačno, i da istovremeno niti jedan pojedinac ne bi značio ništa bez kolektiva jedinice, bez Armije i bez Domovine za koju se borio. Individualna hrabrost i sposobnost bile su doprinos snazi kolektiva i vrednovani su kroz odlikovanja, priznanja i dužnosti koje su pojedincima povjeravane. Zato je *Drugi dio* knjige sastavljen od priloga kojima smo nastojali ispraviti tu posljedicu nastojanja da tekst dostigne naučni nivo izlaganja, i imenom i prezimenom predstaviti ljude čiji je kolektivni napor i žrtvovanje dao rezultate o kojima ova knjiga govori. Prvi prilog predstavlja spisak *Šehidi, poginuli i umrli borci*, a zatim slijede spiskovi *Dobitnici odlikovanja i ratnog priznanja značke "Zlatni ljiljan"* i *Starješine*. Na kraju je dat i spisak *Pripadnici*, u kojem su navedena imena svih pripadnika brigade. Spisak *Starješine*, koji predstavlja registar sa imenima ljudi i dužnostima koje su obavljali u brigadi, a obuhvata dužnosti od nivoa komandira voda do komandanta brigade, sačinjen je najprije na osnovu raspoložive arhivske građe, a zatim je njegova prva verzija predstavljena na seriji sastanaka sa pripadnicima brigade i kritički razmotrena u javnoj raspravi. Nakon toga je na osnovu pismenih primjedbi spisak ažuriran i objavljen na internet stranici Udruženja "1. Slavna – 111. Viteška brigada", sa pozivom za saradnju u cilju njegovog upotpunjavanja. Nakon što su uzete u obzir i primjedbe dostavljene nakon objavljivanja na internetu, registar je ažuriran u formi i sadržaju u kakvom je predstavljen u ovoj knjizi. Za svako u njemu navedeno ime i dužnost posjedujemo dokument i pisani izvor na osnovu kojeg smo ih naveli. Time su bile iscrpljene sve istraživačke mogućnosti. Veliki nedostatak registra je u činjenici da njime nisu obuhvaćeni komandiri odjeljenja. To, i pored svjesnosti značaja ovih starješina u izvršavanju neposrednih borbenih zadataka, i time za

tok događaja o kojima ova knjiga govori, na osnovu raspoložive arhivske građe nije bilo moguće rekonstruisati na minimalno zadovoljavajući način.

Što se tiče ostalih spiskova u *Drugom dijelu*, naš istraživački doprinos sastojao se u pronalaznju relevantnih izvora i evidencija. Autorstvo, čitav tehnički dio, sravnjenje i provjera podataka urađeni su u Udruženju “1. Slavna – 111. Viteška brigada”. Za organizaciju i realizaciju ovog velikog posla zasluge pripadaju u prvom redu predsjedniku Udruženja gospodinu Salku Hajdareviću. Naida Pozder i Vahida Bogunić su u neposrednom kontaktu sa porodicama šehida i poginulih boraca vršile ažuriranje ličnih podataka i prikupljanje fotografija. Ernad Aganović i Amina Hajdarević su izvršili ažuriranje i tehničku obradu spiskova pripadnika brigade. U posljednjoj fazi obrade podataka i tehničkog prilagođavanja materijala učestvovali su Amina Hajdarević i Vedad Zornić. Pomoć tokom realizacije ovih aktivnosti pružili su: službe za boračka pitanja općina Novo Sarajevo, Vogošća, Centar, Goražde, Prača, Tuzla; udruženja porodica šehida i poginulih boraca općina Novo Sarajevo, Novi Grad, Olovo; JOB – Vogošća; Ministarstvo za pitanja boraca FBiH; sektori/odsjeci za pitanja iz oblasti vojne evidencije Unsko-sanskog kantona, Bosansko-podrinjskog kantona, Tuzlanskog kantona; MUP Kantona Sarajevo; Policijska uprava Bosanski Petrovac; KJKP “Pokop” d.o.o. Sarajevo; “Foto AS” u vlasništvu Senada Adilovića; Foto klub Sarajevo.

Istražujući historiju Prve Viteške motorizovane brigade stekli smo uvjerenje da je ona sama po sebi dovoljan izvor osjećanja ponosa za sve njene pripadnike. Nastojali smo da ova knjiga bude objektivan prikaz takve historije i da sama postane jedan izvor, ne samo spoznaje o prošlosti Bosne i Hercegovine, već i takvog osjećanja. To je bio cilj koji smo nastojali postići. Koliko smo u tome uspjeli prosudiće čitaoci. Ako smo imalo uspjeli i tako naljutili brojne proizvođače mitova i falsifikatore historije u Bosni i Hercegovini (i okolini), to nije bio cilj, već nusprodukt našeg rada zbog kojeg se nećemo sikirati.

PRVI DIO

❖ I ❖

**(Od prvih izbora do prvih barikada. Uloga JNA, Srbije i Hrvatske.
Stvaranje paravojnih snaga SDS. Začeci stvaranja odbrambenih snaga
u Novom Sarajevu i Vogošći)**

U završni čin raspleta jugoslovenske krize Bosna i Hercegovina je ušla, kao i ostale jugoslovenske republike, sa novom demokratski izabranom vlašću. Na nivou republike na vlast je došla koalicija triju nacionalnih stranaka: Stranke demokratske akcije (SDA), Srpske demokratske stranke (SDS) i Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). U Predsjedništvo SRBiH izabrani su kandidati navedenih stranaka. U dva vijeća Skupštine SRBiH pobjedničke stranke su osvojile ubjedljivu većinu: SDA 35,85%, SDS 30% i HDZ 18,35% od ukupno 240 mandata.¹ U 109 bosansko-hercegovačkih općina i Gradu Sarajevu, sa svega dva izuzetka, na vlast su došle iste stranke samostalno ili u međusobnim koalicijama.

U Skupštini Grada Sarajeva od 120 mandata 41 je osvojila SDA, 28 SDS i 4 mandata HDZ.² U Općini Novo Sarajevo (površina 47 kvadratnih kilometara, 95.089 stanovnika nacionalne strukture: 35,7% Bošnjaka³, 24,6% Srba, 9,3% Hrvata, 15,9% Jugoslavena i 4,6% ostalih)⁴, koalicija je uspostavila vlast sa sljedećim rasporedom 100 mandata u Skupštini Općine: SDA 21, SDS 24, HDZ 6, opozicija (Savez komunista BiH, Savez reformskih snaga Jugoslavije, Demokratski socijalistički savez, Muslimanska bošnjačka organizacija) 49 mandata.⁵ U Općini Vogošća (površina 69 kvadratnih kilometara, 24.647 stanovnika nacionalne strukture: 50,7% Bošnjaka, 35,8% Srba, 4,3% Hrvata, 7% Jugoslavena i 2,2% ostalih)⁶, od 51 mandata u Skupštini Općine 18 mandata pripalo je SDA, 15 SDS, a 18 mandata osvojile su ostale stranke.⁷

Ovakva struktura novoizabrane vlasti postala je suštinska determinanta krajnje teške pozicije u kojoj se Bosna i Hercegovina našla u raspletu jugoslovenske krize.

Na jugoslovenskoj političkoj sceni se do kraja osamdestih godina 20. vijeka profilirao snažan, ideološki i nacionalno monolitan blok, predvođen političkim rukovodstvom Srbije, u kojem su

¹ Arnautović Suad, *Izbori u Bosni i Hercegovini '90 – Analiza izbornog procesa*, Sarajevo, 1996, 108.

² Ibid, 123

³ Na popisu stanovništva provedenom 1991. Bošnjaci su se u nacionalnom smislu izjašnjavali kao Muslimani. Od 1993. godine ovaj narod svoju etničku pripadnost artikuliše imenom Bošnjaci. U namjeri da smanjimo mogućnost zabune, u daljem tekstu ćemo koristiti odrednicu Bošnjaci i kada govorimo o periodu prije 1993. godine.

⁴ Gelo Jakov i drugi, *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, 1995, 15.

⁵ Arnautović, 118.

⁶ Gelo, 15.

⁷ Arnautović, 118.

bile i vladajuće strukture njenih pokrajina Vojvodine i Kosova, kao ravnopravnih konstitutivnih elemenata Federacije, rukovodstvo Crne Gore i rukovodeća struktura Jugoslovenske narodne armije. Političko djelovanje ovog bloka kretalo se, u suštini, od zahtjeva za recentralizacijom cijele jugoslovenske države do velikodržavnog projekta uspostavljanja srpske države na većem dijelu jugoslovenske teritorije. Ovom bloku su se, u periodu u kojem je njegova nastojanja moguće definisati zahtjevom za recentralizacijom države,⁸ politički suprotstavljala rukovodstva svih ostalih republika na bazi nastojanja da se zaštite ustavne pozicije zagarantovane Ustavom SFRJ iz 1974. godine. Nakon raspada SKJ i provedenih višestranačkih parlamentarnih izbora u republikama 1990. godine, odnosi su se diferencirali od otvorenog nastojanja Slovenije i Hrvatske da izađu iz jugoslovenskog državnog okvira, do nastojanja Makedonije i Bosne i Hercegovine da nađu optimalnu vlastitu poziciju između mira koji je obećavao velikodržavni projekat Srbije i pune neizvjesnosti traženja načina da se zaštiti vlastiti državni suverenitet.

U tom skupu odnosa najvažniji je bio sukob na osovini smisla jugoslovenske države, sukob između Srbije i Hrvatske. Unutrašnja dinamika i intenzitet krize, generisani pozicijama njenih političkih subjekata i međunarodno-političkim kontekstom, brzo su eliminisali najprije nužnost, a zatim i mogućnost jugoslovenskog kompromisa srpskih i hrvatskih nacionalnih politika, što je imalo značaj smrtne presude jugoslovenskoj državi. U takvoj situaciji političke elite Srba i Hrvata nastojale su postići drugačiju vrstu kompromisa i izlaz potražile u definitivnom međusobnom etničkom i teritorijalnom razgraničenju na dotadašnjem jugoslovenskom prostoru, pri čemu su i jedni i drugi, na različite načine i primjereno vlastitim izlaznim strategijama, dovodili u pitanje republičke granice. Okvire i pravila igre u kojoj je trebalo biti postignuto ovo rješenje srpsko-hrvatskih sporova dogovorili su predsjednici Srbije i Hrvatske na sastancima u Karađorđevu i Tikvešu u martu i aprilu 1991. godine, na kojima je bez sumnje utvrđena i osnovna moneta međusobnog namirivanja računa: teritorija Bosne i Hercegovine.⁹

⁸ Radi se o periodu od 1986. godine, od pojave teksta čuvenog Memoranduma SANU u beogradskom dnevnom listu *Večernje novosti* i početaka profiliranja srpske politike u smjeru o kojem je riječ, do januara 1990. godine i raspada Saveza komunista Jugoslavije na njegovom 14. i posljednjem kongresu.

⁹ Posljednji premijer SFRJ Ante Marković je, u izjavi koju je dao kao svjedok na suđenju Slobodanu Miloševiću u Haškom tribunalu, potvrdio da su mu dogovor o podjeli BiH potvrdila u neposrednom razgovoru oba predsjednika, i Milošević i Franjo Tuđman. Predmet Milošević (IT-02-54), "Skraćeni sažetak svjedočenja Ante Markovića", <http://www.un.org/icty/bhs/cases/milosevic/documents/docpros/witness/mil-wit-markovic.htm>. Neposrednu potvrdu dogovora o podjeli BiH svjedoči i historičar Dušan Bilandžić, kojeg je Tuđman uvrstio u uzak krug eksperata koji su trebali taj načelni dogovor operacionalizirati. Dušan Bilandžić, *Povijest izbliza*, Zagreb, 2006, 372-376. Neposrednu izjavu o postojanju sporazuma od Tuđmana je dobio i američki ambasador u SFRJ, uz informacije da je sporazum o podjeli Bosne podržao i vrh JNA, te da je Milošević za takvo rješenje imao podršku Francuske i Grčke. Warren Zimmermann, *Izvori jedne katastrofe*, Zagreb, 1997, 213-215. Vrlo sistematičnu analizu potvrda dogovora o podjeli BiH u izjavama i napisima najbližih saradnika Miloševića i Tuđmana, kao i eksperata koje su ovi, uz Bilandžića, angažovali na konkretizaciji tog dogovora, daje Miloš Minić. Miloš Minić, *Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1998, 19-104. U svojim memoarima, kao i u sučeljavanju sa Miloševićem kao svjedok na suđenju, neposrednu potvrdu postojanja i predmeta dogovora daje i Hrvoje Šarinić, Tuđmanov šef kabineta i ličnost zadužena za neposredne kontakte sa Miloševićem. Fond za humanitarno pravo/ Haški tribunal/ Suđenje Miloševiću/ Transkripti/ *Četvrtak, 22. januar 2004.* - *Svedok Hrvoje Šarinić*, http://www.hlc.org.yu/srpski/Haski_tribunal/Transkripti.

Vodeće srpske i hrvatske nacionalne stranke u Bosni i Hercegovini SDS i HDZ bile su snažno uvučene u glavne matice srpskih i hrvatskih nacionalnopolitičkih tokova. To je značilo da je provođenje širih nacionalnih strategija imalo prioritet u formulisanju unutrašnje politike i odnosa unutar vladajuće koalicije u Bosni i Hercegovini. Jedinstvenu političku platformu za djelovanje u uslovima krajnjeg zaoštavanja krize nije bilo moguće ostvariti unutar državnih organa Bosne i Hercegovine, što je republiku neizbježno vodilo iz pozicije subjekta u poziciju objekta dogovora o raspletu krize.

Rukovodeći vrh JNA, koji se nakon smrti doživotnog predsjednika Jugoslavije Josipa Broza postavio u poziciju samostalnog političkog subjekta na jugoslovenskoj političkoj sceni, od početka osamdesetih godina pravio je planove za upotrebu vojske u cilju spriječavanja produbljenja krize i raspada Jugoslavije. U tom cilju u periodu od 1986. do 1991. preduzete su opsežne mjere reorganizacije Oružanih snaga SFRJ, čiji je osnovni cilj bio smanjenje teritorijalne odbrane republika i pokrajina, njihovo razoružavanje i izdvajanje iz ustavnih nadležnosti republika. Tokom ovih procesa Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine je drastično smanjena sa skoro 314.000 pripadnika u 5.115 štabova, jedinica i ustanova krajem 1986, na nešto više od 90.000 ljudi u 867 štabova i jedinica krajem 1991. U periodu od 18. maja do 13. juna 1990. godine, gotovo svo naoružanje i pripadajuća municija oduzeti su od TO SRBiH i smješteni u magacine JNA.¹⁰

Vojni udar za koji se JNA spremala sam po sebi je bio protivustavni čin, kao i sve mjere i radnje poduzete na njegovoj pripremi, i protiv njega se nije mogao primjeniti republički veto u organima SFRJ. Bile su potrebne mnogo konkretnije mjere i republike koje su bile na udaru, a u kojima struktura novoizabrane vlasti nije predstavljala kočnicu, su ih ubrzo počele preduzimati. Slovenija je spriječila oduzimanje značajnih količina naoružanja svoje Teritorijalne odbrane, a zatim tajnim uvozom naoružanja i opreme iz inostranstva dodatno ojačala svoje odbrambene snage: TO i MUP. Hrvatska je od jeseni 1990, takođe tajnim uvozom naoružanja počela enormno jačati svoje policijske snage i fomirati određenu odbrambenu strukturu u okvirima svog ministarstva odbrane.¹¹ Struktura vlasti uspostavljene u Bosni i Hercegovini nije omo-

¹⁰ Izuzev naoružanja koje su štabovi TO zadržali radi obezbjeđenja objekata TO, te znatne količine naoružanja i municije u vlasništvu radnih organizacija (privrednih preduzeća) koje su imale vlastite jedinice TO. Kompletno naoružanje radnih organizacija JNA će nakon toga pokušati (i u velikoj mjeri i uspjeti) oduzeti kroz proces ukidanja jedinica TO u radnim organizacijama. Ukupno je, od naoružanja i municije koji su se čuvali u magacinima TO SRBiH, oduzeto oko 240.000 cijevi raznog pješadijskog naoružanja i oko 82.000.000 komada municije kalibra do 14,5 mm, te oko 2.700 cijevi raznog artiljerijskog naoružanja kalibra 20 mm i više, sa oko 300.000 projektila za ova oruđa i preko 450.000 metaka za PAT 20 mm. Navedeni podaci dobiveni su istraživanjem arhivske građe Teritorijalne odbrane SRBiH i prezentirani u magistarskom radu autora koji je pod nazivom "Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine u vrijeme jugoslovenske krize: 1986-1992", odbranjen na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 11.03.2008. godine.

¹¹ Aktivnosti naoružavanja Slovenije i Hrvatske intenzivno su praćene od organa bezbjednosti JNA. Kako srpski nacionalni blok nije bio zainteresovan za zadržavanje Slovenije (ili njenih dijelova) u Jugoslaviji, od njenog naoružavanja nije načinjena afera. Afera je isfabrikovana sa uvozom naoružanja u Hrvatsku i kulminirala prikazivanjem špijunskog filma čiji je akter bio tajno praćeni hrvatski ministar odbrane Martin Špegelj na jugoslovenskoj televiziji. O tome i o stepenu organizovanja i naoružavanja hrvatskih snaga za odbranu kakav je dostignut do januara 1991. u: Martin Špegelj, *Sjećanja vojnika*, Zagreb, 2001.

gućavala provedbu bilo kakvih efikasnih mjera za jačanje njenih odbrambenih kapaciteta pred sve konkretnijim prijetnjama njenoj državnoj suverenosti i teritorijalnom integritetu. Struktura komandnog kadra TO SRBiH, u kojoj su na čelnim pozicijama u republičkom i okružnim štabovima bili aktivni visoki oficiri JNA, nije davala mogućnosti za provođenje efektivnih mjera odbrambenih priprema na liniji lojalnosti TO republičkom rukovodstvu, čak i da je hipotetički bilo moguće postići formulaciju takvog zahtjeva rukovodstva. Pokušaj provođenja eventualnog zahtjeva dijela bosansko-hercegovačkog rukovodstva stvarno zainteresovanog za instrumente zaštite državnog suvereniteta, mogao je odvesti u rano zaoštavanje situacije, što je moglo ići u prilog samo politici čiji je naoružani pokrovitelj bila JNA. Slične teškoće bile su i na putu jačanja mogućnosti MUP-a u funkciji zaštite zakonitosti i ustavnog poretka. Na odluku Ministarstva za unutrašnje poslove da u septembru 1991. godine poveća rezervni sastav policije, i pored činjenice da se i to povećanje ostvarivalo u okvirima očuvanja nacionalnog balansa i u kadru i u rukovodnoj strukturi MUP-a, Radovan Karadžić je reagovao burno tvrdeći da Izetbegović stvara muslimansku vojsku i konsultovao se sa Slobodanom Miloševićem o formi odgovora SDS¹². Milošević ovom pitanju nije pridavao mnogo pažnje, već je svom izvršiocu radova u Bosni i Hercegovini savjetovao da se drži JNA i obaveza SDS u popuni jedinica u ovo vrijeme već potpuno posrbljene jugoslovenske vojske, pa je legalno povećanje rezervnog sastava MUP-a BiH izvršeno bez dodatnog političkog zaoštavanja.¹³

Nakon neuspjelog pokušaja srpskog bloka u Predsjedništvu SFRJ da isforsira odluku o proglašenju vanrednih prilika u zemlji, čime bi vrhu JNA bile date odriješene ruke da na legalan način provede mjere predviđene planovima za vojni udar, a što je u martu 1991. godine značilo zaokruživanje teritorije *Jugoslavije koja je moguća*, odnosno države koja bi ispunila maksimalističke teritorijalne pretenzije srpskog nacionalizma u Jugoslaviji, za što su saglasnost i podršku tražili i od vojnog vrha velesile na izdisaju SSSR-a, situacija u zemlji dosegla je kritično stanje. Srpski blok se povukao iz Predsjedništva kako bi stvorio stanje blokade vlasti koje je JNA trebalo poslužiti kao pokriće za udar, a predsjednik Srbije Slobodan Milošević je odmah naredio mobilizaciju rezervnog sastava policije u Srbiji, i naložio da se razmotre mogućnosti i načini formiranja dodatnih snaga radi zaštite Srbije i srpskog naroda van Srbije od prijetnje onih snaga

¹² ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: *Presretnuti razgovor Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića, 23.09.1991.* <http://icr.icty.org>.

¹³ Snage rezervnog sastava milicije bile su dosta manje od snaga TO SRBiH, ali se radilo o ipak respektivnim snagama koje će se u prvim danima odbrane zemlje od otvorene agresije pokazati u svom suštinskom značaju. MUP SRBiH raspolagao je krajem 1989. godine sa oko 39.000 dugih cijevi pješadijskog naoružanja sa odgovarajućim borbenim kompletima municije, te sa 20.618 ručnih bombi, 5.309 tromblonskih mina i 1.919 mina za ručni bacač. Ovo su sredstva predviđena za tadašnji formacijski sastav aktivne i rezervne milicije. Uz njih MUP je imao i obaveznu rezervu u odnosu na formaciju od 2.800 cijevi sa pripadajućom municijom. Sve ovo je bilo savremeno pješadijsko naoružanje kakvo je bilo u upotrebi i u operativnim jedinicama JNA. Osim ove količine, na raspolaganju su bili i viškovi naoružanja u odnosu na tada važeću formaciju u količini od 9.600 cijevi raznog naoružanja različitih modela. ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: RŠTO SRBiH, *Informacija o akciji sigurnijeg obezbjeđenja oružja i municije TO SRBiH*, DT 06/1-79, 13.09.1990. <http://icr.icty.org>.

koje je Predsjedništvo SFRJ odbilo otkloniti ne dajući JNA potrebna ovlaštenja.¹⁴ Prije toga, u vrijeme kada su srpski lideri stvarali atmosferu za uvođenje vanrednih prilika, predsjednik SDS-a je na velikom mitingu ove stranke u Banja Luci početkom marta, pred 50.000 svojih simpatizera, izjavio kako je za Srbe jedina alternativa federalnoj Jugoslaviji *Velika Srbija*.¹⁵ Nakon toga došlo je do prvih oružanih incidenata u Hrvatskoj i već pomenutih sastanaka u Karađorđevu i Tikvešu. Bez obzira na činjenicu da se u aprilu u pokušaje rješavanja jugoslovenske krize uključila i Evropska zajednica, početkom juna 1991, sa približavanjem najavljenog proglašenja državne nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, bilo je posve izvjesno da će se nestanak jugoslovenske države desiti u vihoru ratnog nasilja. SDA na čelu sa Alijom Izetbegovićem, koja je izbore dobila na platformi zaštite Bošnjaka i Bosne i Hercegovine, mada je i dalje polagala izvjesne nade i nastojanja u pravcu postizanja političkog sporazuma o postjugoslovenskoj budućnosti i budućnosti transformisane JNA u Bosni i Hercegovini, u takvoj situaciji je i sama morala nagovijestiti otvaranje drugih vrata za izlaz u slučaju da razvoj događaja krene po predlošku najcrnjeg scenarija kojeg je bilo moguće zamisliti. Na skupu u sarajevskom Domu milicije, 10. juna 1991. godine, na kojem je učestvovalo 380 ljudi iz cijele Jugoslavije, bošnjačkih javnih radnika i predstavnika SDA, osnovano je Vijeće nacionalne odbrane muslimanskog naroda. U okviru Vijeća stvorena je Patriotska liga kao njegovo vojno krilo.¹⁶

U tom trenutku ovo je značilo obznanjivanje volje da se bošnjački narod i cjelovitost Bosne i Hercegovine kao minimalni uslov njegove opstojnosti pod svaku cijenu brane, i nije značilo nikakvu konkretnu i organizacijsku spremnost. Ozbiljnije korake u organizaciji odbrane u okvirima Patriotske lige SDA je preduzela tek od početka jeseni 1991. godine, nakon što je proglašenje slovenačke i hrvatske državne nezavisnosti rezultiralo kratkim slovenačkim ratom i početkom krvavog rata u Hrvatskoj, i nakon gomilanja ogromnih efekta JNA povučениh iz ovih zemalja na teritoriju Bosne i Hercegovine. Od septembra 1991. ta struktura se počela uobličavati u široko zasnovan sistem gotovo identičan teritorijalnoj odbrani, u čijoj osnovi je mreža teritorijalnih vojnih i političkih štabova. Na vrhu organizacije je Glavni štab PL za Bosnu i Hercegovinu, na srednjem nivou organizacije su regionalni štabovi (Bihać, Prijedor, Livno, Doboј, Tuzla, Zenica, Sarajevo, Goražde, Mostar), dok osnovu čine općinski štabovi koji objedinjavaju zamišljenu organizaciju krajnje fleksibilne strukture jedinica od odjeljenja do brigade.¹⁷ Za naglasiti je či-

¹⁴ "Obraćanje građanima Srbije preko RTV Beograd, 16.03.1991.", **Dokumentacioni centar "Ratovi 1991-1999.": Arhiva govora Slobodana Miloševića, www.dcr.org.yu**, Izvor: **Politika**, 17. mart 1991, "Srbija je za Jugoslaviju", str. 1. Vidi i: **Borba**, 17. mart 1991, "Srbija ne priznaje ni jednu odluku Predsedništva SFRJ", str. 1 i 6. Dodatne snage za zaštitu Srbije i srpskog naroda koje je Milošević tražio ubrzo je formirala Državna bezbednost Srbije i to su po zlu čuvene jedinice Crvenih beretki, Srpske dobrovoljačke garde, Škorpioni i slični. Filip Švarn, **Jedinica**, dokumentarni TV serijal, Vreme film i B92, Beograd, 2006.

¹⁵ Janko Velimirović i dr, **Hronologija 1990-1995**, Banja Luka, 2002., str. 27.

¹⁶ Alija Izetbegović, **Čudo bosanskog otpora** (Odabrani govori, intervjui, izjave, decembar 1993 – decembar 1994.), Sarajevo, 1995, 24-25.

¹⁷ **Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine** (u daljem tekstu **AARBiH**), GŠ PL BiH, *Direktiva za odbranu suvereniteta BiH*, Sarajevo, 25.02.1992.

njenica da se radi o zamišljenoj strukturi jedinica, u kojoj su aktivisti Patriotske lige određene ilegalne aktivnosti provodili u okvirima štabova, dok je najveći dio jedinica postojao samo na papiru sačinjenom na anketnoj osnovi spremnosti ljudi da u slučaju potrebe brane zemlju od oružane agresije čije su se konture sve jasnije pojavljivale na horizontu bliske političke budućnosti. U navedenoj većini ove jedinice nikada nisu bile ni okupljane, ni postrojavane, ni naoružane, niti je s njima izvođena bilo kakva druga aktivnost. Tek su manje grupe izrazitih aktivista tajno okupljane i sa njima su vršeni pokušaji izvođenja skraćene osnovne vojne obuke i upoznavanja sa imajućim borbenim sredstvima. Obuku su uglavnom izvodili bivši oficiri JNA koji su takođe od jeseni 1991. godine počeli napuštati JNA i stavljati se na raspolaganje Stranci demokratske akcije. Ove manje borbene grupe su i jedine koje su do početka agresije bile naoružane, za šta su ograničene mogućnosti stvorene nakon zauzimanja dijela garnizona JNA u Hrvatskoj od strane hrvatskih oružanih snaga, od kojih je pod okriljem SDA nabavljeno i u zemlju do proljeća 1992. uvezeno nekoliko hiljada cijevi pješadijskog naoružanja.¹⁸ Ove male borbene grupe u sastavu Patriotske lige ili pod drugim nazivima (na primjer Zelene beretke), ilegalno formirane i naoružane pod pokroviteljstvom SDA, ostaće jedini stvarni domet cijele organizacije i, uz rezervni sastav MUP-a, jedini konkretan oslonac u očekujućem početku agresije. Sa približavanjem trenutka u kojem su morale biti donesene nužne odluke o sudbini Bosne i Hercegovine, tokom kojeg je situacija u zemlji postajala sve složenija u prvom redu kao posljedica aktivnosti SDS, koja je od jeseni 1991. do januara 1992. konkretizovala cjelovitu paradržavnu strukturu na teritoriji BiH stvarajući *srpske opštine, srpske autonomne oblasti* i na kraju Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu, strukture PL su na lokalnim nivoima počele ostvarivati intenzivnije kontakte i koordinaciju sa strukturama unutar štabova TO lojalnim državi Bosni i Hercegovini.

HDZ je je takođe na područjima na kojima je imao vlast ili bar značajniji uticaj provodio pripreme za ratno stanje, i one su bile mnogo temeljitije i konkretnije, i u pogledu organizacije i u pogledu naoružavanja i opremanja, sa snažnim osloncem na Republiku Hrvatsku. Realizovane su u skladu sa dvosmislenom politikom prema Bosni i Hercegovini, kakvu je kreirao Franjo Tuđman, i u kojoj je na taktičkom nivou izražavana deklarativna podrška bosanskohercegovačkoj suverenosti zbog zaštite vlastitih interesa u jugoslovenskom razvodu, a na strateškom nivou izvođene pripreme za zaokruživanje teritorije u BiH koja je, u skladu sa dogovorom iz Karađorđeva, trebala postati ekskluzivno hrvatski prostor i na kraju završiti u okvirima granica države Hrvatske.¹⁹ Organizacijske forme su slijedile obrasce prethodno iskušane u Hrvatskoj, a strategija i taktika u potpunosti su utvrđivane sa hrvatskim vrhovništvom u Zagrebu. Na području Sarajeva HDZ nije pripremio i organizovao nikakve značajnije snage.

¹⁸ Ismet Hadžiosmanović, *Bošnjacko-hrvatski politički obračun*, Mostar, 2006, 67

¹⁹ *Zapisnik sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr Franje Tuđmana s delegacijom Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine uz nazočnost dužnosnika Republike Hrvatske, održanog u Zagrebu, 27. prosinca 1991. godine, Stenogrami o podjeli Bosne, knjiga I*, (priredio Predrag Lucić), Split-Sarajevo, 2005, str. 75-128.

Kao što smo prethodno naznačili, politika SDS od njenog dolaska na vlast u Bosni i Hercegovini nije izlazila iz okvira planova srpske nacionalne politike kreirane u Beogradu. U tom smislu, od početka je glavni zadatak stranke bio podrška JNA u popuni njenih jedinica vojnim obveznicima rezervnog sastava i dobrovoljcima, kao i politička podrška mjerama JNA da u potpunosti iskontroliše cijelu Teritorijalnu odbranu BiH i da unutar državnih organa blokira bilo kakve aktivnosti kojima bi se takvo nastojanje na legalan način onemogućilo.²⁰ Osim ove aktivnosti provedene su i pripreme paravojne strukture pod okriljem stranke. Ova aktivnost je posebno intenzivirana nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, kada su prva iskustva rata u Hrvatskoj pokazala da ova vrsta podrške ne pothranjuje u dovoljnoj mjeri ratni stroj JNA kako bi ostvario zamišljene planove. U samoproglšenim srpskim opštinama SDS paravojnu strukturu potpuno integriše u sistem teritorijalne odbrane u mjestima u kojima je imala apsolutnu vlast. U opštinama u kojima zbog koalicijske strukture vlasti nije mogla posrbiti postojeću strukturu TO, uz formiranje paralelne srpske opštine formiraju se i paralelne srpske teritorijalne odbrane. Kompletna struktura naoružana je od strane JNA, a ogromne količine naoružanja i opreme podijeljene srpskom stanovništvu takođe su poticale iz istih izvora. Paralelno se provode aktivnosti na stvaranju strukture srpskog MUP-a unutar strukture MUP-a SRBiH i njenog potpunog izdvajanja, što će biti dovršeno početkom aprila 1992. godine.²¹

U Općini Novo Sarajevo, iako je nacionalna struktura stanovništva prema popisu iz 1991. bila onakva kakvu smo naveli na početku teksta, SDS je vodio istu politiku kao i u općinama sa apsolutnom srpskom većinom stanovništva. Kroz paradržavnu teritorijalizaciju provedene su pripreme za njeno uključenje u SAO Romaniju i pozicioniranje u planu koji je SDS imao za Sarajevo. Veliki oslonac i pouzdanje u takvim nakanama pružali su enormni kapaciteti koje je JNA imala na teritoriji ove općine, dvije velike kasarne u Lukavici i Kasarna Maršal Tito u središtu općine. Kao i u drugim dijelovima u kojima nisu udjelom u vlasti mogli u potpunosti preuzeti strukturu teritorijalne odbrane, i u Novom Sarajevu SDS je pristupio formiranju paravojne strukture srpske TO. Osnovu strukture činila su odjeljenja²² za čije su formiranje na mjesnom području bili zaduženi predsjednici mjesnih odbora SDS. Isti su Kriznom štabu SDS Novo Sarajevo dostavili spiskove formiranih odjeljenja sa prijedlozima kandidata za dužnosti komandira viših jedinica, kao i nedostajuće količine naoružanja i vojne opreme. Do decembra mjeseca 1991. ova struktura je upotpunjena i utvrđene su nedostajuće količine naoružanja, koje su tada iznosile

²⁰ Ilustrativan je sadržaj zapisnika sjednice na kojoj je Predsjedništvo SRBiH razmatralo godišnji izvještaj o radu RŠTO za 1990. i plan rada za 1991. godinu. **Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine** (u daljem tekstu **AARBiH**), Predsjedništvo SRBiH: "Zapisnik 18. sjednice Predsjedništva SRBiH, održane 24. i 26. juna 1991. godine", broj 02-011-567/91, 26. juna 1991. godine.

²¹ **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata**: Kristijan A. Nilsen, *Ministarstvo unutrašnjih poslova bosanskih Srba: začeci, djelovanje i zapovijedanje i rukovođenje*, 1990.-1992., istraživački izvještaj pripremljen za predmet Krajišnik. <http://icr.icty.org>.

²² Propisana formacija ovih odjeljenja bila je: "komandir, kurir, puškomitraljezac, 9 strijelaca, ručni bacačlija". **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata**: *Uputstvo za formiranje jedinice TO na mjesnom području*. <http://icr.icty.org>.

30% od stvorene formacije²³. S obzirom na brojnost stanovništva u općini i na brojnost članstva SDS, činjenica da je dvije trećine paravojskih jedinica koje je ova stranka mogla da formira bilo naoružano prije decembra 1991. godine govori o razmjerama priprema i odlučnosti rukovodstva ove stranke da silom oružja prisvoji ono što joj ni po kakvom pravu, osim po pravu jačeg, nije moglo pripadati. Tokom decembra su nastavljene aktivnosti na ukрупnjavanju formiranih sastava po mjesnim područjima i na nabavci nedostajućih količina naoružanja i opreme.²⁴ Proces ukрупnjavanja paravojskih jedinica okončan je prije kraja januara 1992. godine, kada su već bili formirani bataljoni ove paravojske i kada su njihovi komandanti pozvani na sastanak u Krizni štab SDS Novo Sarajevo.²⁵

U Općini Vogošća, u kojoj su prema popisu stanovništva 1991. apsolutnu većinu stanovništva činili Bošnjaci, lokalni SDS je proveo isti niz mjera i radnji koji smo opisali u primjeru Novog Sarajeva, jer su i jedni i drugi radili prema obaveznim uputstvima koje je sačinilo rukovodstvo ove stranke. Na teritoriji ove općine takođe se nalazila kasarna JNA u Semizovcu kao i veliki kompleks vojne industrije. U Vogošći je sve konce politike SDS u svojim rukama držao jedan od osnivača ove stranke Jovan Tintor, koji je neposredno obavio i posao naoružavanja paravojske strukture.²⁶

Početak februara mjeseca 1992. godine procjene Glavnog vojnog štaba Patriotske lige Bosne i Hercegovine govore su da bi u slučaju potrebe u njenim sastavima, prema anketnim spiskovima jedinica, moglo biti angažovano oko 80.000 ljudi. Od ovog broja procijenjeno je da bi moglo biti naoružano do 25% ljudi, laskim naoružanjem koje je poticalo iz ilegalnog uvoza, o kojem smo prethodno govorili, ili se nalazilo u ličnom posjedu građana (lovačko i drugo naoružanje u posjedu građana).²⁷

Prema generalnoj organizacijskoj šemi i dostignutom stepenu organizacije kakav smo naznačili, odvijalo se i organizovanje strukture Patriotske lige u općinama Novo Sarajevo i Vogošća. Na području Novog Sarajeva struktura se, po navedenom principu, procjenjivala na mogućnost angažovanja sastava nivoa odreda u mjesnim područjima Hrasno Brdo, Grbavica, Pofalići i Velešići. Na području Vogošće procijenjena struktura odgovarala je ekvivalentu dva odreda.

²³ **Ibid.** Na kraju dokumenta su rukom dopisani brojevi koji se odnose na nedostajuće količine za mjesna područja Vraca, Gornji Kovačići, Tilava, Lukavica, Hrasno Brdo, Pofalići i Miljevići. Sa strane upisana je procjena 30%, što bi u odnosu na sadržaj dokumenta logično predstavljalo procenat nedostajućih sredstava naoružanja u odnosu na potrebe postojećih formacija.

²⁴ Na sastanku Kriznog štaba održanom 23. decembra 1991. u prostorijama SDS Novo Sarajevo, za nabavku naoružanja i vojne opreme ovlašten je Dragan Vučetić. **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: Sastanak Kriznog štaba, 23.12.1991.** <http://icr.icty.org>.

²⁵ Koordinator koji je trebao sazvati sastanak sa komandantima bataljona bio je Momo Garić. **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: Zapisnik sa sastanka Kriznog štaba održanog 29.01.1992. u MZ Lukavica.** <http://icr.icty.org>.

²⁶ Svjedočenje o ovom naoružavanju dao je sam Tintor u televizijskoj emisiji u ljeto 1994. godine. **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: Transkript emisije "Moj gost – njegova istina", urednik Risto Đogo, gost Jovan, Joja, Tintor.** <http://icr.icty.org>.

²⁷ **AARBiH, Uloga Patriotske lige, Zelenih beretki i drugih organizovanih patriota** (Preuzeto iz "NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995" – Separat 2 i 3).

Evropska zajednica je kao uslov za priznavanje državne nezavisnosti Bosne i Hercegovine zahtijevala održavanje referenduma građana po tom pitanju. Prije referenduma, u Sarajevu su 13. februara 1992. započeli i razgovori o budućem ustavnom uređenju zemlje, pod okriljem Evropske zajednice i pod predsjedavanjem portugalskog diplomate Žozeza Kutiljera. Referendum na koji je izašlo 63,95% građana upisanih u biračke spiskove i koji su svojom odlukom legitimizirali bosanskohercegovački zahtjev za državnom nezavisnošću, održan je 29. februara i 1. marta.

U noći 1/2. mart, rukovodstvo SDS je u brižljivo planiranoj operaciji, postavljanjem barikada koje su posjedale naoružane i maskirane grupe pripadnika njene paravojske, presjekla komunikacije i u potpunu blokadu stavila grad Sarajevo.²⁸ Ova akcija SDS nije značila početak ostvarenja njenog plana za Sarajevo, već njegovu generalnu probu i pokušaj da se demonstracijom sile odgodi proglašenje nezavisnosti do okončanja pregovora na osnovi Kutiljerovog plana. Na ove barikade uslijedio je odgovor Patriotske lige i postavljanje kontrabarikada²⁹. Predsjedništvo SRBiH, u cilju smirivanja nastale situacije, saopštilo je da rezultati referenduma ne prejudiciraju ustavnu organizaciju Bosne i Hercegovine, te da će se pregovori o tome nastaviti pod pokroviteljstvom Evropske zajednice. U održavanje mira i akciju mirne deblokade grada uključene su mješovite patrole MUP-a SRBiH i JNA.³⁰ Barikade su uklonjene sa ulica i u gradove se vratio prividni mir i jedno potmulo osjećanje iščekivanja.

Stvoreni privid mira SDS je koristila da završi procese uspostave paradžavne strukture proglašene 9. januara 1992. pod imenom Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Svoj dio posla radile su srpske institucije,³¹ dok je SDS dovršavala teritorijalizaciju srpskih opština.

Skupština srpskog naroda opštine Novo Sarajevo je 26. marta donijela odluku o formiranju Srpske opštine Novo Sarajevo u sastavu SAO Romanije. U sastav ove opštine trebale su ući mjesne zajednice: “Tilava”, “Miljevići”, “Lukavica”, “Vraca”, “Gornji” i “Donji Kovačići”, “Bane

²⁸ O planiranju i izvođenju operacije blokade Sarajeva martovskim barikadama u već pominjanom intervjuu Jovana Tintora. **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata:** *Transkript emisije “Moj gost – njegova istina”, urednik Risto Đogo, gost Jovan, Joja, Tintor.* <http://icr.icty.org>.

²⁹ Sefer Halilović svjedoči da je naređenje za postavljanje kontrabarikada izdao on u svojstvu načelnika Glavnog štaba Patriotske lige. Dokumentarni TV serijal **Generali** (Sefer Halilović), urednik Šukrija Omeragić, Federalna televizija, januar-februar 2007. godine.

³⁰ “Zapisnik sa 56. sjednice Predsjedništva SRBiH, broj 02-011-168/92, 02.03.1992”, Tomo Šimić, **Dokumenti Predsjedništva BiH 1991. – 1994.**, National security and the future 3(7), Zagreb, 2006, 95.

³¹ Sa vanrednog zasjedanja Sabora Srpske pravoslavne crkve, održanog 16. i 17. januara 1992. godine izdato je saopštenje u kojem se navodi da «ni Srpska pravoslavna crkva, ni srpski narod nikada nisu priznali veštačke i nelegitimne “avnojevske” unutrašnje granice ustanovljene, bez istorijskog i etničkog osnova, samovoljom komunističke gerile u uslovima okupacije i građanskog rata». Objavljeno u **Glasniku SPC**, januar 1992. godine, navedeno prema: “Hronologija događaja 1966-2006”, **Kovanje antijugoslovenske zavere**, Knjiga 1, Beograd, 2006, 271.

U Sarajevu je 30. marta 1992. godine održan Kongres srpskih intelektualaca BiH, na kojem je zapaženo učešće imala intelektualna elita iz Beograda, koja je na kongres donijela u SANU izradene etničke mape BiH. U Deklaraciji ovog kongresa kaže se da je «sudbina srpstva nedjeljiva i da se sve što se događa u jednoj srpskoj zemlji odnosi na sve Srbe ma gdje živjeli, jer su sve srpske zemlje jedinstven prostor», a u konkretnoj situaciji kongres smatra da je «jedino rješenje za BiH da bude trodjelna državna zajednica u kojoj će Srbi suvereno stati na svoje međe». Navedeno prema: **Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta**, Beograd, 2006, str. 25.

Šurbat”, “Rava Janković”, “Slobodan Princip Seljo”, “Ivan Krndelj”, “Pero Kosorić”, “Blagoje Parović”, “Danilo Đokić”, “Hrasno brdo”, “Nikola Tesla”, “Avdo Hodžić”, “Omer Maslić”, “Bratstvo-jedinstvo”, “Gornji” i “Donji Pofalići”, te, kako se u odluci kaže, dijelovi mjesnih zajednica “Gornji” i “Donji Velešići” nastanjeni srpskim stanovništvom. Osim praktično cijele teritorije Novog Sarajeva, srpska opština je trebala u svom sastavu imati i dijelove opštine Novi Grad, mjesne zajednice: “Otoka”, “Staro Hrasno”, “Petar Đokić”, dio mjesne zajednice “Ivo Lola Ribar”, te “Odžakovići”.³²

U isto vrijeme u Vogošći su poslanici SDS u Skupštini opštine napustili poslaničke klupe i istupili sa zahtjevom da se izvrši podjela opštine na etničkom principu. Pri tome je srpskoj opštini trebalo pripasti sve osim mjesnih zajednica “Svrake”, “Gora”, “Hotonj” i “Kobilja Glava”, na čijem području su se, osim privatnih stambenih objekata, nalazile samo dvije školske zgrade, dok su središte opštine, sva infrastruktura, javni i privredni objekti, kao i sva industrija trebali pripasti srpskoj opštini. S obzirom na strukturu skupštine, ona je imala uslove da nastavi legalan rad i nakon napuštanja poslanika SDS, te je rezultat ovog zahtjeva ostao na nivou pregovora stranačkih predstavnika, sve dok SDS nije odlučio da silom oružja ostvari svoje teritorijalne zahtjeve.³³

U tako uzavreloj političkoj situaciji u kojoj je početak oružanih sukoba predstavljao pitanje trenutka, Predsjedništvo SRBiH je stanje u regularnoj oružanoj sili Bosne i Hercegovine, njenog Teritorijalnoj odbrani, u razmatranje uzelo na sjednici održanoj 11. marta. Ovom prilikom je komandant RŠTO general Drago Vukosavljević podnio izvještaj o borbenoj gotovosti TO čiji je dio bila i informacija o činjenici da je JNA oduzeto naoružanje vratila u 28 općina Bosanske Krajine i istočne Hercegovine u kojima je politički dominirala SDS. Predsjedništvo je ovom prilikom odlučilo da sa JNA otpočne pregovore o daljim uslovima čuvanja naoružanja TO, pri čemu je insistiralo na jednakom odnosu: ili vraćanju naoružanja svim općinama ili ponovnom oduzimanje naoružanja i od pomenutih 28 općina.³⁴ Takvi pregovori nisu nikada započeli, jer je JNA imala vlastito viđenje ovog problema i u prioritetu imala naoružavanje formacija SDS, ne samo naoružanjem oduzetim teritorijalnoj odbrani, već i naoružanjem iz njenih rezervi, i to je provodila u svim dijelovima Bosne i Hercegovine u kojima je SDS imala kapacitet da uspostavi vojnu organizaciju. Tako je 2. marta, na dan blokade Sarajeva od strane naoružanih formacija SDS, komandant 2. vojne oblasti general Milutin Kukanjac naredio da se ova struktura na području Novog Sarajeva dodatno pojača sa 250 automatskih pušaka iz magacina Kasarne “Slobodan Princip Seljo” u Lukavici.³⁵

³² “Povodom odluke o formiranju Srpske opštine Novo Sarajevo: Uzet i dio Novog Grada”, *Oslobođenje* (Sarajevo), 1. april 1992., 15

³³ ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: *Izjava svjedoka: Bilal Hasanović*. <http://icr.icty.org>.

ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: “Vogošća ima perspektivu”, *Naš glas* (Vogošća), br. 60 i 61, 13. juli 1992. <http://icr.icty.org>.

³⁴ “Zapisnik sa 57. sjednice Predsjedništva SRBiH, broj 02-011-194/92, 11.03.1992.”, Šimić, 95.

³⁵ ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata: *Komanda 2.VO, Predaja AP 7,62 mm, pov.broj 16/28-3, 02.03.1992.* <http://icr.icty.org>.

Sa približavanjem trenutka međunarodnog priznanja državne nezavisnosti Bosne i Hercegovine napetosti i incidenti su se pojačavali. Krajem marta, nakon proglašenja srpske opštine na području Bosanskog Broda, otpočeli su višednevni krvavi sukobi na ovom području. U Bijeljini su 1. aprila upale specijalne jedinice Državne bezbednosti Srbije pod komandom Željka Ražnatovića Arkana, koje su u dva dana praktične demonstracije uspostavile obrasce zločina i terora nad nesrpskim stanovništvom, koji će se u narednim danima ponavljati u mnogim bosansko-hercegovačkim gradovima.

Na ovakav razvoj događaja Predsjedništvo SRBiH je 3. aprila donijelo odluku kojom odobrava mobilizaciju Teritorijalne odbrane i rezervnog sastava milicije u općinama u kojima vlasti procjene da je to potrebno. Na sjednici održanoj 4. aprila, s obzirom na situaciju na terenu, Predsjedništvo je praktično naložilo mobilizaciju TO u cijeloj Republici i gradu Sarajevu, zatim mobilizaciju cjelokupnog rezervnog sastava milicije, kao i mobilizaciju civilne zaštite prema procjeni potreba na općinskom nivou. Zatražena je i efikasna pomoć i uključivanje JNA u rješavanje situacije u BiH.³⁶

Odmah nakon sjednice Predsjedništva 4. aprila, komandant 2. vojne oblasti general Milutin Kukanjac naredio je povećanje stepena borbene gotovosti svojih jedinica, izmještanje svojih snaga izvan garnizona u kojima bi mogli biti blokirani na dominantne položaje izvan gradova, te dodatne mjere obezbjeđenja objekata JNA.³⁷ Snage JNA pod komandom ovog generala su već 5. aprila zauzele sarajevski aerodrom i u narednih nekoliko dana cijeli grad stavile u gotovo potpunu blokadu, što je bila priprema i uvertira u predstojeću opsadu grada, spriječavajući svaku mogućnost pojačavanja snaga njegove odbrane, dok je istovremeno u maksimalno mogućoj mjeri uvećavala snage napadača.³⁸

Na istoj liniji djelovao je i komandant RŠTO general Drago Vukosavljević, koji je po povratku sa sjednice Predsjedništva praktično raspustio svoj štab, osim grupe istomišljenika i zavjerenika, sa kojima je u noći 5/6. aprila napustio svoje komandno mjesto i otišao u kasarnu JNA u Lukavici.

Napuštanjem baze jednog dijela specijalne jedinice MUP-a SRBiH, kojeg su činili pripadnici srpske nacionalnosti, sa opremom i naoružanjem, dovršena je podjela MUP-a, a zatim je 5. aprila izvršen napad srpskih specijalaca na školu MUP-a na Vracama. Na nekoliko mjesta u gradu ponovo su postavljene barikade. Masa građana okupljena na antiratnim demonstracijama ispred skupštine SRBiH, krenula je na barikadu postavljenu kod Vrbanja mosta. Na ove ljude

³⁶ "Zapisnik sa 65. sjednice Predsjedništva SRBiH, broj 02-011-354/92, 04,05,06. i 07.04.1992.", Šimić, 126.

³⁷ **AARBiH**, Komanda 2. VO JNA, *Naređenje*, Str.pov.broj 09/80-23, 04.04.1992. godine

³⁸ Prema izjavi generala Milutina Kukanjca u beogradskoj Borbi od 15. i 23. novembra 1993. godine, JNA je izmjestila naoružanje, municiju i drugu vojnu opremu iz svojih magacina na prostore pod kontrolom SDS. Srpskoj paravojski JNA je predala 90% ukupnih efektivna sa kojima je raspolagala u BiH. Uz to je na istu adresu isporučila i 70% od ukupnih količina naoružanja, municije i opreme koju je opljačkala od TO SRBiH. Navedeno prema: *Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta*, 34-36.

je otvorena vatra sa položaja srpskih snaga u Kovačićima i pale su prve civilne žrtve u gradu. Nakon toga, masa svijeta je provalila u Skupštinu BiH, demonstracije su dobile političku dimenziju i prerasle u pokušaj državnog udara.³⁹ Tokom noći Grad je bio izložen prvom snažnom artiljerijskom napadu sa srpskih položaja.⁴⁰ U jutarnjim satima 6. aprila uslijedili su i pješadijski napadi paravojskih snaga prema Vasinu Hanu, Jarčedolima i Širokači. Tokom dana nastavljen je antiratni miting pred Skupštinom. Ovaj put su vatru na učesnike mitinga iz zgrade hotela Holidej-in otvorili snajperisti iz obezbjeđenja SDS.⁴¹ Iste večeri, Predsjedništvo SRBiH donijelo je odluku o proglašenju vanrednih prilika i uvođenju policijskog sata na području Grada Sarajeva.⁴²

³⁹ Okupljena masa insistirala je na ostavkama Vlade i Predsjedništva SRBiH. Predjednik vlade Jure Pelivan je i podnio ostavku, a istu mogućnost je najavio i predsjednik Predsjedništva Alija Izetbegović. Na samozvanom parlamentu u zgradi Skupštine formirana je i pučistička vlada pod nazivom *Komitet nacionalnog spasa*. "Osvajanje slobode", *Oslobođenje* (Sarajevo), 07.04.1992; "Komitet nacionalnog spasa", *Oslobođenje* (Sarajevo), 7. 4. 1992.

⁴⁰ U daljem tekstu trudićemo se da, u skladu sa normama metodologije historijske nauke, za historijske pojave (političke stranke, vojske, policije, države) koristimo one nazive kojima su se same nazivale i koji su korišteni u historijskim izvorima. Termine kao što su *sa srpskih položaja*, *srpske snage* i slične, koristićemo u slučajevima kada prema raspoloživim izvorima nije moguće odrediti radi li se o VRS, MUR RS, JNA, MUP-u Srbije, DB Srbije, dobrovoljačkim ili nekim drugim jedinicama iz Srbije.

⁴¹ "Narod brani grad", *Oslobođenje* (Sarajevo), 08.04.1992.

⁴² "Zapisnik sa 65. sjednice Predsjedništva SRBiH, broj 02-011-354/92, 04,05,06. i 07.04.1992.", Šimić, 127

❖ II ❖

(Prvi dani agresije. Formiranje snaga Teritorijalne odbrane RBiH na području Novog Sarajeva i Vogošće. Borbe za Grbavicu i Vraca. Pad Svraka. Pokušaj deblokade grada preko Vogošće. Pofalička bitka. Odbrana naselja Krše.)

Nakon događaja pred Skupštinom, prvih civilnih žrtava na Vrbanja-mostu i napada specijalaca MUP-a SrRBiH na školu MUP-a SRBiH na Vracama 5. aprila 1992. godine, rat protiv države Bosne i Hercegovine postao je bolna i krvava stvarnost građana Sarajeva. Dok se u zgradi Skupštine Bosne i Hercegovine odigravao iluzionistički igrokaz pokušaja političkog puča pod sjenkom pokrenutog golemog i jedinstvenog srpskog ratnog stroja, dotle su aktivisti Patriotske lige i drugi građani, odlučni da brane svoj grad, radili ono što je bilo u njihovoj moći. Grupa pripadnika Patriotske lige iz Pofalića tokom dana je učestvovala u spašavanju pitomaca iz škole MUP-a na Vracama. U noćnim satima 5. aprila aktivisti PL ušli su u magacin Teritorijalne odbrane i Sportskog saveza Sarajeva na strelištu u Velešićima. Iz magacina su uzeli oko 50 komada ispravnog naoružanja i oko 200 komada onesposobljenih pušaka M-48 kojima su nedostajali zatvarači, te veću količinu municije raznog kalibra i nešto intendantske opreme i ABHO sredstava. Naoružanje i municija podijeljeni su snagama PL iz Velešića i drugim subjektima u gradu koji su se već stavili u funkciju odbrane.⁴³

Sutradan, 6. aprila 1992. godine, zemlje Evropske zajednice priznale su nezavisnost države Bosne i Hercegovine, a na njen glavni grad počeli su artiljerijski i pješadijski napadi srpskih snaga.⁴⁴ Činom međunarodnog priznanja države i potrebom da se bezuvjetno stupi u odbranu njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, bili su eliminisani svi politički razlozi blokade koji su tako dugo sprječavali državne organe Bosne i Hercegovine da aktiviraju ustavne mehanizme zaštite države. Predsjedništvo SR Bosne i Hercegovine je 8. aprila donijelo odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti. Za vrijeme trajanja stanja neposredne ratne opasnosti, Predsjedništvo je, u proširenom sastavu, moglo donositi uredbu sa zakonskom snagom i validne odluke iz skupštinske kompetencije.⁴⁵ U tako uspostavljenom kapacitetu, Predsjedništvo je donijelo i uredbu sa zakonskom snagom kojom se iz imena države briše atribut *socijalistička* i naziv države mijenja u Republika Bosna i Hercegovina.⁴⁶ Donesena je i uredba sa zakonskom snagom

⁴³ **Bilježnica** Ćamila Idrizovića

⁴⁴ "Narod brani grad", *Oslobođenje* (Sarajevo), 08. 04. 1992.

⁴⁵ "Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti", *Službeni list RBiH*, 1/92.

⁴⁶ "Uredba sa zakonskom snagom o izmjeni naziva Socijalističke republike Bosne i Hercegovine", *Službeni list RBiH*, 1/92.

o ukidanju Republičkog štaba TO SRBiH i formiranju Štaba TO Republike Bosne i Hercegovine, na čije su čelo postavljeni komandant pukovnik Hasan Efendić i načelnik štaba pukovnik Stjepan Šiber. Kao jedinstvena oznaka pripadnosti Teritorijalnoj odbrani, propisan je historijski bosanski grb, štitastog oblika sa šest zlatnih ljiljana na modroj podlozi podijeljenoj poprečno na dva polja.⁴⁷ Narednog dana, 9. aprila, Predsjedništvo je donijelo odluku o objedinjavanju svih dobrovoljačkih i drugih naoružanih sastava, osim MUP-a i JNA, pod jedinstvenu komandu i jedinstvene oznake Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, sa rokom realizacije do 15. aprila⁴⁸, datuma koji će kasnije biti usvojen kao Dan Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Nakon stvorenih uvjeta da se u ustavnu funkciju odbrane države stavi struktura Teritorijalne odbrane, u Opštinskom štabu TO Novo Sarajevo odmah su poduzeti odlučni koraci koji su u dobroj mjeri predstavljali kontinuitet sa dotadašnjim aktivnostima štaba Patriotske lige Novo Sarajevo. To je bila logična konsekvenca činjenice da je komandant Opštinskog štaba PL Novo Sarajevo Salko Idriz bio istovremeno i komandant OpŠTO Novo Sarajevo. Opštinski štab je nakon odluke Predsjedništva o objedinjavanju svih naoružanih sastava pod komandu Teritorijalne odbrane, 9. aprila izdao naredbu da se od dotadašnjih odreda Patriotske lige, kao dobrovoljačke osnove, formiraju odredi Teritorijalne odbrane⁴⁹.

Inicijativu u tom pravcu već 6. aprila ispoljio je i Krizni štab Mjesne zajednice Velešići, kada je donio odluku da se u ovom naselju pristupi formiranju odreda. U početnim aktivnostima na formiranju Odreda Velešići, na liniji realizacije pomenutog naređenja OpŠTO Novo Sarajevo, na čelu odreda bio je rukovodilac kriznog štaba mjesne zajednice Muhamed Musa. Do tada je na čelu aktivnosti Patriotske lige u Velešićima, koja je u organizacijskom smislu, također, bila osmišljena u formaciji odreda, bio Smail Čengiđ. Komandu nad Odredom Velešići 14. aprila je preuzeo Enver Šehović. Snage Odreda Velešići u formiranju tokom aprila i u prvoj polovini mjeseca maja, prvenstveno su raspoređivane u cilju obezbjeđenja i odbrane naselja Velešići i vitalnih objekata u blizini naselja kakav je bio TV-repetitor na Humu.⁵⁰ (Načelan raspored snaga u uspostavljenoj odbrani naselja prikazan je na **Karti 1.**)

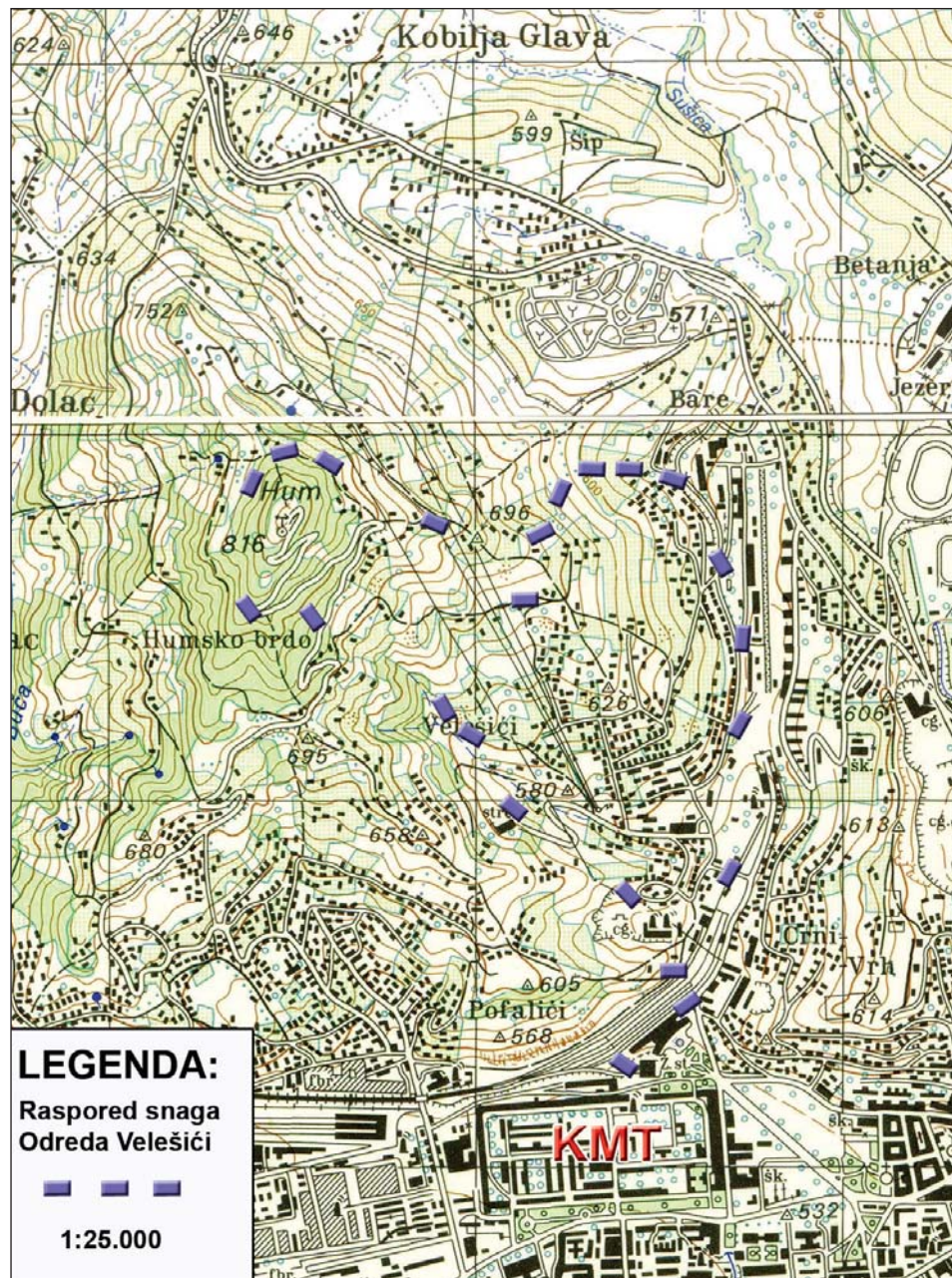
Od strukture organizovane u okviru Odreda PL Pofalići, na čijem je čelu bio Habib Idrizović, 9. aprila formirana su dva odreda Teritorijalne odbrane: Odred Pofalići I, za čijeg je komandanta postavljen Habib Idrizović, i Odred Pofalići II, za čijeg je komandanta postavljen Jusuf Lošić. Od strukture PL sa područja istoimene mjesne zajednice formiran je Odred TO Hrasno Brdo, za čijeg je komandanta postavljen dotadašnji komandant PL Enver Zornić. Opštinski štab TO

⁴⁷ "Uredba o ukidanju dosadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine", *Službeni list RBiH*, 1/92.

⁴⁸ "Zapisnik sa 66. sjednice Predsjedništva SRBiH, broj 02-011-354/92, 09. 04. 1992.", Šimić, 133

⁴⁹ **Razgovor** sa komandantom OpŠTO Novo Sarajevo i komandantom Opštinskog štaba PL Novo Sarajevo Salkom Idrizom.

⁵⁰ **AARBiH**, *Vojno-historijska grada Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis (Autorstvo ovog rukopisa na osnovu građe sačuvane u arhivu nije moguće utvrditi); **Razgovor** sa Salkom Idrizom; **Razgovor** sa Salkom Hajdarevićem; **Bilježnica** Čamila Idrizovića.

Karta 1: Načelan raspored snaga OdTO Velešići u odbrani naselja tokom aprila i prve polovine maja 1992.

Novo Sarajevo nije uspio od strukture Patriotske lige na području Grbavice, na čijem čelu je bio Azem Kaljanac, formirati jedinicu Teritorijalne odbrane.⁵¹

Brza realizacija odluka državnog rukovodstva u pogledu organizacije Teritorijalne odbrane na području Novog Sarajeva bila je apsolutno nužna, s obzirom na značaj teritorije općine za organizaciju ukupne odbrane Sarajeva, na snage JNA raspoređene na njenoj teritoriji, kao i na snage, organizaciju i ciljeve oružanih formacija formiranih pod okriljem SDS. Tu činjenicu su potvrdili i sve učestaliji napadi navedenih snaga i opće pogoršanje sigurnosne situacije.

Artiljerijski napadi na predajnik na Humu i na naselje Šanac izvršeni su 10. aprila.⁵² Sutradan su artiljerijom sa Žuči gađani objekti Elektroprivrede BiH i željezničke stanice.⁵³ U naselju Pofalići 12. aprila došlo je do prvog oružanog incidenta, do razmjene vatre između srpskih paravojskih snaga i pripadnika TO kod objekata "Plavi granap" i kafane indikativnog imena "Ravna gora".⁵⁴ U toku noći 15/16. aprila, u napadu srpskih snaga na zgradu Elektroprivrede BiH, poginula su dva pripadnika MUP-a R BiH. Napad je odbijen. Iste snage su pokušale proboj preko Ulice bratstva-jedinstva, ali su odbijene i vraćene u pravcu Vraca. U jutarnjim satima primijećena je aktivnost naoružane srpske paravojske grupe u rejonu Orlovačka ulica⁵⁵ - Šljivik.⁵⁶ Radilo se o jedinici srpske milicije čiju je smotru tog dana izvršio njen komandir Lazo Bojanić. U sastavu ove grupe bila su 42 dobro naoružana čovjeka, koji su od tog trenutka počeli maltretirati i terorizirati bošnjački i hrvatski živalj u Pofalićima, pretresati automobile i oduzimati ličnu imovinu. Sutradan je, u cilju suzbijanja aktivnosti ovih snaga, u Pofalićima formirana regularna jedinica milicije MUP-a R BiH.⁵⁷

Na području Vogošće, u datoj političkoj situaciji, djelovanje i organizacija Patriotske lige odvijali su se u okvirima koji su po sadržaju bili identični aktivnostima i organizaciji kakva je uspostavljena u ostalim općinama u zoni koju je pokrивao Regionalni štab Patriotske lige Sarajevo, a po obimu je bio srazmjerniji potencijalu koji je Vogošća imala i primjeren specifičnostima gustine naseljenosti općine i etničke strukture stanovništva. Do prve krize organizacije došlo je u novembru 1991. godine kada je komandant Opštinskog štaba PL Vogošća Alija Kulo dobio pouzdanu informaciju da organi sigurnosti JNA, koji su djelovali u kompleksu vojne industrije u Vogošći, raspolažu sa imenima svih rukovodilaca političkog i vojnog štaba i komandira jedinica u okviru vogošćanske PL. Mnogi od ovih ljudi počeli su dobivati prijetnje smrću. Zbog lične sigurnosti i omogućavanja zaštite tajnosti daljnjih aktivnosti na organizaciji odbrane, dotadašnji

⁵¹ **AARBiH**, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis; **Razgovor** sa Salkom Idrizom; **Bilježnica** Čamila Idrizovića.

⁵² **AARBiH**, Komanda odbrane grada Sarajeva, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti na teritoriji Grada*, Broj 02-06/92, 10. 04. 1992.

⁵³ **AARBiH**, NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995": **OTA "Pofalićka bitka"**.

⁵⁴ **Bilježnica** Čamila Idrizovića.

⁵⁵ Današnja Braće Panjeta (op.a.)

⁵⁶ **AARBiH**, RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02-8/9, 16. 04. 1992, 8:00.

⁵⁷ **Bilježnica** Čamila Idrizovića.

komandant Opštinskog štaba PL svoju je dužnost prepustio Muratu Čuturi.⁵⁸ Nakon provođenja referenduma o nezavisnosti Bosne i Hercegovine i blokade putnih komunikacija koja je uslijedila i na području Vogošće, došlo je do političke krize i zahtjeva SDS za podjelom općine, o čemu smo već govorili. Legalna općinska vlast je funkcionisala sve do 12. aprila, kada je održana posljednja sjednica Skupštine.⁵⁹ Na čelu OpŠTO Vogošća nalazio se Jovo Peranović, čije je djelovanje bilo u funkciji politike vogoščanskog SDS-a. Opštinski štab PL imao je određene kontakte sa bošnjačkim i hrvatskim kadrovima u OpŠTO Vogošća i načelni dogovor da se, u slučaju otpočinjanja oružanih sukoba, objedini njihovo djelovanje sa Patriotskom ligom, ali je u planiranju i pripremi odbrane djelovao samostalno. Iako je sadržaj tih planova odbrane uključivao područje cijele općine, i naravno samo gradsko područje Vogošće, evidentna nadmoć srpskih snaga u dijelovima na koje je SDS polagala pravo u zahtjevu za podjelom općine, kao i prisustvo JNA i njene aktivnosti na kontroli komunikacija, početkom aprila 1992. godine su praktično istisnuli strukturu PL na rubna područja sa apsolutnom bošnjačkom etničkom većinom.⁶⁰

Ubrzo nakon posljednje sjednice Skupštine Opštine Vogošća, iz Vogošće su se na područje Barice izmjestili Stanica javne bezbjednosti i grupa starješina iz OpŠTO Vogošća.⁶¹ U Barici je komandu nad OpŠTO Vogošća preuzeo komandant Opštinskog štaba PL Murat Čutura. Štab TO Vogošća izmjestio se iz Barice 20. aprila i uspostavio komandno mjesto na Kobiljoj Glavi u zgradi osnovne škole.⁶² Nakon odluke Predsjedništva RBiH o objedinjavanju naoružanih sastava pod komandom Teritorijalne odbrane, OpŠTO Vogošća je, dolaskom na njegovo čelo komandanta PL, preuzeo komandu nad strukturom Patriotske lige. Već smo rekli da su ukupne snage PL na području Vogošće u januaru 1992. godine procjenjivane na ekvivalent dva odreda, ali su te potencijalne jedinice u stvarnosti bile strukturirane u većem broju manjih jedinica u mjesnim područjima.⁶³ Tako OpŠTO Vogošća, po otpočinjanju svog djelovanja u Barici, nije mogao planirane odrede PL uvesti u sastav Teritorijalne odbrane, kako smo to vidjeli u primjeru Novog Sarajeva. Odredi nisu zaživjeli, pa je rukovođenje i komandovanje nad preuzetim manjim dobrovoljačkim jedinicama i grupama objedinjavano preko neke vrste kriznih štabova koji su funkcionisali po mjesnim područjima. Da bi ovu zatečenu strukturu uokvirili u formacijsku strukturu Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, starješine OpŠTO Vogošća su u prvim danima pomenute krizne štabove pokušali tretirati kao rejonske štabove TO, što je bio poznat i u praksi teritorijalne odbrane provjeren model. Do 23. aprila pod komandom OpŠTO Vogošća funkcionisali su rejonski štabovi Kobilja Glava, Barica, Hotonj, Semizovac i Vogošća (na Saobraćajnom fakultetu).⁶⁴

⁵⁸ **Razgovor** sa Alijom Kulom, komandantom Opštinskog štaba PL Vogošća.

⁵⁹ **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** *Izjava svjedoka: Bilal Hasanović.* <http://icr.icty.org>.

⁶⁰ **Razgovor** sa Alijom Kulom.

⁶¹ **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** *Izjava svjedoka: Bilal Hasanović.* <http://icr.icty.org>. Nisad Balta na osnovu podataka iz svoje radne bilježnice tvrdi da se pomenuti sastanak i izmještanje grupe starješina u Baricu dogodio 11. aprila.

⁶² **Radna bilježnica** Nisada Balte.

⁶³ Izvor ove procjene snaga: **Faid Hećo**, komandant Regionalnog štaba PL Sarajevo.

⁶⁴ **Radna bilježnica** Nisada Balte.

Dok su branioci izlazili na kraj s početnim mukama ponovnog podizanja na noge strukture Teritorijalne odbrane RBiH, koja je u godinama jugoslovenske krize sistematski devastirana od strane JNA i planski modelirana na mjeru u kojoj neće predstavljati smetnju za provođenje plana rukovodećeg vrha jugoslovenske armije, dotle je JNA, koja se međunarodnim priznanjem Bosne i Hercegovine našla u poziciji strane vojne sile na teritoriji druge suverene države, a svojim borbenim angažovanjem u poziciji agresorske sile, dovršavala poslove koji su trebali osigurati zaokruživanje teritorije srpske države na tlu Bosne i Hercegovine. Kolone motornih vozila sa naoružanjem, opremom i materijalno-tehničkim sredstvima praćene oklopno-mehanizovanim jedinicama JNA, užurbano su ovaj materijal izmještale iz vojnih objekata u područja pod apsolutnom kontrolom SDS-a. Tamo će u narednih mjesec dana čitav taj ogromni ratni stroj, sa sredstvima, ljudstvom, formacijom, pozicijama i kontrolom koje je JNA držala na terenu, sa ratnim planovima, logističkom, obavještajnom i kadrovskom nadogradnjom na Vojsku Jugoslavije (u šta se transformisala JNA na teritoriji Srbije i Crne Gore), biti preobučen u novu strukturu nazvanu Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine da bi se prikrili tragovi agresije i posezanja Srbije za teritorijom suverene države Republike Bosne i Hercegovine. U ovoj operaciji koja je trajala do formalnog iseljenja JNA sa teritorije pod kontrolom državnih organa Bosne i Hercegovine početkom juna, a naročito intenzivna bila tokom aprila, u funkciju oružane borbe sa ciljem stvaranja srpske države na tlu Bosne i Hercegovine, stavljeno je ne samo oružje i oprema u vlasništvu JNA, već i oružje u vlasništvu Teritorijalne odbrane RBiH koje je JNA prethodno oduzela i smjestila u svoja skladišta. Najveća takva pljačka na području Sarajeva desila se u noći sa 12/13. april, kada su pod zaštitom artiljerijske vatre JNA, njena nadogradnja – naoružani sastavi SDS-a, opljačkali skladište u kojem se čuvalo naoružanje Teritorijalne odbrane Sarajeva na Faletićima, iz kojeg je otuđeno oko 30.000 cijevi pješadijskog i artiljerijskog naoružanja i pripadajuće količine municije.⁶⁵ Teritorijalna odbrana i MUP RBiH pokušali su snagama, koje su imale na raspolaganju, spriječiti da se isti scenario ne odigra i kada su u pitanju skladišta gotovih proizvoda u vogošćanskoj vojnoj industriji “Pretis”. U ranim jutarnjim satima 18. aprila Specijalna jedinica MUP-a RBiH, u sadejstvu sa snagama OpŠTO Vogošća i SJB Vogošća, prodrla je u krug fabrike “Pretis”, bez upotrebe vatrenog oružja savladala fabričko osiguranje i uspjela izvući tri kamiona ubojnih sredstva, od kojih je za odbranu Sarajeva najveći značaj imala veća količina izuzetih protivoklopnih sredstava. Akcija je izvedena uspješno i sa minimalnim gubicima.⁶⁶ Nakon ovog uspjeha, prema “Pretisu” se uputila još jedna grupa pripadnika TO koja se na samom ulasku u fabriku našla u vatri pripadnika jedinica srpske TO pod komandom Jovana Tintora i pretrpjela znatne gubitke⁶⁷ ne uspjevši prodrijeti do fabričkih skladišta.

⁶⁵ Mesud Šadinlija, *Prvi korpus ARBiH: nastanak i razvoj 1992 – 1995*, Sarajevo, 2008, 16.

⁶⁶ AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Diverzantska akcija na fabriku “Pretis”*.

⁶⁷ Ukupni gubici bili su 4 mrtva i 7 ranjenih. AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02/36-92, 18. 04. 1992., 14:00. Među poginulima u ovoj akciji bio je i nosilac Ordena heroja oslobodilačkog rata Safet Hadžić.

Ovaj događaj je bio signal za potpuno preuzimanje većeg dijela općine Vogošća od strane jedinica Jovana Tintora, uz punu podršku JNA. Preko stupske petlje, u pravcu Vogošće krenula je kolona od 10 oklopnih vozila JNA.⁶⁸ Iz Vogošće su u krug "Pretisa" došla četiri tenka i dva oklopna transportera.⁶⁹ Srpske snage su zauzele zgradu Općine i sve javne ustanove u Vogošći,⁷⁰ preuzele od JNA oklopna sredstva i kontrolu puta na vogošćanskoj petlji, kao i kontrolu na svim ostalim putevima na području općine.

Nakon ovakvog ukupnog razvoja događaja i djelovanja JNA, Regionalni štab TO Sarajevo naredio je mjere zaprečavanja komunikacija u cilju čvršće kontrole kretanja i efikasnijeg obezbjeđenja ljudi i materijalno-tehničkih sredstava na području regije Sarajevo. Shodno ovom naređenju postavljene su prepreke radi blokade puteva na području općine Vogošća: na Kobiljoj Glavi na ulazu od groblja Bare, na raskrsnici u rejonu Barice, na raskrsnici kod UMC, na raskrsnici u rejonu Grahovišta. Na području Novog Sarajeva prepreke na putevima postavljene su na sljedećim mjestima: kod Fabrike duhana, prema Drinskoj ulici, na pružnom prijelazu u Velesićima, kod kasarne "Maršal Tito" na izlazima prema željezničkoj i autobuskoj stanici, kod Tehničke škole, na raskrsnici u Pofalićima, kod Ekonomske škole, na raskrsnici ulice Ivana Krndelja i zaobilaznice.⁷¹ Ove mjere pokazat će se opravdanim, jer je u naredna dva dana došlo do užurbanih pokreta srpskih snaga i pojačavanja njihovih pozicija.

Mada su značajna pojačanja srpskih snaga do 20. aprila primijećena na području Vogošće i na platou Žući, napad na grad koji je uslijedio 21. aprila došao je iz pravca Vraca preko Grbavice. Napad je predvodila jedinica četnika Srpske radikalne stranke, predvođena Branislavom Gavrilovićem Brnetom. Na potezu stadion "Grbavica" – slastičarna "Palma" napad su dočekali borci Odreda Hrasno Brdo i Pofalići I, koji su brzo zaustavili napad, napadaču zadali značajne gubitke, a četničku elitu stavili u okruženje.⁷² Takva je situacija usijala telefonske žice na relaciji Pale – Beograd, odakle je srbijanski političar i četnički vojvoda Vojislav Šešelj, čiji je odred predvodio Gavrilović, prijetio da će povući sve jedinice koje je iz Srbije poslao u osvajanje Bosne i Hercegovine, ako se njegovi ljudi ne izvuku iz okruženja.⁷³ U tom cilju su angažovane sve raspoložive srpske snage na području Sarajeva. Napadi dodatnih srpskih snaga su dočekani spremno od strane snaga OpŠTO Novo Sarajevo i jedinica MUP-a i odbijeni.

Dobar razvoj situacije u odbrani područja Novog Sarajeva i angažovanje srpskih snaga na ovom pravcu, u popodnevnim satima su iskoristile snage TO sa područja Starog Grada i Centra, izvršivši snažan kontranapad sa osnovice Jevrejsko groblje - Zlatište prema Vracama i pravcem

⁶⁸ AARBİH, MNO RBİH, *Bilten o aktuelnim zbivanjima na teritoriji RBİH na dan 18. aprila 1992. godine.*

⁶⁹ AARBİH, RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02/36-92, 18.04.1992, 14:00.

⁷⁰ AARBİH, RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02-46/92, 20. 04. 1992.

⁷¹ AARBİH, RgŠTO Sarajevo, *Naređenje*, Str. pov. broj 02-33/92, 18. 04. 1992.

⁷² *Bilježnica* Čamila Idrizovića. **Razgovor** sa Salkom Idrizom.

⁷³ ICTY – **on-line baza podataka sudskih dokumenata**: *Transkript presretnutog telefonskog razgovora između Vojislava Šešelja i Branislava Gavrilovića.* <http://icr.icty.org>.

Vrbanja-most - Grbavica. Napad je dao dobre početne rezultate i snage TO su ostvarile značajno napredovanje, ali su se nakon zaustavljanja napada povukle na polazne položaje.⁷⁴

Težište borbenih aktivnosti tokom 21. aprila bilo je na području Grbavice i Vraca, ali je borbi bilo i u drugim dijelovima Sarajeva. Na području Huma poginuo je jedan pripadnik Odreda Velešići.⁷⁵ Artiljerijska vatra agresora nije prestajala ni tokom večeri, a sljedećeg dana su borbe nastavljene na području cijelog grada, sa težištem na području Ilidže. Intenzivnog borbenog djelovanja agresora bilo je i na teritoriji Novog Sarajeva. Velika koncentracija srpskih snaga bila je na području Grbavice i Žući, a u ranim večernjim satima iz kasarne "Maršal Tito" izvršen je prepad jedne borbene grupe na objekat Sarajevske mljekare, koji je odbijen. U ovim aktivnostima aktivnu ulogu su imale jedinice JNA u artiljerijskoj podršci i transportu srpskih snaga, a u toku dana u cilju zastrašivanja građana i branilaca Sarajeva jedan avion JNA tipa MIG-21 u niskom letu je dva puta nadletio grad.⁷⁶ Potpisivanjem primirja uz posredovanje misije Evropske zajednice 23. aprila, borbena dejstva su smanjena, ne i u potpunosti obustavljena.⁷⁷

Štab TO Republike Bosne i Hercegovine, izvlačeći iskustva iz dotadašnjih borbi za odbranu zemlje, 18. aprila izdao je naređenje za okrupnjavanje jedinica Teritorijalne odbrane i njihovo objedinjavanje u vodove i čete.⁷⁸ U OpŠTO Novo Sarajevo je, kako smo vidjeli, struktura preuzeta iz PL već bila formirana na nivou odreda četnog sastava, pa se po ovom naređenju u smislu organizacije nije trebalo posebno raditi. Štab je na raspolaganju, na dan izdavanja naređenja o okrupnjavanju jedinica, imao 1.715 prijavljenih dobrovoljaca, od toga 450 naoružanih, organizovanih u četiri pomenuta odreda sa 15 četa, tri voda i tri odjeljenja.⁷⁹

Opštinski štab TO Vogošća je pristupio realizaciji naređenja za okrupnjavanje jedinica Teritorijalne odbrane. U periodu od 23. do 28. aprila izvršeno je ukidanje rejonskih štabova i okrupnjavanje dobrovoljačkih grupa i manjih jedinica u vodove i čete po mjesnom principu. Do 28. aprila formirane su četa "Barica" i četa "Vogošća" stacionirana na Saobraćajnom fakultetu. Na području Mjesne zajednice Semizovac bio je formiran vod "Svrake" u istoimenom selu, a na Kobiljoj Glavi istoimeni vod. Do 30. aprila formiran je vod "UMC Stara cesta" koji je do 8. maja prerastao u četu. U istom periodu su vodovi "Hum", "Grahovište", "Šip" i "Šipska" prerasli u čete. Vod Patriotske lige u Hotonju nastavio je djelovati u sastavu OpŠTO Vogošća pod tim nazivom.

⁷⁴ AARBİH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na Vraca*.

⁷⁵ Snajperskim hicem na položajima ispod releja Hum ubijen je pripadnik Odreda Velešići **Fikret Krakonja**. AARBİH, RgŠTO Sarajevo: *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02-48/92, 21. 04.1992, 8:00.

⁷⁶ AARBİH, RgŠTO Sarajevo: *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02/67-92, 23.04.1992, 8:00.

⁷⁷ AARBİH, RgŠTO Sarajevo: *Dnevi izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02-76/92, 24. 04. 1992, 08:00.

⁷⁸ AARBİH, ŠTO RBiH, *Okupljanje sastava TO i njihova upotreba – Naređenje*, Pov. broj 02/61-1, 18. 04. 1992. godine.

⁷⁹ AARBİH, RgŠTO Sarajevo, *Pregled stanja popune pripadnicima i dobrovoljcima TO i oformljenim jedinicama u opštinskim štabovima teritorijalne odbrane*, 18. 04. 1992. godine.

U sastavu OpŠTO Vogošća, do početka maja, djelovalo je i samostalno odjeljenje u Mjesnoj zajednici Gora.⁸⁰ OpŠTO Vogošća je 27. aprila od pretpostavljene komande tražio uniforme i oznake TO za 250 ljudi.⁸¹ Štab sa intendantskim odjeljenjem bio je smješten u školskoj zgradi na Kobiljoj Glavi, jedna četa u zgradi Saobraćajnog fakulteta, a ostale jedinice, zbog nedostatka javnih objekata na teritoriji koju su snage TO Vogošća kontrolisale, bile su smještene u privatnim kućama.⁸² U ovoj fazi nije došlo do daljnjeg okrupnjavanja jedinica, pa je Opštinski štab u naredna dva mjeseca sa ovim jedinicama, i sa nešto u međuvremenu formiranih prištapskih jedinica, neposredno rukovodio i komandovao.

Djelovanje JNA bilo je faktički djelovanje agresorske vojne sile, mada je njena komanda u Bosni i Hercegovini nastojala verbalno dokazati kvazineutralnu poziciju, kakvu je držala prethodne godine na početku ratnog sukoba u Hrvatskoj. Jakim snagama zauzimala je značajne vojne objekte u Sarajevu, a snagama razmještenim na prostoru van grada, koji su kontrolisale srpske snage, pružala artiljerijsku i svaku drugu pomoć tim snagama u napadima na grad. Iza fasade iščekivanja dogovora o njenoj budućnosti u Bosni i Hercegovini, JNA se ubrzanim tempom preoblačila u uniformu nove srpske vojske kojoj je ustupala sva sredstva i opremu koju je posjedovala, kako bi, kada dođe vrijeme za povlačenje, poskidala i povukla samo svoje zastave, a stvarne vojne efektivne ostavila na terenu i u funkciji ostvarenja srpskog nacionalnog projekta. Kako su takve aktivnosti postajale sve očitije, a djelovanje JNA sve opasnije po mogućnosti efikasne odbrane, Predsjedništvo RBiH je 27. aprila donijelo odluku o povlačenju JNA sa teritorije Bosne i Hercegovine.⁸³ Na osnovu ove odluke, Štab TO RBiH izdao je naređenje o potpunom zaprečavanju putnih komunikacija kojima je JNA izvlačila materijalno-tehnička sredstva iz svojih objekata na područja pod kontrolom SDS-a, te o blokadi širih područja oko tih objekata i zabrani nenajavljenih izlazaka kolona iz kasarni JNA.⁸⁴

Realizacija ovog naređenja bila je važna na cijelom području koje su kontrolisale snage TO RBiH, ali je od posebnog značaja bilo uspješno ostvarenje blokade kasarne "Maršal Tito" na području Novog Sarajeva. Jake snage JNA koje su posjedale ovaj veliki vojni objekat u srcu grada dijelilo je dvjesto metara prostora sa južne strane do rijeke Miljacke, čiju su lijevu obalu na području Grbavice zaposjele srpske snage. Nešto veći prostor sa sjeverne strane, na kojem su smješteni željeznička i autobuska stanica, dijelio je snage u kasarni od naselja Pofalići, čiji su znatan dio držale mjesne srpske snage pojačane dobrovoljačkim jedinicama sa strane, koje su imale oslonac u snagama koje su posjedale plato Žući sa zaleđem Rajlovca i Vogošće. Iz datog opisa situacije (pozicije prikazane na *Karti 2*) jasno je da je odbrana grada visila na tankom koncu nad kojim se njihala oštrica realne mogućnosti spajanja srpskih snaga sa Grbavice i Pofalića

⁸⁰ **Bilježnica** Nisada Balte.

⁸¹ **AARBİH** OpŠTO Vogošća, *Zahjev za TMS*, Pov. broj 06/31-1/92, 27. 04. 1992.

⁸² **AARBİH** OpŠTO Vogošća, *Izvjestaj*, Pov. broj 02/55-1/92, 29. 04. 1992.

⁸³ "Zapisnik sa 79. sjednice Predsjedništva RBiH, broj 02-011-327/92, 27. 04. 1992.", Šimić, 178.

⁸⁴ **AARBİH**, ŠTO RBiH, *Naređenje o sprovođenju Odluke Predsjedništva RBiH*, Str. pov. broj 02/145-1, 29. 04. 1992.

sa snagama u kasarni, čime bi došlo do potpunog presjecanja teritorije grada i nemoguće pozicije za nastavak njegove odbrane. Zbog toga je OpŠTO Novo Sarajevo veći dio snaga Odreda Velešići angažovao na blokadi kasarne "Maršal Tito". S južne strane kasarne, liniju odbrane duž Miljacke na potezu od Filozofskog fakulteta do zgrade Elektroprivrede BiH, uspostavio je Odred Pofalići II. Snage Odreda Pofalići I bile su postavljene u Pofalićima naspram spomenutih srpskih snaga u naselju.⁸⁵

S razvojem procesa transformacije JNA u vojsku uspostavljene srpske paradržave i daljnjim jačanjem njene vojne snage, opisane teškoće i kritične tačke odbrane Sarajeva povećavale su rizike i neizvjesnosti ishoda bitke za glavni grad Bosne i Hercegovine. Osim snaga jugoslovenske vojske, u kola ostvarenja srpskih ratnih ciljeva u Bosni i Hercegovini od početka agresije upregnute su dobrovoljačke jedinice iz Srbije i specijalne jedinice MUP-a i Državne bezbednosti Srbije.⁸⁶ S druge strane, blokada Sarajeva koju je već od 5. aprila uspostavila JNA i koja je svakim danom i daljnjim uspostavljanjem borbenog rasporeda srpskih snaga oko Sarajeva prerastala u klasičnu opsadu grada, onemogućavala je bilo kakav dotok sredstava kojima bi bile ojačane snage branilaca Sarajeva. Dva pokušaja da se iz pravca Visokog dostave određene količine naoružanja i municije jedinicama TO u Sarajevu preduzeta 22. i 27. aprila spriječile su srpske snage na području Ilijaša, oba puta uz ljudske i materijalne gubitke na strani pripadnika TO Visoko.⁸⁷ Osim u bici za Sarajevo, komunikacijska izolovanost Vrhovne komande i Štaba TO R BiH umanjivala je njihove mogućnosti da uspješno rukovode i komanduju Teritorijalnom odbranom u odbrambenom ratu na širem prostoru Bosne i Hercegovine. Čvrsti obruč opsade, stegnut u drugoj polovini aprila oko grada, vezao je u funkciju odsudne odbrane iz krajnje nepovoljnih pozicija⁸⁸ ogromne ljudske potencijale Sarajeva. Pitanje njihovog oslobađanja, odnosno pitanje deblokade Sarajeva, bilo je od početka jedno od ključnih pitanja rata. Toga su krajem aprila 1992. godine bili svjesni u Štabu TO R BiH, pa su i pored nesređenosti strukture jedinica TO u kojima je u toku bilo okrupnjavanje i formiranje novih jedinica od prijavljenih dobrovoljaca, njihove nevezanosti, slabe opremljenosti i obučenosti, planirali borbena dejstva u cilju deblokade grada. Toga su bili svjesni i napadači na Sarajevo, pa su na području pod svojom kontrolom provodili dodatnu mobilizaciju snaga⁸⁹ i pojačavali napade.

⁸⁵ **Bilježnica** Čamila Idrizovića. **Razgovor** sa Salkom Idrizom. **Razgovor** sa Salkom Hajdarevićem.

⁸⁶ Filip Švarm, **Jedinica**, dokumentarni TV serijal, Vreme film i B92, Beograd, 2006.

⁸⁷ **AARBiH**, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Odbrana transporta naoružanja i municije za Sarajevo*.

⁸⁸ U međosobnom razgovoru dvojice funkcionera odmetnutog srpskog MUP-a nakon opisa situacije u Sarajevu od strane Kljajića, haški zatvorenik i ratni zločinac iz Banje Luke, Stojan Župljanin, i sam konstatuje tako težak položaj odbrane Sarajeva i kaže da "nema za njih goreg lokaliteta pod nebeskim svodom", misleći na braniocima i građanima Sarajeva, te bodri kolegu: "držite ih, samo im na slamku, samo na slamku, vode i malo zraka". **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata**: *Transkript presretnutog telefonskog razgovora između Stojana Župljanina i Čede Kljajića, 07. 05. 1992.* <http://ict.icty.org>.

⁸⁹ Mobilizacija je provedena na području Vogošće, Vraca, Pofalića i Lukavice. Provedena je i uz primjenu sredstava prisile. **AARBiH**, MNO R BiH, *Bilten o aktuelnim zbivanjima na teritoriji R BiH na dan 30. aprila 1992. godine*.

Prvog dana mjeseca maja srpske snage otpočele su dejstva i na spoljnoj i na unutrašnjoj strani uspostavljenog prstena opsade Sarajeva. Iz pravca Ilijaša napad je išao prema Brezi i Visokom. Intenzivirano je neselektivno granatiranje šireg područja grada. Pješadijski napad, podržan tenkovskom vatrom sa Vraca po Ekonomskoj školi, Elektroprivredi i hotelu "Bristol", pokušao je iz pravca Grbavice.⁹⁰ Napad je odbijen, ali su artiljerijske kanonade na grad pojačane.

U pokušaju da se pritisak na grad zaustavi, snage OpŠTO Stari Grad stavile su u potpunu blokadu objekat Komande 2. vojne oblasti JNA na Bistriku. Na ovu blokadu JNA je 2. maja ujutro odgovorila slanjem jakih snaga u centar grada. Oklopno-mehanizovana kolona kretala se iz Lukavice, preko Vraca i Grbavice, pravcem Vrbanja-most – Skenderija – Predsjedništvo RBiH. Branioci grada su ovu kolonu zaustavili na Skenderiji, čeonni dio je uništen a ostaci snaga JNA potisnuti prema Grbavici. U isto vrijeme, vraćajući se sa međunarodne konferencije u Lisabonu, na Aerodrom Sarajevo je sletjela državna delegacija na čelu s predsjednikom Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alijom Izetbegovićem. Aerodrom su još od 5. aprila pod kontrolom držale snage JNA, koje su delegaciju zarobile i sprovele u kasarnu u Lukavici, nakon čega su počeli dramatični pregovori o njihovom oslobađanju u zamjenu za izlazak Komande 2. vojne oblasti JNA iz blokirane zgrade na Bistriku. Narednog dana postignut je sporazum i izvršena razmjena državne delegacije Bosne i Hercegovine, a zatim je došlo i do napada na kolonu JNA u Dobrovoljačkoj ulici.⁹¹

Dok se fokus pažnje bosanskohercegovačke i svjetske javnosti nalazio na pitanju zarobljavanja i razmjene predsjednika Predsjedništva RBiH, dotle su srpske snage nastavljale napade na druge dijelove Sarajeva.

Napad na selo Svrake u Općini Vogošća, koje su branile snage jednog voda OpŠTO Vogošća, počeo je 2. maja navečer. Srpske snage iz Vogošće postavile su pripadnicima TO i stanovništvu Svraka ultimatum za bezuvjetnu predaju naoružanja, a zatim napale selo. Na ovakav razvoj događaja na području Sarajeva i u vezi sa situacijom na području Vogošće, Štab TO RBiH dao je signal za početak dejstava za koja je operativno naređenje sačinio nekoliko dana ranije. Bilo je to prethodno pominjano naređenje za deblokadu Sarajeva napadom u zahvatu komunikacije Visoko-Ilijaš-Vogošća, uz angažovanje snaga TO Visoko i Breza iz pravca Visokog i snaga RgŠTO Sarajevo i snaga MUP-a iz pravca Sarajeva.⁹²

Napad iz pravca Visokog započele su 3. maja znatnije snage Opštinskih štabova TO Visoko i Breza na pravcu Visoko – Kula Banjer – Čekrčiči – Kralupi – Ilijaš i ostvarile pomak oslobodivši oko 14 kvadratnih kilometara teritorije i ovladavši sa nekoliko značajnih objekata na terenu, ali bez približavanja stvarnom cilju napada - ovladavanju Ilijašem i Vogošćom i obezbjeđenju ko-

⁹⁰ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Dnevni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d nateritoriji*, Broj 02-151/92, 02. 05. 1992, 8:00.

⁹¹ Šadinlija, 18

⁹² AARBiH, Štab TO RBiH: *Naređenje br. 2*, Str. pov. broj 02/146-1, 28. 04. 1992.

munikacije Visoko-Sarajevo.⁹³ Na pravcu iz Sarajeva napad su izvršile samo snage OpŠTO Vogošća, nad kojima je komandu nekoliko dana ranije preuzeo Enes Bećirbašić. Snage jačine jedne ojačane čete po zamisli su trebale izvršiti napad pravcem Hotonj – Vogošća – Semizovac, razbiti neprijateljske snage u zahvatu ove komunikacije i u rejonu Semizovca spojiti se sa snagama TO koje su napadale iz pravca Visokog.⁹⁴ Od cijele zamisli, četa OpŠTO Vogošća je borbenim razvojem stavila pod kontrolu dio terena koji se iz pravca Grahovišta spušta skoro do u centar Vogošće i držala dostignute položaje do narednog dana trpeći bočnu vatru iz pravca Blagovca. Napad sa dostignutih položaja nije nastavljen,⁹⁵ a jedinica se uz dosta teškoća narednog dana povukla uz pretrpljene gubitke.⁹⁶

Branioци Svraka su odoljeli do 4. maja, kada su se predali i kada su srpske snage ušle u selo. Nakon predaje, srpske snage su zarobile, uz pripadnike TO, i sve civile, ukupno 580 stanovnika ovog sela.⁹⁷ Sudbina ovog stanovništva bila je jednaka sudbini nesrpskog stanovništva ostalih dijelova Bosne i Hercegovine koje su zauzele srpske snage, sudbina ropskog poniženja, torture, ubistava i protjerivanja. Za njihov smještaj kasarna JNA u Semizovcu pretvorena je u koncentracioni logor, a nakon nje u historijsku mapu beščašća jedne anahrone velikodržavne ideologije na kraju 20. stoljeća upisani su i drugi logori i mjesta zatočenja na području Vogošće, kakvi su “Bunker”, pansion “Kon-tiki”, “Planjina kuća”, “Nakina garaža” i druga, u kojima su žrtve pokušaja uspostave nove srpske države bili, osim stanovnika Svraka, i nesrpski žitelji drugih dijelova Vogošće kojima su ovladale naoružane formacije Jovana Tintora.⁹⁸

Prethodna borbena dejstva, i odbrambena i napadna, nisu bitno promijenila pozicije branilaca Sarajeva. Kritične tačke i rizici koje su one nosile po odbranu nisu otklonjeni, i Sarajevo se gušilo u sve čvršćoj opsadi. Granatiranje grada se pojačavalo, borbene aktivnosti preostalih snaga JNA u kasarnama, pa i jakih snaga u kasarni “Maršal Tito”, bile su sve izraženije. Prostor koji je ovu kasarnu dijelio od srpskih snaga na Grbavici i u Pofalićima činio se sve užim. Postojali su i konkretni planovi na srpskoj strani da se, istovremenim napadom iz pravca Grbavice i Pofalića i

⁹³ AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Artiljerijsko-pješadijski napad na Kula Banjer-Čekrići-Kralupi-Ilijaš.*

⁹⁴ AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Napad na naselje Vogošća.*

⁹⁵ PnŠ ObP OpŠTO Vogošća Iljko Barić u razgovoru je iznio činjenicu da su upućene snage i imale zadatak postaviti se na ovaj način prema Blagovcu i na taj način štititi bok specijalnim jedinicama koje su trebale napasti na glavnom pravcu prema Vogošći i, eventualno, jedinicama iz Visokog po njihovom izbujanju u rejon Vogošće. Kako nikakve specijalne jedinice nisu došle, a ni jedinice iz Visokog, upućena četa se uz izvjesne probleme narednog dana izvukla u pravcu Kobilje Glave. **Razgovor** sa Iljkom Barićem.

⁹⁶ U ovoj akciji poginuo je pripadnik TO Vogošća **Avdić Mehmed**, a jedan borac je ranjen. AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Napad na naselje Vogošća.*

⁹⁷ AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Odbrana sela Svrake.*

⁹⁸ Detalje ovog velikog stradanja u knjizi: Eset Muračević, *Ubijene i nestale žrtve zločina u Vogošći 1992-1995*, Sarajevo, 2001.

pokretanjem oklopnih snaga iz kasarne, izvrši njihovo spajanje i potpuno presjecanje Sarajeva.⁹⁹

Srpske snage u Pofalićima postajale su sve agresivnije, mada to, u odnosu na druge dijelove grada, nije bila glavna karakteristika ove jake i dobro naoružane strukture. Na početku napada na Sarajevo u Pofalićima su stanovnici držali zajedničke straže i punktove, i to je potrajalo do uspostave milicijske strukture pod komandom Laze Bojanića. Nakon toga, srpske snage su uspostavile vlastite straže i punktove, kao i utvrđene borbene linije i otporne tačke u cilju preuzimanja potpune kontrole nad naseljem. Maltretiranje nesrpskog stanovništva na punktovima i slični ograničeni incidenti držali su tonus ratne psihoze u naselju, ali ozbiljnijih napada nije bilo, iako je očekivanje političkog i vojnog rukovodstva ovih snaga očito bilo drugačije. Na dio naselja koji su kontrolisale srpske snage, 9. maja su pale minobacačke granate ispaljene sa Vraca. Na pitanje iz Pofalića zašto ih gađaju, artiljerci sa Vraca su odgovorili da ih gađaju zato što nisu dovoljno aktivni.¹⁰⁰ Doba komšijske pažnje, koja se prvih dana pomalo i preko pušcanog nišana osjećala, prošlo je.

Određeni planovi za rješavanja uskog grla odbrane Sarajeva na potezu od Pofalića do kasarne "Maršal Tito" već su pravljeni tajno u Regionalnom štabu TO Sarajevo. U Komandi Odreda Pofalići I 13. maja je održan sastanak na kome su obavještajni organi odreda, općinskog i regionalnog štaba TO RBiH razmijenili obavještajne podatke u cilju finalizacije plana napada.¹⁰¹

Opći razvoj situacije na sarajevskom bojištu nalagao je hitno djelovanje, ne samo na području Pofalića. Snage RgŠTO Sarajevo 14. maja započele su borbena dejstva na širem prostoru u cilju deblokade grada. Napadi su izvedeni na pravcima Vrbanja-most – Grbavica i Jevrejsko groblje – Vraca, pravcem Stupsko Brdo – kasarna Nedžarići, i kao ključni u ovom pokušaju, izvršen je napad na Ilidžu.¹⁰² Određene aktivnosti izvođene su i na drugim linijama. Odred Hrasno Brdo izveo je uspješnu diverzantsku akciju na vrhu ulica Ozrenska¹⁰³ i Milinkladska, dok je OpŠTO Vogošća pokušao s napadom na pravcu Barica, ali bez uspjeha.¹⁰⁴

U odgovoru na uzavrelost sarajevskog bojišta, srpske snage su, također, djelovale duž cijele linije dodira. 14. maja ujutro su otvorili vatru na položaje 2. čete Odreda Pofalići I. Snage u Pofalićima su potražile pomoć u namjeri da odmah stupe u realizaciju prethodno načelno do-

⁹⁹ O postojanju plana i konkretnim sastancima na Vracama na kojima je dogovarana njegova realizacija, svjedoči Jovan Tintor. Dobro upućeni učesnik ovog sastanka, Tintor, navodi da je sve bilo dogovoreno i da je signal za početak napada trebao dati general Milutin Kukanjac, komandant 2. VO. Njegovo oklijevanje Tintor vidi kao uzrok zbog kojeg nije došlo do presjecanja grada u vrijeme kada su srpske snage bile nadomak tog cilja. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** *Transkript emisije "Moj gost – njegova istina", urednik Risto Đogo, gost Jovan, Jaja, Tintor.* <http://icr.icty.org>.

¹⁰⁰ Iz presretnutog razgovora obavljenog radio vezom. **AARBiH**, RgŠTO Sarajevo, *Redovni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d*, Broj 02-177/92, 09. 05. 1992, 14.00.

¹⁰¹ Šefko Hodžić, "Pofalićka bitka", *Operacija Jesen 94*, str. 7-48, Sarajevo, 2007, 11.

¹⁰² **AARBiH**, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na Grbavicu i Vraca; Napad na Nedžariće; Napad na Ilidžu.*

¹⁰³ Današnja Novopazarska (op.a.)

¹⁰⁴ **AARBiH**, RgŠTO Sarajevo, *Redovni izvještaj o stanju bezbjednosti i b/d na teritoriji*, Broj 02-193/92, 15. 05. 1992.

govorenog plana za ovladavanje naseljem. Kao pojačanje, stigla je jedinica iz Velešića, ali je cijeli pokušaj propao u začetku.¹⁰⁵ Predvečer su srpske snage počele paliti bošnjačke kuće u Orlovačkoj ulici. Stanovništvo je u panici napuštalo kuće i bježalo, a 14 lica je zarobljeno i zatvoreno u podrumu samoposluge u Orlovačkoj. Sutradan 15. maja, komandir 3. čete Odreda Pofalići I, Alija Prazina, čiji su borci branili svoje kuće i porodice u dijelu Orlovačke ulice koji se nalazio u potpunom okruženju srpskih snaga, izvjestio je komandanta Odreda da im je Bojanić, komandir srpske milicije, postavio ultimatum da odmah predaju oružje, i da su dva mještanina to već učinila. Komandant Odreda je naredio komadiru 3. čete da spriječi daljnju predaju oružja, žene i djecu skloni u podrumu kuća i organizuje kružnu odbranu.¹⁰⁶

Opštinski štab TO Novo Sarajevo pristupio je ubrzanim aktivnostima na pripremi odlučne bitke za Pofaliće. U popodnevnom i večernjim satima 15. maja, zajedno sa komandantima Odreda Velešići, Pofalići I i Pofalići II, precizirani su zadaci na osnovu prethodno pominjanog plana i sačinjena zapovijest za napad.¹⁰⁷ U istom vremenu je dogovoreno i angažovanje određenog broja udarnih grupa Regionalnog štaba i Vojne policije.

Pofalićka bitka započela je u jutarnjim satima 16. maja 1992. godine. Na glavnom pravcu napada: Hum – rezervoar – dom Gornji Pofalići, nastupale su snage Odreda Velešići, pojačane udarnim grupama RgŠTO, koje su vodili Enis Srna i Dževad Topić Topa. Njihov zadatak bio je da u sadejstvu s lijevim susjedom, Odredom Pofalići II, snažnim i iznenadnim napadom razbiju neprijatelja na prednjem kraju i izvrše prodor u cilju rasijecanja naselja, opkoljavanja i razoružavanja neprijatelja. Snage Odreda Pofalići II, sa udarnim grupama vojne policije koje su vodili Kerim Lučarević i Ismet Bajramović Ćelo, napao je pravcem: Ul. Ranka Šipke¹⁰⁸ – Ul. Ruđera Boškovića – voćnjak Baždarevo – kafana “Ravna gora”. Jednim vodom odred je zatvarao pravac Željeznička stanica – brdo Bakarevac – Mljekara, radi obezbjeđenja dejstava od eventualne intervencije neprijateljskih snaga iz kasarne “Maršal Tito”. Na pravcu: Ul. Drinska – Ul. Petra Mećave¹⁰⁹ – Čangalovića-česma – Ul. Humska – “Plavi granap”, prema Obadu i položajima 3. čete, napao je Odred Pofalići I, pojačan udarnom grupom Ferida Omerovića s Koševa i grupom policajaca SJB Novo Sarjevo. Pravac Ul. Adema Buće – “Zrak” – Gornji Dolac trebala je zatvoriti ojačana četa OpŠTO Novi Grad s komandrom Dervišom Gadžom, sa zadatkom da veže dio srpskih snaga na Obadu i padinskim dijelovima Orlovačke ulice, kao i da spriječi eventualnu intervenciju i pojačanja iz pravca brda Orlić. Na desnom kraju vezivanje snaga i sprječavanje intervencije iz

¹⁰⁵ **Hodžić**, 11. Jedinica je bila sastavljena od jednog voda Odreda Velešići pojačanog sa desetinom boraca OpŠTO Centar sa Grdonja.

¹⁰⁶ **Bilježnica** Ćamila Idrizovića.

¹⁰⁷ O čudnoj sudbini ove zapovijesti, koja u dobroj mjeri odslikava stanje u kojem se odbrana Sarajeva nalazila u to vrijeme i rizike koje je Pofalićka bitka nosila, a koju je Sefer Halilović ispred ŠTO RBiH usmeno odobrio, ali odbio potpisati, a komandant RgŠTO odbio i jedno i drugo, da bi na kraju ostala personalno nepotpisana, ali izvršena, sa puno detalja u pomenutoj knjizi autora Šefka Hodžića.

¹⁰⁸ Današnja Reisa Fehima Spahe (op.a.).

¹⁰⁹ Današnja Fra Matije Divkovića (op.a.).

pravca Orlića bio je zadatak snaga OpŠTO Vogošća na liniji Hum – Kobilja Glava – Grahovište. Ukupne angažovane snage u napadu bile su oko 550 boraca.¹¹⁰

Nakon dobrog početka na glavnom pravcu napada, u kojem su dobro opremljene udarne grupe protivoklopnim sredstvima eliminisale bunkere i utvrđene položaje srpskih snaga na potezu od rezervoara i igrališta prema Humskom brdu i omogućile napredovanje snaga Odreda Velešići na tom pravcu, i napredovanja na pravcu napada Odreda Pofalići II, oko 11 sati došlo je do izvjesnog zastoja u bici. Protivoklopne udarne grupe na pravcima odreda Velešići i Pofalići II su se povukle iz bitke, a napad Odreda Pofalići I bio je zaustavljen vatrom iz jakog srpskog uporišta kod Cvijetića-pekare. U to vrijeme su se upalili motori tenkova JNA u kasarni “Maršal Tito” i činilo se da će s te strane uslijediti napad na pofalićke borce istovremeno s kontranapadom koji su srpske snage poduzele iz pravca “Plavog granapa”. U naselju su se čak počele pronositi glasine da je bitka izgubljena i da će Pofalići pasti.

Tenkovi ipak nisu pokrenuti iz kasarne, a srpski protivnapad je osujećen.

Nakon toga je u borbu uvedena jedna udarna grupa iz specijalne jedinice Juke Prazine kojom je komandovao Samir Pezo. Odred Pofalići I konačno je uništio neprijateljsko utvrđenje i napravio prodor kod Cvijetića-pekare. Na glavnom pravcu Velešićki odred je nastavio napredovanje pofalićkom gredom, dok je Odred Pofalići II nastavio napredovanje na svom pravcu napada prema “Plavom granapu”. Ubrzo su se komandanti odreda susreli na lokalitetu Čangalovića-česma, a dejstva su nastavljena prema Orlovačkoj ulici i poziciji opkoljene 3. čete Odreda Pofalići I. U popodnevrim satima izvršeno je spajanje s borcima ove čete i njihovo deblokiranje. Na tim pozicijama napad je zaustavljen.¹¹¹ (Pravci napada snaga TO u Pofalićkoj bici prikazani su na *Karti 2.*)

U toku noći bilo je velikih problema u zadržavanju snaga na dostignutim linijama i organizaciji nove linije odbrane. Pod okriljem mraka, preostale srpske snage, zajedno sa većinom stanovništva iz dijela naselja koji su one kontrolisale, preko Žući su napustile Pofaliće.¹¹²

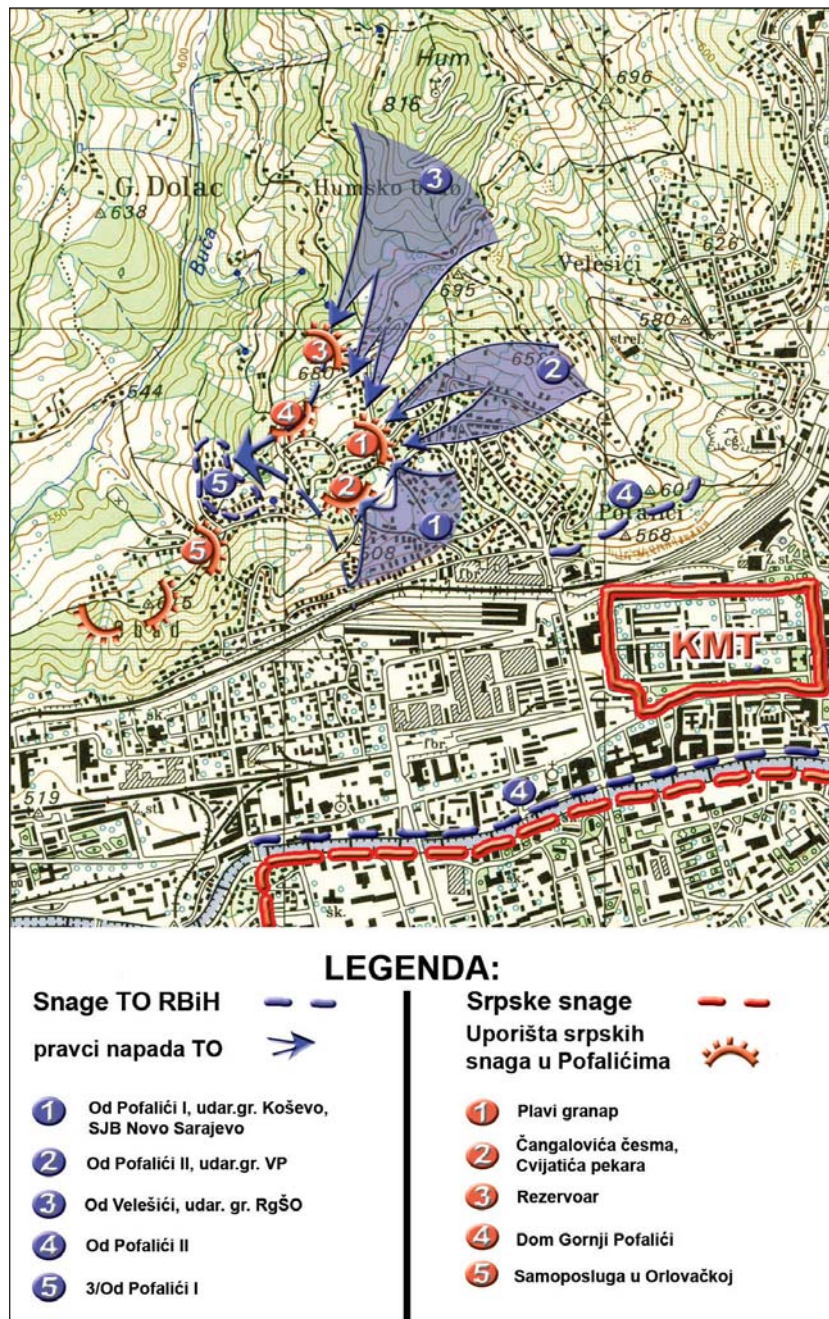
Bitka za Pofaliće bila je dobijena. Njen značaj bio je veliki. Iako po svim elementima predstavlja borbeno dejstvo taktičkog nivoa, u odnosu na ukupnu poziciju odbrane Sarajeva, ona je u izvjesnom smislu imala i operativno-taktički značaj. Neprijatelju su naneseni veliki gubici u živoj sili. Ratni plijen bio je veliki: 200 automatskih i poluautomatskih pušaka, 2 PAT 20 mm, 17 PAM 12,7 mm, 8 MB 82 mm, 15 MB 60 mm, 20 RB, 6 OSA, 90 ZOLJA, 200 mina za MB 82 mm, 40 sanduka municije za pješadijsko naoružanje. Cijela akcija izvedena je sa minimalnim gubicima snaga Teritorijalne odbrane i policije, s obzirom da se radilo o borbi u naseljenom mjestu i u uvjetima sadejstva više različitih jedinica.¹¹³

¹¹⁰ Fadil Alihodžić, *Operativno-taktička analiza Pofalićke bitke*, AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”.

¹¹¹ Hodžić, 40-45; *Bilježnica* Camila Idrizovića.

¹¹² *Ibid*

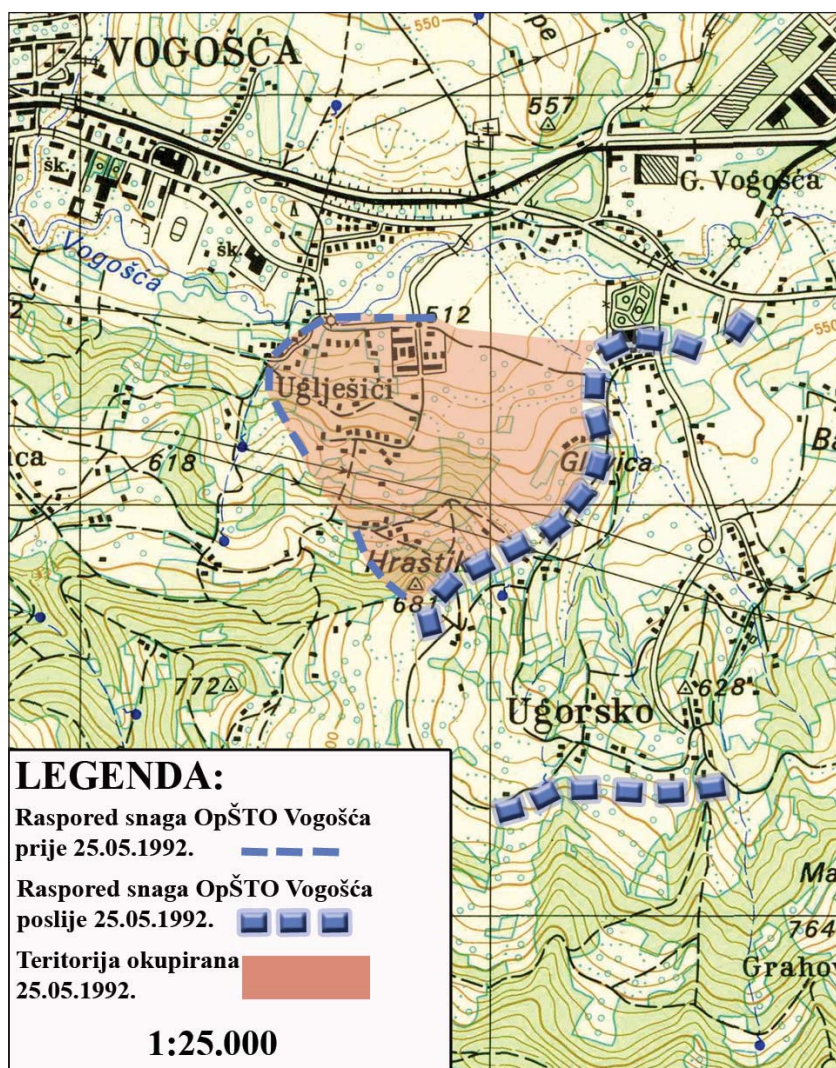
¹¹³ Poginuli su: **Miralem Mirašćija, Rasim Koštreba, Edin Krako, Muhamed Brutus**. Iz jedinice Kerima Lučarevića

Karta 2: Raspored snaga i pravci napada u Pofalićkoj bici

U psihološkom smislu veliki značaj imala je činjenica da je čistom pobjedom oslobođena značajna teritorija koju su branio uspješno zadržati pod svojom kontrolom, što je bio prvi uspjeh takve vrste na sarajevskom bojištu od početka rata.

poginuo je **Muris Đelkić**. Ranjeno je 10 boraca. AARBiH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Pofalićka bitka*.

Karta 3

Nedugo nakon Pofaličke bitke, tokom koje su snage OpŠTO Vogošća imale zadatak da svojom aktivnošću vezuju srpske snage iz Vogošće i tako spriječe eventualna pojačanja koja su iz tog pravca mogla biti upućena prema Pofalićima, uslijedio je karakterističan odgovor. U samoj Vogošći i dijelovima općine koje su zauzele srpske snage, njihovo formacijsko ustrojavanje u Vogoščansku brigadu Vojske Srpske Republike BiH praćeno je pojačavanjem maltretiranja i terorisanja preostalog nesrpskog stanovništva, pretresanjem i pljačkom stanova, paljenjem kuća, a po slobodnim teritorijama pojačano je artiljerijsko dejstvo.¹¹⁴ Po scenariju sprovedenom početkom mjeseca u Svrakama, 25. maja 1992. dat je ultimatum za predaju naoružanja braniocima i stanovništvu naselja Uglješići. Istog popodneva je uslijedio snažan napad u kojem su srpske

¹¹⁴ AARBiH, MNO RBiH, *Bilten o aktuelnim zbivanjima na teritoriji RBiH na dan 25. maja 1992. godine.*

snage za oko 500 metara uspjele pomaći linije koje su držali branioci i zauzeti veći dio naselja.¹¹⁵ Ipak, scenario iz Svraka se nije ponovio. U dijelu naselja Uglješići I, nazvanom “Krše”, pripadnici OpŠTO Vogošća pružili su snažan otpor i, nakon borbe koja je trajala do večeri, odbili napad nanijevši napadačima značajne gubitke.¹¹⁶ Odbrana je stabilizovana na novoj liniji. Prvobitne i novouspostavljene linije odbrane u rejonu Uglješića prikazane su na **Karti 3**.

¹¹⁵ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Operativni izvještaj*, Broj 02-229/92, 26. 05. 1992. u 19:00.

¹¹⁶ AARBiH, Materijali NIP “Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995”, Lista podataka o b/d: *Odbrana naselja Uglješići I – “Krše”*. U odbrani “Krša” 25. maja poginuli su: **Amel Bečković** i **Merzuk Feriz**. Od strane srpskih snaga su zarobljeni, a zatim ubijeni **Ibro Kršo**, **Kasim Kršo**, **Ramiz Kršo**, **Asim Mršo** i **Ahmed Pknjač**.

❖ III ❖

(Daljnje okrupnjavanje jedinica. Formiranje 13. novosarajevske brigade. Sandžačka brigada. Formiranje 1. vogošćanskog odreda.)

Intenzitet borbenih dejstava na sarajevskom bojištu, složenost zadatka odbrane Sarajeva od napada nadmoćnijeg neprijatelja i još složeniji zadatak njegove deblokade, kao nužnog uvjeta za omogućavanje preživljavanja njegovog stanovništva i funkcionisanja legalne državne vlasti u gradu i njeno djelovanje iz grada na slobodnoj teritoriji Bosne i Hercegovine, već u ranoj fazi rata opredijelili su Štab TO RBiH da preduzme mjere na okrupnjavanju velikog broja malih jedinica na terenu. Taj proces se odvijao paralelno sa intenzivnim borbenim dejstvima tokom aprila i prve polovine maja 1992. godine. Iskustva i dometi vođenih borbi pokazali su da je za ostvarenje zadataka koji su se postavljali pred Teritorijalnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine potrebno učiniti daljnje korake u izgradnji njene organizacijsko-formacijske strukture.

Postojali su i drugi razlozi.

Proces pretvaranja snaga JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine polovinom maja je bio dovršen. Odlukom rukovodstva srpske paradržave i uz saglasnost generalštaba Vojske Jugoslavije, već 3. maja formiran je uži dio budućeg glavnog štaba srpske vojske u Bosni i Hercegovini.¹¹⁷ Srpska skupština je 12. maja u Banjoj Luci donijela formalnu odluku o formiranju Vojske SrR Bosne i Hercegovine. Za komandanta Glavnog štaba ove vojske postavljen je general Ratko Mladić.¹¹⁸ Supstanca konverzije JNA u ovu vojsku, naravno, nije ležala samo u činjenici da je komandant Glavnog štaba nove srpske vojske bio istovremeno i načelnik štaba 2. vojne oblasti JNA. Ona će u potpunosti biti ostvarena nekoliko dana kasnije. Komanda 2. vojne oblasti je 14. maja izdala naređenje o preimenovanju korpusa JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine u korpus Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine. Ovim naređenjem preimenovane su i sve jedinice iz organskog sastava korpusa. Naređenje se odnosilo i na preimenovanje 4. korpusa JNA u Sarajevsko-romanijski korpus Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine.¹¹⁹ Komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa 22. maja, provodeći Mla-

¹¹⁷ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: *GŠ VRS, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti Vojske Republike Srpske u 1992. godini*, Han Pijesak, april 1993. <http://icr.icty.org>.

¹¹⁸ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: *Zapisnik sa 16. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini održane 12. maja 1992. godine u Banjoj Luci*. <http://icr.icty.org>.

¹¹⁹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Naređenje Komande 2. VO nosilo je Str.pov.broj 1-1/25 od 14. 05. 1992. godine. <http://icr.icty.org>. Komanda 4. korpusa, odnosno Sarajevsko-romanijskog korpusa, svojim aktom *Str.pov.broj 09/19-190 od 17. 05. 1992.* jedinicama iz svog sastava dostavila je obavijest o njihovom

dićevo naređenje, naredio je okrupnjavanje oružanih formacija, kako ih u dokumentu naziva “dosadašnjih jedinica TO srpskih odbrambenih snaga Srpske Republike Bosne i Hercegovine”, u formacije brigada: Novosarajevske, Blažujске, Ilidžanske, Kasindolske, Rajlovačke, Vogošćanske, Lukavičke, Paljanske, Sokolačke, Rogatičke, Ilijaške i Trnovske brigade.¹²⁰

Formiranje brigada u cilju daljnjeg okrupnjavanja sastava Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine također je planirano već polovinom maja. Komandanti opštinskih štabova TO sa područja grada su upoznati sa ovim planom na sastanku održanom prije 20. maja i od komandanata na čijim općinama su postojali uvjeti za formiranje brigada su traženi prijedlozi najpogodnijih ličnosti za dužnosti komandanata. Prijedlog komandanta OpŠTO Novo Sarajevo za dužnost komandanta buduće brigade na ovoj općini bio je Enver Šehović, komandant Odreda Velešići. Kako je ovaj prijedlog odmah dobio saglasnost pretpostavljene komande, komandant OpŠTO Novo Sarajevo je naredio Šehoviću da počne s pripremama. Enver Šehović je dužnost komandanta Odreda Velešići 20. maja predao Ibrahimu Derviševiću i počeo s pripremama za formiranje brigade.¹²¹ Odluku o formiranju 13. novosarajevske brigade TO i postavljanju Envera Šehovića na dužnost njenog komandanta, Predsjedništvo RBiH donijelo je 27. maja 1992. godine.¹²²

U vrijeme kada je otpočeo pripreme za formiranje brigade, OpŠTO Novo Sarajevo raspolažao je sa brojno ojačanim sastavom u odnosu na početak aprila, ali je taj sastav bio i mnogo usitnjeniji, sa znatno više jedinica na vezi, što je otežavalo rukovođenje i komandovanje. U sastavu OpŠTO Novo Sarajevo borila su se 4 odreda TO sa 1.602 boraca, 8 četa sa 610 boraca, tri voda sa 76 boraca i jedno odjeljenje sa 10 boraca. Ukupno 2.298 boraca, sa još 1.500 ljudi evidentiranih u OpŠTO i spremnih za uključenje u jedinice.¹²³

Kao što se iz predočenih brojeva vidi, OpŠTO Novo Sarajevo je na raspolaganju imao više nego dovoljan broj ljudi za formiranje brigade. Problem je bio u činjenici da je na raspolaganju imao svega 30% pješadijskog naoružanja u odnosu na broj boraca.¹²⁴ Stvaranjem brigade želio se dobiti novi kvalitet, snažna jedinica sposobna za manevar i proboj linija opsade, što se nije moglo postići prostim objedinjavanjem postojećih jedinica. Velike rizike po osjetljivu stabilnost linija odbrane nosila je i mogućnost izdvajanja najboljih dijelova postojećih jedinica i njihovog uključivanja u sastav brigade, posebno s obzirom na imajuće naoružanje. OpŠTO Novo Sarajevo je krenuo srednjim putem. Komandantu brigade su u prvom momentu na raspolaganje stavljeni

preimenovanju po sljedećem: 49. mbr u 1. sarajevsku brigadu, 120. lpbr u 2. sarajevsku brigadu, 216. bbr u 1. romanijsku brigadu, 4. map u Paljanski artiljerijski puk, 4. mpoap u Paljanski protivoklopni puk, 346. lap PVO u Sarajevski puk ARJ PVO, 4. bVP u Sarajevski bataljon vojne policije, 4. bv u Sarajevski bataljon veze, 4. Snb u Paljanski sanitetski bataljon, 4. atb u Paljanski automobilski bataljon, 4. inžb u Sarajevski inženjerijski bataljon.

¹²⁰ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK: Organizacijsko-formacijske promene u Korpusu, Naređenje, Str.pov.broj 09/19-192, 22. 05. 1992. <http://icr.icty.org>.

¹²¹ Razgovor sa Salkom Idrizom.

¹²² AARBiH, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine: Odluka o formiranju jedinica TO, PR broj 1170, 27.05.1992.

¹²³ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, Redovni borbeni izvještaj, Broj 02-212/92, 22. 05. 1992.

¹²⁴ AARBiH, OpŠTO Novo Sarajevo, Naoružanje za popunu jedinica TO, traži, Pov. broj 02/119, 13. 06. 1992.

starješine OpŠTO, kao vršioci neophodnih dužnosti u Komandi 13. novosarajevske brigade, i ova privremena komanda je počela sa izborom ljudstva iz postojećih jedinica sa kojim je planirala buduću popunu brigade, kada za nju budu stvoreni uvjeti. Izabrano ljudstvo nije povučeno iz matičnih jedinica, čime je ispunjen zahtjev da proces formiranja brigade ne oslabi odbranu. Do polovine juna evidentirano je 348 boraca koji su trebali ući u sastav brigade.¹²⁵

S duge strane, problem usitnjenosti jedinica riješen je daljnjim ukрупnjavanjem i objedinjavanjem manjih jedinica formiranih na mjesnom principu. Naređenjem komandanta OpŠTO Novo Sarajevo 19. juna formirana su tri nova odreda, koji su nazive dobili po nazivima mjesnih zajednica u kojima su formirani, što je bila uobičajena praksa u Teritorijalnoj odbrani Bosne i Hercegovine tokom njenog mimodopskog razvoja. Odred "Omer Maslić", sa zonom odgovornosti od kasarne "Maršal Tito" do Ulice Braće Vujčića¹²⁶ isključno, te od korita Miljacke do Drinske ulice isključno. Za komandanta odreda postavljen je Omer Ključić. Odred "Čengić-Vila", sa zonom odgovornosti od Ulice Braće Vujčića do mosta i Doma zdravlja na Otoci isključno, te od korita Miljacke do Drinske ulice i podvožnjaka isključno. Za komandanta odreda postavljen je Zlatko Lagumdžija¹²⁷. Odred "Ivan Krndelj", sa zonom odgovornosti od Ulice Milutina Đuraškovića¹²⁸ do Ulice Petra Dokića¹²⁹ isključno, te od korita Miljacke do Dinarske¹³⁰ ulice isključno. Za komandanta odreda postavljen je Mario Frimel.¹³¹

Svi odredi na prostoru Novog Sarajeva, četiri postojeća i tri novoformirana objedinjavanjem postojećih manjih jedinica, raspolagala su ukupno sa 3.656 boraca i sa 1.349 cijevi pješadijskog naoružanja.¹³²

Iako su aktivnosti na odabiru ljudstva za popunu 13. novosarajevske brigade kontinuirano provođene, do njenog stvarnog zaživljavanja nije moglo doći prije nego se stvore uvjeti da brigada u punom obimu preuzme borbene položaje i odgovornost za rejone odbrane postojećih odreda TO. To će se desiti krajem mjeseca jula 1992. godine. Tada je komanda brigade popunjena najizraslijim starješinama iz komandi Odreda Velešići i Odreda Pofalići I i II, a bataljoni formirani iz odabranog ljudstva iz odreda: 1. bataljon iz Odreda Pofalići II, 2. bataljon iz Odreda Pofalići I, 3. bataljon iz Odreda Velešići.

Period od dva mjeseca, u toku kojih su trajale aktivnosti na formiranju 13. novosarajevske brigade, osim intenzivnih borbenih dejstava o kojima će biti riječi na narednim stranicama, bio je ispunjen i refleksijama pomalo uzavrele atmosfere u kojoj se odvijala transformacija Teritorijalne odbrane u Armiju Republike Bosne i Hercegovine u toku juna i jula 1992. godine. U ovom peri-

¹²⁵ AARBiH, ŠTORBiH, *Izvjestaj o toku izvršenja mobilizacije*, 18. 06. 1992.

¹²⁶ Današnja Malta (op.a.)

¹²⁷ Ne radi se o tadašnjem potpredsjedniku Vlade RBiH i političaru SDP-a, već o starješini TO i ARBiH istog imena i prezimena (op.a.)

¹²⁸ Današnja Topal Osman-paše (op.a.)

¹²⁹ Današnja Milana Preloga (op.a.)

¹³⁰ Današnja Zvornička (op.a.)

¹³¹ AARBiH OpŠTO Novo Sarajevo, *Naređenje za okрупnjavanje i formiranje OdTO*, Str.pov.broj 01/2, 19.06.1992.

¹³² AARBiH OpŠTO Novo Sarajevo, *Izvjestaj*, Str. pov. broj 35/01, 26. 06. 1992.

odu je na području grada formirano nekoliko jedinica na osnovu regionalnog porijekla boraca: 1. sandžačka, 1. podrinjska, 1. istočno-hercegovačka brigada i Olovsko-sokolački odred. Ove jedinice su popunjavane eksteritorijalno u odnosu na gradske općine i time, posebno sandžačka i podrinjska brigada sa izuzetno brzim masovnim prilivom ljudstva, izazvale onu vrstu poremećaja i problema u postojećim jedinicama koje je OpŠTO Novo Sarajevo nastojao izbjeći u formiranju 13. novosarajevske brigade. Prelasci većeg broja pojedinaca, grupa boraca i čitavih postojećih jedinica u ove brigade, po ocjeni RgŠTO Sarajevo, izazvao je probleme i poremećaje u rukovođenju i komandovanju unutar opštinskih štabova. Primjedbe se nisu odnosile samo na slabljenje postojećih jedinica prelascima njihovih boraca u brigade o kojima je riječ, već i na probleme sa subordinacijom dijelova ovih brigada u odnosu na OpŠTO u čijim zonama djeluju i njihovu upotrebu u borbenim dejstvima.¹³³ Usred ovih protivrječnosti u izvjesnom smislu našao se i OpŠTO Novo Sarajevo u čijoj se zoni, u Pofalićima, smjestila komanda brigade i 1. bataljon 1. sandžačke brigade.

Pored prethodno opisane vrste regionalnog koncepta formiranja brigada, koji je došao kao odluka odozgo, iz ŠTO R BiH, na području Novog Sarajeva u ovom periodu javila se i inicijativa za regionalizaciju odozdo, sa nivoa mjesnih zajednica Pofalići i Velešići, odnosno iz odreda formiranih u ovim mjesnim područjima. Radilo se o prijedlogu da se od dva pofalićka i velešićkog odreda formira zasebna Pofalićko-velešićka brigada, što bi vratilo na početak već poodmakli proces formiranja 13. novosarajevske brigade.¹³⁴ Inicijativa nije prihvaćena od strane nadležne komande, čijom naredbom je brigada 27. jula 1992. godine potvrđena kao jedinica ARBiH pod formacijskim imenom 13. novosarajevska pješadijska brigada.¹³⁵ Popuna brigade je izvršena primarno iz pomenutih odreda, a od cijele ideje ostao je samo nezvanični, popularni naziv "Pofalićko-velešićka" za 13. novosarajevsku brigadu. Ostatak ljudstva iz odreda, koji nije ušao u sastav 13. novosarajevske pješadijske brigade, ostao je raspoređen u prostornim jedinicama od kojih će u augustu biti formirani Protivdiverzantski odred Pofalići, za čijeg je komandanta postavljen Tahir Hajdari, i Protivdiverzantski odred Velešići, za čijeg je komandanta postavljen Šefćet Baždarević.¹³⁶

Inicijativu za formiranje 1. sandžačke brigade pokrenula je grupa uglednih građana Sarajeva porijeklom iz Sandžaka u želji da na taj način da doprinos odbrani Bosne i Hercegovine. Odluku o njenom formiranju Predsjedništvo R BiH donijelo je 4. juna 1992. godine, a za njenog komandanta je postavljen Medo Haznadar.¹³⁷ Komandno mjesto brigade bilo je u Pofalićima u prostorijama građevinskog preduzeća "Vranica", gdje je bila smještena Komanda brigade i njen 1. bataljon. Kao 2. bataljon brigade vođen je Odred Isaha Mulića sa Stare Breke, Općina Centar.

¹³³ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-344/92, 18. 06. 1992, 08:00; AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-429/92, 28. 06. 1992, 19:00.

¹³⁴ AARBiH, OpŠO Novo Sarajevo, *Mišljenje u vezi sa formiranjem 13. novosarajevske brigade*, Broj 60/01, 23.07. 1992.

¹³⁵ AARBiH, GŠOSBiH, *Naređenje*, Broj 02/737-1, 27. 07. 1992. godine.

¹³⁶ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Postavljenje*, broj 01/998-1, 28. 08. 1992.

¹³⁷ AARBiH, MO R BiH: *Naređenje*, broj 01-354/92, 10. 06. 1992.

Formiranje 3. bataljona započeto je na području Boljakovog i Buća-Potoka u Novom Gradu. Osim formacijskih prištapskih jedinica, u sastavu brigade je vođeno i nekoliko manjih samostalnih jedinica: samostalni vodovi “Bentbaša”, “Butmir”, “Otes” i “Mojmilo”.¹³⁸

Iz navedene strukture 1. sandžačke brigade vidi se da su jedinice iz njenog sastava bile disperzirane na području svih gradskih općina. Na tim područjima one su uzimale učešće u borbenim dejstvima unutar borbenog rasporeda snaga Teritorijalne odbrane općina na čijim teritorijama su djelovale. U periodu od sredine jula do kraja septembra 1992. godine, brigada je u punom sastavu uključena u borbena dejstva na području Nedžarića, Stupa, Otesa i Azića.¹³⁹

r/b	NAZIV TMS	komada
1.	Pištolf (nepoznati kalibri)	32
2.	Pištolf 7,62 mm	5
3.	Pištolf 7,65 mm	15
4.	Pištolf 9 mm	8
5.	Pištolf 6,35 mm	1
6.	Pištolf automatski	1
7.	Automat 7,62 M56	17
8.	Automat 11,43	8
9.	Automat 9 mm “HEKLER“	20
10.	Puška 7,9 mm M48	49
11.	PAP 7,62 mm	62
12.	AP 7,62 mm	156
13.	Lovački karabini i puške (razni modeli)	89
14.	PM 7,62 mm	3
15.	PM 7,9 mm	5
16.	Breda	1
17.	PAM	1

r/b	NAZIV TMS	komada
1.	Automat 7,62 mm	10
2.	PAP 7,62 mm	308
3.	AP 7,62 mm	450
4.	PM M72 7,62 mm	20
5.	PM M84 7,62 mm	10
6.	PM M53 7,9 mm	144
7.	Puška M48 7,9 mm	15
8.	PAM 12,7 mm	10
9.	MB 81 mm	10
10.	MB 60 mm	15
11.	MB 120 mm	3
12.	PAT 20 mm 20/1, 20/2, 20/3, 20/4	20
13.	PAT Bofors 40 mm	10
14.	RB M57	35
15.	Top B1 76 mm	1
16.	Top ZIS 76 mm	1
17.	Tenk T55	2
18.	VBR 128 mm	1
19.	Haubica 105 mm	1

U vrijeme početka faze okrupnjavanja jedinica Teritorijalne odbrane u kojoj su formirane prve brigade, snage OpŠTO Vogošća bile su grupisane u rejonima i naseljima Uglješići, Hrastik,

¹³⁸ Murat Kahrović, *Kako smo branili Sarajevo: 1. sandžačka brigada*, Sarajevo, 2001, 126.

¹³⁹ O borbama koje je ova brigada vodila u odbrani Sarajeva, detaljno u navedenoj monografiji autora Murata Kahrovića.

¹⁴⁰ AARBiH, OpŠTO Vogošća, Pregled imajućeg stanja naoružanja, Broj 06/86-2/92, 20. 05. 1992.

Balino Brdo, Ugorsko, Tihovići, Barica, Hotonj i Kobilja Glava. U sastavu OpŠTO borilo se 5 četa, 7 vodova i 1 samostalno odjeljenje, sa ukupno 1.289 borca. U OpŠTO je bio evidentiran i spreman za uključenje u jedinice TO još 931 dobrovoljac.¹⁴¹

Limit za njihovo uključivanje u jedinice nalazio se u nedostatku naoružanja i opreme. Pregled naoružanja s kojim su raspolagale jedinice OpŠTO Vogošća dat je u *Tabeli 1*.

Naspram sebe imale su snage Vogošćanske brigade VSrRBiH. Pregled naoružanja kojim je raspolagala Vogošćanska brigada dat je u *Tabeli 2*, i ilustrativan je po pitanju razumijevanja odnosa snaga i uvjeta u kojima je OpŠO Vogošća organizovala odbranu.¹⁴²

Snage OpŠO Vogošća branile su se razvučene u dugoj liniji sa mnogo jedinicama neposjednutih i nepokrivenih prostora, kako je naznačeno na našoj *Karti 4*. Navedena ograničenja opredijelila su OpŠTO Vogošća, u kojem je dužnost komandanta od 7. maja obavljao Ramiz Duraković, da u tom trenutku ne preduzima okrupnjavanje jedinica u formaciju odreda. Uvjeti za taj korak bili su stvoreni u narednih mjesec dana intenzivnih borbenih dejstava u kojima su snage OpŠTO Vogošća i brojno i organizacijski narasle na nivo koji je omogućavao da 27. juna 1992. godine na području Barice, Ugorskog i Hotonja bude formiran 1. vogošćanski odred.¹⁴³ Za komandanta odreda, nekoliko dana ranije, postavljen je Sinan Džafo.¹⁴⁴

Organizacijsko i formacijsko prestrukturiranje unutar Teritorijalne odbrane na području Sarajeva, u fazi započetoj krajem maja, od početka jula nastavljenoj unutar Armije Republike Bosne i Hercegovine, i dovršenoj do početka septembra formiranjem 1. korpusa ARBiH, izvršeno je paralelno sa intenzivnim borbenim dejstvima izvođenim gotovo svakodnevno i na unutrašnjoj i na spoljašnjoj strani prstena opsade koji su srpske snage zatvorile oko Sarajeva. Neke od najznačajnijih bitaka u tom nizu vođene su na području Novog Sarajeva i Vogošće i o njima će biti riječi u narednom poglavlju.

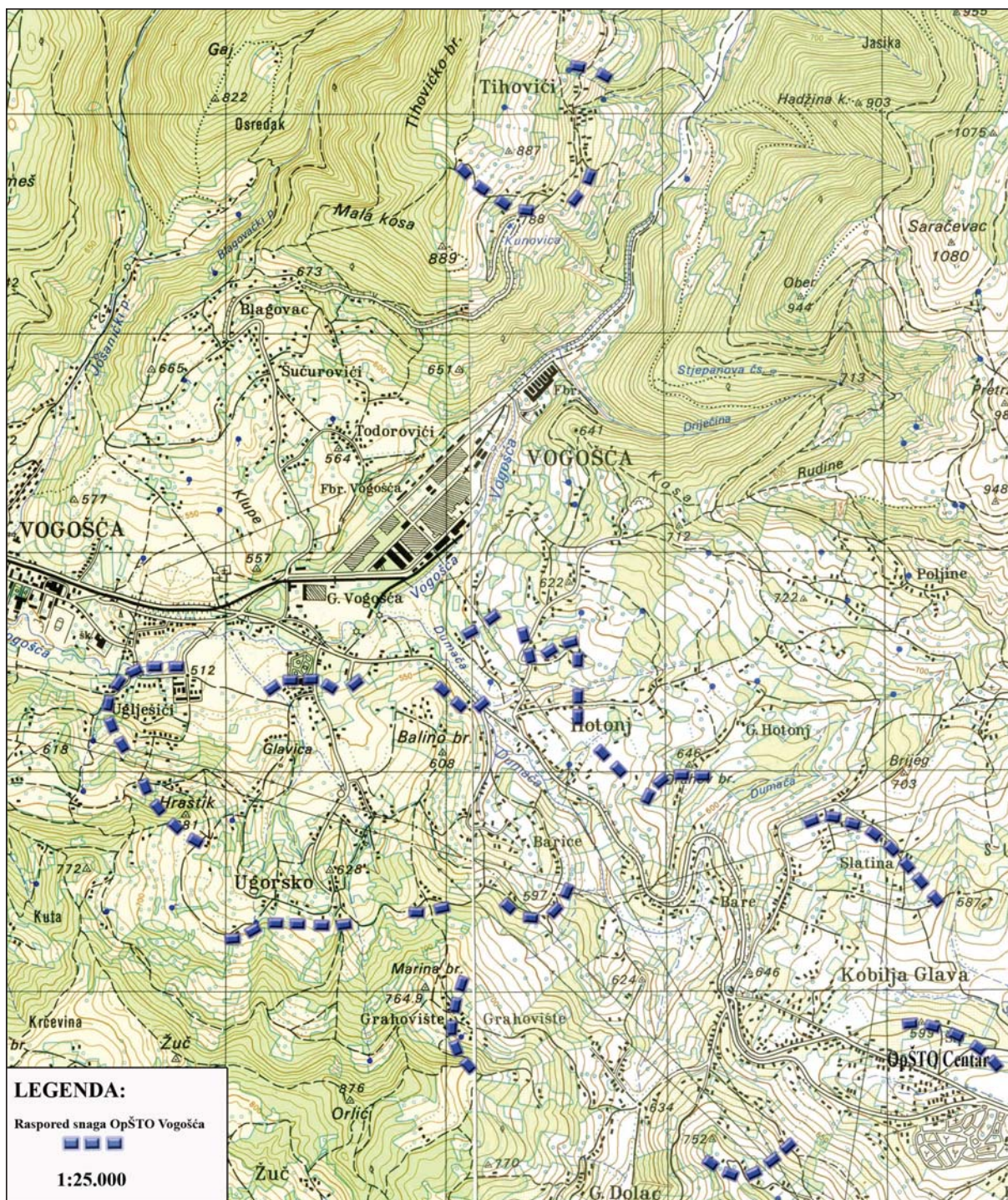

¹⁴¹ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Broj 02-212/92, 22. 05. 1992; AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Izvještaj*, Str. pov. broj 342/1, 30. 05. 1992.

¹⁴² Podaci o naoružanju Vogošćanske brigade su od 15. augusta, ali imamo čvrstu osnovu da dokažemo da se količina nije bitno promijenila od početka oružanog sukoba. ICTY – **on-line baza podataka sudskih dokumenata**: Operativa grupa Srpske vojske Vogošća, *Podaci o naoružanju i zahtev za 0,5 b/k municije*, Str. pov. broj 178/92, 18. 08. 1992. <http://icr.icty.org>.

¹⁴³ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Broj 02-417/92, 27. 06. 1992. u 19:00.

¹⁴⁴ AARBiH, ŠTO RBiH, *Imenovanje*, broj 02/349-191, 24. 06. 1992.

Karta 4: Načelan raspored snaga OpŠTO Vogošća do 25. maja 1992. godine¹⁴⁵

¹⁴⁵ Karta rekonstruisana na osnovu radnih biljeznica načelnika štaba OpŠTO Vogošća Nisada Balte i predstavlja načelan raspored snaga, ne i inženjerski uređene stalne linije odbrane.

❖ IV ❖

(Operacija “LJETO-92”. Oslobođanje Orlića. Borbe za Hrasno Brdo i Vraca. Pokušaji deblokade Sarajeva tokom jula 1992. Operacija “JUG-92”. Odbrana Azića. Živi štit: odbrana Orlića.)

Krajem maja i početkom juna provedene su aktivnosti na iseljenju preostalih kasarni JNA iz Sarajeva. To pitanje je bilo izuzetno važno za novopostavljenog komandanta srpskih snaga u Bosni i Hercegovini, generala Ratka Mladića. U njegovoj viziji sudbine Sarajeva nije bilo mjesta sivim tonovima: na okolnim brdima i na prilazima gradu bilo je mjesta samo za do zuba naoružane srpske vojnike. Unutar tog prostora bili su prihvatljivi samo goloruki branioci i, u svim egzistencijalnim potrebama, uskraćeni građani Sarajeva. Zbog toga je pridavao izuzetnu pažnju pitanju sredstava JNA u sarajevskim kasarnama, pa čak i pitanju korištenja samih objekata nakon iseljenja JNA iz njih. U pregovorima oko tih pitanja bio je krajnje nepopustljiv, prijetio strašnim odmazdama, bombardovanjem i uništavanjem pojedinih dijelova grada. I ne samo da je prijetio, već je i praktično pokazivao svoju rušilačku strast. Tih dana druge polovine maja mnogi dijelovi grada pretrpjeli su velika razaranja. Čuvena je njegova naredba izdata 28. maja o gađanju Pofalića i “Velušića” zbog toga što u njima “nema srpskog življa mnogo”.¹⁴⁶

Bez obzira na to, proces iseljenja kasarni JNA iz Sarajeva je privođen kraju. Kasarna “Maršal Tito” iseljena je 5. juna. Značajnija borbena i druga materijalno-tehnička sredstva, pripadnici Teritorijalne odbrane dobili su kroz pregovore o uvjetima izmještanja jedinica JNA, dio je otet i zaplijenjen, dio ostavljen i zatečen u objektima. Znatnije količine naoružanja i municije, a posebno artiljerijska oruđa u čiji su posjed došli branioci Sarajeva, u velikoj mjeri su ojačali borbeni moral jedinica.¹⁴⁷ Ovu činjenicu Štab TO RBiH, na čijem se čelu od 25. maja nalazio Sefer Halilović, je procijenio kao dovoljan uvjet za početak napadne operacije deblokade Sarajeva dejstvima jedinica iz okruženja i jedinica sa spoljne strane prstena opsade grada, bez obzira na činjenicu da je proces formiranja brigada, naređen u cilju realizacije upravo ove operacije, bio u samom začetku i proveden s teškoćama o kojima je bilo riječi na prethodnim stranicama.

Operacija nazvana “LJETO-92” započela je 6. juna napadom snaga TO RBiH sa spoljne strane prstena opsade. Sa slobodne teritorije Igmana i Hadžića snage TO napale su kasarnu i vojna skladišta

¹⁴⁶ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Razgovor vođen dana 28. 05. 1992. godine između Mladić, Ratka i Vukašinović, Mirka. <http://icr.icty.org>.

¹⁴⁷ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-282/92, 07. 06. 1992, 19:00.

u Žunovnici, kao i neprijateljske linije na području Kasatića, Drozgotve, Dupovaca i Koščana.¹⁴⁸ S područja Kiseljaka napadnuti su objekti Batalovo brdo, Kobiljača i Rakovica.¹⁴⁹ Snage iz Visokog napale su na pravcu Vratnica – Dobranjsko brdo – Višegrad¹⁵⁰, i nisu uspjele probiti neprijateljske linije, dok su se nakon početnih uspjeha prema Kasatićima i Žunovnici, te prema Rakovici iz pravca Kiseljaka, snage TO na ovim pravcima povukle na polazne položaje.

Glavni štab VSrRBiH spremno je dočekaio ovu operaciju snaga TO RBiH. Planirajući svoje aktivnosti u okvirima realizacije strateških ciljeva koje je usvojila Skupština srpskog naroda¹⁵¹ i računajući da je težište operacije na pravcima napada sa spoljne strane prstena opsade, ova komanda je 6. juna, u odgovoru na operaciju snaga TO, potčinjenim korpusima izdala direktivu da, uz čvrsto držanje dostignutih linija, između ostalih ciljeva na području cijele Bosne i Hercegovine, ofanzivnim dejstvima s ograničenim ciljem poprave operativnotaktički položaj na širem području Sarajeva. Ciljevi koje je srpska ofanziva trebala postići bili su: čišćenje dijelova Sarajeva sa srpskom većinom stanovništva, presijecanje grada pravcem Nedžarići – Stup – Rajlovac, obezbjeđenje šireg područja aerodroma, uz zauzimanje i čišćenje Mojmila, Dobrinje, Sokolović-Kolonije i Butmira. Dalje je trebalo deblokirati komunikacije Trnovo – Sarajevo i Zlatište – Pale, uz obezbjeđenje s pravca Goražda, Rogatice i Žepe, te obezbijediti komunikaciju Sarajevo – Sokolac – Vlasenica i uspostaviti čvršću vezu sa Istočnobosanskim korpusom. Ovi zadaci postavljeni su Sarajevsko-romanijskom korpusu, uz potrebno sadejstvo u dijelu realizacije s Hercegovačkim i Istočnobosanskim korpusom VSrRBiH.¹⁵²

Komanda Sarajevsko-romanijskog korpusa je dobiveni zadatak planirala realizovati u dvije faze. Prvu fazu, koja je uključivala zauzimanje naselja u širem okruženju aerodroma i obezbjeđenje komunikacija, trebale su realizovati 1. i 2. sarajevska, 2. romanijska, Novosarajevska, Ilidžanska i Trnovska brigada Vojske SrRBiH. Ostale brigade iz sastava korpusa trebale su čvrsto držati dostignute linije i imati gotove snage za intervenciju na, eventualno ugroženim, pravcima dejstva snaga TO RBiH sa spoljne strane prstena opsade Sarajeva. U drugoj fazi ofanzive trebalo je postići presjecanje grada zatom linijom. U ovoj fazi su snagama koje napreduju iz pravca aerodroma i Ilidže, u susret trebale krenuti Rajlovačka brigada, napadom na pravcu Rajlovac - stupska petlja, i Vogošćanska brigada, napadom na pravcima Žuč – Briješće i Žuč – Boljakov Potok. Gotovost za

¹⁴⁸ AARBİH, Zduženı odred Igman, *Izvještaj*, Str. pov. broj 01/23-3, 06. 06. 1992.

¹⁴⁹ AARBİH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na Batalovo brdo (tt 934), Kobiljaču i Rakovicu*.

¹⁵⁰ AARBİH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Artiljerijsko-pješadijski napad na pravcu Vratnica-Dobranjsko brdo-Višegrad*.

¹⁵¹ Na zasjedanju 12. maja ova skupština je usvojila Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, a to su: "1. Državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice; 2. Koridor između Semberije i Krajine; 3. Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država; 4. Uspostavljanje granice na rekama Uni i Neretvi; 5. Podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti; 6. Izlaz Republike Srpske na more". *Službeni glasnik Republike Srpske*, broj 22, 26. novembar 1993.

¹⁵² ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: GŠ VSrRBiH, *Direktiva za dalja dejstva*, Str. pov. broj 02/5-22, 06. 06. 1992. <http://icr.icty.org>.

izvršenje napada naređena ja za 8. juni 1992. godine u 6 sati.¹⁵³

Upravo u to vrijeme, kada su sve jedinice Sarajevsko-romanijskog korpusa bile dovedene u punu borbenu gotovost, krenuo je napad snaga Teritorijalne odbrane RBiH s unutrašnje strane prstena opsade Sarajeva. Napad je započeo duž gotovo cijele linije razdvajanja i bez stvarno izraženog težišta.¹⁵⁴ Važan rezultat prvog dana borbi, s obzirom na planirane ciljeve srpske ofanzive, a koji su podrazumijevali zauzimanje Dobrinje i Aerodromskog Naselja, kao i presjecanje grada linijom Nedžarići – Stup – Rajlovac, predstavljalo je ostvareno spajanje sa snagama odbrane na Dobrinji i deblokada ovog naselja. Snage Teritorijalne odbrane zauzele su i objekat Osmice na Trebeviću, kao i dio Vraca, ali su se u toku noći srpske snage vratile na ove pozicije. Na ostalim pravcima napada snaga TO iz okruženja, kao i na pravcu napada OpŠTO Ilidža, nisu ostvareni pomaci.¹⁵⁵ Uspješna su bila borbena dejstva na pravcima napada Opštinskih štabova TO Novo Sarajevo i Vogošća. Najvažniji rezultat koji su postigle jedinice ovih štabova borbenim dejstvima izvedenim 8. juna 1992. godine bio je oslobađanje Orlića (tt 876), najdominantnije kote na platou Žuči.

Pozicije za oslobađanje Orlića bile su poboljšane akcijom jedinica OpŠTO Vogošća izvedenom u noći 6/7. juna, u kojoj su napadom iz dva pravca i, u potpunosti postignutim, efektom iznenađenja, osvojeni položaji srpskih snaga u Grahovištu, pri čemu je zarobljeno 7 srpskih vojnika. U toku čišćenja terena narednog dana su zarobljena još dvojica, a da snage OpŠTO Vogošća nisu imale poginulih i ranjenih boraca.¹⁵⁶

Napad na pravcu Žuči izvele su 8. juna u ranim jutarnjim satima istovremeno snage OpŠTO Vogošća, Novo Sarajevo i Novi Grad. Sa osvojenih pozicija u Grahovištu snage OpŠTO Vogošća bile su najbliže srpskim položajima na Orliću, i sa tih pozicija su ih napale. Istovremeno je započeo napad snaga Odreda Pofalići I i Velešići OpŠTO Novo Sarajevo. Komandant Odreda Velešići je svoje snage podijelio u dva dijela. Glavnina snaga odreda napala je desnim krajem iz zone OpŠTO Vogošća, s pozicije sjeverno od Demirovića-kuća i groblja. Manjim snagama Odred je napadao i lijevim krajem iz vlastite zone. Napad je izveden istovremeno u pravcu Orlića i u bok neprijateljskih snaga jugoistočno od kote Orlić. Nakon eliminisanja prvih neprijateljskih otpornih tačaka, glavnina Odreda Velešići podijeljena u tri udarne grupe, produžila je napad i napredovanje

¹⁵³ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Instrukcija za dalja dejstva*, Str. pov. broj 10-74-44, 07. 06. 1992. <http://icr.icty.org>.

¹⁵⁴ U sačuvanoj arhivskoj građi nismo pronašli zapovijest za napad ili plan operacije “LJETO-92”. Ibrahim Dervišević, u vrijeme ove operacije komandant Odreda Velešići, kasniji komandant 1. mtbr, tvrdi da je glavni pravac napada u ovom pokušaju proboja iz okruženja bio Stup – Azići – Vrelo Bosne – Blažuj, i da je tim pravcem napadala 1. sandžačka brigada. Ibrahim Dervišević, *Prva slavna i viteška brigada: herojstvo i žrtve u odbrani Sarajeva '92 - '95*, Sarajevo, 2009, 106. Potvrdu ovoga nismo pronašli u dostupnim borbenim izvještajima i analizama. Ako je to tačno, onda je vrlo vjerovatno da je GŠ srpske vojske, uzimajući u obzir mjere koje je poduzeo i koje smo naveli, bio upoznat sa detaljima operacije “LJETO-92”.

¹⁵⁵ AARBiH, Štab TORBiH, *Informacija o aktuelnim zbivanjima na teritoriji RBiH za protekla 24 časa*, broj 02/349, 08. 06. 1992; AARBiH, Štab TORBiH, *Informacija o aktuelnim zbivanjima na teritoriji RBiH za protekla 24 časa*, broj 02/349-58, 09. 06. 1992; AARBiH, OpŠTO Novo Sarajevo, *Izvještaj o izvršenim borbenim dejstvima na dan 08. 06. 1992.*

¹⁵⁶ AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis.

pravcima prikazanim na **Karti 5**. Drugi dio snaga Odreda Velešići napadao je s fronta, kao desni susjed snagama Odreda Pofalići I, i napredovao je paralelno s njima. Odred Pofalići I sa pozicija sjeveroistočno od tvornice *Zrak*, započeo je napad s fronta u linijskoj formaciji. Borbeni kontakt s neprijateljem uspostavljen je ispod objekta koji su borci nazvali *Kuća sa šest prozora*, gdje je odred zaustavljen snažnom vatrom od koje je pretrpio značajne gubitke. Nakon toga, komandant Odreda Pofalići I je u borbu uveo vlastitu rezervu i grupu boraca 1. sandžačke brigade, koja je došla u ispomoć, i svoje snage podijelio u tri grupe koje su napadale u pravcu Krstaca, u pravcu Volujaka i desno na pravcu susjedne jedinice Odreda Velešići. Nakon što su snage OpŠTO Vogošća i Odreda Velešići savladale otpor neprijatelja i izašle na kotu Orlić, a Odred Velešići dijelom snaga bočnim udarom izvršio prodor južno od Orlića, a dijelom snaga napredovao niz gredu iz pravca Orlića prema Volujaku, srpske snage koje su zaustavile napad Odreda Pofalići I, našle su se, u taktički, mnogo težoj poziciji, pa je ponovljeni napad pofalićkog odreda dao rezultate i jedinica je ušla u Krstac i napredovala prema Volujaku. Istovremeno sa opisanim dešavanjima, na pravcu napada OpŠTO Vogošća na dva mjesta su ubačene jedinice u pozadinu neprijatelja. Jedinica koja je kod sela Kute presjekla komunikaciju onemogućila je dolazak pojačanja srpskim snagama na Orliću, pri čemu je neprijatelju nanijela značajne gubitke. Osim onemogućavanja pristizanja pojačanja, prisustvo ove i jedinice ubačene na Mujkića-brdo u pozadini imalo je i psihološko dejstvo na srpske snage koje su držale Orlić, i time doprinijelo uspjehu jedinice koja je iz pravca Grahovišta borbom napredovala prema Orliću i napredovanju snaga OpŠTO Novo Sarajevo.¹⁵⁷

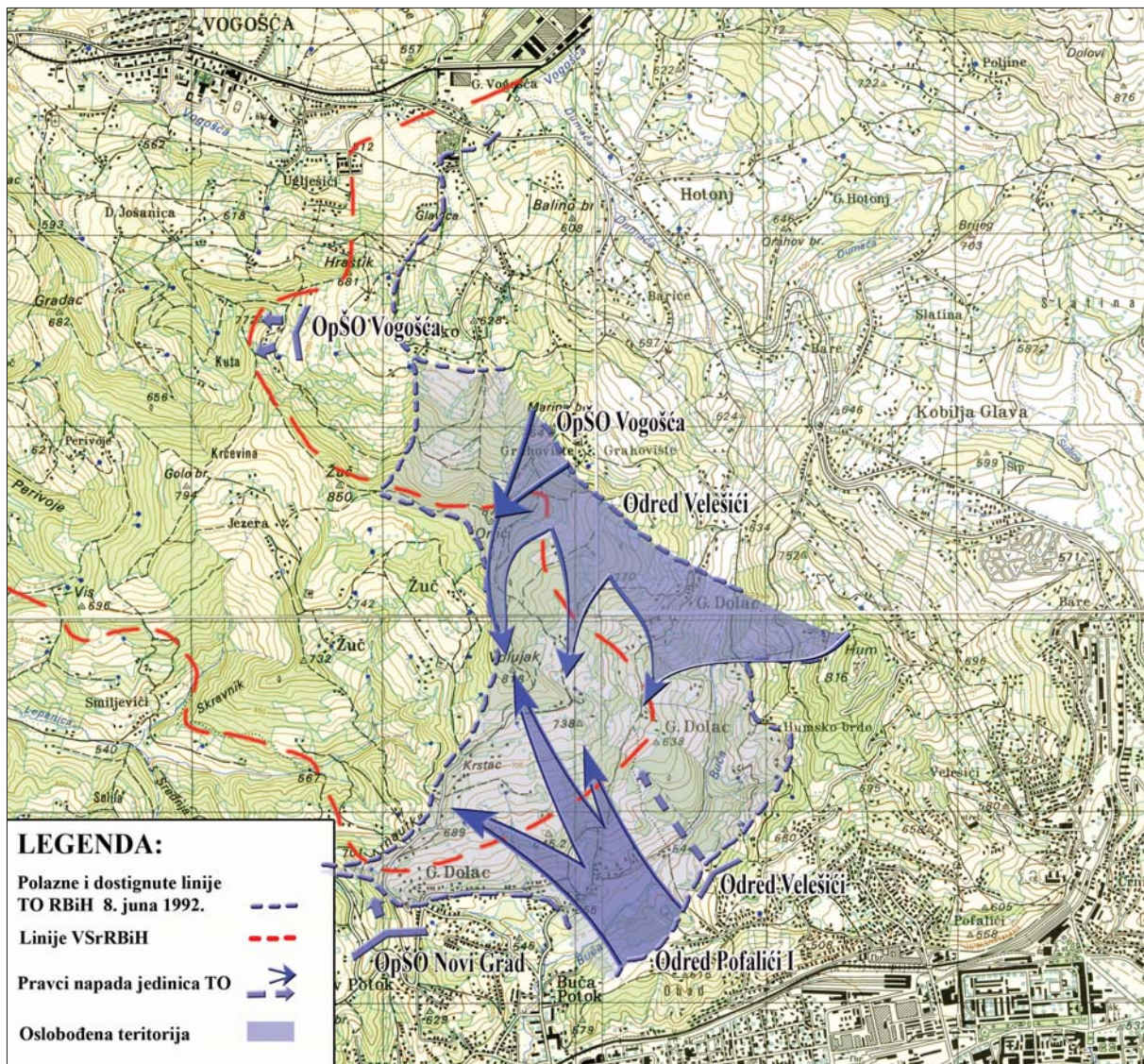
Nakon što su jedinice OpŠTO Vogošća i Novo Sarajevo izvršile svoje zadatke i razbile snage neprijatelja na pravcima svog napada, na lijevom krilu su i jedinice OpŠTO Novi Grad potisnule neprijatelja i napredovale na svom pravcu napada.

O snazi neprijatelja i uspjehu akcije govore podaci o ratnom plijenu. Zarobljene su, i u funkciju odbrane stavljene, dvije haubice 105 mm, dva brdska topa B1 76 mm, jedan protivoklopni top ZIS 76 mm, 4 MB 120 mm, 10 MB 82 mm, 20 MB 60 mm, jedan PAT 20/3, tri PAT 20/1, jedan PAT 40 mm, 6 PAM 12,7 mm, stotinjak pušaka, nekoliko stotina hiljada komada municije raznog kalibra, više teretnih i putničkih automobila i razna druga vojna oprema.¹⁵⁸

Nakon učvršćivanja dostignute linije, uslijedile su borbene aktivnosti nižeg intenziteta kojima je linija, u odnosu na pozicije dostignute 8. juna, postupno pomaknuta nekoliko stotina metara od Orlića u pravcu kote 850 i uvezana s lijevim i desnim susjedom, što je potrajalo do kraja juna. Pravci napada i napredovanja jedinica TO, polazne i do kraja juna dostignute linije odbrane, kao i oslobođena teritorija prikazani su na **Karti 5**.

¹⁵⁷ AARBiH, OpŠTO Novo Sarajevo, *Izveštaj o izvršenim borbenim dejstvima na dan 08. 06. 92. g*, Sarajevo, 08. 06. 1992; AARBiH, Komanda I Pofalićkog odreda, *Izvršenje borbenog zadatka, IZVJEŠTAJ*, Sarajevo, 09. 06. 1992; AARBiH, RgŠTO Sarajevo, Redovni borbeni izvještaj, Pov. broj 02-286/92, 08. 06. 1992, 22:00; AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis; Dervišević, 102-122; Razgovor s Nisadom Baltom; Razgovor sa Salkom Hajdarevićem.

¹⁵⁸ Dervišević, 115.

Karta 5: Pravci napada snaga TO RBiH 8. juna 1992.

Velika pobjeda, plaćena velikim brojem poginulih¹⁵⁹ i ranjenih boraca, kojom su 8. juna 1992. godine novosarajevski i vogošćanski borci izašli na plato Žuč, postavila je čvrst temelj za nekoliko bitnih stvari koje će usmjeravati razvoj događaja na ovom dijelu sarajevskog bojišta. Oslobođanjem Orlića, najviše kote na platou, stečena je taktička prednost koja je omogućavala

¹⁵⁹ U akciji oslobađanja Orlića 08. 06. 1992. godine na vogošćanskom i novosarajevskom pravcu poginuli su: **Senad Škoro, Haris Čampara, Haris Fatić, Vehbija Hadžić, Zijad Heljo, Ermin Imamović, Hašim Krako, Nedžad Pindžo, Senad Pohara, Medin Ramović, Mustafa Salihsahić, Safet Tahirović, Nihad Tihčić, Munib Tucak, Elmedin Vražalica, Ahmed Bjelak i Šaćir Demirović.**

efikasnu odbranu Sarajeva od napada srpskih snaga iz pravca Vogošće i Rajlovca. Ova taktička prednost davala je dobru osnovicu i za inicijativu snaga Teritorijalne odbrane i ofanzivu u cilju proboja iz okruženja pravcem Sarajevo – Vogošća – Ilijaš – Visoko. Od izlaska na plato Žući, ogromni naponi i žrtve njegovih oslobodilaca bit će posvećeni prvenstveno tom cilju. Najzad, posvećenost istom cilju, na istom operativno-taktičkom pravcu, odredila je i budući organizacijsko-formacijski razvoj u smislu objedinjavanja angažovanih snaga u jedinstvenu vojnu formaciju, što će rezultirati formiranjem 1. motorizovane brigade 19. februara 1993. godine. Do toga će doći kroz još nekoliko faza organizacijskih promjena i dugi niz bitaka koje su vojevali pofalički, velešićki i vogošćanski ratnici.

U isto vrijeme kada su njihovi saborci vodili borbe za oslobađanje Orlića, Krstaca i Volujaka, pripadnici Odreda Pofalići II, u ponovnom pokušaju oslobađanja Grbavice i Vraca, izvedenom u okviru operacije “LJETO-92”, izveli su napad na pravcu Trg Pere Kosorića¹⁶⁰ – Hrasno Brdo. Na ovom pravcu, uz Odred Pofalići II, bile su angažovane i jedinice Odreda Hrasno Brdo OpŠTO Novo Sarajevo i dio Specijalne jedinice MUP-a R BiH. Odred Pofalići II je s polazne linije u Sremskoj¹⁶¹ ulici napao neprijateljske položaje u Milinklaskoj, Vrbovskoj i Zagorskoj¹⁶² ulici. Napad u ovim klasičnim uvjetima borbe u naseljenom mjestu su predvodili specijalci MUP-a, koji su sa snagama TO postupno napredovali, osvajali kuću po kuću, sve do popodnevnih sati, kada je snažnim otporom srpskih snaga napad zaustavljen. Specijalna jedinica i jedinice TO Novo Sarajevo imale su značajne gubitke. Poginuo je komandir dijela Specijalne jedinice Vinko Šamarlić, a komandant Odreda Pofalići II Jusuf Lošić teško ranjen.¹⁶³ Nakon Lošićevog ranjavanja, komandu nad odredom privremeno je preuzeo zamjenik komandanta Safet Dizdar, a 23. juna na dužnost komandanta Odreda Pofalići II postavljen je Mehemed Cero. Dio snaga odreda je još izvjesno vrijeme bio angažovan kao rezerva na pravcu Hrasnog Brda.

Na ovom pravcu, u obnovljenom pokušaju oslobađanja vrha Hrasnog Brda i Vraca izvedenom 12. juna, istim pravcem kao i u prethodnom napadu, angažovana je jedna ojačana četa iz sastava Odreda Velešići. Jedinica je ponovo u borbi za svaku kuću dobro napredovala, ali je zbog toga što njeno napredovanje nisu pratili susjedi, zaustavljena bočnom vatrom i vraćena na polazne položaje. Borbe su nastavljene i narednog dana, ali bitnih pomaka nije bilo.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Današnji Trg heroja (op.a.)

¹⁶¹ Današnja Olovska (op.a.)

¹⁶² Današnja Posavska (op.a.)

¹⁶³ Poginuli su pripadnici Odreda Pofalići II: **Vehid Grbo** i **Džemal Panjeta**. Ukupni gubici snaga OpŠTO Novo Sarajevo 08. juna na ovom pravcu bili su 14 poginulih i 30 ranjenih boraca. Specijalna jedinica MUP-a je uz pogibiju komandira Šamarlića, imala još 8 ranjenih specijalaca. **AARBiH**, OpŠTO Novo Sarajevo, *Izvjestaj o izvršenim borbenim dejstvima na dan 08. 06. 92. g.*, Sarajevo, 08. 06. 1992; **AARBiH**, Specijalna jedinica MUP-a R BiH, *Analiza angažovanja Specijalne jedinice u Sarajevskoj akciji 08. 06. 1992.*

¹⁶⁴ **AARBiH**, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-310/92, 12. 06. 1992, 19:00; **AARBiH**, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-314/92, 13. 06. 1992, 19:00; **Dervišević**, 123-127. U ovoj akciji poginuo je borac Velešićkog odreda **Semir Kadić**.

Poslije početnog udara, snage TO iz okruženja postepeno su gubile dah i napadi koje su gotovo svakodnevno izvodile imali su sve manje šansi za uspjeh. S druge strane, počela je do izražaja dolaziti spremnost snaga Sarajevsko-romanijskog korpusa, čiji su pripremljeni napad 8. juna ujutro svojom akcijom preduprijedili pripadnici TO. Nakon što su napadi TO počeli jenjavati, srpske snage su krenule u ofanzivu. Granatiranje gradskog područja, intenzivno za sve vrijeme vođenja junskih borbi za Sarajevo, posebno je pojačano 14. i 15. juna. U skladu s pomenutim planom dejstava, 15. juna su snage Trnovske brigade VSrRBIH počele napad na snage TO na području Bjelašnice.¹⁶⁵ U isto vrijeme, druge jedinice SRK izvele su pješadijske napade na Butmir i Dobrinju.¹⁶⁶

Snage TO RBiH su pokušale odgovoriti.

Sa spoljne strane prstena opsade Sarajeva, napad su 16. juna izvršile snage TO iz pravca Visokog i Hadžića. Kao i u napadu izvedenom na početku operacije, nakon početnog udara i mjestimičnog napredovanja, jedinice su uz znatne gubitke zaustavljene.¹⁶⁷

Snage iz okruženja, koje je RgŠTO Sarajevo nabrzinu ešalonirao u tri taktičke grupe zapoviješću napisanom 16. juna, 17. su pokušale iznutra probiti blokadu Sarajeva. TG-I Ilidža imala je zadatak s područja Hrasnice, Butmira i Sokolović-kolonije napasti Ilidžu. TG-II Dobrinja napadala je pravcem Dobrinja - Nedžarići. TG-III Vogošća, u čijem su sastavu bile snage OpŠTO Vogošća i dio snaga OpŠTO Novi Grad i Centar, s jedinicama MUP-a, imale su zadatak da izvedu demonstrativni napad prema Vogošći. Zadatak jedinica OpŠTO Novo Sarajevo bio je po svaku cijenu spriječiti prodor srpskih snaga iz pravca Vraca, a po stvaranju uvjeta, preći u napad i ovladati Vracama. Ostalim jedinicama TO u gradu i snagama MUP-a također je dat zadatak da održe vlastite položaje i, po stvaranju uvjeta, otpočnu napade na svojim pravcima.¹⁶⁸ Navedenom zapoviješću i nakon nje napisanim posebnim naređenjem, RgŠTO je naredio potčinjenim jedinicama racionalizaciju utroška municije i MTS, čiji se nedostatak, u odnosu na početak operacije "LJETO-92", brzo počeo osjećati.¹⁶⁹

Napad snaga TO iz okruženja započeo je 17. juna skromnim rezultatima. Jedinice OpŠTO Novo Sarajevo su obnovile napad na pravcu Hrasnog Brda, koji je imao djelimičan uspjeh i ostvareni pomak linija odbrane naprijed. Istovremeno su srpske snage napale Zlatište i zauzele položaje TO na ovom objektu.¹⁷⁰ Napadi snaga TO prema citiranoj zapovijesti izvođeni su i tokom 18. i 19. juna, na pravcima taktičkih grupa Dobrinja i Vogošća. Izvršen je pokušaj vraćanja izgubljenih položaja na Zlatištu i izvedeni su napadi na pravcima Nedžarića i Poljina, i pravcem Žuč – selo Jezero. Zlatište, i pored izvjesnog popravljanja taktičkog položaja, nije vraćeno u ruke

¹⁶⁵ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-331/92, 16. 06. 1992, 08:00.

¹⁶⁶ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-336/92, 17. 06. 1992, 08:00.

¹⁶⁷ AARBiH, ŠTO RBiH Odsjek Visoko, *Borbeni izvještaj br. 2*, Str. pov. broj 14-2, 16. 06. 1992.

¹⁶⁸ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Zapovijest za napad i deblokadu Sarajeva*, Op. br. 10, 16. 06. 1992.

¹⁶⁹ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Racionalizacija utroška municije i MES, naređenje*, Str. pov. broj 01/233-1, 18. 06. 1992.

¹⁷⁰ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-341/92, 17. 06. 1992, 19:00.

branilaca Sarajeva. U borbama na pravcu Zlatišta od 17. do 19. juna učestvovala je jedna jedinica 1. sandžačke brigade. Na pravcu Nedžarića i Žući ostvaren je ograničen uspjeh, dok na drugim dijelovima sarajevskog bojišta nije bilo pomaka.¹⁷¹

Srpske snage su odgovorile ekstremnom artiljerijskom vatrom po cijelom gradu, koja je dodatno pojačana tokom 20. juna, da bi krajem dana izvele pješadijske napade pravcima Zabrđe – Sokolje – Boljakov Potok, a zatim i pješadijske napade na Hotonj i Baricu. Ovi napadi su uspješno odbijeni.¹⁷²

Ovo su bile posljednje borbe jačeg intenziteta u Sarajevu u junu 1992. godine. Do kraja mjeseca bilo je ograničenih dejstava s obje strane, kakav je bio napad srpskih snaga na Hrasnom Brdu 26. i uspješna diverzija u namjenskoj industriji “Pretis” koju su 27. juna izvele snage Op-ŠTO Vogošća,¹⁷³ ali masovnijih napada i pomaka na bojištu nije bilo. Nastalo relativno zatišje na frontu i posjeta francuskog predsjednika Miterana, koja je označila početak funkcionisanja zračnog mosta za humanitarnu pomoć Sarajevu i kraj nadanja državnog i vojnog rukovodstva Bosne i Hercegovine u mogućnost međunarodne vojne intervencije u cilju zaustavljanja agresije, zaokružili su junsku fazu bitke za Sarajevo nazvanu operacija “LJETO-92”. Odlučnost boraca TO i MUP-a RBiH ispoljena tokom pokušaja deblokade grada, prva masovna napadna dejstva na više pravaca, pothranjena znatnijim količinama municije i MTS zaplijenjenih prilikom iseljenja snaga JNA iz kasarni u gradu, i pored izuzetnih uspjeha kakvi su bili oslobađanje Orlića i deblokada Dobrinje, nisu dali očekivane rezultate. Hrabrost i požrtvovanost branilaca, koji su u ovim pokušajima oslobađanja grada tokom juna imali 199 poginulih, 736 ranjenih i dva zarobljena borca u jedinicama pod komandom RgŠTO Sarajevo,¹⁷⁴ pokazala se nedovoljnom na dostignutom stepenu vojne organizacije. Sada je bilo očito da rat neće kratko trajati i da se treba bolje organizovati i spremiti za još veće napore i žrtve.

Predsjedništvo RBiH je 20. juna donijelo odluku o proglašenju ratnog stanja i izdalo naredbu o općoj javnoj mobilizaciji. Po osnovu mobilizacije počeo je dodatni priliv ljudstva u jedinice, popuna postojećih i formiranje novih jedinica. U završnoj fazi bilo je razmatranje odluke o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, koja je donesena 4. jula 1992. godine. Njome je formirana Armija Republike Bosne i Hercegovine i prestala postojati Teritorijalna odbrana RBiH.¹⁷⁵

U pogledu organizacije, kao prijelazno rješenje prema planiranoj korpusnoj strukturi, Štab TO RBiH 25. juna je naredio formiranje dvije operativne grupe u Sarajevu i po jedne operativ-

¹⁷¹ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Izvjestaj o borbenim dejstvima na dan 19. 06. 1992. g.*, Pov.broj 02-351-1/92, 19. 06. 1992; AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-353/92, 19. 06. 1992, 19:00.

¹⁷² AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-355/92, 20. 06. 1992; AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-362/92, 21. 06. 1992.

¹⁷³ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-415/92, 27. 06. 1992, 08:00.

¹⁷⁴ AARBiH, RgŠTO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-442/92, 30. 06. 1992, 08:00.

¹⁷⁵ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine*, Broj 01-111-461/92, 04. jula 1992. godine.

ne grupe u zoni svakog od regionalnih štabova Teritorijalne odbrane.¹⁷⁶ Na području Sarajeva ovo rješenje nije realizovano bez velikih problema i izazivanja djelimično nekontrolisane pojedinačne i grupne fluktuacije boraca iz jedinice u jedinicu.¹⁷⁷ Operativne grupe u Sarajevu su ipak formirane, i ta aktivnost je provedena forsirano i paralelno s planiranjem skorih borbenih dejstava kojima su ti privremeni sastavi trebali izvršiti proboj iz okruženja i deblokadu grada. Ishod ratnih događanja, o kojima ćemo dijelom i ovdje govoriti, pokazao je da je ovo složeno rješenje u ranoj fazi organizacije oružanih snaga i s postavljenim najsloženijim borbenim zadatkom, predstavljalo grešku. Njime je dodatno usložen sistem rukovođenja i komandovanja nad neizmijenjenom strukturom taktičkih jedinica. RgŠTO Sarajevo je objedinjavao rukovođenje i komandovanje nad dvije OG i nad preostalim jedinicama koje nisu ušle u njihov sastav. Operativne grupe su odmah dalje dijeljene u taktičke grupe. Brigade i ostale jedinice objedinjavane taktičkim grupama, kao i jedinice van njih, i same su bile u ranoj fazi svog organizovanja ili transformacije. Ovako dinamična struktura u nastajanju nije bila u stanju izvesti složenu operaciju deblokade Sarajeva, i to su potvrdili događaji iz jula 1992. godine.

Kao prva od nekoliko planiranih akcija, početkom jula se na dnevnom redu našla ideja deblokade grada u zahvatu aerodroma s ciljem da se omogućí izlazak dobrovoljačkog odreda i njegov marš u pravcu Goražda, čija se odbrana u ovo vrijeme našla u kritičnoj situaciji. Proboj su trebale izvršiti jedinice RgŠTO Sarajevo pravcima Aerodromsko Naselje – Kasindolska ulica i Stupsko Brdo – Kasindolska ulica. Sam dobrovoljački odred trebala je formirati Druga OG, za čijeg je komandanta postavljen pukovnik Mujo Kafedžić. U njegovom sastavu planirana je i jedinica koju su trebali popuniti OpŠO Novi Grad s bataljonom bez jedne čete i OpŠO Novo Sarajevo s jednom četom.¹⁷⁸ RgŠO Sarajevo odbio je oslabiti vlastite snage izdvajanjem naoružane jedinice ranga bataljona iz svog sastava, i ponudio ljudstvo koje GŠ OSRBiH nije bio u stanju naoružati i opremiti na području Sarajeva. Njegov načelnik Sefer Halilović u tome nije vidio motiv da odustane od jalove ideje, pa je 22. jula naredio da se svo naoružano i za marš i borbu spremno ljudstvo 1. podrinjske brigade pripremi za marš prema Goraždu. Zadatke, pravac marša i način izlaska naredio je usmeno.¹⁷⁹

¹⁷⁶ AARBiH, Štab TORBiH, *Naređenje*, Str. pov. broj 02/349-201, 25. 06. 1992.

¹⁷⁷ AARBiH, GŠ OSRBiH/OB, *Bezbjednosni aspekti formiranja Operativnih grupa*, Sarajevo, 01. 07. 1992.

¹⁷⁸ AARBiH, GŠ OSRBiH, *Zapovijest načelnika GŠ OSRBiH za proboj i napad*, Pov. broj 02/333-715, 06. 07. 1992.; AARBiH, GŠ OSRBiH, *Naređenje za formiranje privremenog sastava*, Str. pov. broj 02/349-229, 07. 07. 1992.

Ideja da se preduzme pokušaj proboja opsade Sarajeva koji nije uspio tokom juna, s ograničenim ciljem omogućavanja izlaska iz okruženja jednog odreda i njegovog upućivanja u pravcu Goražda, sama po sebi izgleda čudna. Još čudnija je činjenica da GŠ OSRBiH ne formira i ne upućuje jaču jedinicu sa slobodne teritorije, gdje je to bilo moguće ostvariti bez većih komplikacija, već to preduzima iz Sarajeva odakle je bilo teško izvodivo, a i da je bilo moguće osjetniji efekat bio bi u slabljenju odbrane Sarajeva, nego u jačanju odbrane Goražda.

¹⁷⁹ AARBiH, GŠ OSRBiH, *Naređenje za marš i naređenje za borbu*, Str. pov. broj 02/349-452, 22. 07. 1992.

Pisanih tragova o detaljima ove usmene instrukcije u dostupnoj arhivskoj radi nema. Postoji raširena usmena interpretacija da je nakon proboja na Poljinama 31. jula 1. podrinjska brigada trebala produžiti svoj marš prema Goraždu. Ako postoje ikakvi elementi istine u ovoj interpretaciji, oni dodatno kompromituju čitavu zamisao. Prvo iz razloga što je marš prema Goraždu preko Poljina bio posve nemoguća i samoubilačka misija. Drugo, po

Uz proboj u rejonu aerodroma, planiran je i napad na vogošćanskom pravcu. U prvoj planiranoj varijanti snage OpŠO Vogošća, Odred Pofalići I i Odred Velešići OpŠO Novo Sarajevo, s bataljonom Koševsko Brdo OpŠO Centar i dijelom Specijalne jedinice MUP-a, objedinjeni u jednu taktičku grupu, trebali su napasti pravcem Grahovište – Vogošća – Dedin brijeg.¹⁸⁰ U cilju priprema za izvršenje ovog zadatka formiran je i poseban odred, nazvan Humski odred, u koji su ušli Odredi Pofalići I i Velešići, 4. četa OpŠO Vogošća i dio snaga OpŠO Novi Grad. Za komandanta ovog odreda danom formiranja postavljen je Zdenko Raguz.¹⁸¹ Sutradan je odluka promijenjena i za komandanta privremenog odreda postavljen je komandant 13. novosarajevske brigade Enver Šehović.¹⁸² Navedena varijanta dopunjena je naknadno naredjenjem da OpŠO Vogošća s dvije borbene grupe, u cilju podrške napadu taktičke grupe, zaposjedne objekte kota 850 i Kuta na plattou Žučići.¹⁸³ Izvršeno je i komandantsko i komandirsko izviđanje pravca napada, a nakon njega je RgŠO izvijestio pretpostavljenu komandu da se zadatak može izvršiti, ali uz neophodnu popunu znatnim količinama MTS¹⁸⁴, koje opet GŠ OSRBiH nije mogao osigurati, pa je akcija odgođena.

Tako su dani mjeseca jula prolazili u ovom krugu novih zamisli, planiranja, organizovanja privremenih sastava, formiranja stalnih sastava, a onda sve iz početka. Na terenu stvari nisu bitno mijenjale tok. Na području Vogošće, srpske snage su 4. jula napale odsječeno i slabo branjeno selo Tihoviće. Nakon kratke i neravnopravne borbe, selo je uništeno i izvršen pokolj nad 25 muškaraca, a 12 ih je zarobljeno.¹⁸⁵ Ostatak stanovništva je izbjegao u pravcu Breze. Nakon toga je dat ultimatum stanovništvu mjesne zajednice Gora za predaju naoružanja.¹⁸⁶ Srpske snage su provodile čišćenje preostalih džepova s bošnjačkim stanovništvom u dubini teritorije koju su kontrolisale, što su očitovale i 11. jula kada je iz Vogošće protjerano preko 100 porodica bošnjačke nacionalnosti, kojima je prethodno oduzeta sva pokretna i nepokretna imovina.¹⁸⁷

zapovijesti za borbena dejstva 31. jula ta brigada je nakon proboja na Poljinama, kao što se može vidjeti na **Karti 6**, napad trebala nastaviti u posve suprotnom pravcu – prema Vogošći, što bi značilo da je usmenom instrukcijom načelnika GŠ unaprijed sabotirana i na propast osuđena zamisao za napad komandanta operativne grupe.

¹⁸⁰ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Zapovijest za napad*, Op. nar. 13, 08. 07. 1992.

¹⁸¹ AARBiH, OpŠO Vogošća, *Naredenje*, broj 326, 10. 07. 1992.

¹⁸² AARBiH, OpŠO Vogošća, *Naredenje*, broj 336, 11. 07. 1992.

¹⁸³ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Borbena naredenje broj 14*, Pov. broj 02-671/92, 19. 07. 1992.

¹⁸⁴ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Izvjestaj o komandantskom izviđanju*, Pov. broj 02-565/92, 09. 07. 1992.

¹⁸⁵ Po izlasku preživjelih stanovnika Tihovića u Brezu, znalo se za zarobljene ljude. Po svojoj prilici, zarobljenici su odmah likvidirani, jer je komandant OG Vogošća Vukota Vuković 7. jula izvijestio Komandu SRK da nema zarobljenika, a da je u "herojskom" napadu na Tihoviće likvidirano "36 ustaša". Ovaj sramni zločin u Tihovićima Komanda OG Vogošća počinila je svjesno i bila svjesna njegove sramotnosti čak i pred licem svoje pretpostavljene komande. Zato Vuković laže da su njegovi "heroji" u Tihovićima zaplijenili velike količine oružja i municije, među kojima i "30 snajpera (do savršenstva upucanih)". O kakvoj se laži radi dokazuje sam Vuković koji u nastavku izvještaja navodi da su snage Vogošćanske brigade, pojačane dobrovoljcima iz Srbije, u napadu i pod vatrom tih 30 savršeno upucanih snajpera imale samo jednog ranjenog borca "i to iz redova gostiju", to jest dobrovoljaca. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata**: Komanda OG Vogošća, Operativni izvještaj (za period 25. 06-06. 07. 1992), Str. pov.broj 75/92, 07. 07. 1992. <http://icr.icty.org>.

¹⁸⁶ AARBiH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Odbrana sela Tihovići*; AARBiH, OpŠO Breza, *Obavještajni izvještaj*, Ob. br. 2/92, Str. pov. broj 263/92, 11. 07. 1992.

¹⁸⁷ AARBiH, MNO RBiH, *Bilten o aktuelnim zbivanjima na teritoriji RBiH na dan 11. jula 1992. godine*.

Osim čišćenja teritorije, u iščekivanju nove ofanzive snaga Armije RBiH, srpske snage intenzivirale su i izviđačke aktivnosti. Jedna izviđačka grupa presretnuta je 13. jula u rejonu Žući, pri čemu je likvidirano 5 agresorskih vojnika.¹⁸⁸ Za to vrijeme na linijama nije vladalo zatišje. Srpske snage su stalno otvarale vatru iz pješadijskog naoružanja i artiljerijom nemilice zasipale položaje Armije RBiH i gradska naselja. Tamo gdje im se otvarao prostor, one su ga koristile i osvajale pozicije koje je branila ARBiH, kao u slučaju položaja iznad izvora Mošćanice u rejonu Faletića, koje su zauzele 6. jula.¹⁸⁹ Svoje položaje na kojima su očekivali napade znatno su ojačavali.¹⁹⁰

U ovom periodu je dovršen i proces potpunog formiranja 13. novosarajevske brigade. U zapovijesti za napad komandanta RgŠO Sarajevo 25. jula 1992. godine, 13. novosarajevska brigada dobila je svoj prvi borbeni zadatak kao zaokružena vojna formacija pod svojim zvaničnim formacijskim imenom.¹⁹¹

Brigada je ušla u sastav Druge operativne grupe. Prema zamisli za izvršenje zadatka zbog kojeg je formirana, ova OG je jedinice iz svog sastava svrstala u tri taktičke grupe. Sastav 1. TG činili su 1. podrinjska brigada, jedinica MUP-a i po jedan odred iz sastava OpŠO Centar i Stari Grad. Jedinice OpŠO Vogošća činile su 2. TG. U sastav 3. TG ušle su 13. novosarajevska i 15. brigada, te dijelovi 1. sandžačke brigade i jedinica OpŠO Novi Grad i Novo Sarajevo.¹⁹²

Napad i proboj iz okruženja 31. jula trebalo je ostvariti istovremenim dejstvom obje operativne grupe. Pri tome su glavne snage trebale napadati pravcima Nedžarići – Ilidža i Nedžarići – Dobrinja – Vojkovići. Druga OG trebala je napasti svojim glavnim snagama na pravcu Kromolj – Poljine – Blagovac – Semizovac i pomoćnim snagama pravcem Žuč – Donja Jošanica – Krivoglavci – Svrake. Snage 1. TG imale su zadatak razbiti neprijatelja na prednjem kraju i ovladati selima Izlaze, Poljine, Gornji Hotonj i objektom tt 712, a zatim, obuhvatnim dejstvom sa sjevera, ovladati Šučurovićima, Blagovcem i Gornjom Jošanicom, te u sadejstvu sa 2. TG konačno ovladati Vogošćom. OpŠO Vogošća, odnosno 2. TG, imala je zadatak da tokom noći dio snaga ubaci u Vogošću, da vatrom s prednjeg kraja svoje odbrane podrži snage 1. TG u napadu na Poljine, a u završnoj fazi sadejstvuje u oslobađanju Vogošće. Snage 3. TG imale su zadatak napasti pravcem s. Žuč – s. Jezera – k. Gradac – s. Donja Jošanica i u bližem zadatku ovladati linijom Uglješići – Donja Jošanica – Priboj, a zatim produžiti napad pravcem Priboj – Krivoglavci – Svrake i sadejstvovati snagama 2. TG u ovladavanju Vogošćom.¹⁹³ Navedeni pravci dejstva prikazani su na *Karti 6*, koja predstavlja kopiju originalne zapovijesti na karti komandanta 2. OG.

¹⁸⁸ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-606/92, 14. 07. 1992, 08:00.

¹⁸⁹ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-524/92, 07. 07. 1992, 08:00.

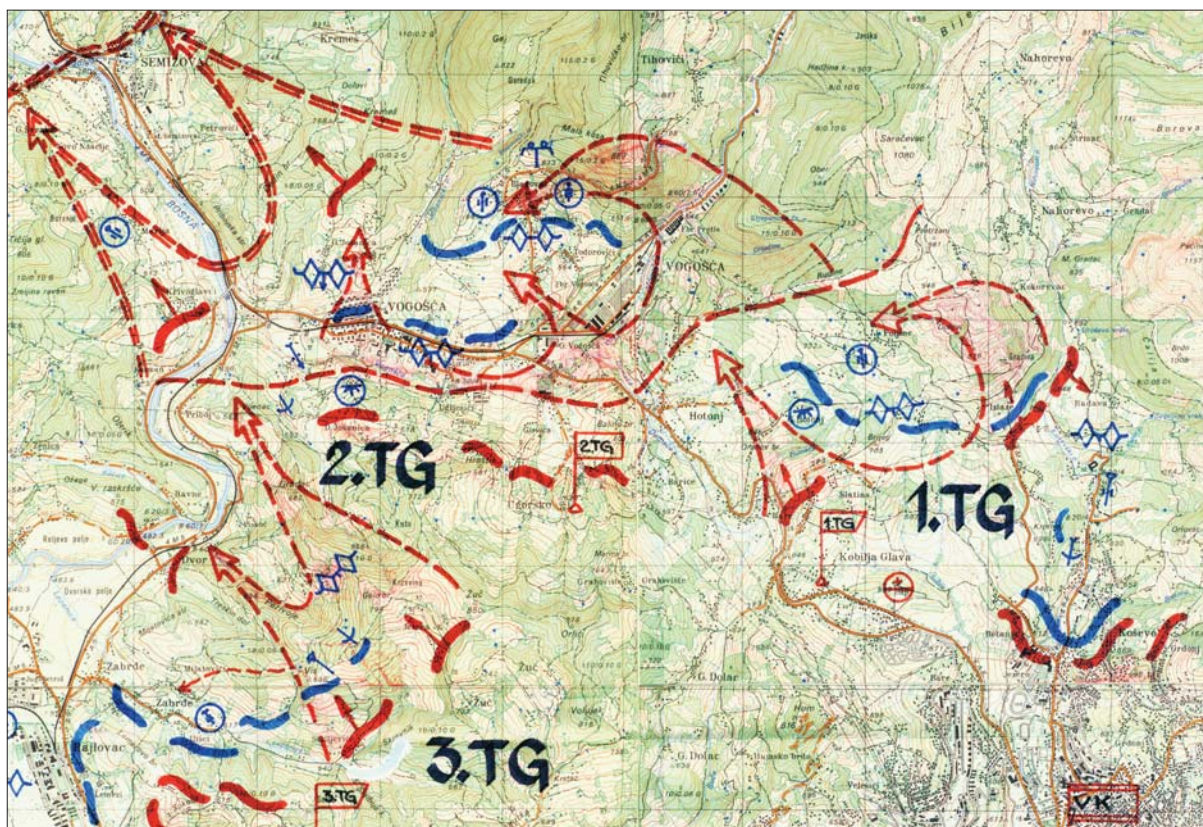
¹⁹⁰ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Redovni borbeni izvještaj*, Pov. broj 02-722/92, 24. 07. 1992, 19:00.

¹⁹¹ AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Zapovijest za napad*, Op. broj 15, 25. 07. 1992.

¹⁹² AARBiH, Komanda 2. OG, *Zapovijest za napad*, Op. broj 1, 30. 07. 1992.

¹⁹³ AARBiH, Komanda 2. OG, *Zapovijest za napad*, Op. broj 1, 30. 07. 1992.

Zapovijest, zamišljena i napisana po svim vojnim standardima i načelima borbene upotrebe jedinica, *trebala*¹⁹⁴ je biti dostavljena na izvršenje jedinicama koje osim visokog borbenog morala nisu imale u potpunosti ispunjeni niti jedan standard vojne organizacije i element borbene gotovosti. Jedinice su napad trebale početi u ranim jutarnjim satima 31. jula, koristeći slabu vidljivost radi prilaznja neprijateljskim linijama i postizanja efekta iznenađenja.

Karta 6: Originalna zapovijest komandanta 2. OG za napad 31.07.1992.

Iako je u prvoj analizi borbenih dejstava komandant 2. OG tvrdio da je napad 1. TG počeo prema planu u 2:30¹⁹⁵, to nije bilo tačno. Snage 1. podrinjske brigade kasnile su sa izlaskom na polazne položaje, i u poredak za napad na golim padinama prema selu Poljine razvile su se u podmaklim jutarnjim satima. Tako su na samom početku postali meta ubitačne vatre

¹⁹⁴ Iako je napad na osnovu nje izveden 31. jula, ističemo da je zapovijest trebala biti dostavljena jedinicama, jer izgleda da je sve jedinice nisu dobile. Nisad Balta, načelnik štaba OpŠO Vogošća, pa dakle i načelnik štaba 2. TG, tvrdi da noć uoči početka napada ova TG nije dobila nikakve borbene dokumente. Na njihovo insistiranje, kurirom im je dostavljen samo plan veze, zapovijest ne. **Razgovor** s Nisadom Baltom. Ibrahim Dervišević, u to vrijeme obavještajac u Komandi 13. novosarajevske brigade, u svojoj knjizi piše da 31. jula nije ni znao da je brigada u sastavu 2. OG. **Dervišević**, 133.

¹⁹⁵ **AARBiH**, Komanda 2. OG, *Analiza dejstava jedinica 2. OG na dan 31. jula 1992. godine*, Op. broj 16-7, 01. 08. 1992.

srpskog artiljerijskog i raketnog oružja. I pod takvom vatrom dio snaga 1. podrinske, napadajući preko brisanog prostora, uspio je dostići neprijateljske položaje, probiti ih i izbiti na južne padine grebena Pretržanj iznad sela Poljine, ali se i ovaj dio jedinice, zajedno s njenom glavinom, pod silinom vatre i teretom ljudskih gubitaka, povukao južno od sela Izlaze. Ni ostale jedinice 1. TG nisu zauzele napadnute objekte u rejonu Kromolj – Radava i takođe su pretrpjele znatne gubitke.¹⁹⁶

OpŠO Vogošća u svojstvu 2. TG u toku noći nije ubacio jedinice u samu Vogošću. Umjesto toga, jednu jedinicu nivoa voda ubacio je pod kotu Mujkića-brdo sa zadatkom da, po otpočinjanju napada, ovlada i održi kotu stvarajući uvjete za napredovanje prema Vogošći u drugoj fazi operacije. Druga jedinica bila je ubačena u rejon Poljina sa istim zadatkom. Kako je početak napada kasnio, i ubačene jedinice dolazile u opasnost da budu otkrivene i uništene, OpŠO ih je povukao, pri čemu se jedinica s Mujkića-brda u povratku našla u minskom polju i pretrpjela gubitke.¹⁹⁷ U toku napada na Poljine, zadatak jedinica OpŠO Vogošća bio je da vatrom s linije podržavaju napad 1. TG i da se pokrenu u eventualnoj drugoj fazi napada kojom je trebalo ovladati Vogošćom, a do koje nije ni došlo.¹⁹⁸

Snage 3. TG, u kojoj je bila i 13. novosarajevska brigada, prema analizi komandanta 2. OG Muje Kafedžića, su na zadatak krenule prema planu, ali su težak teren Žučići presporo savladale, ne iskoristivši mrak za prilazjenje i podilaženje neprijateljskim položajima.¹⁹⁹ Tako su borbeni kontakt s neprijateljem ostvarile sa nepovoljne pozicije, našavši se pred minskim poljima i pod strahovitom artiljerijskom vatrom neprijatelja. Napad je započeo oko 10:00 časova.²⁰⁰ Početni uspjeh ostvario je 2. bataljon 13. novosarajevske brigade čiji su borci ušli u neprijateljske rovove na položaju iznad pravoslavnog groblja između sela Jezera i Živkovići. Odatle je bataljon trebao produžiti sa napadom južnim padinama kote 850, ali je na ovom mjestu zaustavljen snažnom artiljerijskom vatrom i bio prinuđen na povlačenje. Iz pravca Orlića prema koti 850 napao je 3. bataljon 13. novosarajevske brigade. Bez ozbiljne artiljerijske podrške i sa slabim protivoklopnim sredstvima, od kojih je jedini bestrajni top odmah po otvaranju vatre otkriven i pogođen, jedinica je zaustavljena nadomak kote snažnom vatrom i uz velike gubitke. Jedna četa 1. bataljona bila je u pripravnosti u rejonu Pajdaci.²⁰¹ (Pravci napada snaga 13. novosarajevske brigade 31. jula 1992. godine prikazani su na *Karti 7*).

¹⁹⁶ **Ibid.**

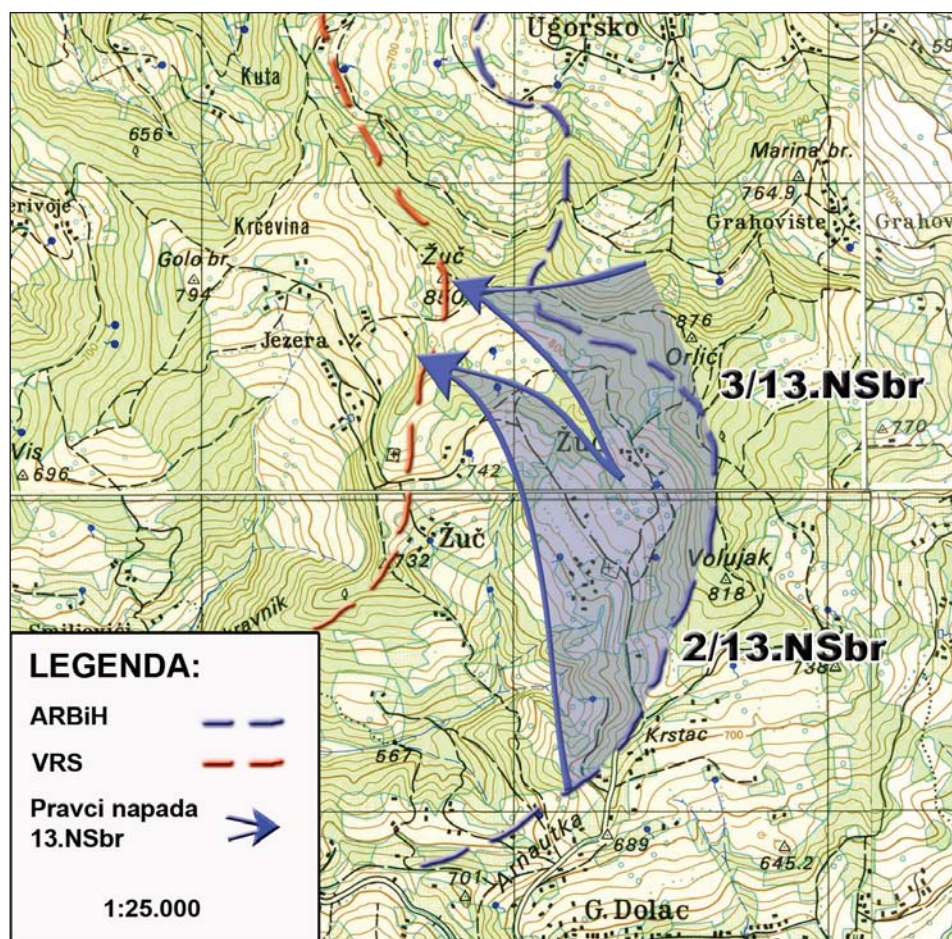
¹⁹⁷ **Razgovor** s Nisadom Baltom.

¹⁹⁸ **AARBiH**, Komanda 2. OG, *Analiza dejstava jedinica 2. OG na dan 31. jula 1992. godine*, Op. broj 16-7, 01. 08. 1992.

¹⁹⁹ **AARBiH**, Komanda 2. OG, *Analiza dejstava jedinica 2. OG na dan 31. jula 1992. godine*, Op. broj 16-7, 01. 08. 1992.

²⁰⁰ **AARBiH**, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na kotu 850*.

²⁰¹ **Dervišević**, 138-139.

Karta 7: Pravci napada 13. novosarajevske pbr 31. jula 1992.

Komanda 2. OG je od 1. do 3. avgusta pokušala nastaviti operaciju na svom pravcu, ali to više nije bilo moguće.²⁰² Tako su skupo plaćenim neuspjehom okončani pokušaji razbijanja opsade Sarajeva tokom mjeseca jula.²⁰³ Nakon Poljina, nastojanja snaga ARBiH da razbiju opsadu Sarajeva prenesena su s istočnog na zapadni pravac. Od 4. do 11. avgusta vođene su teške borbe na području Dobrinje, Aerodromskog Naselja, Nedžarića i Stupa. Napredovanje snaga ARBiH mjerilo se tek u metrima teritorije, a gubici u desetinama boraca izbačenih iz stroja.²⁰⁴

²⁰² AARBiH, Komanda 2. OG, *Dopuna Zapovijesti za napad Op. broj 1*, 01. 08. 1992; AARBiH, Komanda 2. OG, *Redovni borbeni izvještaj*, Op. broj 16-8, 03. 08. 1992.

²⁰³ Operacija deblokade Sarajeva izvedena 31. jula 1992. godine, u sjećanjima savremenika događaja uglavnom poznata kao "akcija na Poljine", predstavlja jedan od najkontroverznijih poduhvata ARBiH na području Sarajeva. Nakon nje gradom se širila fama o stotinama poginulih boraca Armije. Takve netačne interpretacije i danas se mogu čuti u Sarajevu i šire, ali i pročitati u brojnim kvazihistoriografskim pisanijama. Istina je da je u svim jedinicama RgŠO Sarajevo u toku jula 1992. godine, u operaciji deblokade i mimo nje, poginulo 105 i ranjeno 416 boraca. AARBiH, RgŠO Sarajevo, *Pregled gubitaka za period 01. 07. 92 – 31. 07. 92*.

²⁰⁴ AARBiH, RgŠO Sarajevo, IKM Nedžarići, *Presjek toka borbenih dejstava*, 11. 08. 1992.

Ipak, ove borbe nisu bile bez efekta. Angažovanost SRK na linijama opsade Sarajeva, bila je od pomoći snagama OpŠO Trnovo, jedinicama sa Igmana i 7. brigadi (Krajiškoj), koje su, u dobro planiranoj i odlučnoj akciji 31. jula i 1. augusta, ovladale prevojem Rogoj i oslobodile Trnovo.²⁰⁵

Upotrijebljene jedinice 13. novosarajevske brigade i OpŠO Vogošća, također, su u napadu 31. jula imale velike gubitke.²⁰⁶ Smanjenju gubitaka i zbrinjavanju velikog broja ranjenih boraca na pravcu Žuči svakako je doprinijelo uspostavljanje brigadne sanitetske stanice, koja je uspostavljena u pripremi za ovu akciju i na Žuči funkcionisala sve do kraja rata.²⁰⁷

Period nakon prvog pokušaja oslobađanja kote 850 i konsolidacije jedinica, bio je period u kojem su pripadnici 13. novosarajevske brigade, 1. sandžačke brigade i jedinica OpŠO Vogošća, kao i svi pripadnici Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, polagali svečanu zakletvu.²⁰⁸ Ove aktivnosti obavljene su od 13. do 24. augusta i bile su prilika da se u predahu teških borbi organizuju prigodne svečanosti u jedinicama.

Tokom prve polovine augusta, dok su trajale borbe na zapadnom pravcu, snage 13. novosarajevske brigade i OpŠO Vogošća bile su angažovane u odbrani u svojim zonama odgovornosti. Prethodno navedene borbe na Dobrinji, Nedžarićima i Stupu, nisu donijele potpuno zatišje na drugim stranama. Linije su bile svakodnevno aktivne, a snage agresora nisu štedjele ni pješadijsku, ni artiljerijsku municiju.

Kako proboj iz okruženja na zapadnom i jugozapadnom pravcu sarajevskog bojišta u prvoj polovini augusta nije dao očekivane rezultate, GŠ OSRBiH isplanirao je novu operaciju pod kodnim imenom "JUG-92". Zamisao načelnika GŠ sastojala se u probou snaga sa spoljne strane prstena opsade Sarajeva pravcima Hrasnica – Sokolović-Kolonija – Butmir – Nedžarići i Hrasnica – Sokolović-Kolonija – Ilidža – stupska petlja, s pomoćnim pravcem kojim su se snage sa Igmana, preko Vojkovića, Krupca, Gornjeg i Donjeg Kotorca, trebale spojiti sa snagama Armije RBiH na Dobrinji. Snage iz okruženja trebale su djelovati ususret ovim snagama, po sličnom planu po kojem su djelovale početkom mjeseca. Pomoćni pravac napada u operaciji "JUG-92" trebao je biti pravac Visoko – Sarajevo. Snage Armije RBiH iz pravca Visokog imale su zadatak u prvoj fazi staviti u okruženje Ilijaš, a zatim produžiti dejstva prema Vogošći. U tom slučaju trebale su biti pokrenute snage 2. OG iz Sarajeva na vogošćanskom pravcu.²⁰⁹

²⁰⁵ Šadinlija, 22.

²⁰⁶ U borbenim dejstvima izvedenim 31. 07. 1992. godine iz sastava 13. novosarajevske brigade i OpŠO Vogošća poginuli su: **Rašid B. Bešlija, Hakija Čavčić, Senad Čatić, Ramo Drndo, Safet Efendić, Semedin Etemović, Ibrahim Kašmo, Salahudin Kulović, Mahir Ramiz, Mirsad Omerović, Mersal Plakalo, Teufik Šošić, Nihad Žero.** Od rana zadobivenih 31. 07. na Žuči, **Zijad Oruč** je podlegao 05. 09. 1992. Teško je ranjeno 19 boraca.

²⁰⁷ Dervišević, 137.

²⁰⁸ Tekst zakletve pripadnika ARBiH glasio je: "*Zaklinjem se da ću braniti nezavisnost, suverenost i cjelovitost Republike Bosne i Hercegovine, da ću savjesno i disciplinovano izvršavati sve obaveze i dužnosti pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine, da ću braniti njenu slobodu i čast i u toj borbi istrajati*". **Službeni list Armije RBiH**, Broj 2, 47.

²⁰⁹ Šadinlija, 23.

Odgovor GŠ VSrRBiH na borbeno dejstva ARBiH oko Sarajeva, ali i na dejstva ARBiH i HVO na drugim dijelovima bosanskohercegovačkog ratišta, formulisan je početkom augusta direktivom po planu “BOSNA-92”. U odnosu na Sarajevo, GŠ VSrRBiH je naredio da se po svaku cijenu mora spriječiti njegova deblokada, i to je bio sadržaj prve faze operacije. U drugoj fazi trebalo je pregrupisavanjem snaga stvoriti uvjete za daljnje sužavanje opsade Sarajeva i pravljanje operativno-taktičke pozicije SRK otvaranjem, od strane ARBiH prekinutih, komunikacija Sarajevo – Trnovo – Kalinovik i Višegrad – Ustiprača – Goražde.²¹⁰

Na jugozapadnom pravcu je od kraja jula i tokom prve polovine augusta bila angažovana i 1. sandžačka brigada. Pred početak dejstava u okviru operacije “JUG-92”, ova jedinica, na čelu sa svojom komandom, bila je u potpunosti angažovana na ovom pravcu deblokade Sarajeva, kao nosilac borbenih dejstava. Ostale angažovane jedinice, manje udarne jedinice RgŠO Sarajevo ili dijelovi većih jedinica, su bile pretpočinjene Komandi 1. sandžačke brigade.²¹¹ Tokom operacije “JUG-92”, koja je otpočela 23. augusta 1992. godine, ova grupacija je vodila žestoke borbe na području Stupa, Otesa i Azića. Pred sobom je imala jake oklopnomehanizovane snage SRK, koje su najuži dio prstena opsade branile jakim utvrđenjima, velikim brojem tenkova i oklopnih vozila na terenu koji je izrazito pogodan za upotrebu oklopnomehanizovanih jedinica, te razrađenim sistemom jake i koncentrisane artiljerijske vatre. Mjestimični pomaci snaga ARBiH i privremeni uspjesi, morali su odmah biti branjeni od snažnih kontranapada snaga SRK, pri čemu su do izražaja dolazile slabosti heterogenog skupa manjih jedinica koje je objedinjavala Komanda 1. sandžačke brigade. Izostajala je koordinacija u sadejstvu, a bilo je i pojava samovolje u potčinjenim jedinicama. Ovakvo stanje je potrajalo sve do polovine septembra, kada je potencijal napada snaga ARBiH bio potrošen i kada su srpske snage krenule u snažan kontranapad. Ovaj kontranapad je 14. septembra razbio snage ARBiH u rejonu Azića, koje su se povukle i time dovele u pitanje odbranu na cijelom pravcu. Na ugroženu liniju odbrane su u toku noći uvedene sve raspoložive snage 1. sandžačke brigade i dijelovi 1. i 2. bataljona 13. novosarajevske brigade. Ove jedinice su u izuzetno teškim uvjetima, noću i nasilnim izviđanjem, ušle u napušteni prostor i zaposjele novu liniju odbrane. U teškim borbama koje su trajale sve do 17. septembra, tokom kojih su srpske snage, osim pješadije i artiljerije, koristile i tenkove, što je, s obzirom na konfiguraciju terena, bilo posebno teško iskušenje za branioce, borci 1. sandžačke i 13. novosarajevske brigade uspjeli su odbiti napade, stabilizovati i utvrditi liniju odbrane.²¹² Na ovom dijelu bojišta, dijelovi 1. bataljona 13. novosarajevske brigade ostali su do početka oktobra.²¹³

²¹⁰ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: GŠ VSrRBiH, *Direktiva za dalja dejstva Op. broj 3*. <http://icr.icty.org>.

²¹¹ Kahrović, 274.

²¹² Kahrović, 287-294; Dervišević, 142-148.

²¹³ U pokušajima deblokade Sarajeva i borbama na području Nedžarića, Stupa, Otesa, Dogloda i Azića tokom augusta i septembra 1992. godine poginuli su: **Radenko Abazović, Muzafer Avdović, Izudin Bajić, Taib Balta, Sinan Biberović, Dejzin Bikić, Hilmo Ćutahija, Jasmina Duraković, Rizo Isović, Mirsad Jamaković, Lutvija Juković, Zikret Kadrić, Mirsad Kešan, Edin Kulovac, Edib Rondić, Jusuf Tahirović.**

Tokom borbi u operaciji “JUG-92” na području Dobrinje, Nedžarića, Stupa, Otesa, Dogloda i Azića do izražaja je došla inferiornost jedinica Armije RBiH u napadnim borbenim dejstvima na zemljištu na kojem je moguća masovna upotreba oklopnomehanizovanih snaga. S druge strane, do posebnog izražaja došao je značaj oslobađanja kote Orlić i izlaska branilaca Sarajeva na plato Žući 8. juna 1992. godine. Neuspjeli pokušaji snaga SRK da se domognu stupske petlje i ostvare planirano presjecanje grada linijom Nedžarići – stupska petlja – Rajlovac, pokazali su od kakvog je značaja za njih bila mogućnost napada pravcima Žuč – Briješće i Žuč – Boljakov Potok, sa taktički izuzetno povoljnih pozicija koje su imale do 8. juna. Od ideje napada ovim pravcem, u leđa jedinicama ARBiH koje su branile Stup, Komanda SRK nije odustajala²¹⁴ i bilo je posve logično da nakon neuspješnih napada usmjerenih prema Stupu, ipak dođe do pokušaja ponovnog zauzimanja Orlića i drugih objekata izgubljenih na platou Žući. Ovaj zadatak u drugoj fazi operacije “BO-SNA-92” pripao je Vogošćanskoj i Rajlovačkoj brigadi VSrRBiH, pojačanim specijalnim srpskim jedinicama prisutnim na sarajevskom bojištu i moćnom artiljerijskom podrškom SRK.

Nakon uspješno izvedene akcije u kojoj su oslobođeni Orlić, Volujak i Krstac, snage OpŠTO Vogošća i dijelovi OpŠTO Novo Sarajevo, odnosno 13. novosarajevske brigade, uspostavili su novu liniju odbrane. Do kraja mjeseca juna, aktivnosti na uređenju linije bile su dijelom usmjerene na njenu korekciju i smanjenje rizika koji je nosilo rastojanje između 500 i 1.500 metara do neprijateljske linije na terenu obraslom visokom šumom i gustim rastinjem. Taj prostor je od početka kontrolisan izvidnicama, patrolama i povremenim postavljanjem borbenog osiguranja. Najkonkretnije što je u tom pogledu postignuto, bilo je pomjerenje linije od Orlića do nadohvat kote 850, do mjesta nazvanog Tri bukve, gdje je postavljen spoj linija odbrane 3. bataljona 13. novosarajevske brigade i OpŠO Vogošća. Uspostavljene linije prikazane su na *Karti 5* i *Karti 7*. Ova pozicija pružala je i dobre pretpostavke za napad na kotu 850, što je provjeravano i prilikom napada 31. jula, mada bez ostvarenog rezultata. Problem je ležao u tome što ovaj dio linije od Orlića prema Tri bukve nije bio u stvarnosti stalno zaposjednut, već je i dalje u dobroj mjeri ostao jedna vrsta borbenog osiguranja položaja na Orliću. Ispred linije 2. bataljona također su povremeno postavljana borbena osiguranja. Uoči napada srpskih snaga, 17. septembra 1992. godine, grupa boraca 2. bataljona dobila je zadatak da inženjerski uredi i posjedne borbeno osiguranje ispred linije 2. bataljona kod sela Živkovići, u blizini vikendice generala Baroša, ali je za to bilo kasno, jer su taj položaj već bile zaposjele srpske snage.²¹⁵

Sutradan, 18. septembra ujutro, započeo je jedan od najjačih napada srpskih snaga na platou Žući u toku cijelog rata i, sasvim sigurno, najteže iskušenje na koje su bili stavljeni borci Armije RBiH na ovom prostoru. Nakon silovite artiljerijske pripreme, uslijedio je pješadijski napad srpskih snaga izveden na način nedostojan pojmu ljudske časti i dostojan hronike najgnusni-

²¹⁴ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Borbena naređenje op. broj 1*, 14. 09. 1992. godine u 10:00 časova. <http://icr.icty.org>.

²¹⁵ Enver Kazaz, “Ispod granice pakla, iz beznada – u sunce slobode”, *Ratni bilten* (Prva slavna motorizovana brigada Sarajevo), godina III, broj 12/13, 1994, 13-16; **Dervišević**, 149-152.

jih ratnih zločina počinjenih u Bosni i Hercegovini. U nastojanju da po svaku cijenu postignu imperativ ponovnog zauzimanja Orlića koji je pred njih postavljen, ratni zločinci iz Vogošće su ispred borbenog stroja svojih vojnika postavili *živi štit* Bošnjaka logoraša iz vogošćanskih logora. Naredbu za angažovanje zarobljenih civila u *živom štitu* izdao je komandant Vogošćanske brigade SRK Miladin Trifunović, i u prvom danu u kojem je činjen ovaj teški ratni zločin bilo je angažovano 50 logoraša. Njihovo isturanje ispred jurišnika Vogošćanske brigade nastavljeno je sve do 23. septembra.²¹⁶

Koncentracija srpskih snaga izvršena je na potezu kota 830 – kota 850. Napad je izvršen iz pravca kote 850 prema Tri bukve i Orliću i prema položajima 2. bataljona 13. brigade na gredi Orlić – Volujak.²¹⁷

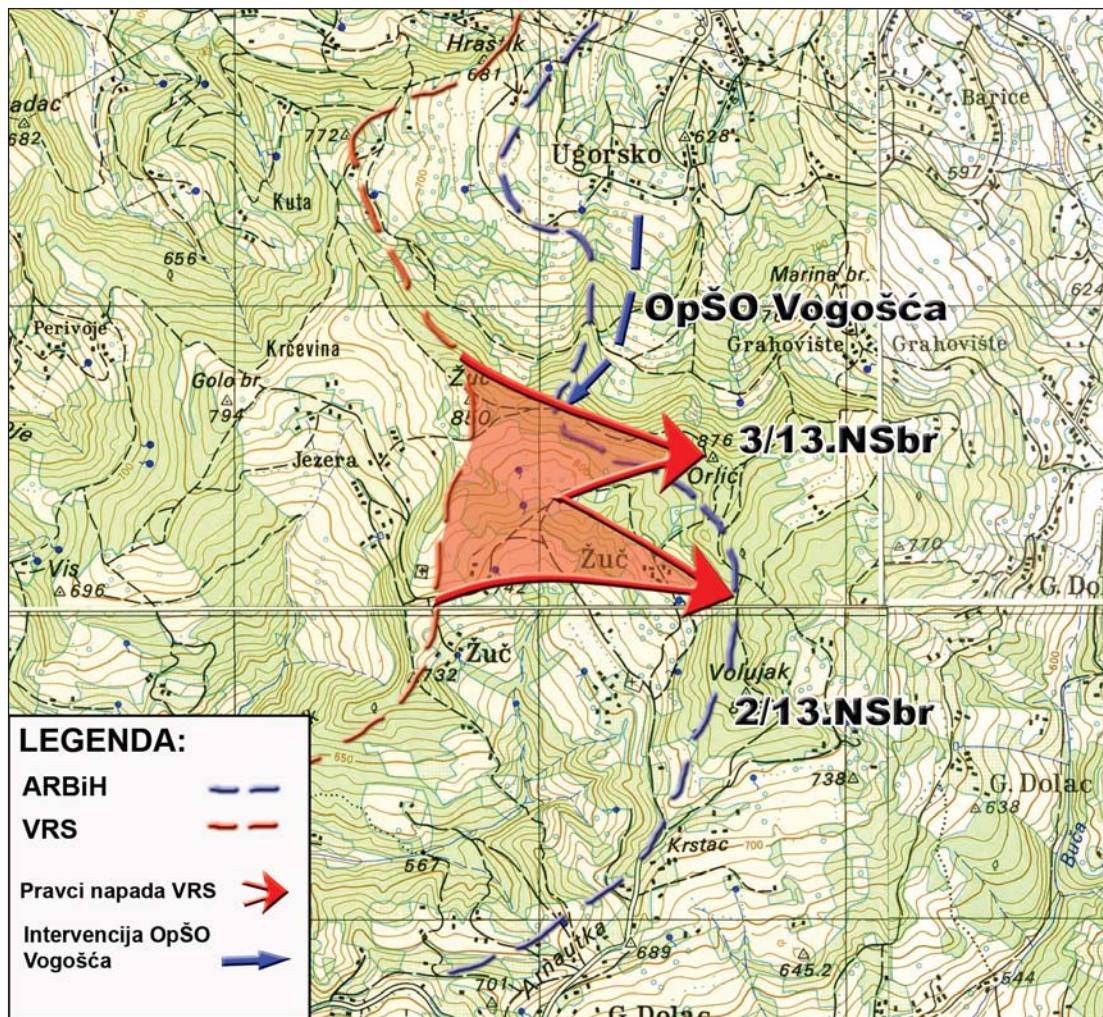
Pravci napada srpskih snaga prikazani su na *Karti 8*.

U napadu Vogošćanske i Ilijaške brigade SRK postignut je efekat iznenađenja. Za to su postojala dva razloga. Prvi razlog ležao je u činjenici da, iako je bilo dovoljno znakova promjene ponašanja srpskih vojnika na položajima nekoliko dana prije napada, koji su se ogledali u povećanom stepenu maskirne discipline²¹⁸ i činjenici da je prethodnog dana uočeno njihovo zaposjedanje položaja u međuzoni, nisu preduzete adekvatne mjere pripreme odbrane. Drugi, mnogo jači razlog postignutom efektu iznenađenja sadržan je u činjenici da su se branioци našli usred napada pred strojem civila postavljenih u *živom štitu* između njih i neprijatelja. To je u prvim trenucima napada izazvalo pravu pometnju na linijama odbrane. Borbeni kontakt s neprijateljem ostvarilo je borbeno osiguranje 3. čete 3. bataljona 13. novosarajevske brigade, koje je na položaje Tri bukve stiglo u jutarnjim satima, praktično istovremeno sa srpskim snagama iz pravca kote 850. Mada je ova grupa prihvatila borbu, uvela vlastitu rezervu iz rejona Pajdaka, izvjestila pretpostavljenu komandu i zatražila pojačanje, na njihovom desnom i lijevom krilu došlo je do pometnje i povlačenja jedinica. Na desnom krilu pod prvim neprijateljskim udarom povukle su se snage 1. vogošćanskog odreda. Na lijevom krilu, postupno se povukavši iz međuzone, sa osnovne linije odbrane borbu je prihvatio 2. bataljon 13. brigade. To je bio značajan momenat, ali su linije 2. bataljona bile duboko iza pozicija boraca 3. bataljona, koji su na položajima borbenog osiguranja pružali snažan otpor sve do 12:30. Kada je prema dinamici bitke, kojoj su zvučnu kulisu kroz grmljavinu srpske artiljerije davali užasavajući vrisci i jauci logoraša iz živog štita, bilo jasno da je napad neprijatelja došao blizu kulminacije i da lahko mogu ostati odsječeni na isturenom položaju, a s obzirom da je počelo ponestajati municije i da je iz stroja izbačen značajan broj boraca, ova jedinica, na čelu s komandantom 3. čete i zamjenikom komandanta 3. bataljona, otpočela je povlačenje pod borbom u pravcu Orlića.

²¹⁶ Navedena naredba nosila je broj 11/84 i bila datirana 17. 09. 1992. U dnevnim izvještajima upravnika vogošćanskog logora Branka Vlača potvrđena je pogibija 7 i ranjavanje 15 logoraša iz *živog štita*. **ICTY – online baza podataka sudskih dokumenata**: SrO Vogošća/Odjeljenje zatvora, *Bilten na dan 18. 09. 1992. godine*; *Bilten na dan 21. 09. 1992. godine*; *Bilten na dan 23. 09. 1992. godine*. <http://icr.icty.org>.

²¹⁷ **Kazaz**, 13-16; **Dervišević**, 149-152.

²¹⁸ **Dervišević**, 151.

Karta 8

Ovo povlačenje otežavala je evakuacija ranjenika koje su nosili. Prispjevši na osnovnu liniju na vrhu Orlića, zatekli su prilično dezorganiziranu odbranu. S borcima koje su zatekli, organizovali su odsudnu odbranu s osloncem na rov broj 8, koji se nalazio na samom platou i čija je kontrola značila kontrolu cijele kote.²¹⁹

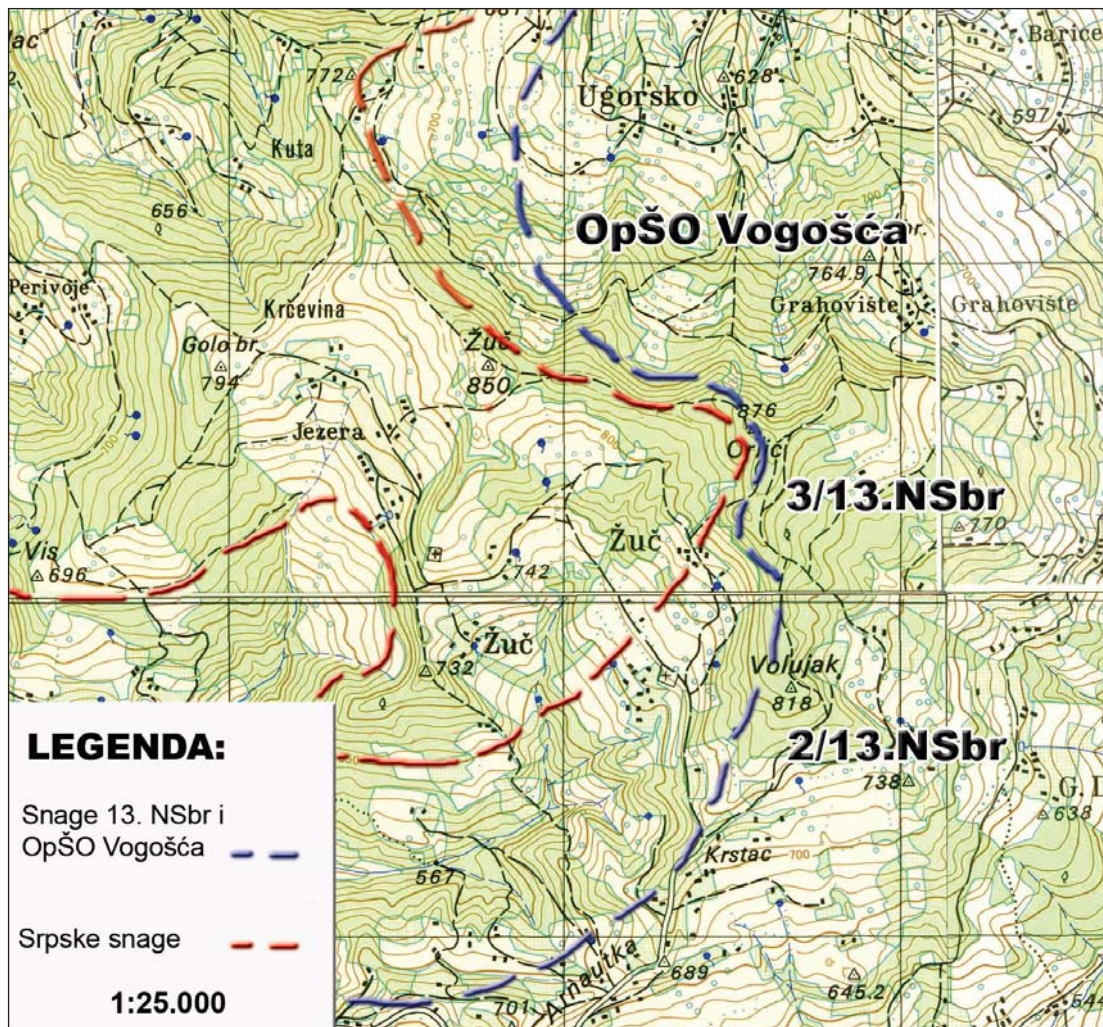
Na ovom mjestu, na samom vrhu Orlića, odigrao se najdramatičniji dio bitke u kojem je 18. septembra i u toku narednih 5 dana odlučen njen ishod. Došavši nadomak cilja, na 20-30 metara od vrha kote koja je rješavala pitanje dominacije cijelim platom Žuč, srpske snage su pokazivale izuzetnu upornost i žestinu, stalno isturajući ispred sebe *živi štit* bošnjačkih civila. Prispjevši na plato Orlića, jedinica iz sastava 3. bataljona, koja je već prevladala psihološki šok susreta sa živim štitom tokom dvosatne borbe kod Tri bukve, pružila je još uporniji otpor, ispoljavajući veliku

²¹⁹ Kazaz, 15-16; Dervišević, 152-153; Razgovor sa Salkom Hajdarevićem.

hrabrost i požrtvovanje. U višesatnoj borbi na bliskom odstojanju, branioци su uspjeli zadržati rov broj 8 i položaje 3. bataljona na Orliću do dolaska pojačanja. Istovremeno s dramom koja se odvijala na vrhu Orlića, na lijevom krilu borci 2. bataljona vodili su borbu s neprijateljem, koji je istom taktikom sa upotrebom *živog štita*, prišao veoma blizu njihovim položajima, i uspjeli ih održati. Nakon povlačenja snaga 3. bataljona 13. brigade s položaja Tri bukve prema Orliću, iz pravca Ugorskog se prema ovom položaju uputila jedna jedinica iz sastava čete "Ugorsko" 1. vogoščanskog odreda. U pokušaju da ponovo posjedne položaje jedinica je naišla na već postavljene srpske snage koje su gredom prema Orliću štatile bok svog napada od snaga ARBiH iz pravca Ugorskog, i koje su je dočekale vatrom. Jedinica se, nakon pogibije komandira čete i pretrpljenih gubitka, povukla. Borbe su 18. septembra trajale do 19:00. Sutradan, 19. septembra u 7:15, započela je ubitačna i dugotrajna artiljerijska priprema duž cijele linije odbrane. Zatim su uslijedili pješadijski napadi, i tim redoslijedom tokom cijelog dana. Borci 2. i 3. bataljona uspjeli su odbraniti svoje položaje. Nakon uspješnog odbijanja njihovog napada, srpske snage su se, neobavljenog posla, sa Orlića povukle nešto dublje prema koti 850. Borci 3. bataljona su pokušali popraviti svoj taktički položaj pročišćavanjem jedne stare urušene tranšeje iz austrougarskog vremena na nekih 20-50 metara ispred svojih položaja, ali taj posao nisu uspjeli dovršiti, pa je neprijatelj u prvom napadu izvedenom 20. septembra zaposjeo pomenutu tranšeju, ali dalje od nje nije uspio napredovati. Borbe su nastavljene i 21. septembra. Isfrustrirana nesalomivim otporom branilaca, vlastitim četverodnevni neuspjesima da zauzme Orlić i uz upotrebu enormne artiljerijske vatre i kršenje zakona i običaja rata korištenjem zarobljenih civila kao *živog štita*, Vogoščanska brigada je iskoristila ovu činjenicu i izvijestila svoju pretpostavljenu komandu da je uspjela ovladati kotom Orlić i da nastavlja aktivna borbena dejstva. U ovom izvještaju bilo je tačno jedino to da nastavljaju aktivna dejstva. Razorno granatiranje položaja Armije RBiH od ranog jutra 22. septembra nisu pratili pješadijski napadi. Narednog dana je ranojutarnja artiljerijska priprema ponovljena, a zatim je uslijedio novi žestoki pješadijski napad uz upotrebu *živog štita*, koji je, kao i prethodnih dana, okončan neuspjehom srpskih snaga.²²⁰

U borbama vođenim od 18. do 23. septembra, snage 13. novosarajevske brigade uspjele su se održati na osnovnoj liniji odbrane uspostavljenoj 8. juna. Pod kontrolu srpskih snaga pao je dosta širok pojas zemljišta koji se nalazio na ničijoj zemlji između dviju linija. Novouspostavljena linija Vogoščanske i Rajlovačke brigade VSrRBiH bila je posve blizu linijama 13. brigade i OpŠO Vogošća, na samom platou Orlića na rastojanju od 20-50 metara. (Linije odbrane uspostavljene na Žući do 23. septembra 1992. godine prikazane su na *Karti 9.*)

²²⁰ AARBiH, Komanda 13. novosarajevske brigade, *Izvještaj o borbenim dejstvima na brdu "Žuč" dana 18. i 19. septembra 1992. god.*, 19. 09. 1992; AARBiH, Komanda 1. korpusa – IKM, *Izvještaj o borbenim dejstvima*, Broj 14/92, 22. 09. 1992; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni izvještaj o b/d*, Broj 19/92, 23. 09. 1992; ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Redovni borbeni izvještaj sa stanjem u 14:00*, Str. pov. broj 10/74-367, 21. 09. 1992. godine <http://icr.icty.org>; AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis; AARBiH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Odbrana tt 876 Orlić*.

Karta 9

Srpske snage će sa ovih, taktički povoljnijih pozicija, i u narednom periodu nastaviti gotovo stalne pokušaje da odbace snage ARBiH sa platoa Žuči. I u ovom periodu, u koji su ušle u izmijenjenoj formaciji, jedinice koje su odbranile Orlić i za tu odbranu platile skupu cijenu životima i krvlju svojih boraca,²²¹ uspjele su odoljeti.

Prvi ozbiljniji pokušaji srpskih snaga uslijedili su već 27. septembra, kada su u vremenu od 10 do 15 sati izvodili naizmjenične artiljerijske i pješadijske napade prema Orliću, ali su ovi napadi

²²¹ U toku odbrane Orlića u periodu od 18. do 23. septembra 1992. godine iz sastava 13. novosarajevske brigade i OpŠO Vogošća poginuli su: **Edin Husejnović, Ismet Pozder, Mujo Šejto, Ekrem Čečo, Fadila Odžaković, Besalet Deljković, Enver Radončić, Redžep Bečović, Zahir Hasić, Ramiz Čolaković, Izudin Čelik, Tarik Čengić, Čamil Hošić, Vahid Hurem, Ismet Škoro.** Teško su ranjena 32 borca.

odbijeni.²²² U nastojanjima da ovladaju platoom Žuči, srpske snage, uglavnom pripadnici Vogošćanske brigade pojačani sa raznim jurišnim i specijalnim jedinicama koje su se naizmjenično angažovale na ovom pravcu, pokušavale su primijeniti razne vrste taktičkih iznenađenja. Nakon nekih neuspjelih improvizacija²²³, upotrijebili su ponovo vogošćanske logoraše koji su prosjekli šumu i tako pripremili teren za tenkovski napad prema Orliću. Kroz napravljeni prosjek, 7. oktobra su jednim tenkom T-55 izvršili napad direktno na kotu Orlić. Tenk je već bio izašao na liniju odbrane 3. bataljona, čiji borci su ga bezuspješno pokušavali zaustaviti tromblonima i protivoklopnim ručnim raketama “Zolja”, ali je zbog teškog i klizavog terena s vrha Orlića skliznuo niz njegovu strmu sjevernu stranu. Posada je napustila tenk kroz otvor na podu, a srpske snage su ga nekoliko narednih dana pokušavale uništiti. Kako u tome nisu uspjeli, pripadnici OpŠO Vogošća su tenk uspjeli izvući i dovesti na Kobilju Glavu. U njemu je zarobljen pun borbeni komplet od 45 granata.²²⁴

²²² AARBiH, 1. mbr, *Izvjestaj Komandi 1. korpusa o aktivnostima 1. mbr za dan 27. 09. 1992. godine*, Str. pov. broj 31/92, 27. 09. 1992.

²²³ Na zanimljivim internet-forumima bivših ratnika sa Žuči, na kojima se, kao i uvijek, može pročitati svašta, od zakašnjelih retroaktivnih izljeva hrabrosti i šovinističke mašte, do zanimljivih svjedočanstava autentičnih učesnika bitaka. U tekstu potpisanom pseudonimom *Vogošćanin Pravi* pod naslovom “Ratno sjećanje VI – kraj 1992. godine” nalazi se zanimljivo svjedočanstvo o ideji komandanta OG Vogošća Vukote Vukovića da vrh Orlića zauzme tako što će na njega izvući cisternu benzina i detonirati je (autor ne navodi ko je po toj ideji trebao voziti cistenu, ali s obzirom na stalnu upotrebu logoraša tih septembarskih i oktobarskih dana 1992. godine, nije teško zaključiti ko bi u tom slučaju vozio cisternu benzina, op.a.) čime bi spržio vrh kote i njegove braniocce. Ova je sumanuta ideja izazivala veliku bojazan kod samih srpskih vojnika, koji su odahnuli kada se od nje odustalo. Nakon ove, sljedeća ideja je bila da se vrh Orlića zauzme upotrebom jurišne grupe opremljene bacačima plamena. Grupa se nekoliko dana obučavala u rukovanju ovim sredstvima, ali se tokom obuke pokazalo da takva akcija nosi velike rizike i ne daje nikakve garancije za uspjeh. Tada se pukovnik Vuković odlučio da prokreše šumu i na vrh Orlića uputi tenk. http://sokolac.slavicnet.com/sokolac/sokolac_zuc_forum.html

²²⁴ **Dervišević**, 159.

13. POFALIČKO-VELEŠIĆKA BRIGADA

Ratna zastava 13. novosarajevske brigade (rekonstrukcija)

1. SANDŽAČKA BRIGADA

Ratna zastava 1. sandžačke brigade (rekonstrukcija)

Ratna zastava 12. bbr
(rekonstrukcija)

Ratna zastava 1. Viteške mtbr

Ratna zastava 127. Viteške bbr

Oznaka 111. Viteške bbr

❖ V ❖

**(Formiranje 1. mehanizovane brigade. Drugi vogošćanski odred.
Združeni vogošćanski odred. Protivdiverzantski odredi OpŠO Vogošća.
Odbrana Fočanske ulice.)**

Bez obzira na intenzivna borbena dejstva, u pogledu organizacije i ustrojstva Armije RBiH, nastavljen je trend ubrzanih promjena i traženja novih rješenja. Uoči ambiciozne operacije poduzete u cilju deblokade grada Sarajeva, kodnog imena "JUG-92", donesena je odluka o formiranju korpusa Armije RBiH.²²⁵ Ovim aktom naređeno je i formiranje 1. korpusa ARBiH sa sjedištem u Sarajevu. Naredba o postavljenju komandanta i užeg dijela komande 1. korpusa donesena je 1. septembra 1992. godine.²²⁶ Komanda 1. korpusa stvarno je počela funkcionisati u drugoj polovini septembra, nakon teških borbi kojima su zaustavljeni napadi srpskih snaga na Stupu i u Azićima i usred, na prethodnim stranicama opisanog, napada na Orlić. Stoga se prvo efektivno naređenje ove komande odnosi na stabilizaciju i učvršćivanje linija odbrane korpusa, štednju municije i drugih ubojnih sredstava i pripremu za život i rad u zimskim uvjetima.²²⁷

Nakon zaživljavanja Komande 1. korpusa, započete su aktivnosti na formiranju brigada iz njegovog sastava. U okviru ovog procesa 28. septembra 1992. godine formirana je 1. mehanizovana brigada. Njenu okosnicu činila je 13. novosarajevska brigada i na mjesto komandanta postavljen je Enver Šehović.²²⁸ Uz 13. brigadu u sastav 1. mehanizovane ušla je i 1. sandžačka brigada, 1. oklopni bataljon OkŠO Sarajevo, Odred "Husein-kapetan Gradašćević" i Samostalni odred Isaha Mulića.²²⁹ Mada je naredbom u sastav nove brigade ušlo nekoliko jedinica, njenu potpunu okosnicu činili su pripadnici 13. novosarajevske brigade. Kao cijela jedinica, u sastav 1. mehanizovane brigade, ušao je još samo Oklopni bataljon, koji je do ulaska u sastav brigade djelovao kao samostalna jedinica Regionalnog štaba Sarajevo, odnosno Okružnog štaba Sarajevo, koji je formiran nakon formiranja 1. korpusa. Formirana eksteritorijalno u odnosu na gradske općine i sačinjena iz većeg broja manjih jedinica iz raznih dijelova grada, 1. sandžačka nije u 1. mehanizovanu brigadu uvela svoj cjelokupni sastav. Jedinice iz njenog sastava nastavile su djelovati na prostorima na kojima su

²²⁵ AARBiH, Predsjedništvo RBiH: *Odluka o formiranju korpusa ARBiH, zonama njihove odgovornosti i pretpočinjavanju*, Br. 02/1091-37, 18. 08. 1992.

²²⁶ AARBiH, GŠ OSRBiH, *Naredba*, Pov. broj 02/589-36, 01. 09. 1992.

²²⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 02/92, 19. 09. 1992.

²²⁸ AARBiH, GŠ OSRBiH, *Naredba*, Pov. broj 02/589-36, 01. 09. 1992.

²²⁹ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Formiranje jedinica OS, Naređenje*, Str. pov. broj 02/1010-201, 28. 09. 1992.

formirane i u sastav 1. mehanizovane brigade došao je mali broj boraca i starješina u odnosu na prethodno brojno stanje. Identične posljedice imao je i ulazak preostale dvije jedinice na koje se odnosila naredba o formiranju 1. mehanizovane brigade.²³⁰

U strukturi brigade 1, 2. i 3. pješadijski bataljon 13. novosarajevske preformirani su u 1, 2. i 3. mehanizovani bataljon. Oklopni bataljon je u sastav 1. mehanizovane brigade ušao kao cjelina. Formirani su Haubički artiljerijski divizion (HAD) i Mješoviti protivoklopni artiljerijski divizion (mpoad), Inžinjerijski i Logistički bataljon. Ratna formacija po kojoj je ustrojena 1. mehanizovana brigada²³¹ predviđala je i Lahki artiljerijsko-raketni divizion PVO (Lard PVO). Kako je imajuće stanje borbenih sredstava i opreme ostalo neizmijenjeno, pa su u tom smislu i Oklopni bataljon i oba artiljerijska divizionu stvarnom strukturom bili podaleko od svoje formalne nominacije, od formiranja divizionu PVO se ubrzo odustalo i u formaciju je ugrađena Lahka artiljerijsko-raketna baterija BOFORS (BOFI) i LPLO.²³² Artiljerijske jedinice su ipak formirane u formaciji divizionu, mada su, kako smo već napomenuli, bile daleko od stvarne snage koju su artiljerijski divizionu trebali imati. Tako HAD u svom sastavu, i pored zastrašujućeg naziva, nije imao niti jednu haubicu. Čak nije raspolagao niti jednim artiljerijskim oruđem, jer se dva MB 82 mm i tri MB 60 mm koja je imao, ubrajaju u pješadijsko naoružanje.²³³ Mpoad je raspolagao sa dva BST 82 mm i jednim protivoklopnim topom ZIS 76 mm.²³⁴ Od prištapskih jedinica, brigada je imala Izviđačku četvu, Četvu vojne policije, Četvu veze, Vod ABHO i Vod za opsluživanje.

²³⁰ Na ovom mjestu smo dužni dati pojašnjenje koje se tiče hronologije formiranja 1. mehanizovane brigade. Njeno formiranje započelo je 1. septembra kada je napisana naredba o postavljenju komandanta brigade Envera Šehovića. S obzirom da je i Komanda 1. korpusa bila u formiranju i da su borbeno dejstva bila intenzivna, proces formiranja je bio usporen. U vrijeme borbi na Žući od 18-23. septembra izvještaji Komandi 1. korpusa o borbama su stizali sa IKM 13. novosarajevske brigade, a 1. mehanizovana brigada je svoje izvještaje nazivala "izvještaji o aktivnostima 1. mbr" i u njima nema podataka o borbenim dejstvima. Kada je krajem septembra proces formiranja 1. mbr nastavljen, postavljenja starješina pisana su retroaktivno, pa je npr. u naredbi o postavljenjima starješina, pisanoj krajem mjeseca oktobra, stajalo da se postavljenje starješine računa od 1. septembra 1992. godine. Mi iz navedenih činjenica nismo izvukli zaključak da postoji potreba da se postojanje 1. mehanizovane protegne na period u kojem je funkcionisala 13. novosarajevska brigada, ali i druge jedinice navedene u naredbi o formiranju 1. mehanizovane od 28. 09. 1992. Ovo retroaktivno računanje postavljenja može samo unositi zabunu, kao u slučaju Ibrahima Derviševića koji u svojoj knjizi govori o 1. mehanizovanoj u borbama za Orlić 18-23. septembra i o svojoj dužnosti u toj jedinici, što nije tačno, jer je naredba kojom se njemu dužnost načelnika štaba 1. mbr računa od 1. septembra napisana 15. oktobra 1992. godine. Borbe na Žući u septembru 1992. godine stvarno je vodila 13. novosarajevska brigada.

²³¹ **AARBiH**, Privremena ratna formacija mehanizovane brigade OS RBiH broj T-412.202 propisana naredbom Načelnika ŠVKOSRBiH Str. pov. broj 02/1010-91, 17. 09. 1992. godine.

²³² **AARBiH**, ŠVKOSRBiH/Odjeljenje za organizaciju OS, *Izmjene u Privremenoj formaciji (ličnoj), broj T-412.202, Mehanizovana brigada*, Str. pov. broj 02/1010-336-1, 31. 10. 1992.

²³³ **AARBiH**, 1. mbr, *Komandantu HAD-a, zadaci po naređenju komande*, Broj 01-26/92, 15. 10. 1992.

²³⁴ **AARBiH**, 1. mbr, *Komandantu mpoad-a, zadaci po naređenju komande*, Broj 01-27/92, 15. 10. 1992. Podaci o imajućim artiljerijskim oruđima nisu u kontradiktornosti sa podacima o ratnom plijenu koje su jedinice OpŠTO Novo Sarajevo i 13. novosarajevske brigade stekle u bitkama za Pofaliće i Orlić, koje smo u ovom radu naveli i u kojem je bio značajan broj haubica, topova i minobacača. Sva ova sredstva su predata pretpostavljenoj komandi RgŠTO Srajevo, i ona ih je raspoređivala po svom planu. Najveći broj sredstava dodijeljen je 1. marbr RgŠTO Sarajevo. Na raspolaganju brigadi u vrijeme formiranja 1. mbr bila su samo sredstva koja smo prethodno naveli.

Najbolje stanje sa potpunom ljudstvom bilo je u mehanizovanim bataljonima, koji su predstavljali i bazu za popunu novoformiranih jedinica u sastavu brigade. Međutim, tokom oktobra i u njima su počeli problemi. Intenzivna borbena dejstva i veliki broj poginulih i ranjenih boraca, ugrozili su njihove mogućnosti posjedanja linija odbrane adekvatnim brojem ljudi. Ovaj problem je rješavan novom mobilizacijom ljudstva provedenom početkom oktobra. Problem popune ljudstvom zbog pretrpljenih gubitaka i osipanja ljudstva u druge jedinice,²³⁵ bio je naročito izražen u 3. bataljonu. Zbog toga je komandant 1. mbr 20. oktobra naredio mobilizaciju svih vojno sposobnih muškaraca do 45 godina starosti na području Velešića i prekomandu svih pripadnika PDO Velešići mlađih od 45 godina u sastav 3. bataljona.²³⁶ Nešto bolja situacija sa potpunom u ovo vrijeme bila je u 1. i 2. bataljonu. Popuna HAD-a vršena je iz dijela sastava preuzetog iz 1. sandžačke brigade, ljudstva artiljerijske specijalnosti iz mehanizovanih bataljona i novomobilisanog ljudstva.²³⁷ Popuna mpoad-a vršena je ljudstvom iz mehanizovanih bataljona i mobilisanim ljudstvom.²³⁸ Na isti način popunjavane su ostale jedinice 1. mehanizovane brigade. Ukupno stanje popune do kraja oktobra nije se bitno promijenilo i brigada je u svom sastavu imala po spisku 1.849 ljudi, što je predstavljalo 57% od predviđene formacije. Stanje popune naoružanjem bilo je 40% u odnosu na formaciju, a popuna municijom pola borbenog kompleta po oružju.²³⁹

U OpŠO Vogošća, nakon opisanih borbenih dejstava na teritoriji općine i u početnoj fazi formiranja 1. korpusa, prišlo se formiranju 2. vogošćanskog odreda. Postavljenje užeg dijela komande odreda izvršeno je 5. septembra 1992. godine i na mjesto komandanta postavljen je Šaban Podžić.²⁴⁰ Formiranjem 1. korpusa formiran je i Okružni štab odbrane Sarajevo, u čijem sastavu su nastavili djelovati opštinski štabovi odbrane i prostorne jedinice iz njihovog sastava, koje su preostale nakon formiranja brigada koje su ušle u sastav korpusa. Do kraja septembra OkŠO Sarajevo donio je naredbu kojom je nastojao okrupniti postojeće prostorne jedinice, na način da je formirano 6 združenih odreda. U OpŠO Vogošća, na čije je čelo 23. septembra postavljen Zuhdija Ožegović,²⁴¹ od 1. i 2. vogošćanskog odreda formiran je 3. združeni odred OkŠO Sarajevo.²⁴² Već u oktobru došlo je do promjena u strukturi jedinica OkŠO Sarajevo i do početka procesa formiranja brigada Okružnog štaba. Preostale snage opštinskih štabova preformirane su u prostornu strukturu protivdiverzantskih odreda. Ovaj proces se na području Vogošće nije odvijao na takav način. Do kraja prve ratne godine u zoni OpŠO Vogošća nije formirana brigada. Cjelokupni borbeni sastav je krajem oktobra 1992. preformiran u tri

²³⁵ Probleme ove vrste u ovo vrijeme stvarala je popuna Gardijske brigade Delta (op.a.)

²³⁶ AARBiH, 1. mbr, *Naredenje*, Broj 01-37/92, 20. 10. 1992.

²³⁷ AARBiH, 1. mbr, *Naredenje komandantu Haubičkog divizionu*, Broj 01-7/92, 06. 10. 1992.

²³⁸ AARBiH, 1. mbr, *Naredenje komandantu mpoad-a*, Broj 01-9/92, 07. 10. 1992.

²³⁹ AARBiH, 1. mbr, *Izveštaj*, Str. pov. broj 01-57/92, 28. 10. 1992.

²⁴⁰ AARBiH, OpŠO Vogošća, *Naredba*, broj 803, 05. 09. 1992.

²⁴¹ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Naredba*, Pov. broj 02/589-46, 23. 09. 1992.

²⁴² AARBiH, OkŠO Sarajevo, *Naredenje*, Str. pov. broj 3-1/92, 28. 09. 1992.

protivdiverzantska odreda. Do kraja godine formiran je i 4. PDO OpŠO Vogošća. Protivdiverzantski odredi drugih opštinskih štabova predstavljali su prostorne jedinice sastavljene većinom od boraca starijih godišta sa zadacima obezbjeđenja teritorije pojedinih naselja i pripremama rezervnih linija odbrane. Na slobodnoj teritoriji Vogošće su sve vrste borbenih zadataka, napadna dejstva, posjedanje linija odbrane i obezbjeđenje teritorije u zoni odgovornosti OpŠO Vogošća, izvodili protivdiverzantski odredi. Ovo je predstavljalo jedinstven slučaj u općinama grada Sarajeva, dok je u zoni odgovornosti 1. korpusa slična situacija u ovo vrijeme bila samo u općinama Fojnica i Kiseljak.

U toku preformiranja jedinica OpŠO Vogošća, njihove linije odbrane bile su stalno aktivne, i to ne samo one koje su bile zahvaćene borbenim dejstvima na pravcu Orlića. Nakon jake artiljerijske pripreme 19. oktobra 1992. godine oko 9:30 sati, iz pravca svojih položaja u krugu namjenske industrije "Pretis", snage Vogošćanske brigade SRK, pojačane dobrovoljcima iz SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), izvele su masovan pješadijski napad na položaje 1. čete 1. vogošćanskog odreda u Fočanskoj ulici u Hotonju. Borbe su vođene u zahvatu potoka Kolačuša i Studenac, te kod objekta Aleksina kuća. U prvom trenutku srpske snage su uspjele ovladati sa dva rova 1. čete, ali su na rovu broj 4 zaustavljeni i, nakon žestoke borbe, odbačeni nazad. Nakon što je 1. četa stiglo pojačanje iz sastava 3. čete odreda i jedne jedinice OpŠO Centar, napad je uspješno odbijen a srpskim snagama nanoseni veliki gubici u živoj sili. U jednom trenutku 10-ak srpskih boraca bilo je odsječeno od glavnine svojih snaga. Ne mogavši izvući poginule i ranjene i deblokirati grupu odsječenih boraca, snage SRK su otpočele novo žestoko granatiranje položaja 1. vogošćanskog odreda i ponovo primijenile zločinačku taktiku upotrebe *živog štita* u kojem je bilo 10-ak vogošćanskih logoraša.²⁴³ Mada je napad izvela Vogošćanska brigada, veći dio njenih jurišnika bili su dobrovoljci iz SR Jugoslavije. Od 10 poginulih srpskih boraca, trojica su bili Vogošćani, a za njih sedam morali su organizovati međunarodni transport do mjesta sahrane u Jugoslaviji. Osim poginulih, srpske snage u napadu su imale i 18 ranjenih ljudi.²⁴⁴

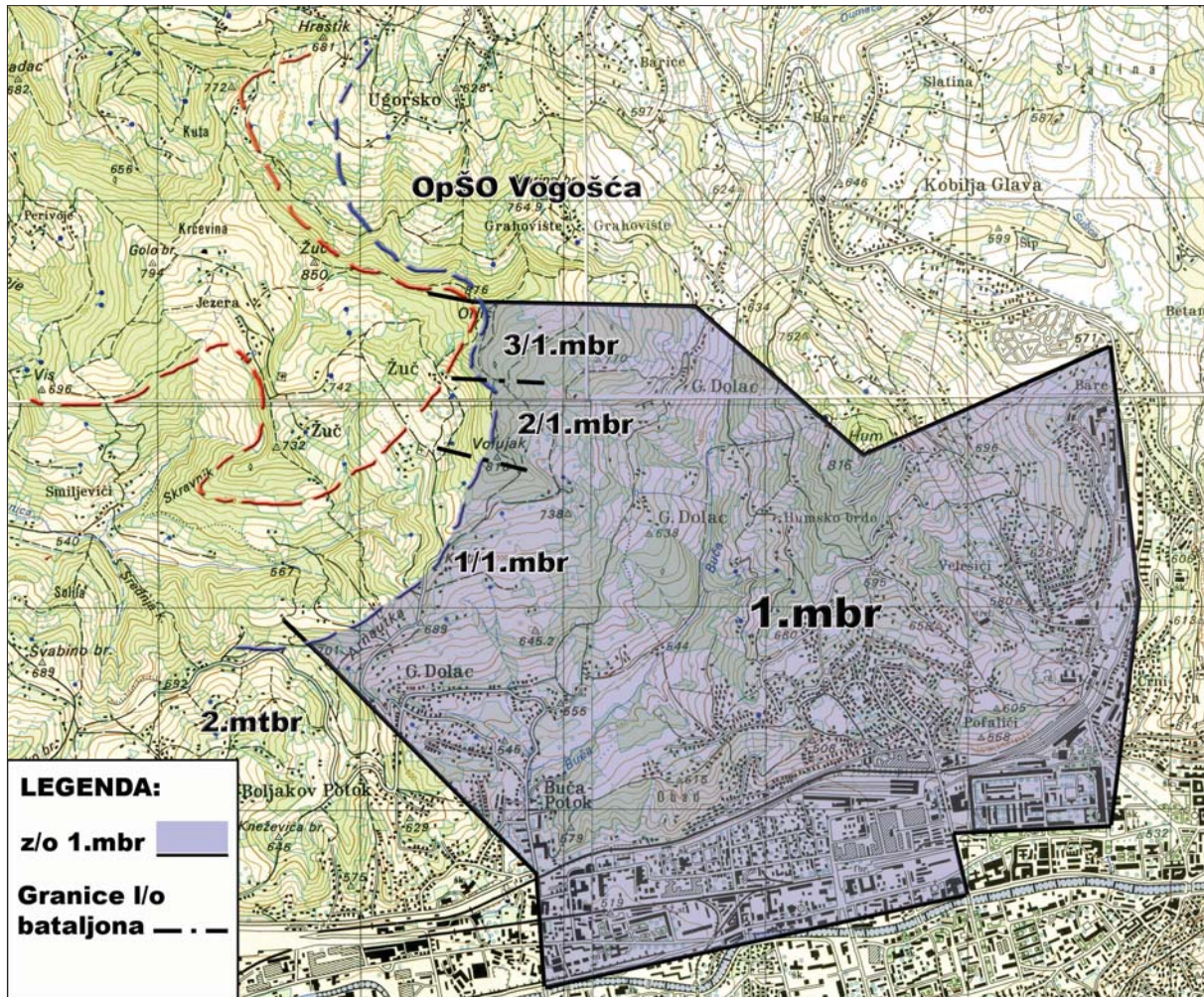
Preformiranjem 13. novosarajevske u 1. mehanizovanu brigadu, početkom oktobra došlo je i do promjena u rasporedu jedinica. Odredi Pofalići I i Velešići, kasniji 2. i 3. bataljon 13. pješadijske i 1. mehanizovane brigade, bili su angažovani od početka borbenih dejstava na pravcu Žući i na tom pravcu posjedali rejone odbrane. Odred Pofalići II, kasniji 1. bataljon, u početku je, osim zadataka obezbjeđenja određenog broja važnih javnih objekata, posjedao liniju odbrane duž desne obale Miljacke prema naselju Grbavica. Polovinom septembra 1. bataljon je imao i značajan angažman na stabilizaciji odbrane naselja Azići. Formiranjem 1. mehanizovane brigade, njenom

²⁴³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni izvještaj o izvođenju b/d*, Broj 299/92, 19. 10. 1992; AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis.

U odbrani Fočanske ulice 19. oktobra 1992. godine poginuli su pripadnici OpŠO Vogošća: **Rašid Bešlija, Adnan Čengić, Safet Džano i Krešimir Pintarić**. OpŠO Vogošća je u borbama tog dana imao 5 ranjenih boraca.

²⁴⁴ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda brigade Vogošća, *Izvještaj o stanju i borbenim aktivnostima u z/o Vogošćanskog bataljona*, Str. pov. broj 39/92, 19. 10. 1992. <http://icr.icty.org>; Komanda brigade Vogošća, *Izvještaj o stanju u z/o Vogošćanske brigade*, Str. pov. broj 41/92, 20.10.1992. <http://icr.icty.org>.

1. bataljonu dodijeljen je rejon odbrane na Žući, lijevo tt 701 Arnautka, desno tt 818 Volujak.²⁴⁵ (Zona odgovornosti 1. mehanizovane brigade i raspored rejonu odbrane mehanizovanih bataljona prikazani su na našoj **Karti 10**).²⁴⁶

Karta 10: Zona odgovornosti 1. mehanizovane brigade

Nakon neuspjelih pokušaja da ovladaju Orlicem, snage VRS su do kraja prve polovine oktobra težište svoje ofanzive ponovo prenijele na pravac Doglodi - Stup. Relativno miran period u zoni odgovornosti 1. mehanizovane brigade iskorišten je za konsolidaciju jedinica i inženjersko uređenje osnovne i rezervne linije odbrane. Intenzivni radovi izvođeni su naročito na pravcu 1. bataljona koji je na novu liniju odbrane uveden 4. oktobra. U to vrijeme linije

²⁴⁵ AARBiH, 1/1.m.br, *Zapovijest za odbranu*, 01-06/92, 06. 10. 1992.

²⁴⁶ Zona odgovornosti 1. mehanizovane brigade definisana dokumentom: AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Zapovijest za odbranu op. broj 1*, Str. pov. broj 42/92, 26. 09. 1992.

odbrane 2. i 3. bataljona već su bile u dobroj mjeri uređene i utvrđene blizu trećeg stepena inženjerskog uređenja.²⁴⁷ U toku uređenja linije 1. bataljona, koje je izvršeno do 24. oktobra, linija je djelimično korigovana u taktički povoljniju poziciju i bez borbe pomjerena prema naprijed za nekih 150 metara.²⁴⁸

Sve ove aktivnosti provođene su, kako u cilju osiguranja odbrane linija, tako i u cilju stvaranja pretpostavki za život i rad jedinica u zimskim uvjetima. U tom pogledu, s prvim hladnim i kišnim danima na visovima Žući počeo se osjećati, kao sve veći problem, nedostatak dovoljnih količina hrane i intendantske vojne opreme, toplog veša, zimskih uniformi i obuće. Iz borbenih izvještaja brigade i u njima sadržanih zahtjeva Komandi 1. korpusa, vidljivo da se na linijama svakodnevno osjećao i manjak potrebnih količina municije svih kalibara i pogonskog goriva. Već smo pomenuli i prve probleme s potpunom ljudstvom, tako da, bez dileme, možemo reći da je u prvom mjesecu svog ratnog puta 1. mehanizovana brigada od svega za rat potrebnog, u dovoljnoj mjeri imala samo borbenog morala i volje svojih boraca.

Za dolazeću prvu ratnu zimu pripremale su se sve jedinice 1. korpusa, a taj zadatak bio je naročito težak za jedinice unutar prstena opsade Sarajeva. Veliki nedostatak svih energenata, pa i ogrjevnog drveta, za jedinice i civilno stanovništvo u gradu Sarajevu, kao i potrebe za drvnom građom za inženjersko uređenje položaja, proizvele su nekontrolisanu sječū šume na oslobođenim padinama Žući. Sječa je bila tako intenzivna da je Komanda 1. mbr pokušavala zaustaviti jer su položaji njenih jedinica sječom bivali demaskirani, a prijetila je i opasnost pokretanja klizišta. U tom smislu zahtijevano je i od pretpostavljene komande da se zaustavi odobravanje sječe drveta u ovoj zoni.²⁴⁹

Tokom novembra 1992. godine nastavljene su aktivnosti na inženjerskom uređenju linija, i one su provođene s obje strane fronta. Obostrano su vršena i stalna izviđanja protivničkih linija. Borbeno djelovanje svodilo se na svakodnevne razmjene vatre sa osnovnih linija odbrane, pri čemu su pripadnici 1. mehanizovane brigade bili prinuđeni na krajnju uzdržanost zbog stalnog nedostatka municije. Već u ovo vrijeme brigada nije raspolagala ni sa punim borbenim kompletom pješadijske municije po borcu, a još teža situacija bila je sa artiljerijskom municijom. Srpske snage nisu pokazivale nikakvu uzdržanost u upotrebi svih vrsta naoružanja kojima su raspolagale tokom dnevnih razmjena vatre. Ovaj klasični obrazac rovovskog ratovanja nije odgovarao 1. mehanizovanoj brigadi, ni po resursima kojima je raspolagala, ni po suštini zadataka koji su joj postavljeni. Iz tih razloga činjeni su pokušaji iskoraka iz stvorene situacije.

Diverzantska grupa 1. mbr je 14. novembra u popodnevrim satima u rejonu Orlića uništila 6 bunkera i prema procjeni, izbacila iz stroja 12 neprijateljskih vojnika. Akcija je izvedena bez

²⁴⁷ AARBiH, 1. mbr, *Izvještaj Komandi 1. korpusa o aktivnostima 1. mehanizovane brigade za dan 04. 10. 1992. godine*, Str. pov. broj 01-5, 04. 10. 1992.

²⁴⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Sumarni izvještaj o izvodenju b/d*, Broj 410/92, 25.10.1992.

²⁴⁹ AARBiH, 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-48/92, 23. 10. 1992.

gubitaka na strani 1. mbr, ali je nakon akcije srpska strana odgovorila granatiranjem linija i od tog dejstva artiljerije jedan borac je poginuo.²⁵⁰

Nakon ove akcije borbena dejstva na platou Žuči ponovo su se svela na dnevne razmjene vatre i izviđačke aktivnosti. Na strani Armije RBiH pripremale su se velike stvari. VRS je očekivala napad Armije RBiH i pripremala vlastiti odgovor na njega. O tome će biti riječ u narednom poglavlju.

²⁵⁰ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-88/92, 14. 11. 1992. Poginuo je borac 1. mbr **Davor Maričić**.

❖ VI ❖

(Operacija “KOVERTA”. Oslobođanje kote 850 i Golog brda. Borbe za Mujkića-brdo.)

Pokušaji proboja iz okruženja i deblokade Sarajeva preduzeti tokom ljeta 1992. godine od strane Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine²⁵¹ bili su u najvećoj mjeri motivisani sprječavanjem humanitarne katastrofe koja se predviđala stanovništvu grada pod opsadom VRS. Početkom jeseni, izgledi da razvoj događaja poprimi tako tragičan tok bivali su sve jasniji. Glavni štab OSRBiH je odmah nakon neuspjeha operacije “JUG-92” počeo planirati i pripremati novu, do tada najveću i najambiciozniju vojnu operaciju u cilju deblokade Sarajeva, pod kodnim imenom “KOVERTA”.²⁵²

Zamisao operacije bila je, u suštini, varijacija na, tokom ljeta već isprobane, zamisli napada jedinica s unutrašnje i spoljne strane prstena opsade grada. Razlika, u odnosu na prethodne pokušaje koji su, bez obzira na razmjere borbenih dejstava, veličinu angažovanih snaga i žrtve, ipak predstavljali isforsirane akcije s puno skupo plaćenih improvizacija, ležala je u nastojanju da se ovaj put operacija pripremi svestrano i pravovremeno. Pripreme su počele početkom oktobra. U organizacijskom smislu najprije su formirane taktičke grupe Igman i Visoko, a zatim je naredeno formiranje manevarske brigade na području Konjica i Jablanice, koja je trebala biti upotrijebljena prvenstveno na proboju obruča opsade Sarajeva. Krajem novembra taktičke grupe Igman i Visoko su preimenovane u operativne grupe u čijim sastavima su na zadatku deblokade Sarajeva trebale biti angažovane jedinice iz svih korpusa ARBiH osim bihačkog 5. korpusa. O organizacijskim promjenama jedinica unutar grada tokom septembra i oktobra bilo je riječi u prethodnom poglavlju. U logističkom smislu činjeni su veliki naponi da se osiguraju dovoljne količine opreme i materijalno-tehničkih sredstava. I u jednom i u drugom pogledu aktivnosti su se odvijale sa mnogo problema. Planirana hercegovačka brigada nikada nije formirana, a sa angažovanjem jedinica u okvirima operativnih grupa bilo je stalnih problema sve do kraja operacije. Cijeli period priprema obilježen je i velikim problemima i sukobima u dijelu komandi koje su trebale izvesti operaciju, posebno u dijelu ŠVK koji je djelovao na području Igmana i Konjica i u Komandi OG Igman.

²⁵¹ Oružane snage RBiH sačinjavale su Armija RBiH i MUP RBiH.

²⁵² Operacija je stvarno nosila naziv “KOVERTA” i o tome svjedoči veliki broj sačuvanih dokumenata u Arhivu ARBiH. Kada je nakon njenog početka postalo jasno da VRS i srpski mediji znaju, i u propagandne svrhe koriste, ne samo tajni naziv operacije “KOVERTA”, već i njene operativne detalje, načelnik GŠ OSRBiH Sefer Halilović je počeo ubjeđivati i sebe i druge da nikada nije ni postojala operacija “KOVERTA”, već da se dejstva izvode po tzv. planu “SLOBODA”.

Planirana nabavka potrebnih sredstava išla je dosta teško, a posebne teškoće predstavljao je transport nabavljenih sredstava zbog zategnutih odnosa i početka sukoba sa HVO. U trenutku kada je naređen početak operacije “KOVERTA” nijedan aspekt njene pripreme nije bio dovršen.²⁵³

VRS je raspolagala informacijama o pripremama Armije RBiH za veliku operaciju deblokade Sarajeva. Borbene aktivnosti preduzete početkom oktobra na području Dogloda, Azića, Otesa i Briješća, koje su pominjane na prethodnim stranicama, kao i ofanzivna dejstva na širem području Igmana i Trnova, imale su za cilj sprječavanje priprema i izvođenja ove operacije.²⁵⁴ Kako su pripreme operacije odmicala, povećavao se i nivo poznavanja njenog sadržaja i stepena priprema od strane VRS. Prije kraja novembra, komande VRS su znale naziv operacije “KOVERTA” i njen sadržaj. Bile su prilično dobro upoznate s planiranim snagama po pojedinim pravcima dejstava, kao i sa pokušajima osiguranja znatnijih količina oružja, municije i druge vojne opreme. U tom smislu shvatili su je vrlo ozbiljno i procijenjivali da će operacija “ako joj se u početku ne zada odlučujući udarac, dobiti puni zamah i ostvariti postavljeni cilj”,²⁵⁵ odnosno deblokadu Sarajeva. Naređena su dejstva jedinicama SRK s ciljem da se prvenstveno onemogući deblokada Sarajeva, a zatim stvore uvjeti za ovladavanje Otesom, Kobiljom Glavom i Ugorskim. Naređeno je i dodatno utvrđivanje linija koje drže grad u blokadi, izgradnjom skloništa za svako odjeljenje, bunkera za vatreno dejstvo i zaštitu za grupu od 3-5 ljudi i za svakog vojnika izrađen stojeći streljački zaklon s podgrudobraskim skloništem. Svi objekti morali su biti povezani saobraćajnicama i utvrđeni da mogu zaštititi ljudstvo od dejstva haubice 155 mm, odnosno imati zaštitni sloj debljine 150 cm tvrdo nasutog materijala.²⁵⁶

Prvobitni plan operacije za jedinice 1. korpusa formulisan je već krajem oktobra 1992. godine. Zamisao se sastojala u obuhvatnom manevru združenih sastava s fronta, iz okruženja, i jedinica sa spoljne strane, pri čemu su glavne snage trebale biti angažovane na pravcu Hrenovica – Podgrab – Ravna planina, a pomoćne snage na pravcima Kijevo – Gornji Kotorac i Dvor – Reljevo. Po ovim pravcima snage za proboj iz okruženja su grupisane u tri sektora: “Istok”, “Zapad” i “Centar”. Sektor “Centar” činile su snage Združenog odreda Širokača, 1. i 3. bbr, 1. mbr i 2. mtbr. Ostale jedinice ešalonirane su kao snage za odbranu, snage za obezbjeđenje, snage za podršku i rezervu.²⁵⁷ Do početka operacije došlo je do niza promjena, kako u rasporedu snaga, tako i u korekcijama pravaca napada, posebno na pravcu napada glavnih snaga. Pravac napada

²⁵³ Šadinlija, 26.

²⁵⁴ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Zapovijest za napad komandanta SRK (“Kijevo-92”)*, Str. pov. broj 10/74-395, 01. 10. 1992. godine <http://icr.icty.org>; ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Zapovijest za naredna b/d*, Op. str. pov. broj 10/74-427, 06. 10. 1992. <http://icr.icty.org>. U ovom dijelu dokumenti VRS ne daju odgovor na pitanje kojim obavještajnim kanalima su prikupljene informacije o predstojećoj ofanzivi ARBiH, tako da se, uz navod da je VRS raspolagala ovim informacijama, nismo upuštali ni u kakve dalje spekulacije o njihovim izvorima.

²⁵⁵ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Zapovijest za dalja dejstva Op. broj 11/92*, Str. pov. broj 10/74-667, 26. 11. 1992. <http://icr.icty.org>.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Zapovijest za napad Op. broj 3*, Str. pov. broj 510/92, 26. 10. 1992.

1. mehanizovane brigade i njeni zadaci bili su određeni njenim polaznim pozicijama na Žući i nisu pretrpjeli bitnije izmjene.

I dok su se pripreme snaga ARBiH presporo odvijale, a planovi mijenjali i usložnjavali, prvi udar su izvele snage VRS. Napad ukupnim snagama jačine dva bataljona pojačana sa 4 tenka i nekoliko oklopnih transportera, podržan snažnom artiljerijom SRK, počeo je 1. decembra. Na pravcu Doglodi – Bare – Otes, snage 1. korpusa su odbile napad i zadržale svoje položaje. Na pravcu Ilidža – Pejton – podvožnjak na rijeci Željeznici – Otes, snage VRS su probile liniju odbrane, zauzele podvožnjak i dvije zgrade u naselju Otes. Na pravcu Rajlovac – Zabrđe – Lemezovo brdo – Sokolje, srpske snage su imale dobar početni uspjeh i prodrle u Sokolje, ali su u naselju poražene od snaga 2. mtbr i uz velike gubitke, odbačene na polazne položaje.²⁵⁸ Pod svakodnevnim napadima, odbrana ARBiH na Otesu je 4. decembra popustila i srpske snage su zauzele ovo naselje.²⁵⁹ Time je odbrana Sarajeva dovedena u najkritičniju situaciju nakon mjeseca maja i SRK je došao nadomak ispunjenju jednog od najvažnijih ciljeva koji mu je postavljen u 1992. godini – presjecanja grada linijom Nedžarići – stupska petlja – Rajlovac. Dosezanjem ove linije, srpske snage otvorile bi najpogodniji pravac za eksploataciju svoje nadmoći u oklopno-mehanizovanim jedinicama i potpuno ugrozile odbranu grada. U takvoj situaciji, Štab Vrhovne komande OSRBiH izdao je naređenje jedinicama da otpočnu dejstva po planu “KOVERTA”.

Na osnovu zapovijesti za napad komandanta 1. korpusa napisane 26. oktobra, Komanda 1. mehanizovane brigade sačinila je plan i zapovijest za napad. Zapovijest i detalji plana, zbog zaštite tajnosti, nisu saopćeni potčinjenim jedinicama do izdavanja naređenja za početak operacije. To je učinjeno 4. decembra u večernjim satima.²⁶⁰

Komandant 1. mehanizovane brigade Enver Šehović odlučio je na dodijeljenom pravcu izvršiti napad obuhvatnim dejstvima, grupišući glavne snage brigade na pravcu Arnautka – s. Jezera – Golo brdo, a pomoćne snage na pravcu Orlić – kota 850 – Kuta, s ciljem da jakim i energičnim napadom uz sredstva podrške razbije snage neprijatelja na pravcu napada, nanoseći im što veće gubitke. Glavne snage su u bližem zadatku trebale ovladati linijom Vis – Golo brdo, a zatim produžiti napad i u sljedećem zadatku ovladati linijom Gradac – Piskoč. Napad su trebali izvesti mehanizovani bataljoni sa svojih polaznih položaja. Na glavnom pravcu napadali su 1. i 2. mehanizovani bataljon. Zadatak 1. bataljona bio je napad pravcem Uvala – s. Smiljevići. Po izbijanju u rejon Smiljevića, bataljon je, uz sadejstvo susjeda i uz sredstva podrške, trebao napasti i ovladati objektom “Šljivik”, a zatim produžiti dejstva prema selu Jezera i izbiti na put Vis – Golo brdo, gdje je, nakon sređivanja borbenog poretka, trebao produžiti napad u pravcu Piskoča. Zadatak 2. bataljona bio je napad pravcem Uvala – Baroševa vikendica – “Kamenjar”. Uz sadejstvo sa izviđačko-diverzantskom jedinicom i uz sredstva podrške, bataljon je imao zadatak ovladati

²⁵⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1226, 01. 12. 1992.

²⁵⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Razvoj b/d na Otesu u vremenu od 01-04. 12. 1992. godine, Izvještaj*, Str. pov. broj 1383, 11. 12. 1992.

²⁶⁰ Dervišević, 189.

rejonom “Kamenjara”, a zatim srediti borbeni poredak i produžiti napad pravcem Golo brdo – Gradac. Na pomoćnom pravcu napada 3. mehanizovani bataljon imao je zadatak da u početnoj fazi veže snage neprijatelja na prednjem kraju, a po stvaranju uvjeta napredovanjem snaga na glavnom pravcu, ovlada rejonom “Plato” ispod kote 850, a zatim produži napad u pravcu kote. Po ovladavanju kotom 850, 3. bataljon je trebao srediti borbeni poredak i, kao bočno osiguranje napada snaga na glavnom pravcu, produžiti napad u pravcu Kuta i ovladati linijom Gradac – Mujkića-brdo, gdje je trebao srediti borbeni poredak i biti spreman za odbijanje kontranapada iz pravca Vogošće. Izviđačko-diverzantska grupa imala je zadatak da se ubaci u rejon kote 850 i sadejstvuje sa snagama 2. bataljona u ovladavanju “Kamenjarom” i da sprječava izvlačenje snaga neprijatelja iz rejona “Plato” na pravcu napada 3. bataljona. Snage za podršku davali su Oklopni bataljon sa dva tenka, te HAD i mpoad sa raspoloživim sredstvima. Ostale jedinice brigade dobile su zadatke u okviru svojih osnovnih namjena.²⁶¹ Zamisao i pravci napada prema zapovijesti komandanta 1. mehanizovane brigade prikazani su na *Karti 11*.

Kao vrijeme za početak napada određen je 5. decembar u 5:00 sati. Gusta jutarnja magla, koja je bila od koristi jedinicama u fazi prilaznja neprijateljskoj liniji, onemogućavala je efikasno dejstvo tenkova i protivoklopnih oruđa koji su trebali pružiti podršku pješadiji u napadu.²⁶²

Čekao se trenutak u kojem će vidljivost omogućiti upotrebu sredstava podrške.

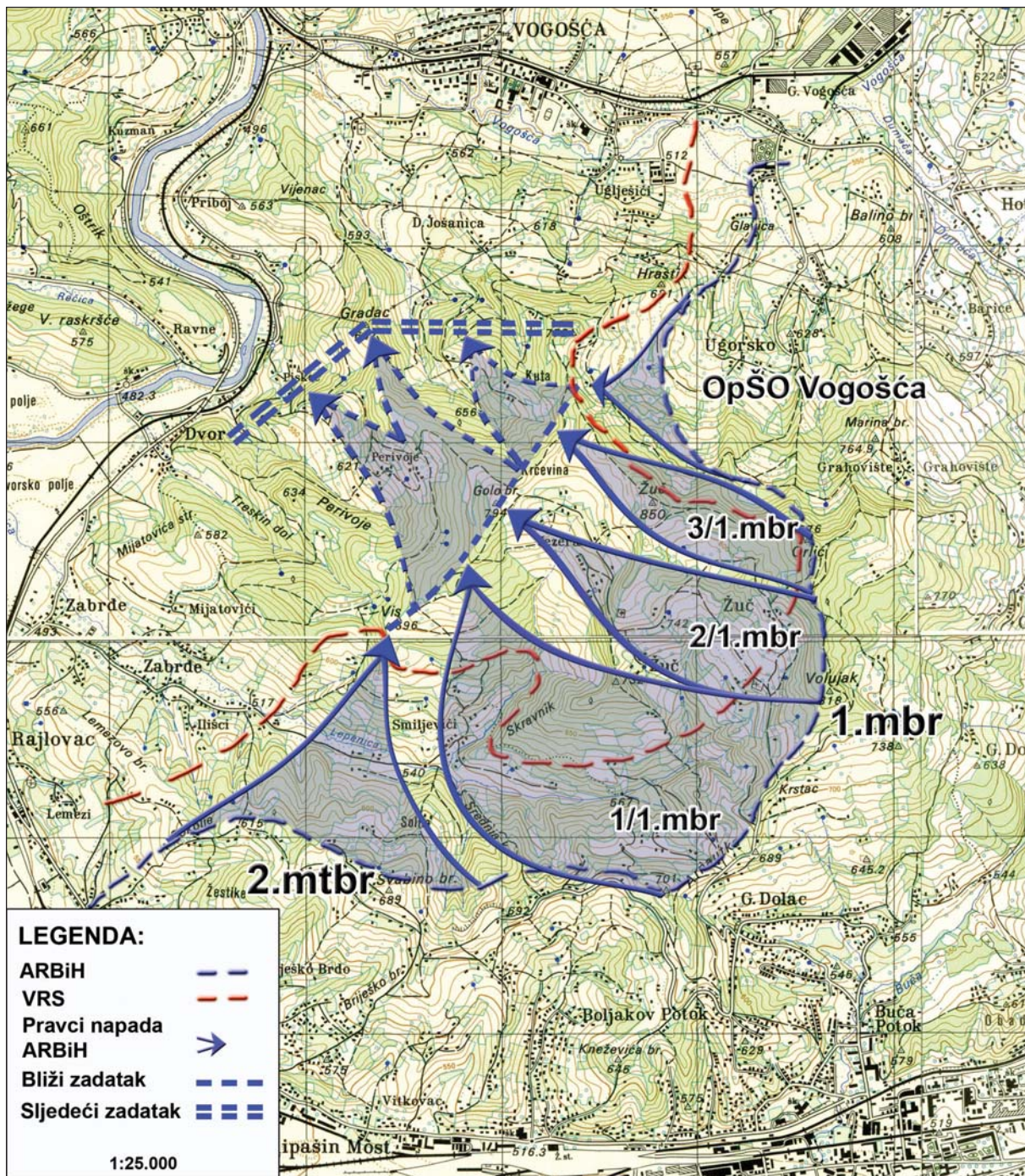
Napad je počeo u 7:00 sati vatrom tenkova, protivoklopnih topova i minobacača po linijama VRS. Jedinice u napadu su iskoristile maglu i lošu vidljivost da neopažene priđu neprijateljskim položajima. Na prednjem kraju odbrane 3. bataljona na vrhu Orlića, gdje je rastojanje do neprijateljskog bunkera ispred već pominjanog rova broj 8 bilo dvadesetak metara, napravljen je prolaz u minskom polju i bunker je uništen ručnim bombama, čime je linija probijena i napad nastavljen prema koti 850. Do kraja dana bataljon je ovladao rejonom “Platoa” i dospio na 50 metara ispod kote 850. Linija VRS je probijena i na pravcu napada 2. bataljona, koji je izašao na gredu južno od kote 850 u rejonu pravoslavnog groblja. Pravac napada 1. bataljona išao je preko teškog i otvorenog terena, pa je njegovo napredovanje zaustavljeno jakom neprijateljskom vatrom iz PAM-ova i PAT-ova.²⁶³

Napadna dejstva 1. mehanizovane brigade pratili su kao lijevi susjed 2. mtbr napadom u pravcu Visa, i kao desni susjed snage OpŠO Vogošća, koje su podržavale napad 3. bataljona sadejstvujući u pravcu kote 850 i Mujkića-brda. Na dijelovima na kojima je ostvareno napredovanje, ostvareno je po cijenu žestoke borbe za svaki rov, s neprijateljem koji je očekivao napad u

²⁶¹ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Zapovijest za napad 1. mehanizovane brigade*, Str. pov. broj 129/92, 04. 12. 1992. U tekstu smo naznačili da su plan i zapovijest komandanta 1. mbr sačinjeni krajem oktobra. Djelovodni broj i datum protokolisanja sa 4. decembrom bili su vjerovatno posljedica činjenice da je akt protokolisan tek nakon njegovog saopćavanja na brifingu komandanta brigade.

²⁶² Dervišević, 191.

²⁶³ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-130/92, 05. 12. 1992; AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis; Dervišević, 192-193.

Karta 11: Zapovijest za napad komandanta 1.mbr, 4. decembra 1992.

dobro utvrđenim bunkerima uvezanim dobrim saobraćajnicama. Odbranu VRS podržavala je snažna artiljerijska vatra po snagama 1. mehanizovane u napadu, ostvarivana sa artiljerijskih položaja SRK. Bilo je potrebno borbom osvajati svaki metar terena, što je za rezultat imalo velike gubitke nanesene neprijatelju, ali i značajne gubitke na strani 1. mbr.²⁶⁴

U istim uvjetima nastavljen je napad snaga 1. mehanizovane brigade 6. decembra u 7:00 sati. Snage Vogošćanske i Rajlovačke brigade VRS su se u toku noći pregrupisale i učvrstile odbranu kote 850 i grede kojom je ona dominirala. Nije bilo daljnjeg napredovanja snaga 1. mehanizovane.²⁶⁵ Na pravcu 3. mehanizovanog bataljona, gdje se 6. decembra očekivao izlazak na kotu 850, nakon pogibije komandanta bataljona Fikreta Kavazovića Rokija također je došlo do zastoja u napadu. Teže su ranjeni i privremeno izbačeni iz stroja i komandant 1. bataljona Mehemed Cero, i komandant 2. bataljona Zahir Panjeta. Kako je među poginulim i ranjenim borcima bio i priličan broj komandira svih nivoa i ostalih starješina, nastupio je kritični trenutak bitke. U takvoj situaciji komandu nad 1. bataljonom privremeno je preuzeo Ćamil Idrizović, koji je komandovao do 10. decembra, kada je na dužnost komandanta, također privremeno, postavljen Kerim Muminović.²⁶⁶ U 2. bataljonu je umjesto ranjenog Zahira Panjete, komandovao njegov zamjenik, također, prethodnog dana lakše ranjeni Fehim Agić, a na mjesto komandanta 3. bataljona u toku borbi je postavljen Salko Hajdarević.²⁶⁷ Na početku napada na kotu 850, na Humu, odakle je komandovao jedinicama OpŠO Vogošća u napadu, 5. decembra je od neprijateljske granate poginuo komandant OpŠO Vogošća Ejub Delalić.²⁶⁸

Tokom 7. decembra trajao je zastoj i pregrupisanje snaga. Za nastavak napada 8. decembra na pravac 2. bataljona prema selu Jezera uvedeni su dijelovi dviju četa 1. bataljona i dio Čete vojne policije, a na pravac 3. bataljona Izviđačko-diverzantska četa.²⁶⁹ U napadu je ostvaren napredak i snage VRS su potpuno razbijene u rejonu groblja u selu Jezera.²⁷⁰ Lijevi susjed 2. mtbr napredovala je lijevo od sela Jezera i prema koti Vis,²⁷¹ čime je do kraja dana kota 850 dovedena u poluokruženje, ali su snage VRS uporno branile gredu Vis – Golo brdo. Nastavak napada planiran je za 9. decembar ujutro.

Pomak od 8. decembra ostvaren je na spoju Vogošćanske i Rajlovačke brigade SRK. Zbog toga su se ove dvije jedinice VRS međusobno optuživale.²⁷² To je u svakom slučaju bila povolj-

²⁶⁴ Prvog dana napada 5. decembra 1992. godine poginulo je 12 i ranjena su 23 borca 1. mbr.

²⁶⁵ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-132/92, 06. 12. 1992.

²⁶⁶ **1/1. mbr**, *Izvještaj 1. mehanizovanog bataljona sa ratišta Žuč, kota 850, Golo brdo i Perivoj od 5.12.1992. godine do 31. 12. 1992. g.*, Str. pov. broj 03- /92, 31. 12. 1992. (Dokument ustupljen ljubaznošću Ćamila Idrizovića)

²⁶⁷ **Dervišević**, 194.

²⁶⁸ Ejub Delalić je na dužnost komandanta OpŠO Vogošća postavljen 16. novembra 1992.

²⁶⁹ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-133/92, 07. 12. 1992; **Dervišević**, 198-199.

²⁷⁰ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-135/92, 08. 12. 1992.

²⁷¹ AARBiH Komanda 1. korpusa, *Dopuna redovnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 1334-1, 08. 12. 1992.

²⁷² **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata**: Komanda Vogošćanske brigade, *Izvještaj o stanju*, Str. pov. broj 104/92, 08. 12. 1992. <http://icr.icty.org>. Da su problemi, nastali u Rajlovačkoj brigadi, bili ozbiljni potvrdio je i razvoj događaja nekoliko dana kasnije kada su sa svog komandnog mjesta, pred bijesom svojih potčinjenih, morali pobjeći komandant i načelnik štaba Rajlovačke brigade VRS. **ICTY – on-line baza podataka sudskih**

na situacija za borce 1. mehanizovane, koji su 9. decembra ujutro nastavili napredovanje, i oko 10:30 izašli na kotu 850 i na njoj poboli zastavu Armije RBiH.²⁷³

Oslobađanje kote 850 predstavljalo je veliki uspjeh 1. mehanizovane brigade. Za ostvarenje bližeg zadatka definisanog zapovješću komandanta brigade, trebalo je još izaći na Golo brdo, na kojem su se snage VRS konsolidovale i pružale snažan otpor. Odbrana preostalih položaja na Žući postavljena im je kao imperativ zbog političkog manevra koji je Radovan Karadžić planirao izvesti 13. decembra. Pod pritiskom međunarodne zajednice u pogledu situacije u koju je opsadom dovedeno stanovništvo Sarajeva i drugih dijelova Bosne i Hercegovine, oligarhija SDS-a planirala je tog dana objaviti jednu deklaraciju kojom bi svijetu obznanila da je postigla svoje ratne ciljeve i da, što se njih tiče, može biti postignuto mirovno rješenje. Stoga su 7. decembra jedinice VRS dobile naređenje da do tog 13. decembra moraju ostvariti postavljene ratne ciljeve, a nakon toga preći u odsudnu odbranu dostignutih položaja.²⁷⁴ Bilo bi vrlo teško objaviti obustavu rata u situaciji u kojoj bi snage ARBiH niz padine Žući silazile prema Vogošći.

Zato je otpor snaga VRS bio krajnje uporan i žestok, i snage 1. mehanizovane brigade poslije izlaska na kotu 850 su neprekidno trpjele žestoku vatru iz svih vrsta naoružanja iz pravca Golog brda. Podršku snagama na Golom brdu davala je artiljerija SRK sa svojih položaja na Paljevu, Blagovcu, Rajlovcu i Vracama.²⁷⁵ U toku noći 10/11. decembra na Golo brdo je, kao pojačanje snagama VRS, izašla jedinica od oko 70 boraca, tako da su dejstva ovih snaga po jedinicama 1. mehanizovane, koje su u toku dana nastavile sa napadima, postala još jača. Podršku im je iz regiona Golog brda davao jedan tenk i PRAGA. Na ova dejstva 1. mbr je odgovorila raspoloživim artiljerijskim naoružanjem. Nisu se mogla koristiti protivoklopna sredstva zbog guste magle i smanjene vidljivosti.²⁷⁶

Napad snaga 1. mehanizovane brigade na Golo brdo obnovljen je i 12. decembra. Ovom prilikom je kao podrška upotrijebljen tenk, koji je odmah pogođen hicem neprijateljskog tenka sa Golog brda, lakše oštećen i sklonjen sa bojišta.²⁷⁷

Jak otpor snaga VRS još uvijek je držao jedinice 1. mehanizovane nadomak Golog brda. Napredovanje je bilo sporo, ali i uporno. Na bočnom pravcu sa kote 850 prema koti 830, 3. bataljon

dokumenata: Komanda SRK, *Dnevni borbeni izvještaj sa stanjem u 18:00 časova*, Str. pov. broj 10/74-729, 12. 12. 1992. godine <http://icr.icty.org>.

²⁷³ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-136/92, 09. 12. 1992; **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** Komanda Vogošćanske brigade, *Izvještaj o stanju*, Str. pov. broj 109/92, 10. 12. 1992. <http://icr.icty.org>. O upornosti i istrajnosti boraca 1. mehanizovane brigade u izvršavanju postavljenog zadatka govori i činjenica da su se 9. decembra ujutro, pobjegavši iz bolnice, među svojim borcima našli ranjeni komandanti 1. i 2. bataljona, Mehemed Cero i Zahir Panjeta.

²⁷⁴ **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** Komanda SRK, *Izmjene i dopune Zapovijesti za naredna b/d, Op. broj 11/92*, Str. pov. broj 10/74-667 od 26. 11. 1992. godine, Str. pov. broj 10/74-706, 07. 12. 1992. godine <http://icr.icty.org>.

²⁷⁵ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-139/92, 10. 12. 1992.

²⁷⁶ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-140/92, 11. 12. 1992.

²⁷⁷ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 01-141/92, 12. 12. 1992.

je napredovao postupno. Ne mogavši zbog guste šume na efikasan način koristiti protivoklopna sredstva, njegovi borci su kopajući tranšeje prilazili jednom po jednom neprijateljskom rovu i uništavali ih ručnim bombama.²⁷⁸ Do 13. decembra 3. bataljon je izašao na kotu 830, 1. i 2. bataljon su ovladali selom Jezera i dostigli dijelove platoa Golog brda, a 2. mtbr je ovladala Visom i posjela rejon iznad sela Perivoje.²⁷⁹ Razbijene snage VRS 14. decembra su se postepeno povlačile prema Perivoju i Mijatovića-kosi, još uvijek držeći vrh Golog brda.²⁸⁰ 15. decembra izveden je istovremeni napad s fronta i s lijevog boka na Golo brdo, podržan vatrom protivoklopnih sredstava mpoad-a. Dok su snage s fronta i s desnog boka jakom vatrom vezale odbranu neprijatelja, s lijevog boka je napala brigadna Četa vojne policije koja je ušla u neprijateljsku liniju i, uništavajući preostale tačke otpora, u 13:05 časova izašla na vrh Golog brda i pobola zastavu ARBiH na ovom najjačem utvrđenju VRS na Žuči.²⁸¹

Narednog dana, 16. decembra 1992. godine snage 1. mehanizovane brigade preduzele su aktivnosti asanacije terena, sređivanja borbenog poretka jedinica, postavljanja i utvrđivanja novodostignute linije odbrane, te njeno uvezivanje s lijevim susjedom 2. mtbr i desnim susjedom OpŠO Vogošća.²⁸² (Pregled polazne i dostignute linije, kao i oslobođene teritorije u napadnim dejstvima 1. mbr, 2. mtbr i OpŠO Vogošća u periodu od 5. do 16. decembra 1992. godine prikazani su na *Karti 12*).

Kao što je na karti veoma uočljivo, dostignuta linija bila je mnogo kraća i povoljnija za odbranu. U trenutku postizanja ovog velikog uspjeha 1. mehanizovane brigade, o tom aspektu nije se puno razmišljalo. Pogledi su bili usmjereni prema Vogošći, čija su vrata bila napola otvorena. To je bilo u okvirima krajnjeg cilja pokretanja operacije "KOVERTA", čiji tok nije išao po zamišljenom scenariju. Pobjede na Žuči bile su do tog trenutka najveći uspjesi postignuti od strane jedinica ARBiH angažovanih u operaciji.²⁸³ Oni su dali priliku da se uvođenjem svježih snaga na pravac napada eksploatiše uspjeh i iskoristi evidentna dezorganizacija snaga VRS. Komanda 1. korpusa nije bila u stanju izdvojiti svježe snage sposobne da odmah preuzmu napadna dejstva na pravcu Vogošće. Očekivalo se da snage koje su 11 dana vodile upornu i tešku borbu, nakon sređivanja borbenog poretka, nastave napad, a da se pojačaju snage koje su u pravcu Vogošće napadale iz Visokog.

Snage ARBiH koje su napadale na pravcu Vogošće, posebno 1. mbr, do 16. decembra su svoje uspjehe platile velikim brojem poginulih i ranjenih.²⁸⁴ Mada su pripreme za nastavak napadnih

²⁷⁸ **Razgovor** sa Salkom Hajdarevićem.

²⁷⁹ **AARBiH**, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1407, 13. 12. 1992.

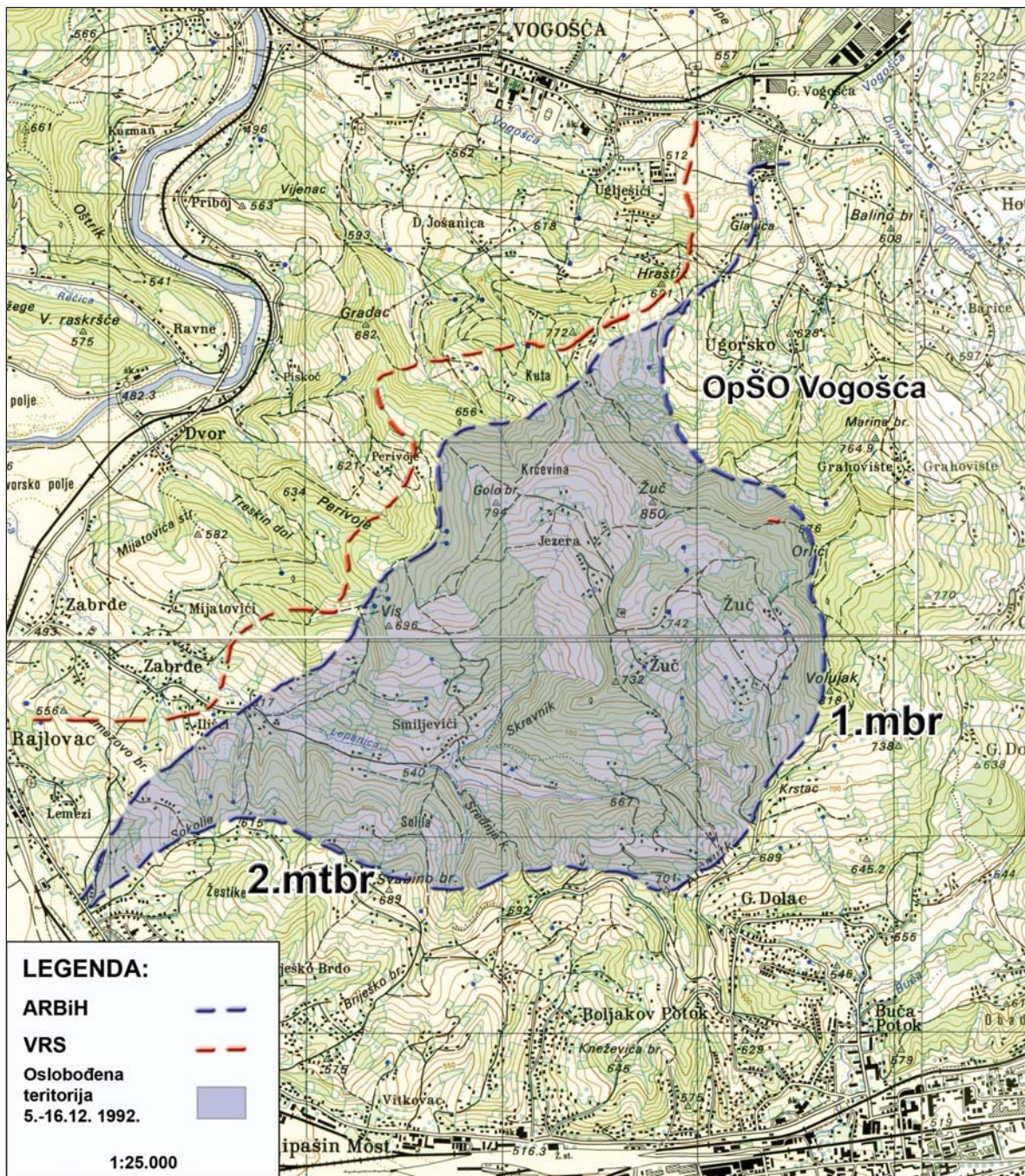
²⁸⁰ **AARBiH**, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-143/92, 14. 12. 1992.

²⁸¹ **AARBiH**, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-144/92, 15. 12. 1992; **1/1. mbr**, *Izvještaj 1. mehanizovanog bataljona sa ratišta Žuč, kota 850, Golo brdo i Perivoj od 05. 12. 1992. godine do 31. 12. 1992. g*, Str. pov. broj 03- /92, 31. 12. 1992.

²⁸² **AARBiH**, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-145/92, 16. 12. 1992.

²⁸³ Razvoj događaja će pokazati da će ovi uspjesi na Žuči i ostati najveći uspjesi Armije RBiH u toku izvođenja operacije "KOVERTA".

²⁸⁴ U brobenim dejstvima vođenim od 5. do 16. decembra iz sastava 1. mbr i OpŠO Vogošća poginuli su: **Vahid Alibašić, Nezir Avdić, Samir Bajrović, Nazif Bajrović, Esad Bešlija, Rahmo Bašić, Šaban Bećirević, Ifet**

Karta 12: Oslobodena teritorija u periodu od 5. do 16. decembra 1992. godine

dejtava u pravcu Vogošće započele odmah, bilo je potrebno nekoliko dana da se jedinice dovedu u stanje borbene gotovosti za izvršenje zadatka. Za to vrijeme vršeno je uređivanje dostignute linije odbrane, opravak pristupnih puteva, izvlačenje i raspoređivanje artiljerijskih oruđa na nove položaje.²⁸⁵

Iako je Komanda 1. korpusa 19. decembra ocijenila da su stvoreni uvjeti da 1. mehanizovana brigada i OpŠO Vogošća nastave borbena dejstva s ciljem ovladavanja objektima Mujkića-brdo (tt 772) i Hrastik,²⁸⁶ prvi nastavak napada nakon oslobađanja Golog brda nije išao tim pravcem. Napad je 20. decembra izvršio 1. mehanizovani bataljon pojačan brigadnim diverzantskim vodom u pravcu sela Perivoj. Ostvaren je početni uspjeh i neprijatelj je izbačen iz prvih rovova, ali je nakon toga jakom bočnom vatrom s obje strane i minobacačkom vatrom, snagama 1. mehanizovane brigade nanio gubitke i odbio napad.²⁸⁷ Kao lijevi susjed u ovom neuspješnom napadu su sadejstvovala snage 2. mbr.²⁸⁸

Po procjeni Komande 1. mehanizovane brigade uvjeti za nastavak napada u pravcu Vogošće još nisu bili stvoreni. Bilo je evidentno grupisanje snaga i sredstava VRS na relaciji Dvor – Vogošća – Pretis i povećan broj tenkova na području Rajlovca i Vogošće. Vogošćanska brigada je uređivala drugu liniju odbrane Vogošće grebenom Dvor – Piskoč – Gradac – s. Donja Jošanica. U takvoj situaciji Komanda 1. mehanizovane brigade zahtijevala je od Komande 1. korpusa da najprije snage OpŠO Vogošća ovladaju objektom Hrastik, a zatim zajedničkim snagama ovladaju objektom Mujkića-brdo, čime bi se stvorili uvjeti za daljnje napredovanje u pravcu Vogošće.²⁸⁹

Narednih dana izvršeni su potrebni dogovori, pripreme i planiranja između Komande 1. mbr i OpŠO Vogošća, za čijeg je komandanta, nakon pogibije Ejuba Delalića, postavljen Nijaz Grebović. Uz snažnu i efikasnu pripremu artiljerije 1. mbr sa Orlića, te uz sadejstvo 3/1. mbr koji je ispoljio dejstva u pravcu Kuta, snage OpŠO Vogošća su 23. decembra iz pravca Hrastika i objekta Šabanova kuća napale Mujkića-brdo. Priprema napada je bila efikasna i snage OpŠO Vogošća su napredovale do vrha Mujkića-brda, ovladavši svim otpornim tačkama neprijatelja koje su kontrolisale kotu, osim posljednjeg rova. Iz tog rova je pružan žestok otpor dejstvom mitraljeza M-84 zvanog “sijač smrti”. S padom mraka borba je prestala. Snage OpŠO Vogošća koje su izvodile napad su, računajući da je uporan otpor iz posljednjeg rova na Mujkića-brdu posljedica

Bezdrob, Drenko Bjegović, Velibor Borovčanin, Mensur Bukva, Enes Čizmo, Sedad Čomor, Mevludin Delalić, Nezir Delalić, Ejub Delalić, Mirsad Dževlan, Haris Fazlić, Kemo Ferhatović, Smail Hadžović, Mirsad Hasanović, Mensud Herić, Hamdo Hodžić, Midhat Husko, Zijo Kajmović, Jasmin Kapo, Faruk Kavazić, Fikret Kavazović, Huso Kerić, Momčilo Mumović, Mladen Panić, Zijo Panjeta, Sehadin Pindžo, Hamdo Radonja, Enes Ramić, Hrustem Ramić, Safet Skenderović, Salko Spahić, Željko Stanić, Enver Suljević, Enver Šahović, Huso Šorlija, Rudolf Tomić, Rašid Uzunović, Meho Zuko. 84 borca su teže ranjena.

²⁸⁵ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-150/92, 19. 12. 1992.

²⁸⁶ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1475, 19. 12. 1992.

²⁸⁷ **1/1. mbr**, *Izvještaj 1. mehanizovanog bataljona sa ratišta Žuč, kota 850, Golo brdo i Perivoj od 05. 12. 1992. godine do 31. 12. 1992. g.*, Str. pov. broj 03- /92, 31. 12. 1992; Gubici 1. mbr bili su 4 poginula i 10 ranjenih boraca. Poginuli su **Šefket Komar, Vahid Šaćić, Adnan Murguz i Samir Radovac.**

²⁸⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1475, 19. 12. 1992.

²⁸⁹ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-156/92, 21. 12. 1992.

nemogućnosti sigurnog povlačenja i da će se njegova posada s padom mraka povući, izvjestile da je kota 772 Mujkića-brdo oslobođena,²⁹⁰ a njihovi komandanti otišli primiti priznanja. To je bila greška. Posada posljednjeg rova na Mujkića-brdu nije s padom mraka napustila svoj položaj, ali zato snage OpŠO Vogošća koje su tokom dana izašle na kotu jesu.²⁹¹ Snage koje su ujutro 24. decembra krenule prema Mujkića-brdu, dočekane su vatrom u toku noći konsolidovane odbrane, sa dodatno utvrđenih i uređenih položaja VRS, i nisu uspjele ponovo izaći na kotu.²⁹²

Ovaj neuspjeh, kako će se pokazati, bio je propuštena prilika za oslobađanje Vogošće, čije se srpsko stanovništvo, nakon gubitaka položaja VRS na Žući i prvih napada na Mujkića-brdo, u velikom broju počelo iseljavati iz Vogošće. U narednih nekoliko dana snage Vogošćanske brigade VRS pretvorile su Mujkića-brdo u pravu tvrđavu, na koju je bila oslonjena cijela posljednja odbrana Vogošće. Na ovu tvrđavu snage OpŠO Vogošća i 1. mehanizovane brigade ponovo su napale 26. decembra, ali bez ostvarenog rezultata.²⁹³ Dva dana kasnije, 28. decembra, ponovljen je veoma odlučan napad snaga OpŠO Vogošća. Diverzantska grupa OpŠO Vogošća trebala je izvršiti prepad na Mujkića-brdo, nakon čega bi se na kotu uvele snage 3/1. mbr, i u daljnjem sadejstvu sa snagama OpŠO Vogošća ovladale linijom Kuta – Mujkića-brdo – Hrastik. Snage 1. i 2. bataljona bile su u borbenoj gotovosti da se, u povoljnom razvoju situacije, pokrenu u napad prema liniji Piskoč – Gradac.²⁹⁴ U početnoj fazi napada, u borbi na samoj koti poginulo je nekoliko istaknutih boraca i komandanata OpŠO Vogošća, čime je napad okončan.²⁹⁵

²⁹⁰ U raspoloživoj arhivskoj građi nismo pronašli borbeni izvještaj OpŠO Vogošća za 23. decembar 1992. godine. Izvori koji su nam bili dostupni za ovaj događaj su: AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-159/92, 23. 12. 1992; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1531, 23. 12. 1992; AARBiH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na Mujkića-brdo* (23. 12. 1992); AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis.

²⁹¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1543, 24.12.1992. Dio objašnjenja ovakvog razvoja događaja može se naći ponovo na već citiranom internet-forumu, pisca pod pseudonimom *Vogošanin Pravi* u tekstu "Ratno sjećanje X – Borbe na Ježevima – Mujkića-brdo (1993-1994) god.", u kojem autor opisuje iskustva dotadašnjih borbi pripadnika Vogošćanske brigade, suština kojih je da, u slučaju kada ARBiH, uvijek sa efektom iznenađenja, probije liniju – tada započene *paranje* linije uzduž, a vojnici VRS se po pravilu povlače na rezervnu liniju. Kada su u pitanju decembarske i kasnije borbe na Mujkića-brdu, autor naglašava razliku u činjenici da su vojnici VRS iz Vogošće bili duboko svjesni da je rezervni položaj nakon Mujkića-brda – Beograd. http://sokolac.slavicnet.com/sokolac/sokolac_zuc_forum.html

²⁹² AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-161/92, 25. 12. 1992. U napadu na Mujkića-brdo 23. decembra 1992. godine poginuo je **Salko Bajić**.

²⁹³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1559, 26. 12. 1992.

²⁹⁴ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Izvod iz Zapovijesti za napad*, 27. 12. 1992; AARBiH, Komanda 1. mbr, *Izvod iz Zapovijesti za prepad*, 27. 12. 1992. Izvode iz zapovijesti odobrio komandant 1. korpusa Mustafa Hajrulahović Talijan.

²⁹⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 1583, 28. 12. 1992; AARBiH, Materijali NIP "Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995", Lista podataka o b/d: *Napad na Mujkića-brdo* (28.12.1992.); U ovom napadu poginuli su borci OpŠO Vogošća: **Šefik Halimanović, Alija Kulo, Hakija Mršo, Remzija Vejo**. O potresnoj drami stradanja braće Mršo na Mujkića-brdu, od kojih je stariji Hakija poginuo predvođeci napad, a pored mrtvog brata u nogu ranjen mlađi Sejo, vidjeti reportažu: Šefko Hodžić, "Nora" javlja vlastitu smrt", *Vitezovi i Humi*, Sarajevo, 1996, 97-98.

Tog 28. decembra 1992. godine operacija “KOVERTA” je na pravcu Visoko – Ilijaš – Vogošća bila u tački svoje kulminacije. Snage OpŠO Vogošća bile su u ozbiljnom napadu na koti Mujkića-brdo, čijim bi oslobađanjem bila širom otvorena vrata oslobođenju Vogošće. Iz pravca Visokog, snage 7. muslimanske brigade oslobodile su kotu Višegrad i dijelom snaga ušle u selo Gornja Bioča, čime su bila otvorena vrata oslobođenju Ilijaša. Nijedna od ove dvije prilike nije realizovana i snage ARBiH su s obje strane vraćene na polazne položaje uz velike gubitke u živoj sili. Koliko je situacija bila kritična po srpske snage, govori i činjenica da je Komanda SRK u pokušaju da učvrsti poljuljane pozicije oko Sarajeva, urgentno zahtijevala popunu svojih jedinica sa 200 pripadnika iz sastava srpskog MUP-a i 200 ljudi iz radne obaveze, i da takav zahtjev nije mogao biti realizovan. Na sastanku na Palama održanom 29. decembra, Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik, iskritikovali su VRS i SRK i tražili kažnjavanje krivaca za izgubljene položaje na Žući. Tom prilikom je Karadžić naredio da se prije 2. januara 1993. moraju povratiti izgubljeni položaji na Žući i zauzeti Sokolje, i da ni Žuč ni Sokolje nakon toga više nikada ne smiju pasti u ruke Armije RBiH. Predstavniku Komande SRK saopćeno je da će taj zadatak obaviti Specijalna brigada srpskog MUP-a iz Trebinja, a da SRK treba pripremiti snage za držanje položaja na osvojenim objektima.²⁹⁶

ŠVK OSRBiH je u pokušaju održavanja tempa operacije na ilijaškom pravcu umjesto 7. muslimanske u borbu uveo 17. krajišku brigadu, koja je obnovila napade na tom pravcu.²⁹⁷ Na vogošćanskom pravcu obnovljeni su pokušaji da se ovladavanjem Mujkića-brdom stvore uvjeti za daljnje napredovanje. Ponovni pokušaj ovladavanja Mujkića-brdom 1. mehanizovana brigada izvela je u rano jutro 12. januara 1993. godine. Na zadatak je upućen diverzantski vod iz sastava Idč/1. mbr. Napad je izveden istovremeno iz pravca Kuta i iz pravca kote 830. Napad je odmah zaustavljen strahovitom vatrom snaga VRS u kojoj je poginuo komandir IDč Jusuf Juka Gojak.²⁹⁸

Na linijama dostignutim u decembru, borci 1. mehanizovane brigade i OpŠO Vogošća su dočekali kraj prve i početak druge ratne godine. Nova godina nije donijela ništa novo: teški zimski uvjeti na obroncima Žući i svakodnevna artiljerijska i pješadijska dejstva snaga VRS. Prva mehanizovana brigada je kraj 1992. godine dočekala u nešto boljem stanju popune ljudstvom u odnosu na početak oktobra. Imala je 2.500 ljudi po spisku, što je predstavljalo popunu od 70% u odnosu na formaciju. Efekte povećanja stepena popunjenosti dobrim dijelom su poništili značajni gubici koje je brigada imala u borbenim dejstvima. Do kraja godine broj poginulih boraca bio je 115, osam boraca su vođeni kao nestali, a njih 300 su kao ranjenici bili izbačeni iz stroja jedinice. Stepen popune ličnim naoružanjem se kroz ratni plijen u uspješnim borbenim

²⁹⁶ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Sastanak sa predstavnicima vlade Republike Srpske*, Izvještaj, Str. pov. broj 10/74-839, 29. 12. 1992. <http://icr.icty.org>.

²⁹⁷ Šadinlija, 28.

²⁹⁸ Dervišević, 268. U borbenim dejstvima na Žući 12.01.1993. godine poginuli su: **Jusuf Gojak, Nesib Birindžić, Dubravko Anđelić.**

dejstvima značajno povećao, ali je još uvijek iznosio 50% u odnosu na broj ljudi i radilo se o pješadijskom naoružanju najrazličitijih tipova i modela. Oskudica municije za pješadijsko naoružanje i artiljerijska oruđa, postala je stalna karakteristika stanja jedinice. Značajne količine municije zarobljene kao ratni plijen su tokom borbenih dejstava i potrošene, pa je kraj godine brigada dočekala sa manje od jednog borbenog kompleta municije po oružju, ukupno na liniji i u brigadnoj rezervi. Popunjenost sredstvima veze bila je 10% u odnosu na formaciju. Evidentan je bio stalni nedostatak rezervnih dijelova i pogonskog goriva za motorna vozila. Stanje intendantske opreme, s obzirom na uvjete u kojima je brigada izvršavala svoje zadatke, bilo je krajnje kritično. Linijom snabdijevanja od Komande 1. korpusa brigada je do kraja godine dobila ukupno 950 pari čizama, 420 kombinezona i 106 dvodjelnih uniformi, što je bilo daleko od stvarnih potreba jedinice.²⁹⁹

Navedene mnogobrojne probleme vezane za popunu ljudstvom i svim vrstama materijalno-tehničkih sredstava, bilo je mnogo lakše prevazilaziti na valu optimizma kojim je 1. mehanizovana brigada nošena nakon niza vojničkih pobjeda tokom decembra. Početkom februara na Žuč je izašao i predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, da, obilaskom linija i razgovorom sa borcima, oda priznanje njenim oslobodiocima.

²⁹⁹ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Analiza borbenih dejstava za mjesec decembar*, Str. pov. broj 04/6-1, 18. 01. 1993.

» VII «

(12. brdska brigada. Borbena dejstva u januaru i februaru 1993. godine. 1. motorizovana brigada.)

Početkom 1993. godine Štab Vrhovne komande OS RBiH donio je odluku da se od snaga OpŠO Vogošća formira brigada. Brigada je 21. januara 1993. godine dobila formacijski naziv 12. brdska brigada i u njen sastav ušla su četiri protivdiverzantska odreda OpŠO Vogošća, dva protivdiverzantska odreda OpŠO Centar i tri protivdiverzantska odreda HVO i HOS OkŠO Sarajevo.³⁰⁰ Nekoliko dana po formiranju brigade, u njen sastav je uključen i 3. PDO OpŠO Novi Grad. Za komandanta brigade postavljen je dotadašnji komandant OpŠO Vogošća Nijaz Grebović.³⁰¹ U sastavu brigade formirana su tri brdska bataljona čiji su komandanti bili: 1. bbt Ale Numanović, 2. bbt Tašo Dacić, 3. bbt Enes Zeković.³⁰² Brigada je u svom sastavu imala još Izviđačko-diverzantsku četvu, Logističku četvu, Vod veze, Vod ABHO i Pionirski vod.

Formiranje 12. brdske brigade bilo je dio reorganizacije jedinica na području Sarajeva, u kojoj su brigade koje su bile direktno potčinjene ŠVK i brigade iz sastava OkŠO Sarajevo, ušle u organski sastav 1. korpusa.³⁰³ Bio je to korak usmjeren pojednostavljivanju sistema rukovođenja i komandovanja na području Sarajeva i olakšavanje Komandi 1. korpusa organizacije odbrane grada. Okružnom i općinskim štabovima odbrane, ovim su isključene operativne nadležnosti, a njihove preostale prostorne jedinice sukcesivno su bile uključivane u sastave brigada. Zbog specifične situacije na slobodnoj teritoriji općine Vogošća, na kojoj su pod komandom OpŠO Vogošća djelovali samo protivdiverzantski odredi, oni su prije stavljanja na neposrednu vezu Komande 1. korpusa preformirani u 12. brdsku brigadu, preko koje su u novu organizaciju 1. korpusa uključeni i dijelovi prostornih jedinica OpŠO Centar i OkŠO Sarajevo.

Po formiranju, Komanda 12. bbr je započela planirati borbena dejstva u kojima je trebalo na desnom kraju njene linije odbrane, u sadejstvu sa 7. bbr, popraviti taktičke položaje izlaskom na Sjeničku kosu (tt 703), a u sadejstvu s lijevim susjedom 1. mbr nastaviti dejstva u cilju ovladavanja linijom Kuta – Mujkića-brdo – Hrastik. U ovom koordiniranom planiranju nastavka napadnih dejstava bila je uključena i 2. mtbr kao lijevi susjed 1. mehanizovane brigade, radi

³⁰⁰ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Naredenje*, Broj 14/75-2, 21. 01. 1993.

³⁰¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naredba*, Pov. broj 06/11-29, 27. 01. 1993.

³⁰² AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naredba*, Pov. broj 06/11-30, 30. 01. 1993.

³⁰³ Šadinlija, 29.

ostvarivanja sadejstva u ovladavanju selom Perivoje i objektom Mijatovića-strana.³⁰⁴

Usred ovih priprema snaga ARBiH, pokazalo se da su se snage VRS na rajlovačko-vogošćanskom pravcu, nakon niza teških poraza konsolidovale, i poslije dužeg vremena, ispoljile ofanzivna dejstva. Najprije su 27. januara napale linije odbrane 2. mtbr iz pravca Rajlovca i Zabrđa, a zatim linije 12. bbr iz pravca Mujkića-brda, koristeći u napadu i hemijska sredstva. U zoni 1. mbr pokušale su izvesti diverzantsku akciju na položaje 3. bataljona. Svi ovi pokušaji su odbijeni.³⁰⁵ Još jači napad srpske snage su izvele 28. januara na položaje 2. mtbr na Lemezovom brdu, koje su jakim snagama pješadije, podržanim sa dva tenka i oklopnim transporterom, uspjele privremeno zauzeti. Do kraja dana 2. mtbr je povratila izgubljene položaje.³⁰⁶ Narednog dana izvedena su planirana napadna dejstva 1. mbr i 12. bbr. Snage 12. i 7. brdske brigade izašle su na objekat Sjenička kosa, 400 metara jugoistočno od objekta Kliničkog centra na Betaniji, s kojeg su vatrom mogle kontrolisati put Poljine – Vogošća. Cijela akcija izvedena je bez gubitaka.³⁰⁷ Snage 1. mbr istovremeno su napadom pokušale ovladati objektima: selo Perivoje, selo Kuta, Mujkića-brdo, ali su odbijene snažnom vatrom. U toku dana jedinice 1. mbr nekoliko puta su se pregrupisavale i obnavljale napad, ali svaki put bez uspjeha.³⁰⁸

Nakon ovih pokušaja intenzitet borbenih dejstava je opao. Privremeno relativno zatišje u 1. mbr i 12. bbr iskorišteno je za dodatno inženjersko uređenje linija odbrane, i za izvođenje organizovane vojne obuke. Inače, ova praksa izvođenja organizovane i planske obuke s dijelom snaga koje nisu bile angažovane na linijama odbrane u 1. mbr, bila je prisutna i tokom oktobra i novembra, kada je intenzitet borbenih dejstava zbog priprema decembarske ofanzive bio nešto niži.

Zatišje je potrajalo do 16. februara, kada je 1. mehanizovana brigada snagama svog 1. bataljona pokušala napasti neprijateljske linije u pravcu Perivoja. Napad nije odmakao daleko od linije razvoja jedinice i odbijen je uz gubitke jednog poginulog, dva teže i četiri lakše ranjena borca.³⁰⁹ U toku noći snage 12. bbr pokušale su izvršiti diverzantsku akciju na Mujkića-brdu. Mada je za ovaj zadatak 12. bbr prepočinjena i jedna četa Specijalne jedinice MUP-a,³¹⁰ napad nije uspio, a tokom 17. februara je bilo jače razmjene vatre duž linija 12. bbr koje su tučene i artiljerijskom vatrom.³¹¹ Pokušaj proboja neprijateljskih linija u cilju pomicanja linije odbrane 2. bataljona 1.

³⁰⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Nastavak b/d, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-66, 27. 01. 1993; AARBiH, Komanda 1. mbr, *Zapovijest za napad*, 27. 01. 1993.

³⁰⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/7-49, 27. 01. 1993; AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-53/93, 27. 01. 1993.

³⁰⁶ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja za dan 28. 12. 1993. godine*, Str. pov. broj 05/7-53, 29. 01. 1993

³⁰⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/7-54, 29. 01. 1993

³⁰⁸ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-55, 29. 01. 1993.

³⁰⁹ AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-83, 16. 02. 1993. U ovoj akciji poginuo je **Muharem Kadrispahić**. U neprijateljskom granatiranju linija 1. mbr poginuo je i borac **Zlatan Karahmet**.

³¹⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Nastavak borbenih dejstava, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-1104, 15. 02. 1993.

³¹¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 05/6-92, 18. 02. 1993. U toku borbenih dejstava, nakon pokušaja diverzije poginula su 2 pripadnika 12. bbr: **Raif Duraković** i **Mehmed Kuršundžija**.

mbr na taktički povoljnije pozicije izvršen je 19. februara u rano jutro. Napad 2. bataljona zastavljen je snažnom zaprečnom vatrom artiljerije VRS, a potpuno je obustavljen nakon pogibije zamjenika komandanta 2. mehanizovanog bataljona Fehima Agića Age.³¹² Jedna kombinovana četa iz sastava brigade, po naređenju Komande 1. korpusa, u periodu od 19. do 26. februara bila je angažovana u odbrani Stupa i Azića.³¹³

Početak februara nastavljen je proces reorganizacije 1. korpusa.

Mješovita artiljerijsko-raketna brigada 1. korpusa je rasformirana, a njeni dijelovi raspoređeni po jedinicama. U sastav 1. mehanizovane brigade 16. februara ušla je haubička baterija 105 mm s ljudstvom i materijalno-tehničkim sredstvima.³¹⁴ Ovim je Haubički divizion 1. mbr konačno dobio svoje haubice.

Nakon ulaska u organski sastav 1. korpusa brigada potčinjenih ŠVK i OkŠO Sarajevo, čime se htjelo učiniti efikasnijim rukovođenje i komandovanje i organizacija odbrane Sarajeva, postalo je evidentno da je dobiveni rezultat opet predstavljao komplikovanu shemu sa velikim brojem jedinica na vezi Komande 1. korpusa. Iz tog razloga odmah se prišlo daljnjem okrupnjavanju jedinica i njihovom preformiranju u motorizovane brigade. U okviru ove aktivnosti, 19. februara 1993. godine od 1. mehanizovane i 12. brdske brigade formirana je 1. motorizovana brigada.³¹⁵

Za komandanta 1. motorizovane brigade postavljen je komandant 1. mbr Enver Šehović.³¹⁶ Za zamjenika komandanta brigade postavljen je Jusuf Lošić, a za načelnika štaba Nisad Balta.

U strukturi jedinica nije bilo velikih razlika u formacijama mehanizovane i motorizovane brigade. Formacija motorizovane brigade predviđala je 3 motorizovana bataljona, HAD, mpoad, inženjerski bataljon, logistički bataljon i LARb BOFORS i LPLO, a od prištapskih jedinica izviđačku i četvu vojne policije, vod veze, vod ABHO i vod za opsluživanje.³¹⁷

Vanformacijski 1. motorizovana brigada je zadržala u svom sastavu Oklopni bataljon – komandant Adnan Bijedić. Jedinice ranga bataljona koje nisu postojale u formaciji 12. bbr, ušle su kao takve iz sastava 1. mbr, s tim da je vršena njihova popuna: HAD 105 mm – komandant Omer Mulaomerović, mpoad – komandant Hakija Harbinja, Inženjerski bataljon – komandant Mesud Skenderović, Logistički bataljon – komandant Munib Mujezin, LARb – komandir Enes Čandić. Od tri mehanizovana i tri brdska bataljona formirana su tri motorizovana bataljona. Od 1. i 2. mehanizovanog bataljona formiran je 1. motorizovani bataljon – komandant Zahir Panjeta. Od 3. mehanizovanog bataljona i 2. brdskog bataljona 12. bbr formiran je 2. motorizo-

³¹² AARBiH, Komanda 1. mbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01-87-2, 19. 02. 1993; **Dervišević**, 270.

³¹³ **Razgovor** sa Salkom Hajdarevićem. U ovim borbama poginuo je komandir ove čete **Zijad Alić**.

³¹⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Rasformiranje marbr, Naređenje*, Str. pov. broj 06/13-43, 16. 02. 1993.

³¹⁵ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Organizacijske promjene RJ u zoni odgovornosti 1. korpusa, Naređenje*, Str. pov. broj 14/75-11(a), 19. 02. 1993.

³¹⁶ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Naredba*, pov. broj 13/37-30, 19. 02. 1993.

³¹⁷ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Privremena formacija – lična – broj T-412.195: Motorizovana brigada*, decembar 1992.

vani bataljon – komandant Salko Hajdarević. Od 1. i 3. brdskog bataljona 12. bbr formiran je 3. motorizovani bataljon – komandant Sabit Čaušević. Komanda i prištapske jedinice popunjene su starješinama i borcima iz obje brigade.

Za razliku od situacije pri formiranju 1. mehanizovane brigade, 1. motorizovana nije imala problema s potpunom ljudstvom. U odnosu na broj ljudi od 4.449 koji je brigadu sljedovao po formaciji, 1. mtbr je na brojnom stanju imala 4.709 ljudi ili 106%. U strukturi starješinskog kadra brigada je imala 23 aktivna vojna lica (13 oficira, 10 podoficira), 138 rezervnih vojnih starješina (82 oficira, 56 podoficira), dok je 282 vojnika bilo raspoređeno na starješinske dužnosti.³¹⁸ Stanje materijalno-tehničkih sredstava kojima je raspolagala 1. motorizovana brigada na dan 2. aprila 1993. dat je u **Tabeli 3**.

Tabela 3: Stanje MTS 1. mtbr na dan 2. aprila 1993.³¹⁹

r/b	NAZIV TMS	komada
1.	AP	654
2.	PAP	328
3.	Puška M48	275
4.	Snajperske puške	55
5.	PM	102
6.	Mitraljeza	5
7.	PAM	3
8.	PAT	5
9.	RB	31
10.	OSA	1
11.	ZOLJA	14
12.	BST	3
13.	Top	3
14.	ZIS 76 mm	1
15.	MB 60 mm	7
16.	MB 82 mm	2
17.	Haubica 105 mm	4
18.	Tenk T-55	3
19.	OT	3
20.	BOV	1

Spajanje brigada rezultiralo je i spajanjem dotadašnjih zona odgovornosti 1. mbr i 12. bbr. U cilju upoznavanja cijele nove zone, po širini i po dubini, s težištem na zoni bivše 12. bbr, po naređenju komandanta 1. mtbr uži dio Komande i komandanti motorizovanih bataljona 9. marta su izvršili izviđanje. Nakon provedenih pripremnih aktivnosti, precizirana je zona odgovornosti

³¹⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Operativne podatke, dostavlja*, Str. pov. broj 05/7-176, 02. 04. 1993.

³¹⁹ Ibid.

brigade i zone dejstva bataljona, pa je 1. motorizovana brigada dobila zadatak da organizuje odbranu na liniji: lijevo Vis (tt 696), desno Sjenička kosa (tt 703), po dubini Miljacka isključno. Granice zone odgovornosti bile su lijevo: Dvor (raskrsnica puteva) – Vis (tt 696) – Arnautka – raskrsnica Buća Potok – most na Miljacki Otoka, desno: Ober (tt 914) – Sjenička kosa (tt 703) – Muzej – most Bratstvo-jedinstvo. Organizacija odbrane na liniji lijevo: Vis, desno: Mujkića-brdo (južno za 150 m), po dubini: Golo brdo, bio je zadatak 1. motorizovanog bataljona. Odbranu na liniji lijevo: Mujkića-brdo (južno za 150 m), desno: put za Vogošću, po dubini: Buća, organizovao je 2. motorizovani bataljon. Zona dejstva lijevo: Mujkića-brdo – Donja Jošanica, desno potok Dumača – tt 651. Liniju lijevo: put za Vogošću, desno: Sjenička kosa, po dubini: Kobilja Glava, branio je 3. motorizovani bataljon, sa zonom dejstva lijevo: put za Vogošću, desno: Sjenička kosa – Ober (tt 914).³²⁰ Zona odgovornosti 1. mtbr i granice zone dejstva motorizovanih bataljona prikazani su na **Karti 13**.

Formiranje 1. motorizovane brigade i uređenje nove zone vršeni su uz stalno borbeno angažovanje jedinica i uz povremene probleme. U noći 27/28. februara, na spoju bivših 12. i 7. brdske brigade na Sjeničkoj kosi, snage 7. bbr su u toku noći napustile nekoliko rovova, što su snage VRS ujutro iskoristile pa su, pokrivši prednji kraj artiljerijskom vatrom, ušle u napuštene rovove.³²¹ Time je došlo i do pomjeranja i pogoršanja taktičkih položaja snaga 1. mtbr na desnom kraju odbrane. Srpske snage su 18. marta izvele pješadijski napad u rejonu Mujkića-brda, koji je odbijen bez promjena linije odbrane. Istog dana, dejstvima brigadne artiljerije, neutralisana su dva bunkera VRS na tt 703.³²² Snažan napad izveden je 19. marta na položaje 2. mtbr na Lemezovom brdu, gdje su snage VRS bile privremeno zauzele prvu liniju rovova, koju su do kraja dana snage 2. mtbr povratile. Napadom je bio zahvaćen i dio linije 1. bataljona 1. mtbr, ali je na ovom dijelu uspješno odbijen. Istog dana 1. mtbr djelovala je artiljerijski po neprijatelju koji se pregrupisavao i utvrđivao u rejonu Sjeničke kose.³²³ Linija na Sjeničkoj kosi ni narednih dana nije mirovala. Komandant 1. mtbr naredio je da se snage 3. mtb, koje drže položaje u ovom rejonu, pojačaju sa po jednim vodom iz LARb i HAD, koji su upotrebljavani kao pješadijske jedinice.³²⁴ Snage VRS su 25. marta vršile podilaženje položajima 1. mtbr na ovom objektu i kopanje pristupnih tranšaja.³²⁵ Do kraja mjeseca nastavljeno je inženjersko uređivanje i utvrđivanje dostignutih položaja. Akcent je bio na uređenju položaja u bivšoj zoni 12. bbr, na Sjeničkoj kosi, Saobraćajnom fakultetu i Fočanskoj ulici.³²⁶ Sve vrijeme neprijatelj je djelovao artiljerijom i pješadijskom vatrom duž linije odbrane 1. mtbr.

³²⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Zapovijest za odbranu Op. broj 3*, Str. pov. broj 05/7-206, 08. 04. 1993; AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Zapovijest za odbranu Op. broj 3*, Str. pov. broj 01-95/93, 11. 04. 1993.

³²¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Upozorenje o slabostima u rukovođenju i komandovanju*, Str. pov. broj 05/7-131, 28. 02. 1993.

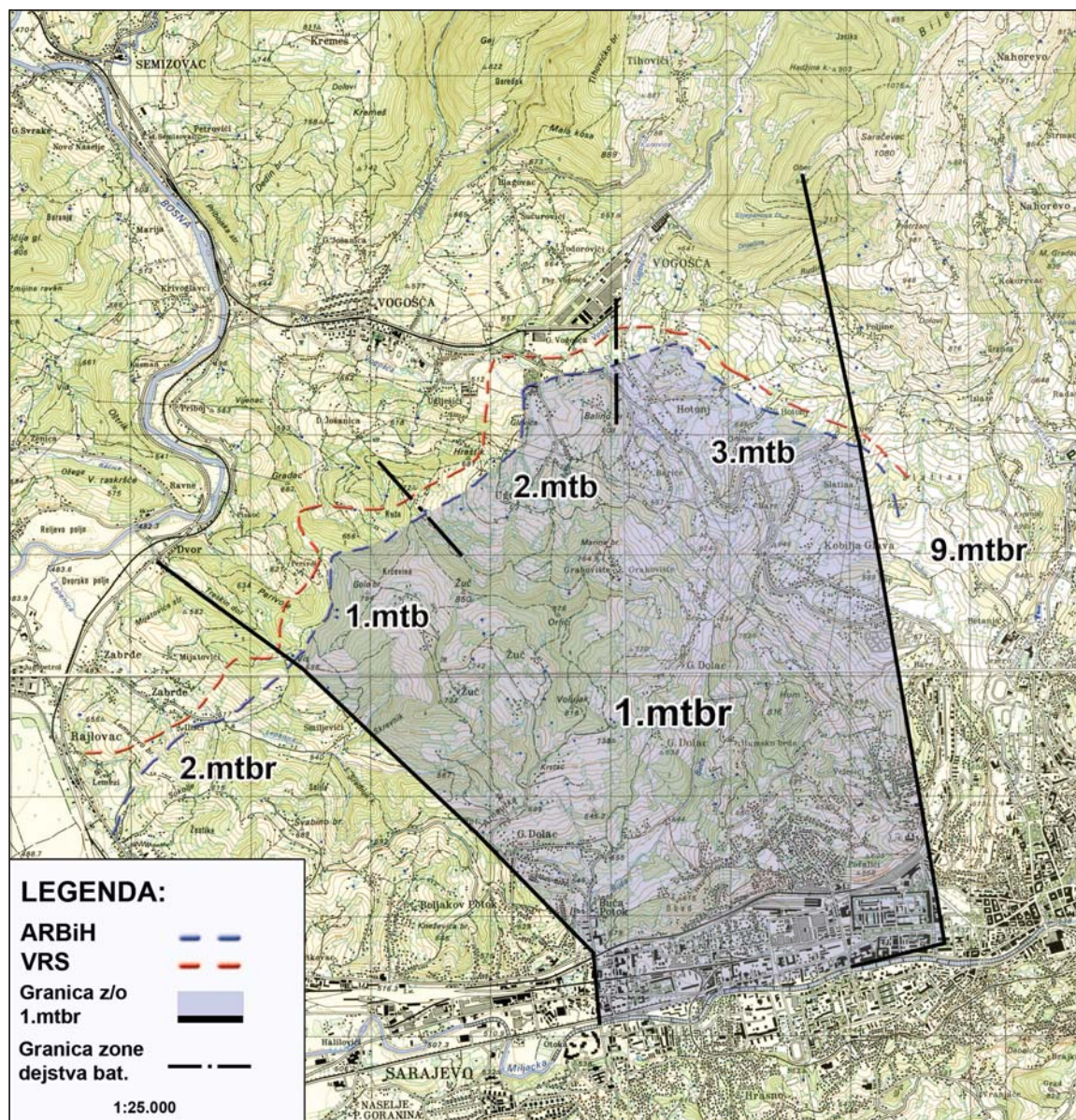
³²² AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-18, 18. 03. 1993.

³²³ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-19, 19. 03. 1993.

³²⁴ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Inženjersko uređenje i držanje položaja, Naređenje*, Str. pov. broj 01-59/1, 23. 03. 1993.

³²⁵ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-25, 25. 03. 1993.

³²⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-28, 28. 03. 1993; AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-32, 01. 04. 1993.

Karta 13: z/o 1. mtbr i zone dejstva motorizovanih bataljona

Sumirajući iskustva iz prvog mjeseca aktivnosti u formiranju i funkcionisanju 1. motorizovane brigade, njena Komanda je uočila određen broj slabosti u organizaciji odbrane i 20. marta naredila njihovo otklanjanje. Poseban naglasak bio je na činjenici da unutar motorizovanih bataljona rejon odbrane još nisu bili podijeljeni po četama, i činjenici da na određenom broju mjesta, preglednost linije i sistem vatre nisu bili dobri. Rok za otklanjanje uočenih nedostataka bio je

23. mart.³²⁷ Dovođenje stanja na nivo na kojem bi se spokojno mogli dočekati napadi neprijatelja i planirati vlastita napadna dejstva, nije išao tako brzo. Prethodno uočeni nedostaci nisu otklonjeni i nisu bili jedini koji su ugrožavali efikasnu organizaciju odbrane. Zato je komandant brigade izdao novo naređenje, kojim je još detaljnije odredio mjere za otklanjanje nedostataka u organizaciji odbrane sa rokom realizacije do kraja marta.³²⁸

Planirajući nastavak borbenih aktivnosti u cilju proboja snaga iz okruženja, ali i za nastavak ratnih operacija na ostalim dijelovima bosanskohercegovačkog ratišta, na nivou ŠVK OSRBiH zamišljen je novi koncept koji je išao u pravcu promjene strategije ratovanja. Radilo se o zamisli formiranja, obučavanja i opremanja manjih jurišnih grupa i odreda koji bi bili upotrebljavani u proboju neprijateljskih linija i u partizanskom načinu ratovanja u neprijateljskoj pozadini. Formiranje jurišnih grupa na nivou bataljona, koje su na nivou brigade trebale biti objedinjene u jurišni odred, u 1. korpusu je naređeno 10. marta.³²⁹ Naređenje je izvršeno i u 1. motorizovanoj. Već krajem marta od brigada je zahtijevano da počnu planski i stalno koristiti jurišne grupe, odrede i izviđačko-diverzantske jedinice za samostalno ofanzivno djelovanje u dubini neprijateljskog borbenog rasporeda.³³⁰

U prvoj polovini aprila potvrđena je opravdanost mjera na poboljšanju organizacije odbrane koje je naređivala Komanda 1. mtbr. U rejonu Menjaka snage VRS 10. aprila pokušale su izvesti diverziju, ali su spriječeni i odbijeni uz nanesene gubitke.³³¹ Na desnom kraju odbrane u rejonu Sjeničke kose, 12. aprila su izvršile napad i uspjele ući u tranšēju na liniji koju su branile snage 3. bataljona. U bliskoj borbi borci 3. mtb su odbili napad i izbacili neprijatelja iz svoje linije odbrane.³³²

Sređujući vlastite redove nakon izvršene reorganizacije i u očekivanju proljetnog intenziviranja borbenih aktivnosti, 1. motorizovana brigada je 15. aprila 1993. obilježila prvu godišnjicu stvaranja Armije Republike Bosne i Hercegovine. Aktivnosti obilježavanja godišnjice provedene su u svim jedinicama iz sastava brigade, a na svečanosti u Komandi 1. mtbr kojoj su prisustvovali i član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine dr. Mirko Pejanović, zamjenik komandanta ŠVK OSRBiH Stjepan Šiber i komandant 1. korpusa Mustafa Hajrulahović Talijan, uručene su pohvale i priznanja najboljim pojedincima i vojničkim kolektivima brigade. Za najbolju jedinicu proglašena je Četa vojne policije 1. mtbr, a pismenu pohvalu komandanta brigade dobio je vod minobacača komandira Mehe Kule. Pismene pohvale komandanta 1. korpusa dobilo je osam boraca i starješina brigade, a određeni broj boraca i starješina dobili su pismene pohvale

³²⁷ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Poboljšanje organizacije odbrane, Naređenje*, Str. pov. broj 01-44/1, 20. 03. 1993.

³²⁸ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Otklanjanje uočenih slabosti, Naređenje*, Str. pov. broj 01-62, 27. 03. 1993.

³²⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Formiranje jurišnih grupa i jurišnih odreda, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-150, 10. 03. 1993.

³³⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Angažovanje izviđačko-diverzantskih jedinica, jurišnih grupa i odreda*, Str. pov. broj 05/7-193, 31. 03. 1993.

³³¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-193, 10. 04. 1993.

³³² AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-43, 12. 04. 1993.

komandanta brigade i pakete prehrambenih proizvoda kao vid stimulativne mjere.³³³ Jedina tan-ka sjenka koja se nadvila nad obilježavanjem prve godišnjice ARBiH u 1. mtbr bila je činjenica da brigada nije dobila nijedno, uz ovu godišnjicu netom uspostavljeno kolektivno ratno priznanje, počasni naziv SLAVNA ili VITEŠKA.³³⁴

U drugoj polovini aprila, na osnovu kretanja na bosanskohercegovačkom ratištu i obavještaj-nih procjena, očekivale su se značajnije aktivnosti VRS na sarajevskom bojištu. U cilju sprječava-nja mogućih iznenađenja komandant 1. mtbr naredio je podizanje borbene gotovosti jedinica na linijama na najviši stepen, pojačavanje izviđačko-diverzantskih i obavještajnih aktivnosti prema neprijatelju, obezbjeđenje snaga za intervenciju na ugroženim pravcima i obezbjeđenje vlastitih rezervi bataljona, intenziviranje obuke s jedinicama koje nisu neposredno angažovane na liniji odbrane i njihovu borbenu gotovost za upotrebu po zadatku, obezbjeđivanje sigurnosti i nepre-kidnosti sistema veza i daljnje aktivnosti na uređenju i utvrđivanju položaja.³³⁵

Očekivane aktivnosti VRS većih razmjera na sarajevskom bojištu tokom maja se nisu desile. Mada je aktivnost ovih snaga duž linije 1. mtbr bila stalna, artiljerijom, snajperskom i pješa-dijskom vatrom, do masovnih napada nije došlo. Bilo je aktivnosti diverzantskih grupa. Di-verzantska grupa jačine 5-6 boraca VRS, 28. maja je pokušala da se iz pravca Perivoja ubaci u rejon Golog brda. Grupa je otkrivena i razbijena, jedan pripadnik ove grupe je ubijen, a bilo je i ranjenih.³³⁶

VRS tokom maja nije snažnije atakovala na linije odbrane grada, ali je planski pripremala operativnu osnovicu za svoju veliku ljetnu operaciju. Najprije je tokom marta ofanzivom na Srebrenicu, uz podršku i neposredno učesće snaga Vojske Jugoslavije i Državne bezbednosti Srbije, koristeći i teritoriju Srbije, kao osnovicu za napad na snage ARBiH u srebreničkoj enklavi,³³⁷ zauzela područja Cerske i Konjević-Polja i suzila slobodnu teritoriju oko grada Srebrenice, svodeći je na, od snaga UN zaštićenu i sporazumno sa ŠVK OSRBiH demilitarizovanu, gradsku zonu sa uskom okolinom. U nastavku dejstava ovaj sporazum je proširen na Žepu. Zatim su aktivnosti VRS pomjerene prema Goraždu, gdje je potiskivanje snaga ARBiH ostvareno na pravcu Rogatica – Ustiprača, a zauzimanjem objekata Kacelj i Kožalj ostvaren spoj Sarajevsko-romanijskog i Hercegovačkog korpusa VRS, čime je prekinut jedini nesigurni put koji je Goražde povezivao s ostatkom slobodne teritorije Bosne i Hercegovine, i Goražde pretvoreno u treću podrinjsku enklavu. Operacija VRS time se primakla ciljnom sarajevskom području. U tom smislu veoma značajan je bio gubitak objekta Ravni nabožić u zoni OG Visoko, koji su snage VRS zaposjele tokom aprila. Na trnovskom bojištu snage Hercegovačkog korpusa VRS iz

³³³ Zahir Dervišević, "Armija slobode i mira", **Ratni bilten Prva motorizovana brigada** (Sarajevo), broj 9, juni 1993, 6-7

³³⁴ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Informacija o stanju morala*, Str. pov. broj 01-107, 20. 04. 1993.

³³⁵ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Smjernice za dalji rad*, Str. pov. broj 01-101, 17. 04. 1993.

³³⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-88, 28. 05. 1993.

³³⁷ *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995, Volume I*, CIA, Office of Russian and European Analysis (Washington, DC), 2002, 184.

pravca Kalinovika zauzele su objekat Jakomišlje, a snage SRK objekte Očađelo i Crni Vrh, čime je ugrožena odbrana Trnova.³³⁸

Sukob HVO sa snagama ARBiH, u koji je od aktualiziranja Vens-Ovenovog mirovnog plana rukovodstvo paradržavne tvorevine Hrvatske Republike Herceg-Bosne, kao istureni ešalon rukovodstva Republike Hrvatske, išlo planski, od januara se postupno ali neumoljivo pretvarao iz niza lokalnih borbi u pravi rat. Takav razvoj je vezao slobodne snage operativnih grupa Visoko i Igman, kao i snage iz sastava 3. i 4. korpusa ARBiH koje su tokom decembra i januara bile angažovane u operaciji deblokade Sarajeva. Osim toga, u vrijeme pripreme i izvođenja oružanog rješavanja odnosa sa legalnim organima Republike Bosne i Hercegovine, HVO nije dopuštao nikakvo snabdijevanje Oružanih snaga RBiH preko teritorije koju je kontrolisao. Snabdijevanje snaga odbrane Bosne i Hercegovine bilo je svedeno na vrlo ograničene izvore vlastite namjenske proizvodnje. Zbog toga ne samo da nije bilo moguće, u eventualnom oživljavanju operacije deblokade Sarajeva, angažovati znatnije snage sa spoljne strane prstena opsade, već su i mogućnosti efikasne odbrane dostignutih položaja bile dovedene u pitanje.

ŠVK OSRBiH je ipak planirao i, u okvirima datih mogućnosti, pripremao novu operaciju deblokade Sarajeva. U zapovijesti komandanta 1. korpusa Mustafe Hajrulahovića Talijana, napisanoj početkom maja, nema ničeg novog u odnosu na zamisli deblokade iz prethodne godine. S tom razlikom što su ovaj put snage za "jedновременi napad s fronta i PZT" s vana bile zauzete sukobom sa HVO na visočkom pravcu i krajnje teškim položajem u koji su dovedeni Goražde i Trnovo na igmanskom pravcu, a i one su, kao i snage iznutra, svoja borbena dejstva izvodile su u krajnjoj oskudici svih vrsta materijalno-tehničkih sredstava. Proboj iz okruženja planiran je na više pravaca, a težište je planirano na pravicima: tt 850 – Gradac – Paljevo i Stup – Kasindolska ulica – Butmir. Zadatak 1. motorizovane brigade planiran je na težišnom pravcu: Mujkića-brdo – Gradac – Vogošća – vogošćanska petlja.³³⁹

Cijeli ovaj plan, komplikovan u mjeri u kojoj je to plan operacije deblokade Sarajeva, s obzirom na operativno-taktičke pozicije i odnos snaga na bojištu i morao biti, do kraja maja sveo se na pokušaj da se koncentracijom snaga i sredstava na trebevićkom pravcu izvrši proboj, a da se nakon toga pokuša eksploatirati eventualni uspjeh. Nosilac ovog zadatka bila je 1. brdska brigada. Zadatak 1. mtbr bio je da angažovanjem jednog tenka, jednog topa ZIS 76 mm, jednog BST 82 mm i dvije haubice 105 mm, ostvari artiljerijsku pripremu napada, a zatim u razvoju napada neutrališe neprijateljsku vatru s artiljerijskih položaja VRS iz rejona Blagovca i Pretrznja. Jedna lahka četa 1. motorizovane je bila u gotovosti da u sastavu trećeg ešalona 1. bbr bude uvedena na pravac napada u slučaju moguće eksploatacije uspjeha. Jedinice ranga lahke čete u sastav trećeg ešalona 1. bbr i dio sredstava podrške davale su još 2. viteška i 101. motorizovana, a osim ove dvi-

³³⁸ Šadinlija, 31-32.

³³⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Zapovijest za napad Op. broj 2*, Str. pov. broj 05/7-227, 05. 05. 1993.

je brigade svoja sredstva podrške 1. brdskoj pretpočinile su još 9. i 102. motorizovana brigada.³⁴⁰ Napad je izveden 30. maja. Artiljerijska priprema bila je relativno dobra i snage 1. bbr u napadu probile su neprijateljsku liniju i ovladale dijelom Vidikovca i bob-staze. Izbivši na ovu liniju nisu se uspjele razviti pa su, nakon što je po velikom broju ljudi koncentrisanom na malom prostoru ostvarena snažna artiljerijska vatra VRS, uz velike gubitke vraćene na polazne položaje.³⁴¹

Skupo plaćeni neuspjeh na Trebeviću bio je uvjerljiva potvrda činjenice da je Armija RBiH došla u situaciju u kojoj ne raspolaže nikakvim pretpostavkama za izvršenje proboja iz okruženja i deblokadu Sarajeva, na način na koji je to pokušavala već 14 mjeseci rata. To je suština analize koju je Predsjedništvu RBiH i ŠVK OSRBiH dostavila Komanda 1. korpusa dan nakon neuspjelog napada na Trebević. U ovoj analizi navedeni su svi negativni faktori koji su sve vrijeme pratili dotadašnji razvoj 1. korpusa i izvođenje borbenih dejstava njegovih jedinica, kao opravdanje za neizvršenje temeljnog zadatka korpusa. Dok su se jake združene snage VRS približavale Sarajevu u najvećem i najozbiljnijem napadu na glavni grad Bosne i Hercegovine koji je izveden tokom cijelog rata, ostavljajući 1. korpus bez dubine vlastite teritorije, njegova Komanda je svojoj Vrhovnoj komandi predlagala maštu o nekakvim ofanzivnim dejstvima u većoj neprijateljskoj dubini u narednom periodu.³⁴² Aktima ŠVK i Komande 1. korpusa formulisane su i druge mjere kojima se više željelo pokazati kako se situacija drži pod kontrolom, nego što su te mjere željenoj kontroli stvarno doprinosile. Njihov domet nije bio veći od onog koji je imalo naređenje za prikupljanje dobrovoljaca za slanje u odbranu Goražda iz sarajevskih jedinica, u vrijeme kada se obruč oko Sarajeva stezao, a jedini slobodni put do Goražda bio trajno presječen.³⁴³ Nije bilo vrijeme za takve mjere. Predsjedništvo RBiH je 8. juna izvršilo smjenu na poziciji glavnokomandujućeg Oružanih snaga RBiH, uvodeći funkciju komandanta ŠVK OSRBiH i postavljajući na tu dužnost Rasima Delića. S promjenom na mjestu komandanta 1. korpusa čekat će se do kraja ofanzive VRS.

U lošem razvoju događaja u prvoj polovini juna 1993. godine, nakon neuspjeha proboja jedinica na pravcu Trebevića i u najtežim trenucima za odbranu Goražda, tračak nade vratila je uspješna akcija 2. Vmtbr koja je 12. juna iznenadnim i odvažnim napadom svoje izviđačko-diverzantske jedinice, koja je upala u rovove VRS na Mijatovića-strani i načinivši pravi podvig, ovladala ovim jakim neprijateljskim uporištem. Dijelom snaga 2. Vmtbr je ušla u Zabrđe.³⁴⁴ Sadejstvujući u ovom napadu 1. bataljon 1. mtbr napao je neprijatelja na svom pravcu prema Perivoju. Osim značajne podrške lijevom susjedu u ovladavanju Mijatovića-stranom i početnog

³⁴⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Izvođenje aktivnih borbenih dejstava, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-247, 26. 05. 1993.

³⁴¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Informacija o toku današnjih b/d*, Str. pov. broj 05/6-319-1, 30. 05. 1993. U ovoj akciji je poginulo oko 30 i ranjeno više od 60 boraca.

³⁴² AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Analiza nekih iskustvenih aspekata izvođenja b/d*, Str. pov. broj 05/6-320, 31. 05. 1993.

³⁴³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Upućivanje snaga kao pomoć IBOG Goražde, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-256, 01. 06. 1993.

³⁴⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Informacija o b/d u zoni 1. korpusa*, Str. pov. broj 05/6-335, 13. 06. 1993.

privremenog napredovanja, napad nije dao druge rezultate i 1. mtb se vratio na polazne položaje.³⁴⁵ Aktivnosti 1. bataljona bile su izražene i 13. juna, a jači napad njegove snage izvele su 14. juna.³⁴⁶ Linija dodira s neprijateljem ostala je nepromijenjena, 1. bataljon je uz značajne gubitke vraćen na polazne položaje, a snage 1. mtbr duž cijele linije odbrane trpjele su žestoku artiljerijsku vatru.³⁴⁷ Snage 2. mtb 15. juna su izvele diverziju u rejonu Hrastika.³⁴⁸

³⁴⁵ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Vanredni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-104-1, 13. 06. 1993.

³⁴⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-105, 14. 06. 1993.

³⁴⁷ U napadu 14. juna poginuli su: **Munever Čota**, **Imer Elezi**, **Omer Muhić**, **Samir Rizvanović**, **Sead Šabanović**, **Nurko Ušto**. Od artiljerijske vatre kojom su srpske snage odgovorile na napad duž cijele linije 1. mtbr poginuli su: **Mehmed Kljuno**, **Bajar Kojić**, **Ismet Nušević**, **Zajko Suljević**. Tokom napada na Perivoje ranjeno je 9 boraca, veći broj ranjenih i povrijeđenih jedinice su imale od posljedica granatiranja linija odbrane.

³⁴⁸ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-106, 15. 06. 1993.

❖ VIII ❖

(Operacija “LUKAVAC-93”. Borbe za odbranu Visa, Golog brda, Kote 850 i Orlića.)

Druga polovina juna je po sadržaju borbenih dejstava već na svom početku nagovijestila da za branioce Sarajeva dolazi vrijeme teške kušnje.

Odmah nakon uspjeha 2. Vmtbr na Mijatovića-strani i borbenih dejstava u zoni 1. mtbr, uslijedio je napad VRS. Snage TG Vogošća su 15. juna izvršile pregrupisanje na prednjem kraju odbrane 2. bataljona 1. mtbr, i nakon jake artiljerijske pripreme, 16. juna, pola sata poslije ponoći, otpočele pješadijski napad na liniji Saobraćajni fakultet – Kolačuša. Istovremeno je izveden hemijski udar na položaje 2. bataljona na Mujkića-brdu. Ne pomjerivši liniju odbrane, 2. bataljon je napad srpskih snaga odbio do 02:30. Ujutro i tokom dana 16. juna trajalo je granatiranje Saobraćajnog fakulteta, Hotonja, Barica, Grahovišta, Jezera, Žući i gradskih naselja sa artiljerijskih položaja VRS na Blagovcu, Nahorevskim brdima i Krivoglavcima. Popodne je izvršen još jedan hemijski udar u rejonu Golog brda.³⁴⁹

Ovaj udar je, također, bio dio uvertire za predstojeće događaje, kao i dejstva artiljerije VRS po linijama 1. mtbr i civilnim naseljima, kojima je narednih dana vršena korektura vatre i priprema za nastavak ofanzive. Dejstva VRS vršena su uprkos činjenici da je sporazum o prekidu borbenih aktivnosti (vatre, pokreta, inženjerskih radova i dr.) između ARBiH, HVO i VRS potpisan 15. juna 1993. stupio na snagu 18. juna u 12:00 časova.³⁵⁰

Polazeći od osnove dogovora Karadžić-Boban, stanja sukoba HVO sa ARBiH i nastalih međunarodnih političkih relacija i odnosa najvažnijih međunarodnih faktora prema ratu u Bosni i Hercegovini, GŠ VRS na čelu s Ratkom Mladićem, krajem juna 1993. godine procijenio je da je sazrelo vrijeme za završni udarac srpske ratne mašine, čije će posljedice, u kombinaciji s naprijed navedenim faktorima, dovesti do konačne podjele zemlje i međunarodnog priznanja paradržavne tvorevine stvorene silom oružja jugoslovenske vojske. Procijenili su da će za postizanje krajnjeg cilja u predstojećoj operaciji biti potrebno postići sljedeće vojne ciljeve: nanijeti snagama ARBiH što veće gubitke u živoj sili i MTS; spriječiti ARBiH da ovlada postrojenjima namjenske industrije u Vogošći, Rajlovcu i Hadžićima; ovladati Trnovom i otvoriti komunikaciju Trnovo – Dobro polje – Foča; ovladati širim rejonom između planina Igmana, Bjelašnice, Tre-

³⁴⁹ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-107, 16. 06. 1993. U odbijanju napada poginuli su: **Hasib Dudo** i **Ivan Paradžik**. Dva borca su ranjena.

³⁵⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-270, 17. 06. 1993.

skavice i Jahorine, na kojem treba razbiti snage ARBiH i odbaciti ih prema Ivan-sedlu, ovladati ključnim objektima na Igmanu i Bjelašnici radi sprječavanja manevra ARBiH ka i od Sarajeva, i na taj način spriječiti deblokadu Sarajeva, te stvoriti uvjete za ovladavanje istim i ostvariti fizički spoj romanijske visoravni s Hercegovinom. Operacija je dobila tajni naziv "LUKAVAC-93". Aktivnosti na njenoj realizaciji naređene su svim korpusima VRS. Nosilac zadatka bio je SRK u sadejstvu s Hercegovačkim (na pravcu Rogoja, Trnova, Treskavice i Bjelašnice) i Drinskim korpusom (na pravcu prema Goraždu). Osim toga, oba krajiška korpusa, Drinski i Istočnobosanski korpus VRS formirali su po jednu združenu brigadu koju su pretpočinjavali SRK u dejstvima na njegovom pravcu napada. Gardijska brigada i 65. zaštitni puk formirali su borbenu grupu jačine dva bataljona ojačanu brigadnom podrškom, kao rezervu GŠ VRS za intervencije na ugroženim pravcima. Osim neposrednog angažovanja u zoni izvođenja operacije, svi korpusi VRS dobili su zadatak da izvode određene borbene aktivnosti i ispoljavaju dejstva s ciljem vezivanja snaga ARBiH u svojim zonama.³⁵¹

U skladu s direktivom GŠ VRS komandant SRK odlučio je svoje glavne snage u napadu grupisati na pravcu Jahorina – Trnovo i prostoru među planinama Jahorinom, Igmanom, Bjelašnicom i Treskavicom, a pomoćne snage na sjeverozapadnom dijelu svoje zone s ciljem: stabilizovati odbranu Rajlovca i Vogošće; spriječiti zauzimanje industrijskog kompleksa Vogošće, Rajlovca i Hadžića ovladavanjem objektima Vis, Golo brdo, Žuč i Orlić; izbiti na plato Igmana; zauzeti Trnovo i ovladati putem Kijevo – Trnovo; ovladati navedenim međuplaninskim prostorom s ciljem spajanja sarajevske kotline i romanijske visoravni s Hercegovinom i stvaranja uvjeta za ovladavanje gradom Sarajevom.³⁵²

Na pomoćnom pravcu napada snaga SRK, na sjeverozapadnom dijelu njegove zone, TG Vogošća (Ilijaška, Vogošćanska, Rajlovačka i Koševska brigada VRS) sa snagama MUP-a (redovna i ratna milicija i dijelovi Specijalne brigade MUP-a RS), u sadejstvu s 2. Romanijskom mtbr, Igmanskom lakom i Ilidžanskom brigadom, dobila je zadatak da u prvoj fazi popravi taktičke položaje prema Mijatovića-strani i Zabrdju, a nakon toga bude u gotovosti za dejstva s ciljem ovladavanja linijom Vis – Žuč – Orlić, a nakon toga za produženje dejstava i ovladavanje linijom Sokolje – Golo brdo – Hum.³⁵³

Koncentraciju velikih snaga i sredstava po pravcima na kojima je namjeravala napasti, VRS nije mogla u potpunosti maskirati. ŠVK OSRBiH i Komanda 1. korpusa su imali informacije o pokretima i pregrupisavanju snaga VRS već krajem maja. Početkom juna, procjenjujući da će pravac ofanzive ići prema Trnovu i Igmanu, Komanda 1. korpusa je izdala određena naređenja

³⁵¹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: GŠVRS, *Direktiva za dalja dejstva VRS Op.broj 5*, DT Pov. broj 02/2-479, 25. 06. 1993. <http://icr.icty.org>.

³⁵² ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: SRK, *Zapovijest za dalja dejstva*, Str. pov. broj 20/15-767, 26. 06. 1993. <http://icr.icty.org>.

³⁵³ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: SRK, *Zapovijest za dalja dejstva*, Str. pov. broj 20/15-767, 26. 06. 1993. <http://icr.icty.org>.

prema OG Igman.³⁵⁴ U okviru ovim aktima naređenih mjera, izvedena su napadna dejstva prema Miljevini i Dobrom polju, koja nisu dala trajne rezultate jer su izvođena malim snagama na velikom prostoru, bez dovoljnih količina MTS i rezervi ljudstva.³⁵⁵ Nakon toga Komanda 1. korpusa je naredila da iz sastava 101. mtbr, prebacivanjem preko aerodromske piste, na Igman izađu snage jednog motorizovanog bataljona, bez naoružanja.³⁵⁶

Za razliku od procjena s početka juna, početkom jula Komanda 1. korpusa je, analizirajući razvoj događaja, došla do pogrešnog zaključka o budućim potezima neprijatelja i prema njima ravnala svoje djelovanje. Naime, procijenili su da predstoji opći napad na grad sa snagama VRS od oko 17.000 vojnika u cilju njegovog zauzimanja i da će napad najprije biti izvršen na pravcu Dobrinje, a zatim sinhronizovano i iz više pravaca prema Stupu.³⁵⁷ Kako se iz navedenih elemenata zapovijesti SRK vidi, i glavni i pomoćni pravac napada snaga VRS bili su posve drugačije planirani. Jedini približni dodir procjene Komande 1. korpusa sa stvarnim planovima neprijatelja bio je pravac Stupa, ali ni tu nije bio u pitanju sinhronizovani napad iz više pravaca, već samo demonstrativni napad Ilidžanske brigade prema Stupu, kako bi se olakšalo dejstvo TG Vogošća prema Mijatovića-strani. Prvi napadi SRK na sjeverozapadnom dijelu njegove zone izvedeni 3. i 4. jula, unijeli su dodatnu zabunu i produžili očekivanje općeg napada na grad, dok se za to vrijeme odbrana Trnova raspadala pod napadima glavnih snaga VRS.

Komanda 1. motorizovane brigade i jedinice iz njenog sastava su tokom juna preduzele niz mjera koje su za cilj imale inženjersko uređenje i utvrđivanje linije odbrane, poboljšanje sistema vatre, borbenog osiguranja i discipline u jedinicama. I dodatnom obukom se pokušavala podići borbena gotovost brigade. Komanda 1. korpusa je 25. juna sagledavala sve elemente i borbenu gotovost 1. mtbr u cjelini ocijenila ocjenom VRLO DOBAR, što je značilo da je jedinica osposobljena za izvršavanje najsloženijih borbenih zadataka.³⁵⁸

U takvom stanju brigada je dočekala početak julske ofanzive VRS.

Snage 1. mtbr sa svojih linija su 3. jula oko 03:00 časa primijetile grupisanje neprijateljskih snaga u rejonu Perivoja. Naređena je puna borbena gotovost jedinica. Nakon jake artiljerijske pripreme započete u 04:45, snage TG Vogošća izvršile su pješadijski napad na linije odbrane 1. i 2. motorizovanog bataljona u širem rejonu Mujkića-brda, s težištem napada na spoju jedinica pravcem Kuta – Mujkića-brdo. Napad je izveden na način da su pješadijske jedinice VRS, koristeći zaštitu precizne artiljerijske pripreme, prišle sasvim blizu položajima 1. mtbr, a zatim, u trenutku prestanka artiljerijske paljbe izvršile brz i efikasan napad. Na liniji 1. bataljona srpske

³⁵⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Pojačene mjere b/g, Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-257, 01. 06. 1993. AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-261, 06. 06. 1993.

³⁵⁵ Šadinlija, 33.

³⁵⁶ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-277, 21. 06. 1993.

³⁵⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-291, 01. 07. 1993.

³⁵⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Provjera b/g u 1. mtbr, izvještaj i naređenje za otklanjanje nedostataka*, Str. pov. broj 05/7-282-1, 26. 06. 1993.

snage su ovladale sa pet isturenih rovova. Do kraja dana snage 1. bataljona uspjele su vratiti tri od pet izgubljenih rovova. Na dijelu linije 2. bataljona u rejonu Mujkića-brda, srpske snage su probile odbranu i ovladale položajima na potezu Šabanova kuća – Glavica – Zabukve. Pješadijski napad izvršen je i na dijelu linije 2. bataljona prema Saobraćajnom fakultetu i Plivi, ali je na ovom sektoru uspješno odbijen. Snage VRS su prema liniji 3. bataljona intenzivnom vatrom vezivale snage bataljona, ali pješadijskog napada nije bilo. Na dijelovima linije iza izgubljenih položaja, snage 1. i 2. motorizovanog bataljona zaposjele su rezervne položaje i organizovale odbranu. Istovremeno, s napadima na 1. mtbr, na lijevom kraju njene odbrane izvršeni su napadi na položaje 2. Vmtbr u rejonu Visa i Mijatovića-strane, te na desnom kraju artiljerijski napadi na linije 9. mtbr u rejonu Sjeničke kose. Naredni dan počeo je, po istom scenariju, ranom artiljerijskom pripremom i nastavkom pješadijskih napada, koji su se smjenjivali sa intenzivnim granatiranjem cijele linije. Snage 1. mtbr su ovaj put uspjevale odbiti napade, zadržati svoje položaje, te su ulagale i napore za vraćanje prethodnog dana izgubljenih položaja. Najteža situacija bila je u zoni 1. bataljona, pa su pristigla pojačanja, dio čVP i grupa od 15 boraca 2. samostalnog bataljona,³⁵⁹ pridodata ovom bataljonu. Do kraja 4. jula ove jedinice su uspjele zauzeti preostala dva rova, izgubljena prethodnog dana.³⁶⁰

Narednog dana intenzivna dejstva artiljerije VRS su nastavljena, ali pješadijski napadi nisu obnovljeni. U odbrani linija i izdržavajući enormnu artiljerijsku vatru, koju su srpske snage ostvarivale sa stalnih artiljerijskih položaja jedinica iz sastava TG Vogošća i položaja korpusne artiljerijske grupe koja je po zoni 1. mtbr ostvarivala vatru baterije haubica 155 mm i topovskog voda 130 mm sa Crepoljskog, baterije haubica 155 mm sa vatrenog položaja na Gradištu i baterije VBR 128 mm sa Gnjilog brda³⁶¹, snage 1. mtbr od 3. do 5. jula 1993. godine pretrpjele su gubitke od 28 poginulih i 48 ranjenih boraca.³⁶² Gubitke je imala i jedinica 2. samostalnog bataljona, koja je 4. jula u vraćanju izgubljenih položaja 1. bataljona imala jednog poginulog i sedam ranjenih.³⁶³

U narednih nekoliko dana, mada je trajao zastoje u napadu VRS, do izražaja je došla činjenica pogoršanja položaja 2. bataljona na Saobraćajnom fakultetu padom dijela linije Šabanova kuća –

³⁵⁹ Komanda 1. korpusa je 2. samostalnom bataljonu 3. jula naredila da zbog situacije na Žući stavi u pripravnost jednu četvu, a da jedan vod pošalje u selo Jezera kao pojačanje 1/1. mtbr. AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Angažovanje jedinice, Naredenje*, Str. pov. broj 05/7-299, 03. 07. 1993.

³⁶⁰ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-124, 03. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-125, 04. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1/1. mtbr, *Analiza toka borbenih dejstava dana 03/04. 07. 1993. godine*, Str. pov. broj 10-2003/93, 12. 07. 1993.

³⁶¹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: SRK, *Zapovijest za dalja dejstva*, Str. pov. broj 20/15-767, 26. 06. 1993. <http://icr.icty.org>.

³⁶² AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-126, 05. 07. 1993. Poginuli su: **Ohran Alibašić, Semir Arifhodžić, Asim Balović, Duran Banda, Mustafa Baraković, Admir Bavčić, Hajrudin Bećirević, Atif Brdarić, Sulejman Čelik, Miroslav Dobrić, Džemo Đozo, Rešad Hatić, Esad Hećo, Muhamed Hodžić, Zahid Hodžić, Duran Holjan, Muhidin Kabil, Hasan Kamenjaković, Salahudin Klačar, Nikola Kozić, Hamid Kremo, Predrag Marković, Muhamed Muhotić, Šehid Preljević, Esad Smajlagić, Bakir Šetkić, Safet Vražalica, Sakib Žero.**

³⁶³ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-125, 04. 07. 1993.

Glavica – Zabukve u širem rejonu Mujkića-brda. U bataljonu su činjeni napori da se izgubljeni položaji vrate. Preciznim pogocima protivoklopnih oruđa mpoad-a s položaja na Orliću, 9. jula predvečer uništena su dva neprijateljska rova, a zatim je smjelom akcijom svoje diverzantske grupe 2. mtb osvojio i 10. jula ponovo zaposjeo izgubljene položaje.³⁶⁴ Time je ponovo uspostavljena linija odbrane 1. motorizovane brigade kakva je bila do 3. jula 1993. godine.

Privremeni gubici položaja prethodnih dana su predstavljali jednu vrstu šoka za branioce Žuči. Od početka rata, o čemu smo govorili na prethodnim stranicama, oni su, upornom borbom, linije odbrane i slobodnu teritoriju Sarajeva pomicali isključivo prema naprijed. Nikad nisu izgubili dio svoje linije, osim dijela međuzone posjedane borbenim osiguranjima tokom napada VRS u septembru 1992. godine. Iskustvo gubljenja linija 3. jula bilo im je prvo takve vrste. Osim te vrste šoka, veliki gubici i iscrpljenost boraca kroz nekoliko dana neprekidnih borbi, te očekivanje nastavka neprijateljske ofanzive, zahtijevali su da se iznađu mogućnosti rasterećenja i odmora boraca 1. mtbr i pojačavanja njihovih linija odbrane. Komanda 1. korpusa je 12. jula neredila da se odmah pristupi izgradnji, uređenju i posjedanju druge linije odbrane svih jedinica u borbenom dodiru s neprijateljem na području grada. Druge mjere ojačavanja nisu poduzete od strane pretpostavljene komande sve do početka novih napada VRS. Realizujući pomenuto naređenje za izgradnju i posjedanje druge linije odbrane, komandant 1. mtbr je naredio da svi objekti druge linije moraju biti povezani saobraćajnicama, a na osnovu iskustava iz prethodnih borbi, naredio je i izmještanje skloništa za ljudstvo iz sklopa prve linije i izgradnju odjeljenskih skloništa na rastojanju od 100-150 metara iza prve linije. Za iskop i uređenje druge linije angažovane su inženjerijske jedinice, jedinice Civilne zaštite i radne jedinice. Također, na osnovu prethodnih iskustava, naredio je ponovni razbroj odjeljenja i dodatno uvježbavanje borbene radnje *odjeljenje u odbrani*.³⁶⁵ Zbog posebno teškog stanja u 1. bataljonu, koji je zbog gubitaka prethodnih dana imao problema s organizovanjem smjena za posjedanje linije, snage ovog bataljona pojačane su grupama boraca i dijelovima jedinica Inženjerijskog, Logističkog i Oklopnog bataljona, LARb-a i saobraćajne službe brigade.³⁶⁶

Za to vrijeme snage VRS napredovale su prema Trnovu. Glavnu tačku odbrane Trnova, prevoj Rogoj, srpske snage su zauzele 11. jula. Sljedećeg dana su ušle u Trnovo. Borbe su nastavljene na novim linijama odbrane 1. korpusa na obroncima Bjelašnice na kojima je napad VRS iz pravca Trnova zaustavljen. Nakon toga, Ratko Mladić je pregrupisao svoje snage i promijenio pravce napada. Napadom iz pravca Ilidže 17. jula snage VRS su osvojile važan objekat Golo brdo na Igmanu. Iz pravca Kalinovika 19. jula probijene su linije odbrane ARBiH u rejonu Ljute, a odatle su snage VRS nastavile napredovanje prema Bjelašnici.³⁶⁷

³⁶⁴ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-131, 10. 07. 1993; ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda TG Vogošća, *Vanredni borbeni izvještaj za dan 09. 07. 1993. god. sa stanjem u 23:00 časova*, Str. pov. broj 02/2-2, 09. 07. 1993. <http://icr.icty.org>.

³⁶⁵ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Posjedanje i uređenje II linije odbrane, Naređenje*, Str. pov. broj 01-230-1, 12. 07. 1993.

³⁶⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Odlazak na borbeni zadatak, Naređenje*, Str. pov. broj 01-252, 07. 07. 1993.

³⁶⁷ Šadinlija, 33-34.

Osim uobičajene “dnevne porcije” artiljerijske i pješadijske vatre koju su isporučivali na liniju odbrane 1. mtbr, nisu bile primijetne druge aktivnosti VRS sve do 18. jula, kada je uočena koncentracija ovih snaga u rejonu Mujkića-brda.³⁶⁸ Artiljerijsko dejstvo VRS postalo je intenzivnije 20. jula i vršeno je višekratno i iznenadnom vatrom. Istog dana snage VRS su na objektu Saračevac sjeverno od zone 1. mtbr postavile VBR. HAD 1. mtbr nije imao municije za oruđa kojima bi mogao dejstvovati po ovom lokalitetu.³⁶⁹ U isto vrijeme, kao pojačanje snagama VRS, u Vogošću je stigla i ad hoc formirana 2. drinska laka pješadijska brigada iz Drinskog korpusa VRS.³⁷⁰

Intenzivno dejstvo artiljerije i tenkova vršeno je 21. jula po položajima 1. mtbr na Barici, Jezerima i Žuči.³⁷¹

Jedinice TG Vogošća i pridodate snage VRS i srpskog MUP-a bile su u gotovosti za napad 22. jula pola sata poslije ponoći. Zbog jake kiše, početak napada je odložen. Snage VRS su na polazne položaje izašle u 03:00. Snage za napad grupisane su u dva ešalona. U prvom ešalonu napadale su jurišne grupe iz sastava brigada TG Vogošća i dijelovi Specijalne brigade MUP-a RS sa zadatkom probijanja linija odbrane 1. motorizovane brigade. U drugom ešalonu angažovane su snage 2. drinske lpbr. Glavnim pravcem Mujkića-brdo – Žuč (tt 850) – Orlić, iza jurišne jedinice Ilijaške brigade nastupao je cijeli bataljon Zvorničke lpbr sa zadatkom da štiti bokove i krila prvog ešalona i da, nakon osvajanja linije, posjedne dostignute položaje. Na pomoćnom pravcu, selo Perivoje – Golo brdo, iza jurišnika Vogoščanske brigade išle su preostale snage 2. drinske brigade s istim zadatkom.³⁷² Pravci napada snaga VRS prikazani su na **Karti 14**.

Borbena dejstva su počela 22. jula u 06:45. Artiljerijska priprema VRS je bila ubitačna. Slijedili su je pješadijski napadi u rejonima Golog brda, Mujkića-brda i Hrastika. Pješadijski napadi su uspješno odbijeni, a nastavljeni su artiljerijom i upotrebom hemijskih sredstava u rejonu Orlića.³⁷³

Granatirani su, osim položaja na Žuči, i linije na Sjeničkoj kosi i Šipu, ali i naselja Briješće i Sokolje. Na Sarajevo je tog 22. jula palo oko 1.500 artiljerijskih projektila.³⁷⁴

Naredni dan, 23. juli, započeo je i protekao po istom scenariju kao i prethodni. Od ranog jutra artiljerija VRS, sa vatrenih položaja KAG-e SRK, ali i sa položaja brigadnih artiljerijskih grupa na Tukovima, Tihovičkim brdima, Blagovcu, Poljinama i Vogošći, oruđima raznih kalibara tukla

³⁶⁸ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-138, 18. 07. 1993.

³⁶⁹ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-140, 20. 07. 1993.

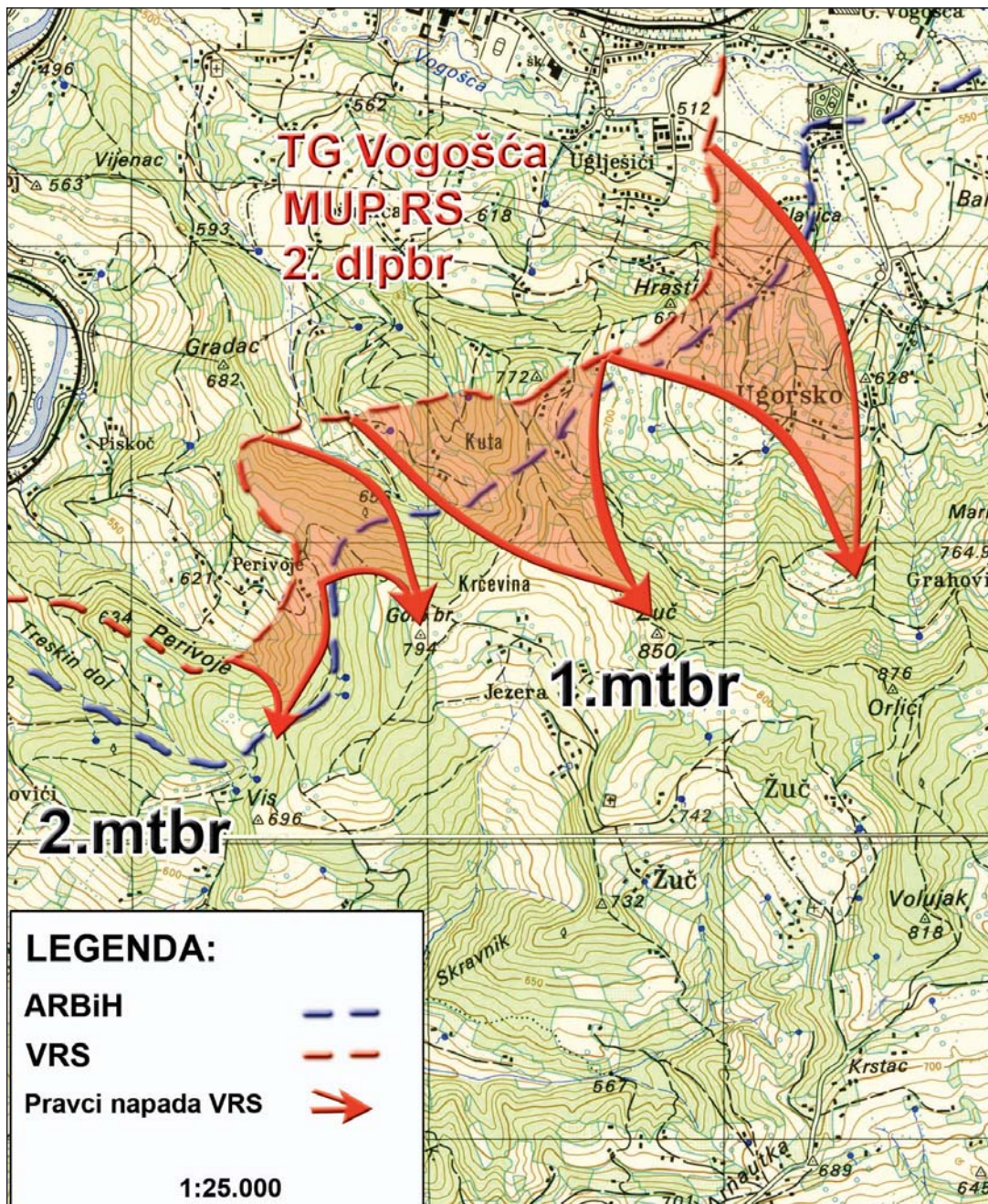
³⁷⁰ U ovom privremenom sastavu Drinskog korpusa u kojem su bili laki pješadijski bataljon Zvorničke lpbr, ojačana četa Miličko-vlaseničke lpbr i ojačani vod Bratunačke lpbr, u Vogošću je stiglo 642 vojnika. U sastavu ovih jedinica bilo je grupa četničkih dobrovoljaca iz Srbije. Jedinice su sa sobom, osim pješadijskog oružja, imale i vlastita sredstva podrške. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Analiza borbenih dejstava 2. drinske lpbr u operaciji “LUKAVAC-93” u vremenu od 19. 07 – 02. 08. 93.g.** <http://icr.icty.org>.

³⁷¹ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-141, 21. 07. 1993.

³⁷² **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Analiza borbenih dejstava 2. drinske lpbr u operaciji “LUKAVAC-93” u vremenu od 19. 07 – 02. 08. 93. g.** <http://icr.icty.org>.

³⁷³ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-142, 22. 07. 1993.

³⁷⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-380, 22. 07. 1993.

Karta 14: Osnovni pravci napada VRS u julske ofanzivi 1993.

je položaje 1. mtbr. Ovog puta je izrazita koncentracija vatre i pješadijskih napada bila u pravcu Golog brda. Nakon artiljerijske pripreme po liniji odbrane, vatra se prenosila po dubini zone 1. i 2. motorizovane brigade i tukla po naseljima Sokolje, Briješće, Boljakov i Buća Potok, a za pomicanjem vatre kretala je pješadija u napade na linije 1. bataljona na Golom brdu. Odbrana 1. mtbr u toku cijelog dana je izdržavala ovu vrtešku užasa i smrti. Na kraju dana i na izmaku snaga branilaca, u posljednjem napadu izvedenom oko 19:00 časova popustila je na dijelu linije 1. bataljona i neprijatelj je ovladao sa tri rova prve linije odbrane Golog brda. Snage 1. bataljona su posjele drugu liniju odbrane. U toku noći na ugroženi sektor su upućena pojačanja, jedna četa 1. bbr, jedna četa MUP-a Novo Sarajevo, vod Gardijske brigade "Delta" i vod Izviđačko-diverzantske čete 1. korpusa.³⁷⁵

Osim ovih pojačanja izvršena su i pregupisavanja jedinica iz sastava 1. mtbr, tako da je linija na Golom brdu do jutra stabilizovana i izdržala novu seriju pješadijskih napada iz pravca Perivoja, koji su se smjenjivali sa serijama artiljerijskih kanonada. Izvršena su i dva hemijska udara nadražljivcima na Orliču i širem rejonu Žuči. Komandant brigade Enver Šehović činio je napore da organizuje protivnapad i povrat izgubljenih položaja. U toku dana, pokušaji vraćanja izgubljenih položaja nisu dali rezultate. Zaustavljene na pravcu Golog brda, snage VRS su pokušale razvući odbranu 1. mtbr napadima na linije 3. bataljona izvedenim 24. jula u 09:00 i 13:00 časova. Snage 1. korpusa su, također, izvođenjem napada iz zona 5, 101. i 102. mtbr pokušale razvući srpske snage i olakšati položaj jedinica na Žuči.³⁷⁶

Ovi pokušaji nisu donijeli posebno olakšanje položaja branilaca Žuči. Nije ga donijelo ni potpisano primirje koje je na snagu stupilo 25. jula u 10:00 časova. Upravo u to vrijeme intenzivirana su dejstva po liniji 1. mtbr. Snage odbrane odbile su tri uzastopna pješadijska napada na Golo brdo. U rejonu Mujkića-brda VRS je izvršila još jedan hemijski udar.

Pješadijski napadi na pravcu Golog brda nastavljeni su i 26. jula, uz neprekidno i ubitačno dejstvo artiljerije po Golom brdu, Mujkića-brdu i Hrastiku, ali i naseljima Ugorsko, Barica, Hotonj i Kobilja Glava. Najteže stanje bilo je na dijelu sjeverne strane Golog brda, na kojem su se nalazili, prethodnih dana izgubljeni, položaji 1. bataljona. Na taj dio linije 26. jula je uvedena četa Specijalne jedinice MUP-a RBiH, sastavljena od mladih policajaca bez velikog ratnog iskustva. Uz njih, na ovom dijelu su ostala i dva voda iz sastava 1. bataljona. U popodnevnim satima, usljed žestine vatre ostvarivane topovima, haubicama, tenkovima, minobacačima i VBR-ovima, naročito sa položaja VRS na Tukovima, snage odbrane sa sjeverne strane su se povukle na posljednju liniju odbrane, na samoj vododjelnici Golog brda. Četu u odbrani lijevog kraja 1. bataljona prema Visu pojačala je IDč 2. Vmtbr. Predvečer je pokušao protivnapad s ciljem vraćanja izgubljenih položaja. Zamisao za koju se opredijelio komandant 1. mtbr bila je upotreba tenka,

³⁷⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-381, 23. 07. 1993.

³⁷⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-142, 22. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-384, 24. 07. 1993.

koji je, koristeći efekat iznenađenja i psihološkog šoka, brzom vatrom trebao eliminisati neprijateljske posade u napadnutim rovovima. Diverzantski vod 2. bataljona trebao je iskoristiti dejstvo tenka i zaposjesti uništene rovove. Taj vod se dvije sedmice ranije istakao vrativši na sličan način dio izgubljene linije na Mujkića-brdu. Tenk je uspio izaći na Golo brdo i ispaliti dvije granate prema neprijatelju, a onda se jednom stranom zaglavio u dubokoj tranšiji koja je predstavljala jedinu sigurnu komunikaciju prema položajima sa sjeverne strane Golog brda i prolazila golom čistinom po kojoj je objekat i dobio ime, preko koje je prolaz mimo saobraćajnice predstavljao nemoguću misiju. Tenk je zatvorio upravo tu jedinu tranšiju prema vrhu kote. U toku noći činjenici su bezuspješni pokušaji njegovog izvlačenja. U isto vrijeme s linije su izvučene i desetkovane i iscrpljene snage 1. bataljona na središnjem dijelu linije od sela Jezera prema Golom brdu. Na taj dio uvedena je četa odreda policije "Laste". Desni kraj prema koti 830 pojačan je jednim vodom iz sastava 1. bbr.³⁷⁷

Jutro 27. jula započelo je vježbama gađanja srpske artiljerije u nepokretnu metu koju je predstavljao zaglavljani tenk na Golom brdu. Pogoden je oko 09:00 i dugo gorio detonirajući granate koje su ostale u njemu. Osokoljene ovim uspjehom, snage VRS su nastavile sa artiljerijskim i pješadijskim napadima, upotrijebivši i hemijske udare osam puta. Snage odbrane držale su se na samoj vododjelnici Golog brda svojom upornošću i vatrom snaga 1. brdske brigade s desnog kraja, i vatrom snaga 2. bataljona iz pravca kote 830, koje su sa svojih položaja imale mogućnost efikasnog dejstva po sjevernoj strani Golog brda. Jedinica MUP-a i vodovi 1. bataljona na tom dijelu bili su potpuno odsječeni. U pokušaju da im doture vodu i municiju, od jake neprijateljske vatre stradali su pripadnici diverzantskog voda 2. bataljona. Situacija je iz sata u sat postajala sve teža. Očekujući pad Golog brda, komandant Šehović je naredio evakuaciju snaga iz sela Jezera i posjedanje rezervnih položaja. U popodnevnom satima, došlo je do sloma odbrane na Golom brdu. Situaciju je na rub potpunog rasula dovela pogibija komandanta 1. motorizovane brigade Envera Šehovića i komandanta 1. motorizovanog bataljona Zahira Panjete. U dijelu ciklusa napada u kojem su srpske snage artiljerijsku vatru počele prenositi po dubini rasporeda 1. motorizovane, što je označavalo početak pješadijskog napada, granate su počele padati po selu Jezera u kojem se nalazio IKM 1. motorizovane. U tom trenutku, izvan zaštićenog objekta IKM-a, komandanti Šehović i Panjeta osmatrali su razvoj situacije na Golom brdu. Dvije granate su gotovo istovremeno eksplodirale u njihovoj neposrednoj blizini i ubile obojicu.³⁷⁸ Tako je na svom komandnom mjestu poginuo simbol 1. motorizovane brigade, njen prvi komandant Enver Šehović. Pješadijski napad na Golo brdo koji je počeo ovim granatiranjem Jezera, rezultirao je

³⁷⁷ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-145, 26. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-386, 26. 07. 1993; AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)*, rukopis; Dervišević, 294-295.

³⁷⁸ Od istih granata poginuli su i brat Zahira Panjete, Esad i vozač Komande 1. korpusa Zlatan Kalamujić. Kakvu su pometnju u brigadi donijeli događaji 27. jula, gubitak Golog brda, stradanje velikog broja boraca i posebno pogibija komandanta brigade i komandanta 1. bataljona, govori i činjenica da nijedan od ovih događaja nije zabilježen u dnevnom borbenom izvještaju brigade.

zauzimanjem vrha kote od strane VRS sa sjeverne strane. Snage MUP-a i 1. bataljona koje su se povlačile s tog dijela, ne mogavši koristiti tranšēju koju je zatvorio zaglavljani izgorjeli tenk, tokom povlačenja pretrpjele su velike gubitke. Do sumraka su se sa Golog brda povukle i preostale snage branilaca. Na liniji odbrane 1. bataljona ostao je samo dio njegovih snaga na lijevom kraju prema Visu, s pojačanjem iz 2. Vmtbr, i vod 1. bbr na desnom kraju prema koti 830. U toku noći bilo je velikih problema s posjedanjem nove linije odbrane prema Golom brdu i njenog uvezivanja, mada su uvedene dodatne snage iz rezerve 1. korpusa, iz MUP-a i ojačani vod 2. bbr, kao i dio vlastitih snaga brigade. Do jutra, na veliku sreću, maglovitog, linija je ipak posjednuta.³⁷⁹

Narednih sati, dana i noći, novouspostavljena linija je užurbano ukopavana i uređivana, do mjere u kojoj je mogla izdržati napade srpskih snaga. Tako postavljena, ostat će praktično nepromijenjena do kraja rata. Promjene linije odbrane i teritorija izgubljena tokom julske ofanzive prikazani su na *Karti 15*.

Osvajanje Golog brda izazvalo je euforiju u TG Vogošća i samoj Vogošći. Komandant TG potpukovnik Dragan Josipović pohvalio je jurišne grupe Ilijaške i Vogošćanske brigade koje su izvodile završni napad, a imena pojedinaca koji su se istakli u ovim borbama čitana su u programu radija SRNA.³⁸⁰ Ova euforija došla je nakon problema koje je prethodnih dana TG Vogošća imala na Golom brdu, koje je na poticaj četničkih dobrovoljaca iz Srbije 25. jula napustila jedinica iz Bratunca. Na ovaj poticaj Vogošću je samovoljno napustila polovina 2. drinske lpbr.³⁸¹ Kada su nakon ovakvih problema ipak uspjeli ovladati Golim brdom, euforija je bila neizbježna, ali i korisna snagama ARBiH koje su pokušavale organizovati odbranu. Kada su narednog dana obnovili napade na pravcu Golog brda, dočekala ih je nanovo postavljena odbrana 1. motorizovane i pristiglih jedinica 1. korpusa i perspektiva novog stradanja za svaki metar teritorije. Njihovi napadi su jenjavali. Mada su intenzitet artiljerijskih dejstava održavali, a povećanim brojem hemijskih udara bojnim otrovima nadražljivcima pokušavali povećati pretpostavljenu dezorganizaciju jedinica ARBiH, napredovanje je zaustavljeno. Posljednji takav pokušaj snage VRS izvele su 30. jula, napadajući liniju 1. bataljona pravcem Golo brdo – kota 850, i liniju 2. bataljona prema Šabanovoj kući. U pripremi ovih napada izvršili su 36 hemijskih udara nadražljivcima. Linije 1. mtbr već su bile stabilizovane i napadi su uspješno odbijeni.³⁸²

Na glavnom pravcu napada stvari su se, također, dobro odvijale po VRS, jer su 28. jula ušle u selo Rakitnicu, zapalile ga i nastavile napredovanje pravcem Rakitnica – Lukavac – Bjelašnica. U naredna tri dana ovladale su objektima Šiljak i Hojta, a 1. augusta zaposjele vrh Bjelašnice. Pa-

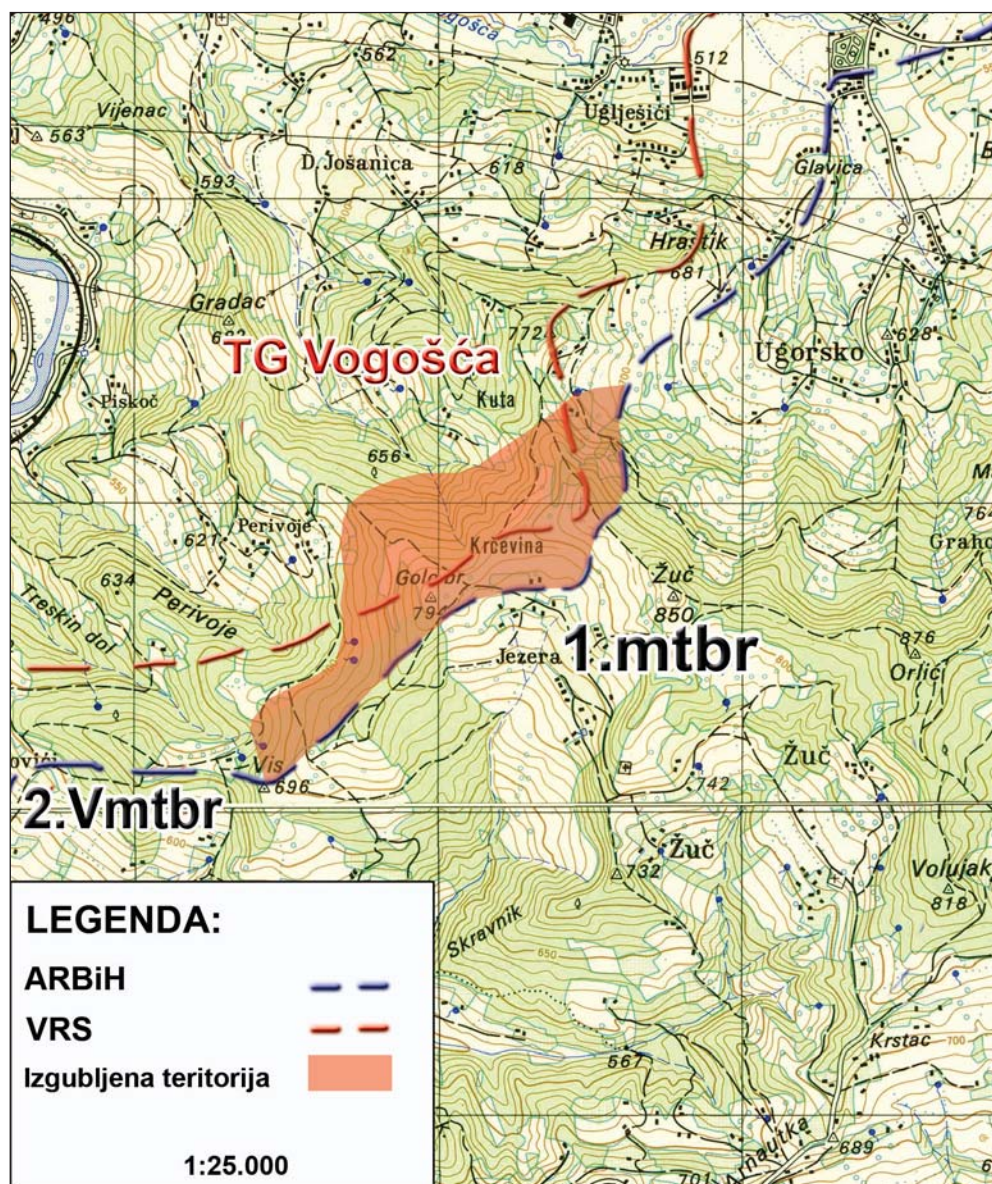
³⁷⁹ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-146, 27. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-387, 27. 07. 1993; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-388, 28. 07. 1993; Dervišević, 304-305.

³⁸⁰ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda TG Vogošća, *Redovni borbeni izvještaj za dan 28. 07. 93. god. sa stanjem u 15:00 h*, Str. pov. broj 02/3-23, 28. 07. 1993. <http://icr.icty.org>.

³⁸¹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: *Analiza borbenih dejstava 2. drinske lpbr u operaciji "LUKAVAC-93" u vremenu od 19. 07 – 02. 08. 93.g.* <http://icr.icty.org>.

³⁸² AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-149, 30. 07. 1993.

radoks situacije s kraja jula bio je i u činjenici da 1. korpus u svim svojim nastojanjima da tokom 1992. i početkom 1993. godine izvrši deblokadu Sarajeva probojem iz okruženja nije uspio, a da je do deblokade gradskog područja na izvjestan način došlo na vrhuncu ofanzive i uspjeha VRS. Tunel Dobrinja – Butmir ispod aerodromske piste probijen je 30. jula i kroz njega su u toku noći upućena prva pojačanja odbrani Igmana i Bjelašnice.³⁸³

Karta 15: Linije odbrane i izgubljena teritorija u rejonu Golog brda nakon julske ofanzive VRS 1993.

³⁸³ Šadinlija, 34.

Prvih dana augusta glavno pitanje kraja teške bitke za Sarajevo bilo je pitanje održanja, praktično posljednjih, položaja odbrane Armije RBiH na planini Igman i zaštite komunikacije Hrasnica – Pazarić. Pad ovih linija, kao posljednji cilj operacije “LUKAVAC-93”, potpuno bi odvojio Sarajevo od preostale slobodne teritorije i njegovu odbranu učinio nemogućom. Uz sav napor koji je Armija RBiH ulagala na Igmanu, od presudne važnosti bio je tok političkih pregovora u Ženevi i stav predsjednika Alije Izetbegovića da se pregovori mogu nastaviti samo nakon obustave napada VRS.

Prvi zadatak novog komandanta 1. motorizovane brigade Ramiza Bejića³⁸⁴ bila je stabilizacija linija odbrane, sređivanje stanja i ojačavanje gotovo razbijenog 1. motorizovanog bataljona. Na dužnost komandanta 1. bataljona nakon pogibije Zahira Panjete, u toku borbenih dejstava postavljen je načelnik ABHO 1. mtbr Hidajet Čehić. Nakon kraja ofanzive VRS, dužnost komandanta 1. mtb preuzeo je Sabit Čaušević. U 1. bataljonu i u ostalim jedinicama 1. mtbr, usljed velikog broja boraca i starješina izbačenih iz stroja³⁸⁵, bile su neophodne i mnoge izmjene na komandirskim dužnostima u četama, vodovima i odjeljenjima. Izmjene u podjeli zone odgovornosti bile su diktirane promjenama linije. Novi spoj 1. i 2. bataljona bio je 150 metara južno od kote 830.³⁸⁶

³⁸⁴ Bejić je na dužnost komandanta 1. mtbr postavljen dan nakon pogibije Envera Šehovića. AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naredba*, Pov. broj 06/11-178, 28. 07. 1993.

³⁸⁵ U borbenim dejstvima od 22. do 31. jula poginuli su: **Zulfo Adilović, Dževad Agić, Mujo Alihodžić, Redžo Bajrić, Zijad Bečić, Zoran Bender, Ramiz Berberović, Sead Bilalović, Husein Biščević, Laris Bugarin, Emir Cicvara, Izet Delić, Amir Demirović, Alija Drugovac, Muhamed Džananović, Ševal Hafizović, Nasuf Hajdarević, Huso Hrvat, Zdravko Jelić, Uzeir Kajgana, Arslan Karišik, Refik Kobiljak, Halil Ligata, Vito Majstorović, Ivica Miletović, Nedžad Muhović, Murat Mukladžija, Muharem Nišić, Esad Panjeta, Šaban Panjeta, Zahir Panjeta, Agan Pekmez, Hasan Ramić, Hamed Redžović, Velimir Samardžija, Miodrag Stanić, Mujo Šatara, Enver Šehović, Mirsad Tanović, Hikmet Tarahija, Branko Tešan, Elvir Vatreš, Mesud Vehab, Muhamed Zakomac, Edin Zorlak.** Ukupan broj poginulih pripadnika 1. mtbr tokom julske ofanzive VRS bio je 86 boraca i starješina. Broj ranjenih bio je višestruko veći, što je značilo da je praktično čitav jedan bataljon bio izbačen iz stroja. Velike gubitke trpjele su i jedinice koje su došle kao pojačanje 1. mtbr tokom julske ofanzive. Samo specijalna jedinica MUP-a imala je u ovim borbama 18 poginulih boraca.

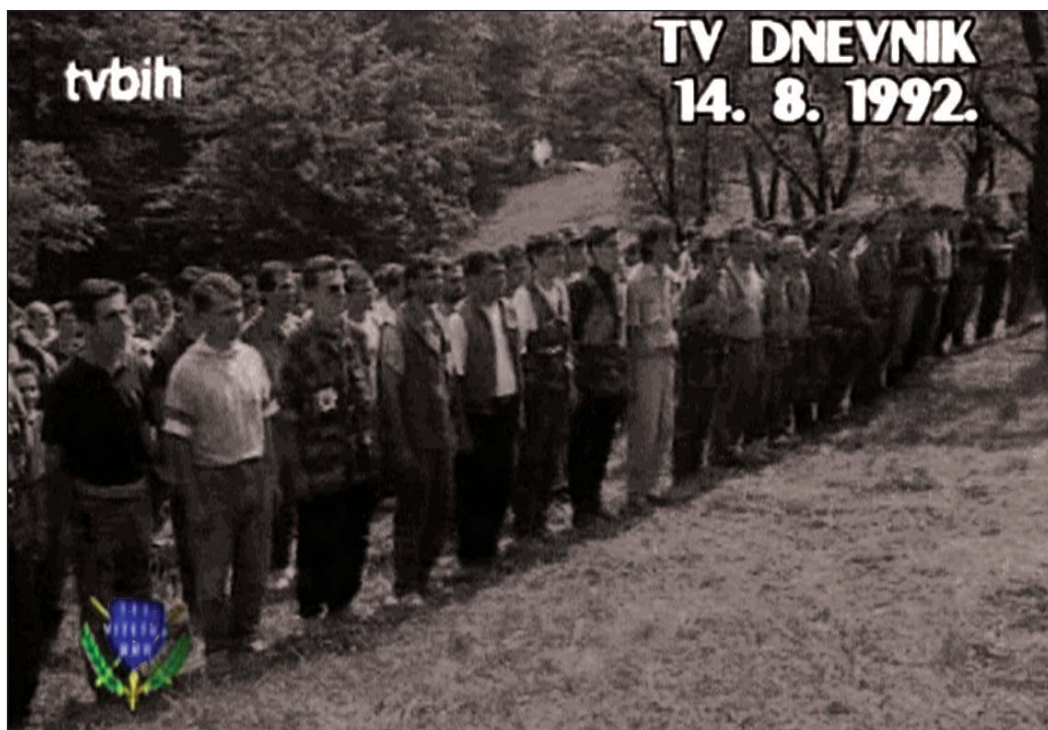
³⁸⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Zapovijest za odbranu Op. broj 3*, Str. pov. broj 01-331/93, 13. 08. 1993.

Detalj iz Pofaličke bitke, 16. maj 1992.

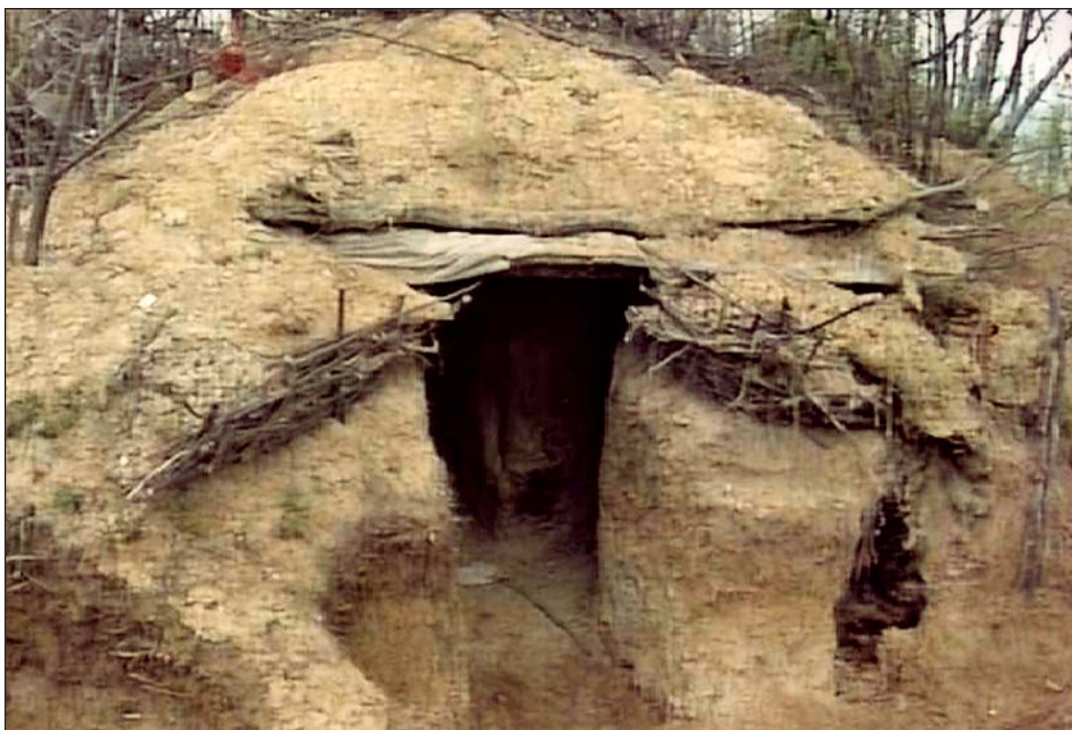
Preuzimanje Kasarne Maršal Tito, 5. juni 1992.

Polaganje zakletve, 2. bataljon 13. novosarajevske, 14. avgust 1992.

Polaganje zakletve, 3. bataljon 13. novosarajevske, 15. avgust 1992.

Rov broj 8 na Orliću.

Položaji 1. mbr na Orliću nakon septembarske ofanzive 1992.

Položaji na Žuči. Zima 1992.

Četnička zastava na vrhu Golog brda, decembar 1992.

Žuč, zima 1992.

Ženska četa Plave ptice, Žuč, zima 1992.

Komandant 1. mbr Enver Šehović
na položaju na Žuči, decembar 1992.

Komandant i zamjenik. Enver Šehović i Jusuf Lošić. Žuč,
decembar 1992. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

IDč 1. mbr kreće u akciju. Žuč, decembar 1992. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Borci 1. bataljona 1. mbr kreću na položaje. Žuč, Jezera, decembar 1992.

Žuč, decembar 1992. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Artiljerija 1. mbr. U drugom planu komandant brigade Enver Šehović. Žuč, decembar 1992.
(fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Tenkovi Okb 1. mbr. Žuč, decembar 1992. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Ranjenik. Žuč, 20.12.1992.

Zbrinjavanje ranjenika. 1992.

Zastava s ljljanima na vrhu Golog brda, decembar 1992.

Zarobljeno neprijateljsko oruđe u borbama za oslobođenje Žuči, decembar 1992.

Borci OpŠO Vogošća. 1992.

Komandant OpŠO Vogošća
Ejub Delalić, 1992.

Nijaz Grebović, komandant OpŠO Vogošća i Enver Šehović, komandant
1. mbr. Žuč decembar 1992. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Predaja raporta vrhovnom komandantu. IKM 1. mbr Jezera, februar 1993. U prvom planu, s lijeva na desno: Alija Izetbegović, Enver Šehović, Ibrahim Dervišević, Salko Hajdarević.

Alija Izetbegović na Žuči sa starješinama 1. mbr. i 2. mtbr. Februar 1993.

Sa obilježavanja Dana Armije RBiH u 1. mtbr. U prvom redu s lijeva na desno: Ismet Dahić, Mirko Pejanović, Stjepan Kljujić, Mustafa Hajrulahović. Sarajevo, 15. april 1993.

Nadomak Vogošće. Pogled sa položaja 1. mtbr u proljeće 1993.

Komandant 1. mtbr Enver Šehović. Sarajevo, 1993.

Tranšeja na Žući, 1993.

Položaji 3. bataljona. Nizovi, 1993

Pripreme za akciju. Žuč, juni 1993. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Komandant 1. bataljona Zahir Panjeta sa saborcima. Juni 1993. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Borci čVP 1. mtbr, juni 1993. (fotografiju ustupio Šefko Hodžić)

Artiljerci 1. mtbr, 1993.

Krater modifikovane avio-bombe. Žuč, 1993.

Komandant 1. mtbr Ramiz Bejić (sjedi u sredini), pomoćnik komandanta za moral Alija Šabanović, desno sjede Ibrahim Dervišević i Mehemed Cero. Sarajevo, 1993.

❖ IX ❖

(Jesenja defanziva 1993. Prva SLAVNA motorizovana brigada. Operacija “PANCIR 2”.)

Tokom augusta 1993. godine popuna i sređivanje stanja u jedinicama uzdrmanim teškim borbenim dejstvima tokom jula bili su prioritetni zadatak 1. motorizovane brigade. Popuna brigade spala je do početka augusta na 3.387 ljudi.³⁸⁷ Pitanje popune vojnika rješavano je sa dosta problema preko sekretarijata odbrane i do početka septembra nije riješeno na odgovarajući način. Zato je pitanje rezerve u slučaju napada na položaje 1. mtbr s nivoa pretpostavljene komande privremeno riješeno angažovanjem jedinica MUP-a kao rezerve brigade. Planirane rezerve predstavljale su četa SJB Novo Sarajevo (50 policajaca) i četa SJB Novi Grad (70 policajaca) kao rezerva 1. bataljona, te još jedna četa od 70 policajaca SJB Novi Grad kao rezerva 2. i 3. bataljona.³⁸⁸ Pitanje popune starješina svih nivoa, rješavano je upućivanjem kandidata, istaknutih boraca, na kursiranje u Regrutno-nastavnom centru 1. korpusa.³⁸⁹

Osim toga grozničavo se radilo na utvrđivanju linija odbrane, kako novouspostavljenih u rejonu Golog brda, tako i starih linija, jer su oštećenja izazvana dejstvom neprijateljske artiljerije bila velika. Utvrđivanje svojih linija vršila je i VRS. Međusobna blizina položaja i česta iznenadna dejstva artiljerije, snajpera i ostalog pješadijskog naoružanja, u uvjetima intenzivnog rada na uređenju linije, i dalje su rezultirale svakodnevnim pogibijama i ranjavanjima pripadnika 1. mtbr.

Opće stanje u jedinicama ARBiH, ne samo u 1. motorizovanoj, procjenjivano je složenim. Težina i ishod julske ofanzive, pretrpljeni gubici, najave političkog rješenja i kraja ratnih dejstava na osnovu platforme pregovora u Ženevi, za koje smo već rekli da su odigrali ulogu u obustavljanju napada na Igman, rezultirali su padom discipline, kalkulisanjem u pogledu ishoda rata i vlastitog angažmana, pojavama neposlušnosti i samovolje, bujanjem šverca i drugih nezakonitosti. Bile su potrebne hitne mjere za prevazilaženje takvog stanja.³⁹⁰

Posvećujući se ovom zadatku i neophodnosti da se linije odbrane grada i odbrane preostalih pozicija na Igmanu i Bjelašnici u maksimalnoj mogućoj mjeri utvrde i osiguraju, jedinice 1.

³⁸⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Podaci o popunjenosti jedinica 1. korpusa*, Str. pov. broj 05/6-398, 05. 08. 1993.

³⁸⁸ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Izvod iz ZAPOVIJESTI za odsudnu odbranu i napadna borbena dejstva*, Str. pov. broj 01-375, 02. 09. 1993.

³⁸⁹ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Upućivanje kandidata na kurs, Naređenje*, Str. pov. broj 01-327-1, 18. 08. 1993.

³⁹⁰ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Naređenje*, Str. pov. broj 01-344-1, 24. 08. 1993.

korpusa, na čije je čelo 18. augusta postavljen Vahid Karavelić, prešle su krajem ljeta i početkom jeseni 1993. godine u potpunu defanzivu.³⁹¹

Osim prve, u zoni 1. mtbr, radilo se na uređenju i druge i treće linije odbrane. U cilju rasterećenja snaga 1. mtbr, i stvaranja uvjeta da njene jedinice imaju mogućnost ravnomjernog opterećenja u posjedanju linija i osiguranja vlastitih rezervi, Komanda 1. korpusa je dio linije odbrane u zoni brigade početkom oktobra dodijelila Gradijskoj brigadi "Delta". Jednom četom iz svog sastava ova brigada je posjedala dio linije od kote 830 (uključno) do Ljehovače, između desnog kraja 1. bataljona i lijevog kraja 2. bataljona.³⁹²

Nakon svih preduzetih mjera, Komanda 1. korpusa je sredinom oktobra izvršila kontrolu borbene gotovosti u 1. mtbr. Kontrola je izvršena u Komandi brigade i u 3. motorizovanom bataljonu. Svi elementi, kontrolisani u Komandi 1. mtbr, dobili su pozitivnu ocjenu. U vrijeme kontrole u 3. bataljonu na položaju je bilo 137 boraca, a 200 boraca u pripremi. Nisu postojali posebni objekti za smještaj boraca u pripremi, jer su zbog specifičnosti terena u naseljenom mjestu, borci u pripremi boravili u kućama. Uređenje objekata za dejstvo i zaštitu ocijenjeno je dobrim, izvršeno je zaprječavanje prednjeg kraja, a raspored objekata za dejstvo davao je dobar sistem vatre. Glavni problemi koje su istakli borci na liniji odnosili su se na probleme sa odjećom i obućom, kao i probleme ishrane porodica boraca.³⁹³

Ove dobre ocjene stanja u 1. mtbr bile su indikator da su redovi ove jedinice sređeni i linije stabilizovane. Brigada nije učestvovala u angažovanju dijelova svojih jedinica u zoni 1. korpusa van grada, koje su druge jedinice upućivale već od početka augusta. U drugoj polovini oktobra procijenjeno je da je stanje u 1. mtbr dovoljno stabilno da se van grada angažuju i njene snage. Na prvi takav zadatak na Igman je upućeno jedno odjeljenje artiljeraca iz sastava HAD-a, a nakon njih i odjeljenje iz sastava čVP, koje je angažovano na vojno-policijskim poslovima na Igmanu.³⁹⁴ Od borbenih aktivnosti u ovom periodu, snage VRS su 23. oktobra pokušale pješadijski napad na položaje na Golom brdu i na kotu 830. U napadu su učestvovala tri jurišne jedinice srpskih snaga. Napad je na vrijeme otkriven, spremno dočekan i uspješno odbijen, pri čemu su neprijatelju naneseni gubici. Zarobljene su 4 AP i manja količina municije.³⁹⁵

Tiha ratna jesen 1993. na sarajevskom bojištu nije protekla u potpunom muku oružja. Mada je ratni tonus održavan povremenim artiljerijskim i pješadijskim dejstvima srpskih snaga, pa i pokušajima pješadijskih napada, borba na frontu prema VRS u jednom trenutku prestala je biti glavno pitanje opstanka. Obračun države s nedisciplinovanim komandantima nekih sarajevskih

³⁹¹ Šadinlija, 35.

³⁹² AARBİH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-416-1, 07.10.1993.

³⁹³ AARBİH, Komanda 1. korpusa, *Izvjestaj o kontrolnom obilasku 1. mtbr*, Str. pov. broj 05/7-441-1/93, 17. 10.1993.

³⁹⁴ AARBİH, Komanda 1. mtbr, *Upućivanje artiljeraca 1. mtbr na Igman*, *Naređenje*, Str. pov. broj 01-467-1, 13. 10. 1993; AARBİH, Komanda 1. korpusa, *Priremeni smještaj i angažovanje na vojno-policijskim poslovima na prostoru Igmana*, *Naređenje*, Str. pov. broj 05/7-453, 21. 10. 1993.

³⁹⁵ AARBİH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-254, 23.10.1993; AARBİH, Komanda 1. mtbr, *Analiza b/d od 22- 24. 10.93godine*. 25. 10. 1993.

brigada,³⁹⁶ odnosno obračun sa samovoljom i paralelnim linijama komandovanja u Armiji RBiH, zaprijetio je krajem oktobra otvaranjem potencijalno mnogo težeg i opasnijeg unutrašnjeg fronta. Radi preduprijeđivanja eventualnih komplikacija, Komanda 1. korpusa je, prije početka policijske akcije hapšenja nedisciplinovanih komandanata, naredila punu borbenu gotovost jedinica i izdala zapovijest za odsudnu odbranu grada.³⁹⁷ Dio jedinica 1. korpusa, među kojima i dijelovi 1. mtbr bili su u pripravnosti i angažovani u blokadi određenih komunikacija u gradu.³⁹⁸ Cijela akcija hapšenja okončana je uz nepotrebne i nevine žrtve, i bez težih posljedica po odbranu Sarajeva.

Novembar 1993. godine, hladan i kišan, donio je još jedan period relativnog zatišja na sarajevskom bojištu i u zoni 1. motorizovane. Vojske su mirovale u svojim rovovima, uz povremenu pucjavu i granatiranje sa srpske strane, i uz rijetke odgovore sa strane 1. mtbr, usljed hroničnog nedostatka municije svih vrsta i kalibara. Koncentracija i aktivnosti VRS, nakon što su snage ARBiH početkom novembra oslobodile Vareš od snaga HVO, bila je usmjerena na olovsko-vareški pravac.³⁹⁹ Ispoljivši ofanzivna dejstva njene snage su na ovom pravcu ostvarile pomake.⁴⁰⁰

Mada se to, zbog niza blistavih pobjeda tokom 1992. godine, očekivalo još za prvu godišnjicu Armije RBiH, kolektivno ratno priznanje počasni naziv **SLAVNA** 1. motorizovanoj brigadi dodijeljeno je 14. decembra 1993.⁴⁰¹ U obrazloženju Odluke Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine navedeno je da se priznanje dodjeljuje za ukupan doprinos očuvanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Bosne i Hercegovine, za niz uspješno organizovanih i provedenih akcija kojima je odbranjena široka slobodna teritorija u zoni njene odgovornosti, a time i RBiH u cjelini, za u kontinuitetu potvrđivanu, hrabrost, odlučnost i požrtvovanost njenih boraca u izvršavanju borbenih i drugih zadataka, te ispoljenu brigu i zaštitu prema građanima i materijalno-tehničkim sredstvima.⁴⁰²

Na sarajevskom bojištu, VRS je nešto intenzivnije aktivnosti u zoni 1. mtbr počela pokazivati od početka decembra. Uskoro je pokrenula i trupe. Snage VRS, razvijene u tri borbene grupe, pokušale su 9. decembra nasilnim izviđanjem u rejonu fabrika "Pretis" – Sjenička kosa da se uklone u borbenom rasporedu 3. bataljona na pravcu Nizova. Prilikom ovog pokušaja, artiljerija

³⁹⁶ Radilo se o akciji hapšenja komandanta 10. bbr Mušana Topalovića Cace i zamjenika komandanta 9. mtbr Ramiza Delalića Čele.

³⁹⁷ **AARBiH**, Komanda 1. korpusa, *Zapovijest za odbranu Op.broj 4*, Str. pov. broj 05/7-466, 25. 10. 1993.

³⁹⁸ **Dervišević**, 322.

³⁹⁹ VRS je od novembra 1993. do maja 1994. godine na olovsko-vareškom i sarajevskom bojištu vodila nekoliko uzastopnih i povezanih operacija čiji su kodni nazivi "DRINA", "PANCIR", "PANCIR 2", "STRELA-94".

⁴⁰⁰ **Šadinlija**, 36.

⁴⁰¹ **AARBiH**, Predsjedništvo RBiH, *Odluka*, PR broj 02-136-786/93, 14. 12. 1993. Kolektivno ratno priznanje u formi dodjeljivanja počasnog naziva u Armiji RBiH uvedeno je povodom njene prve godišnjice i prva priznanja ove vrste dodijeljena su 14. aprila 1993. godine. Počasni naziv dodjeljivan je u dva stepena: SLAVNA i VITEŠKA i nije imao određenu materijalizaciju. Dodijeljeni počasni naziv postajao je obavezni dio formacijskog naziva jedinice, morao je biti unesen na pečate, oznake i zastave brigada koje su ga dobile, čime se pri svakom njihovom pomenu isticalo i svjedočilo priznanje ratnih zasluga jedinice.

⁴⁰² Zahir Dervišević, "Naša brigada - slavna", **Ratni bilten** (Prva slavna motorizovana brigada Sarajevo), godina III, broj 12/13, 1994, 7.

VRS djelovala je po dubini borbenog rasporeda 1. mtbr. Snage 3. bataljona odbile su napad i neprijatelju nanijele gubitke, bez gubitaka u vlastitim redovima.⁴⁰³

Intenzivnije granatiranje nastavljeno je i narednih dana. Pokreti jedinica VRS u dubini njenog rasporeda postali su češći, a nakon još jednog pokušaja nasilnog izviđanja u rejonu Hrastika, koji je pravovremeno uočen i spriječen, Komanda 1. mtbr je izvela zaključak da se priprema neprijateljska ofanziva.⁴⁰⁴ Nekoliko narednih dana VRS je održavala pojačano artiljerijsko djelovanje, grupisanje snaga i izviđanje pojedinih dijelova linije odbrane 1. mtbr. Izviđačke aktivnosti njenih snaga u rejonu Mujkića-brda primijećene su 20. decembra.⁴⁰⁵ Narednog dana dejstvo artiljerije, uz korištenje hemijskih udara, bilo je izrazito intenzivno, a koncentracija srpskih snaga uočljiva u rejonu Blagovca.⁴⁰⁶

U popodnevnim satima 21. decembra počeo je pješadijski napad. Prethodila mu je duga artiljerijska priprema kojom su bile zahvaćene zone 102. i 2. Vmtbr, a naročito zona 1. Smtbr. Napad je izveden u prijepodnevnim satima u rejonima Golog brda, kote 850, kote 830 i Fočanske ulice. Napad je odbijen, a snage 1. Smtbr imale su pet ranjenih boraca.⁴⁰⁷

Napadi srpskih snaga 22. decembra počeli su u 08:00 sati jakom artiljerijskom pripremom, ostvarenom sa brigadnih artiljerijskih položaja jedinica iz sastava TG Vogošća i artiljerijskih položaja SRK. Napad su podržavale i oklopne snage, dva tenka na Perivojskoj kosi i tri tenka u rejonu Treskinog dola. Višekratno su ponovljeni pješadijski napadi na rejone Visa, Golog brda, kote 830, te na području ispod Hrastika i prema Glavici. Napadi su se smjenjivali sa artiljerijskom vatrom i hemijskim udarima izvedenim u rejonu Hrastika i Ugorskog. Napadi su odbijeni i napadaču naneseni gubici. Gubici 1. Smtbr u odbrani bili su dva poginula i jedan ranjeni borac.⁴⁰⁸ Sutradan, 23. decembra, napadi su nastavljani po istom scenariju, s tim da je uz pojačano dejstvo artiljerije, broj hemijskih udara znatno povećan, zabilježeno ih je preko 50.⁴⁰⁹ U napadu koji je uslijedio popodne s težištem na pravcu Šabanove kuće, uključeni su i dijelovi Specijalne brigade MUP-a RS. Napad je odbijen, a 1. Smtbr imala je pet poginulih i više ranjenih boraca.⁴¹⁰

⁴⁰³ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 87-280-1, 09. 12. 1993.

⁴⁰⁴ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-287, 16. 12. 1993.

⁴⁰⁵ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-291, 20. 12. 1993.

⁴⁰⁶ AARBiH, Komanda 1. mtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-292, 21. 12. 1993.

⁴⁰⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-539, 21. 12. 1993.

⁴⁰⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-540, 22. 12. 1993; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-293, 22. 12. 1993. Poginuli su: **Redžo Nuhanović** i **Izudin Valjević**. Teško ranjeni **Kemal Kurbegović**, preminuo je od posljedica ranjavanja 27. 12. u bolnici Koševo.

⁴⁰⁹ O korištenjima hemijskih sredstava od strane VRS po linijama ARBiH već je i ranije bilo dosta govora. Upotrijebljena sredstva bili su bojni otrovi tipa nadražljivaca. O njihovoj upotrebi ne svjedoče samo dokumenti ARBiH. Potrošivši tokom zimske ofanzive velike količine ovih hemijskih sredstava, GŠ VRS naređuje u maju 1994. godine da se dodatne količine sredstva pod oznakom 8600-CE-405 potraže u magacinima skladišta Ušivak. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata**: GŠ VRS, *Stanje MTS ABHO u Kasarni Ušivak*, Str. pov. broj 07/16-34, 31. 05. 1994. <http://icr.icty.org>. Postupajući po ovom naređenju, Komanda SRK je utvrdila da se u Ušivku nalazi 190 buradi od po 200 kg ove materije.

⁴¹⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-541, 23. 12. 1993; AARBiH,

Odbijene prethodnog dana, srpske snage su 24. decembra od 08:30 počele s granatiranjem prednjeg kraja odbrane 1. Smtbr, prenoseći povremeno vatru i po dubini zone odgovornosti po naseljima.⁴¹¹ U ovim dejstvima uspjele su uništiti jedno oruđe mpoad-a, BST 82 mm u rejonu Visa.⁴¹² Pregrupisanje i ojačavanje srpskih snaga registrovano je u Rajlovcu i Vogošći i narednog 25. decembra, ali osim izraženog dejstva artiljerije nije bilo drugih napadnih dejstava ovih snaga.⁴¹³

Vrhunac napada srpskih snaga desio se 27. decembra. Rano ujutro, jedinica iz sastava 72. specijalne brigade Vojske Jugoslavije⁴¹⁴ povelala je dijelove Vogošćanske brigade u napad na Sjeničku kosu i Orahov brijeg. Srbijanski specijalci su uspjele neopaženi prići liniji 3. bataljona na Sjeničkoj kosi, ovladati sa dva rova u kojima su zarobili dvojicu boraca.⁴¹⁵ Prošavši kroz liniju 3. bataljona, ušli su u nedovršeni objekat kliničkog centra. U prizemlju objekta ih je blokirala 3. četa 3. mtb i u bliskoj dvosatnoj borbi, vođenoj uglavnom ručnim bombama, u potpunosti razbila, nanijevši im velike gubitke. Druga grupa koja je krenula u napad na Orahov brijeg, otkrivena je u posljednjem času, i u direktnom pješadijskom okršaju razbijena vatrom snaga sa linije 3. bataljona. Specijalne snage Vojske Jugoslavije i pridodate jedinice VRS iz Vogošće imale su 27. decembra, u bezuspješnom pokušaju zauzimanja linija odbrane 3. bataljona 1. Smtbr, velike gubitke. Iza sebe su ostavili neizvučenih sedam mrtvih, od toga je njih šest pripadalo 72. specijalnoj brigadi VJ, među kojima su bila i dva oficira. Borbe su trajale do sumraka. Gubici snaga 1. Smtbr bili su dva poginula, dva teže i pet lakše ranjenih boraca. Pometnju razbijenih srpskih snaga iskoristila je grupa od šest bošnjačkih logoraša iz Vogošće, koje su srpske snage i ovog puta koristile u toku borbenih dejstava, i dokopala se slobodne teritorije.⁴¹⁶ Nakon što su na Sjeničkoj kosi i Orahovom brijegu, do nogu potučene specijalne snage Vojske Jugoslavije, snage VRS i VJ u Vogošći su se narednog dana potpuno umirile. Nije bilo nikakvih dejstava s njihove strane sve do podnevnih sati. Povremena artiljerijska dejstva počeli su tek oko 15:30.⁴¹⁷

Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-294, 23.12.1993. Poginuli su: **Mirsad Bičo, Rasim Kelemiš, Abdulah Mekić, Azem Paro i Stanoje Tomić.**

⁴¹¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-542, 24. 12. 1993; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-295, 24. 12. 1993.

⁴¹² AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izveštaj o borbenim dejstvima (načelnika artiljerije)*, 03. 01. 1994.

⁴¹³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-543, 25. 12. 1993;

⁴¹⁴ Radi se o jedinici VJ koja je formirana 1992. godine. Riječ je o specijalnim snagama, sastavljenim od profesionalnih oficira, podoficira i vojnika po ugovoru. U vrijeme angažovanja u Vogošći, jedinica je bila stacionirana u kasarni VJ na Avali kod Beograda. Jedinicu je u Vogošću doveo pukovnik VJ Milorad Stupar. U Vogošću je stiglo 50 specijalaca s punom opremom. U napadu 27. decembra učestvovalo je 30 ovih specijalaca. ICTY: Suđenje Momčilu Perišiću, IT-04-81-T, 15. mart 2010, Svjedok: Zlatko Danilović, Transkript, 11037-11039. <http://icr.icty.org>.

⁴¹⁵ **Mirsada Čulovića Ružu**, izmasakrirali su nožem. Preživio je i ostao težak invalid. **Fahrudina Karavdića Fedana** su zarobili i odveli u Vogošću, gdje je kasnije likvidiran. **Dervišević**, 328.

⁴¹⁶ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/6-545, 27.12.1993; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-298, 27. 12. 1993; ICTY: Suđenje Momčilu Perišiću, IT-04-81-T, 15. mart 2010, Svjedok: Zlatko Danilović, Transkript, 11037-11039 <http://icr.icty.org>. AARBiH, *Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina, rukopis. Iz sastava 1. Smtbr poginuli su: Hasib Kijamet i Abaz Zeković.* Ranije je pomenuto stradanje Fahrudina Karavdića.

⁴¹⁷ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 87-299, 28. 12. 1993.

Za vrijeme decembarske etape ofanzive srpskih snaga na Sarajevo, težište njihovog napada bilo je na pravcu 1. Smtbr. Izraženih dejstava bilo je i na pravcima ostalih brigada 1. korpusa: 2.Vmtbr, 102. mtbr, 15. mtbr, 5. mtbr, ali su sve jedinice 1. kopusa odbranile svoje pozicije. Do kraja druge ratne godine srpske snage su nastavile sa artiljerijskim dejstvima po linijama 1. korpusa i po gradu Sarajevu, ozbiljnih pješadijskih napada nije bilo.

Od početka 1994. godine, VRS je svakodnevno vršila intenzivna granatiranja linija odbrane 1. Smtbr i gradskog područja. Preko 2.000 projektila palo je 4. januara na linije odbrane 1. Smtbr i 2. Vmtbr. U zoni 1. Smtbr bilo je pokreta i pregrupisavanja neprijatelja, ali nije došlo do pješadijskog napada. Napad je izvršen u zoni 2. Vmtbr na Mijatovića-strani.⁴¹⁸ Artiljerijska dejstva po linijama odbrane i neselektivno granatiranje naselja, nastavljeni su i tokom naredna dva dana. Komanda 1. korpusa je, nemajući načina da odgovori na artiljerijsku vatru neprijatelja, naredila izvođenje diverzantskih akcija prema položajima VRS. U zoni 1. Smtbr diverzantska akcija je izvedena 6. januara ispred prednjeg kraja 3. bataljona, dejstvom diverzantske grupe po dva neprijateljska bunkera.⁴¹⁹ Snage VRS nisu smanjile dejstvo svoje artiljerije nakon izvedenih diverzija jedinica 1. korpusa. Nastavile su intenzivna dejstva, posebno 11. januara, kada su izvodili pripremu svojih pješadijskih napada, koji su u toku dana više puta ponovljeni u pravcu Visa i Golog brda. Snage 1. Smtbr su ove napade uspješno odbile.⁴²⁰

I narednih dana dejstva VRS po linijama odbrane 1. Smtbr nastavljena su iz različitih oruđa i oružja sa promjenjivim intenzitetom. Granatiranje velikog intenziteta po linijama 1. Smtbr koje je vršeno 17. januara oruđima raznih kalibara, podržano je dejstvima tenkova VRS sa Blagovca i rejonu Šućura-kuća, ali i sa Trebevića, tako da se očekivao pješadijski napad. Do napada pješadije nije došlo, ali je od ovih dejstava brigada pretrpjela teške gubitke. Dejstvom tenkove granate ispaljene s Trebevića, pogođena je zemunica-sklonište s jugoistočne strane grede Vis – Golo brdo koja je korištena za smještaj dijela rezerve 4. čete 1. bataljona. U zemunici se nalazilo ljudstvo s ličnim naoružanjem i protivoklopnim sredstvima. Pogodivši pokrivku, koja je bila od željezničkih pragova i 1,10 metara debelog sloja zemlje, granata je probila pokrivku i aktivirala ručne bombe i kontejnere za RBR "OSA". Tom prilikom poginulo je pet i teško ranjen jedan borac 1.Smtbr.⁴²¹

Intenzitet artiljerijskih dejstava je održavan na uglavnom istom nivou tokom cijelog januara, s povremenim eskalacijama i korištenjem naoružanja ekstremne razorne i ubojne moći. Takav slučaj bio je s kanonadom po linijama odbrane 1. Smtbr na Žući izvedenom 26. januara, kada

⁴¹⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 13/9-4, 04. 01. 1994.

⁴¹⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Informacija o realizaciji aktivni b/d*, Str. pov. broj 16/9-6-2, 06. 01. 1994; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/20-3, 06. 01. 1994.

⁴²⁰ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/20-8, 11. 01. 1994.

⁴²¹ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 02/20-13-1, 17. 01. 1994. Od pogotka tenkove granate poginuli su: **Samed Aljević, Husein Badžić, Dervo Dedović, Hasan Kapur, Hajrudin Mujakić**. U toku dana, od snažne artiljerijske vatre na liniji 1. Smtbr poginuli su još: **Rasim Bašić, Kemal Džihanić, Pašaga Šabić**, a još jedan borac je ranjen.

su korištene rakete velikog kalibra tipa “Orkan” i modifikovane aviobombe opremljene raketnim motorima.⁴²² Ove modifikovane bombe velike razorne moći, iza čijih detonacija su na zemljištu ostajali ogromni krateri, korištene su i 29. i 30. januara.⁴²³ Za to vrijeme, trajala je ofanziva VRS na olovsko-vareškom bojištu, koja je u fazi započetoj 10. januara imala uspjeha u rejonu Donjeg Kruševa, ali je zaustavljena i kontranapadom 1. korpusa vraćen je veći dio izgubljenih položaja.⁴²⁴

Slabe rezultate svojih ofanzivnih dejstava na olovsko-vareškom i, pogotovo, na sarajevskom bojištu, srpske snage su i dalje nadomještale granatiranjem linija odbrane 1. korpusa i neselektivnim artiljerijskim djelovanjem po gradskim naseljima koja je 1. korpus branio. Jedna od granata ispaljenih na Sarajevo 5. februara je na pijaci Markale načinila masakr u kojem je poginulo 67 i ranjeno preko 140 građana. Ovaj masakr je pokrenuo tromi i ravnodušni mehanizam međunarodne zajednice. Uz posredovanje snaga UNPROFOR-a postignut je dogovor o primirju i povlačenju teškog naoružanja u zoni 20 kilometara od centra Sarajeva. Dogovor je stupio na snagu 10. februara uz ultimatum NATO saveza srpskim snagama, koji je trebao podstaći provođenje ovog sporazuma.⁴²⁵

Sporazum je na razne načine izigravan. Srpske snage su iz cijele VRS dovlačile neispravno artiljerijsko naoružanje da bi ga grupisale i stavile pod kontrolu UNPROFOR-a, a ispravno naoružanje maskirale i prikrivale na pogodnim lokacijama. Uprkos tome, sporazum je označio kraj ofanzive VRS i početak mnogo mirnijeg razdoblja na sarajevskom bojištu.

⁴²² AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 16/9-26, 26. 01. 1994; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 14/9-29, 29. 01. 1994.

⁴²³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj 14/9-29, 29. 01. 1994; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 14/9-30, 30. 01. 1994.

⁴²⁴ Šadinlija, 38.

⁴²⁵ Šadinlija, 38.

❖ X ❖

(Kadrovske i organizacijske promjene tokom 1994. Izlazak na Bjelašnicu. Pripreme za jesenju ofanzivu.)

Potpisani sporazum o primirju i stavljanju teškog naoružanja pod kontrolu UNPROFOR-a na području 20 kilometara od centra Sarajeva, koji je stupio na snagu 10. februara 1994. godine, označio je početak nove faze u razvoju 1. korpusa ARBiH i 1. SLAVNE motorizovane brigade. Promjene su se iskazale i u kadrovskom i organizacijskom smislu, ali i u pogledu promjena težišta dejstva i zone angažovanja brigade.

Na dužnost komandanta brigade je još 14. decembra 1993. bio postavljen Vahid Bogunić,⁴²⁶ ali je zbog borbenih dejstava i ofanzive VRS, primopredaja dužnosti izvršena u drugoj polovini januara 1994. godine. Promjene na komandnim dužnostima u bataljonima počele su još od jeseni prethodne godine. Na dužnost komandanta 1. mtb 12. oktobra 1993. postavljen je Tašo Dacić. Šefčet Baždarević je 25. novembra postavljen za komandanta 2. mtb, a dotadašnji komandant ovog bataljona, Salko Hajdarević, za komandanta Logističkog bataljona. Krajem januara 1994. formiran je Mješoviti artiljerijski divizion 1. Smtbr, objedinjavanjem HAD-a i mpoad-a.⁴²⁷ Za komandanta MAD-a 4. februara je postavljen Omer Mulaomerović. Na dužnost komandira čVP postavljen je Mirsad Babačić. Na dužnostima komandanata 3. mtb i Okb ostali su Enes Zeković i Adnan Bijedić. Početkom januara 1994. rasformirana je Gardijska brigada "Delta" i njeno ljudstvo raspoređeno u sastav 1. Smtbr.

I sa druge strane linije fronta došlo je do organizacijskih promjena. Kao posljedica uzastopnih neuspjeha da razbiju snage 1. Smtbr na visovima Žuči i slobodnoj teritoriji Vogošće, na dan masakra na Markalama 5. februara, komandanti Vogošćanske i Rajlovačke brigade su, zbog slabog rukovođenja i komandovanja i neizvršavanja postavljenih zadataka, smijenjeni, i naredeno je rasformiranje TG Vogošća. Istim naredjenjem regulisano je preformiranje Vogošćanske, Rajlovačke i Koševske brigade u bataljone, i formiranje 3. Sarajevske pješadijske brigade od ovih bataljona. U sastavu brigade određeno je i formiranje jednog jurišnog pješadijskog bataljona, od jurišnih jedinica rasformiranih brigada i Ilijaške pbr, s bazom u kasarni u Semizovcu.⁴²⁸

⁴²⁶ AARBiH, Predsjedništvo R BiH, *Naredba*, Broj 02-111-822/93, 14. 12. 1993.

⁴²⁷ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naređenje*, Str. pov. broj 26-14, 30. 01. 1994.

⁴²⁸ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: GŠ VRS, *Preformiranje dela jedinica SRK i DK, Naređenje*, Str. pov. broj 02/2-25, 05. 02. 1994. <http://icr.icty.org>.

U sjeni ofanzive VRS koja je trajala od decembra 1993. do početka februara 1994. godine, odigrala se i ofanziva snaga HVO na kiseljačko-fojničkom bojištu. Također, na dan masakra na Markalama, 5. februara, HVO je izvršio napad na kiseljačkom pravcu, probio linije ARBiH kod sela Velika Sotnica i zapalio selo. Grupisanje snaga HVO i njihove aktivnosti nagovještavale su širu ofanzivu, ali do nje nije došlo. Najprije su visoke snježne padavine usporile aktivnosti HVO, a zatim je 23. februara 1994. u Zagrebu potpisan sporazum o prekidu vatre između HVO i ARBiH. Potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma 18. marta 1994. definitivno su okončani sukobi HVO i ARBiH.⁴²⁹

Ovo je bio izuzetno značajan momenat za daljnji razvoj ratnih događaja.

Naime, u ljeto 1993. godine ofanziva VRS u Podrinju i širem području Sarajeva nanijela je velike gubitke snagama Armije RBiH, suzila im operativnu osnovicu i manevarski prostor i prisnudila na odsudnu odbranu, praktično na rubovima preostalih slobodnih naselja. U tako teškom trenutku eskalirao je sukob sa HVO, koji vojno nije ugrozio Armiju RBiH, ali je vezivao njene velike snage i razvlačio ih na dugom i ispresjecanom frontu protiv dva neprijatelja, i još važnije, presjekao veze s Republikom Hrvatskom i sve dotadašnje linije snabdijevanja. Režim u Beogradu, mnogostruko upleten u svaki aspekt rata u Bosni i Hercegovini, javno i tajno, neposredno i posredno, od političke, finansijske i logističke podrške političkom projektu čiji je izvođač radova bio Radovan Karadžić, i kojem je Srbija stvorila, finansirala, snabdijevala, obavještajno i kadrovski podržavala vojsku i policiju, pa do neposrednog učesća jedinica Vojske Jugoslavije, MUP-a Srbije i DB Srbije u borbama u Bosni i Hercegovini, što je predstavljalo otvorene geste vojne agresije na drugu suverenu i nezavisnu državu, u septembru 1993. godine otišao je i korak dalje. Preko svoje obavještajne filijale u Velikoj Kladuši, predvođene Fikretom Abdićem, aktivirali su projekat krajiške autonomije, koji je doveo do bratoubilačkog sukoba Abdićevih pristalica sa snagama 5. korpusa ARBiH. Na strani Abdića u borbe u Krajini uključile su se snage VRS i srpske snage iz Hrvatske, dovodeći 5. korpus u krajnje težak položaj. Porastom intenziteta sukoba HVO sa ARBiH u borbena dejstva na strani HVO uključivale su se sve značajnije snage Hrvatske vojske. Početkom zime oživjele su nove ofanzive VRS prema Sarajevu, Olovu i Varešu. Nakon njihovog okončanja u širem rejonu Sarajeva, napadnut je i u krajnje tešku poziciju doveden Maglaj. Zatim je na red došlo Goražde, koje je zbog dubokog i potpunog okruženja snagama VRS, bilo u posebno teškoj situaciji. U takvoj situaciji prekid sukoba sa HVO, za do maksimuma razvučene i prenapregnute snage ARBiH koje su krajnjim naporima održavale svoje pozicije, bio je od ogromne važnosti.

Područja slobodne teritorije Hadžića, Fojnice, Kiseljaka, Kreševa, Visokog, Breze, Olova i Vareša ponovo su od kraja 1993. ušla u zonu odgovornosti 1. korpusa. Na napade HVO i pripremu njegove šire ofanzive na kiseljačko-fojničkom bojištu početkom februara, Komanda 1. korpusa je odgovorila izbacivanjem dijela snaga s područja Sarajeva, oslobođenih krajem ofanzive

⁴²⁹ Šadinlija, 38.

VRS, na područje slobodne teritorije Hadžića. Nakon zaustavljanja napada HVO iz Kiseljaka, Komanda 1. korpusa je počela pripreme da jednom kontraofanzivom riješi problem ovih snaga i njihovih neugodnih aktivnosti s obje strane zone korpusa, a zatim preduzme ono što je bilo u njenoj moći radi olakšanja položaja odbrane Goražda. Kako je sukob sa HVO ubrzano išao svom kraju, to su sve naredne aktivnosti mogle biti planirane samo prema VRS.

Zamisao komandanta 1. korpusa Vahida Karavelića bila je da se operacijama na dva različita kraja zone odgovornosti 1. korpusa, srpske snage razvuku, vežu na zatvaranje pravaca i time olakša pritisak na Goražde. Na olovsko-vareškom pravcu planirana je operacija “DŽEP-94”, kojom su trebali biti neutralisani rezultati prethodne ofanzive VRS na ovom prostoru, izvedene pod nazivom “PANCIR”. Na bjelašničkom pravcu najprije je planiran pokret jedinica i posjedanje prostora prema granici s 4. korpusom, koji je bio ugrožen iskazanim namjerama VRS da djeluje preko prostora Bjelašnice i Visočice prema Ivan-sedlu. Ostvarenjem ovog manevra snaga VRS, bili bi naknadno ispunjeni preostali neostvareni ciljevi operacije “LUKAVAC-93” i poništeni, upravo postignuti, aspekti poboljšanja položaja 1. korpusa, i to se nije smjelo dopustiti. Zato su jedinice 1. korpusa nastavile izmještati snage s gradskog područja, da bi bile u stanju preduprijeti moguća dejstva VRS i stvoriti uvjete za vlastita borbena dejstva prema Goraždu.

Planiranje ovakvih borbenih dejstava postalo je moguće i zato što se sporazum o prekidu vatre i izmještanju teškog naoružanja počeo primjenjivati, a snage UPROFOR-a su 10. februara zaposjele određene kontrolne tačke za nadgledanje sporazuma, između ostalog i položaje na Žuči, Vidikovcu, Mojmilu, Dobrinji i na Mostu bratstva-jedinstva.⁴³⁰ Prvi korpus je tako mogao odvojiti dodatne snage i izmjestiti ih iz Sarajeva, pa je do 20. februara na prostor između Hrašnice i Hadžića izveo po jednu četvu iz svih brigada s područja grada. Kroz objekat tunela izmješten je i dio teškog naoružanja, koje je tehnički bilo moguće transportovati tim putem, a ostalo naoružanje smješteno je u kasarnu “Maršal Tito” i stavljeno pod kontrolu UNPROFOR-a. Bile su pripremljene i dodatne snage za brzo izmještanje izvan Sarajeva.⁴³¹

Stvoreni su uvjeti u kojima je bilo moguće odvojiti i dijelove snaga 1. Smtbr od vječno nemirne i teške linije odbrane na Žuči i izmjestiti ih na područje izvan Sarajeva. Prva četa boraca 1. Smtbr upućena je na izvršenje zadataka u Pazarić 16. februara.⁴³² Nakon toga nastavljene su pripreme za izmještanje jačih snaga. Izabrano je ljudstvo za izlazak, smješteno u kasarnu u Velešićima i sa ovim dijelom jedinice izvođena je svakodnevna obuka. Na teren van grada upućivane su grupe boraca koje su trebale stvoriti uvjete za izlazak i prihvat jedinice na terenu. Izviđačke grupe su vršile detaljno izviđanje terena Bjelašnice u nastojanju da utvrde raspored neprijateljskih snaga.⁴³³ Objedinjavanje i koordinaciju aktivnosti jedinica 1. korpusa na slobodnim teritorijama Hadžića, vršila je Komandna grupa Pazarić, na čijem se čelu nalazio zamjenik komandanta 1. Smtbr Ibrahim

⁴³⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 14/9-41, 10. 02. 1994.

⁴³¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Sedmična analiza*, Str. pov. broj 11/9-55, 21. 02. 1994.

⁴³² AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/20-43, 16. 02. 1994.

⁴³³ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/21-02, 14. 03. 1994.

Dervišević. Komandant 1. Smtbr naredio je formiranje jednog bataljona kombinovanog sastava, kao privremene formacije za izlazak i izvršavanje zadataka na prostoru Bjelašnice. Komanda ovog bataljona bila je kombinovana od starješina Komande brigade i Komandi 1. i 2. bataljona. Dvije čete u njegovom sastavu, također, su bile iz sastava 1. i 2. bataljona. Do kraja marta naređeno je izmještanje i 3. čete ovog kombinovanog bataljona, koja je bila iz sastava 3. mtb.⁴³⁴

Aktivnosti KG Pazarić su se svakodnevno proširivale pristizanjem novih snaga. Bilo je teškoća sa stvaranjem uvjeta za smještaj ljudstva zbog nedostatka materijala i sredstava za adaptaciju devastiranih objekata u kojima je planiran smještaj jedinica, tako da je kasarna Pazarić uglavnom korištena kao baza pristiglih snaga. Izviđačke aktivnosti na Bjelašnici su proširivane i prisutnost snaga pojačavana. Do 19. marta jedna četa 1. Smtbr izmještena je u rejon Čuhovići – Dugo polje sa zadatkom posjedanja linije Orlovac – Gradina – Crveni klanac – Dugo polje – Strug, odakle je trebala nastaviti izviđačke aktivnosti i stvoriti uvjete za izlazak još jedne čete.⁴³⁵ Osim upućivanja vlastitih snaga na prostor Bjelašnice, 1. Smtbr je prekomandom jednog broja svojih boraca u sastav novoformirane 1. bošnjačke brdske brigade, što je bila obaveza i svih drugih brigada iz Sarajeva, doprinosila i jačanju odbrane Igmana. Do 20. marta u 1. Bbbr prekomandovano je 150 vojnika i 62 komada pješadijskog naoružanja iz 1. Smtbr.⁴³⁶

Snage 1. Smtbr na prostoru Bjelašnice i Pazarića su postupno dovodene na planirani nivo po broju i sastavu. Istovremeno su vršene i smjene ljudstva i njihovo povlačenje u Sarajevo na odmor. Komplikovanjem situacije u Goraždu, snage iz 1. Smtbr i drugih jedinica 1. korpusa planiranih za bjelašnički pravac, su ubrzano dovodene u rejone razmještaja. Do početka borbenih dejstava van Sarajeva su izmještena četiri čete, s potrebnim dijelovima jedinaca podrške iz sastava 1. Smtbr.

Početak aprila snage VRS su gotovo potpuno razbile odbranu Goražda i borbe su počele na rubnim područjima samog grada. Komanda 1. korpusa je preko Bjelašnice i Treskavice i preko teritorije Trnova, koju su kontrolisale snage VRS, uputila nekoliko grupa dobrovoljaca prema Goraždu, sa onoliko municije koliko su ljudi mogli ponijeti u rancima. Sve raspoložive snage s prostora Hrasnice, Igmana, Pazarića i Tarčina, uključujući i prispjele snage iz Sarajeva, do 9. aprila koncentrisane su na prostoru Bjelašnice između Dugog polja i sela Lukomir. Sa srednjobosanskog bojišta je povučena i na Bjelašnicu upućena 82. bbr. Sve ove snage su 9. aprila pokrenute u pravcu Goražda.⁴³⁷

⁴³⁴ Komandant ovog privremenog bataljona bio je komandant 1. mtb Tašo Dacić. Komandiri četa: 1. Dževad Buljubašić, 2. Džemal Smajkan, 3. Mukadem Vatreš. **AARBiH**, Komanda 1. Smtbr, *Dopuna privremenog naređenja jedinici privremenog formacije za izlazak van z/o 1. Smtbr, Naređenje*, Str. pov. broj 26-42-1, 14. 03. 1994; **AARBiH**, Komanda 1. Smtbr, *Naređenje*, Str. pov. broj 26-47, 31. 03. 1994.

⁴³⁵ **AARBiH**, Komandna grupa Pazarić, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/21-04, 19. 03. 1994.

⁴³⁶ **AARBiH**, Komanda 1. Smtbr, *Sedmični borbeni izvještaj*, Str. pov. broj - 20. 03. 1994. Prvobitni formacijski naziv 1. bošnjačke bbr bilo je 1. muslimanska bbr, ali je naziv ubrzo promijenjen. Koristeći naziv 1. Bbbr, umjesto u vrijeme prekomande boraca 1. Smtbr važećeg naziva 1. Mbbr, izbjegavamo zabunu i zamjenu u nazivima sa kasnije formiranom 1. muslimanskom laskom brigadom sa sjedištem u Pazariću.

⁴³⁷ **Šadinlija**, 39.

Kombinovani bataljon 1. Smtbr je prethodno u rejon Sinanovića uputio jednu čet, koja je kao prethodnica, upućivala izviđačke patrole prema objektu Jabuka (tt 1489), na pravcu marša pokrenutih jedinica. Preostale tri čete, sa minobacačima 82 mm i dijelom pozadinskog voda, 9. aprila su izvršile marš pravcem Čuhovići – Lukomir – Crveni klanac – Umoljani – Tušila – Sinanovići. Bataljon iz sastava 2. Vmtbr je sa po jednom četom zatvorio pravce Bjelašnica – Žuti cvijet – Žuljsko brdo i Visoka glava – Vukova glava – Oštro brdo, jednu čet je pretpočinio 82. bbr, a jednu ostavio u selu Bobovica kao rezervu. Bataljon 1. Bbbr je u marševskom poretku došao u rejon Tušila. Snage 82. bbr s jednom četom iz 2. V mtbr su, također u marševskom poretku, dostigle rejon Jabuke, prošle ga i spustile se u podnožje Treskavice. Maršujući za kolonom 82. bbr, bataljon iz sastava 4. mtbr došao je u rejon Jabuke, a zatim dio snaga uputio u rejon Puzima (tt 1776) gdje su se spojile sa snagama Samostalnog bataljona “Bjelašnica”, a dio snaga prema objektu Previt (tt 1337).⁴³⁸

Pokret jedinica je izveden u krajnje teškim vremenskim uvjetima, uz neprestanu mećavu i obilne snježne padavine, koje su na dan marša dostigle visinu preko jednog metra. Jedinice nisu bile opremljene i pripremljene za borbu u ovako ekstremnim vremenskim uvjetima na teškom planinskom terenu. Ovakve prilike su brzo iscrpile borce u marševskom poretku. Komanda 1. korpusa je pokret jedinica zaustavila na prethodno navedenim tačkama. Jedinice nisu imale nikakve uvjete za smještaj i boravak, a putevi su, zbog snježnih nanosa, bili većim dijelom neprohodni. Nije bilo moguće zadržati jedinice na dostignutim linijama do povoljnijih vremenskih prilika za nastavak borbenih dejstava, pa je glavnina snaga povučena u privremene baze ili povoljnije rejone razmještaja. Iz sastava 1. Smtbr jedan ojačani vod ostao je u selu Sinanovići, kao borbeno osiguranje sa zadatkom izviđanja rejona Jabuke, a ostatak snaga je vraćen u rejon sela Čuhovića, osim jedne čete koja je povučena u kasarnu Pazarić. Uz dio jedinice 1. Smtbr u Sinanovićima je ostao i vod 82. bbr.⁴³⁹

Narednih dana ogroman napor uložen je u raščišćavanje puteva, bez čega nije bilo moguće transportovati potrebna sredstva za stvaranje uvjeta za smještaj i boravak jedinica na Bjelašnici. Sve dok se vremenske prilike nisu popravile, nije se moglo učiniti ništa značajnije. Za to vrijeme ofanziva VRS na Goražde je doživjela svoju kulminaciju. Nemoć snaga ARBiH da intervenišu na tom pravcu bila je potpuna. Nakon opomena u vidu dejstva NATO aviona po pojedinim ciljevima VRS oko Goražda i pod pritiskom međunarodnog faktora, u noći 23/24. aprila u Goražde su ušle snage UNPROFOR-a i rasporedile se na liniji razdvajanja snaga.⁴⁴⁰ Time je spriječen pad samog grada Goražda i katastrofa desetina hiljada njegovih stanovnika i izbjeglica koje su se slile u grad s područja koje su zauzele srpske snage.

⁴³⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Sedmična analiza*, Str. pov. broj 18/9-110, 17. 04. 1994.

⁴³⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Sedmična analiza*, Str. pov. broj 18/9-110, 17. 04. 1994.

⁴⁴⁰ AARBiH, ŠVK OSRBiH, *Stanje na ratištu RBiH za 24. 04. 1994, Informacija*, Str. pov. broj 03/161-98, 25.04.1994.

Snage 1. korpusa na Bjelašnici tek tada su uspjele stvoriti uvjete za djelimičan pomak i do kraja aprila 1. Smtbr je posjela objekte: Derino brdo, Dajanovo brdo, Jabuka i Lugov vrat.⁴⁴¹ U cijelom ovom početnom periodu boravka jedinice na Bjelašnici prisutni su bili problemi s logističkom podrškom. Nedostajala su intendantska sredstva svih vrsta, među kojima su odjeća i obuća bile prvorazredan problem, nedostajalo je građevinskog materijala, pogonskog goriva, a teški uvjeti u kojima su borci izvršavali zadatke zahtijevali su hitno uspostavljanje svih elemenata sanitetske službe na terenu. U cilju efikasnijeg ostvarivanja rukovođenja i komandovanja i stvaranja neposrednijeg uvida u stanje na terenu, Komandna grupa Pazarić je krajem aprila izmjestila svoje komandno mjesto u Lukomir.⁴⁴²

U vrijeme dok je težište aktivnosti brigade prebacivano na bjelašnički pravac, u osnovnoj zoni odgovornosti brigade u odbrani Sarajeva, na liniji od Visa do Sjeničke kose, poduzimane su mjere da se smanjenje broja ljudi i sredstava izlaskom jedinica izvan grada, ne odrazi na borbenu gotovost srazmjerno novonastaloj situaciji na bojištu. Snage VRS naspram 1. Smtbr su, uglavnom poštujući primirje u pogledu upotrebe teških artiljerijskih oruđa, i ukupno znatno smanjivši svoje aktivnosti, ipak svakodnevno provocirale upotrebom pješadijskog naoružanja, dejstvom tromblona i ručnih bacača. Vjerovatni razlog ovakvoj aktivnosti snaga 3. Sarajevske pbr VRS ležao je u činjenici da su i oni znatan dio svojih snaga nakon sarajevskog primirja izvucli s područja grada i angažovali ih u ofanzivi na Goražde, a nakon njenog okončanja ponovo na olovsko-vareškom bojištu, pa su pojačanom aktivnošću markirale smanjenje prisustva snaga na položajima. Nakon dejstava NATO snaga po ciljevima oko Goražda, došlo je do pojačanja aktivnosti VRS i na sarajevskom bojištu. Radi preduprijeđivanja mogućih iznenađenja, naredene su mjere povišene borbene gotovosti, a Komanda 1. Smtbr je naredila da se i naoružanje kalibra većeg od 12,7 mm pripremi za upotrebu i planiraju njegovi vatreni položaji.⁴⁴³

U zoni brigade na Bjelašnici, tokom maja su zadatke i dalje izvršavali kombinovani sastavi 1. Smtbr. Uvjeti za stacioniranje jedinice u rejonu Sinanovići – Jabuka su stvarani postepeno. Do 13. maja u Sinanoviće je smještena još jedna četa iz Čuhovića.⁴⁴⁴ Razlog ovog pojačanja dijela snaga u Sinanovićima bio je u aktivnostima posjedanja i uvezivanja nove linije odbrane. Novu liniju odbrane Dajanovo brdo – Jabuka – Lugov vrat 1. Smtbr je posjela 9. maja.⁴⁴⁵ Ubrzo je i ostatak jedinice smješten u Sinanoviće. Daljnje aktivnosti odnosile su se na inženjersko uređenje linije odbrane i njeno uvezivanje sa susjedima. Linija je do 15. maja uvezana s desnim susjedom 82. bbr u rejonu Lugovog vrata.⁴⁴⁶ Linija odbrane 1. Smtbr uspostavljena u maju 1994. godine prikazana je na *Karti 16*.

⁴⁴¹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/9-123, 30. 04. 1994.

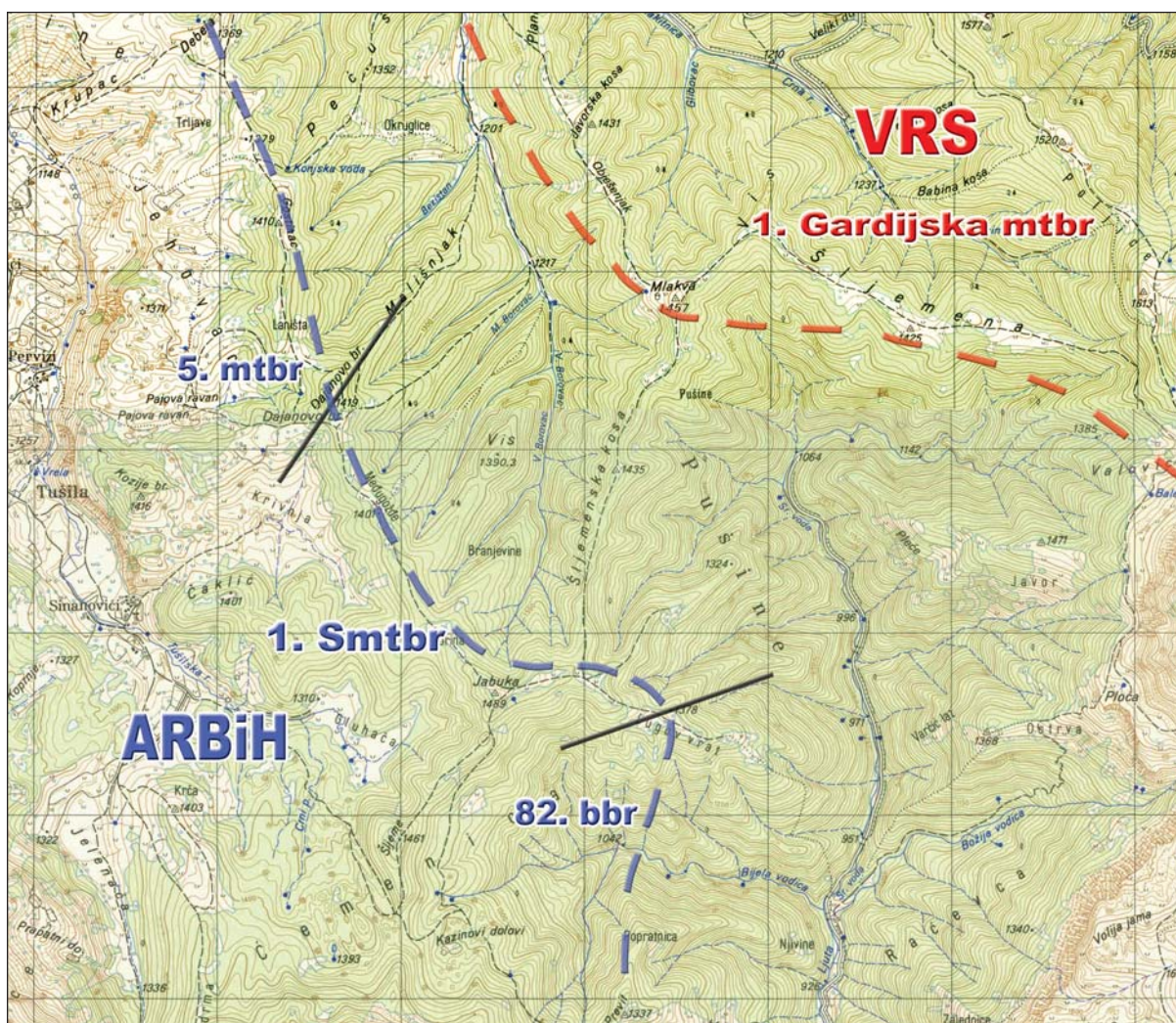
⁴⁴² AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 26. 04. 1994.

⁴⁴³ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naređenje*, Str. pov. broj 01-209-1, 18. 04. 1994; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naređenje*, Str. pov. broj 01-217-1, 20. 04. 1994.

⁴⁴⁴ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 13. 05. 1994.

⁴⁴⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dopuna: dnevni operativni izvještaj*, Str. pov. broj 05/9-133-2, 10. 05. 1994.

⁴⁴⁶ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 15. 05. 1994.

Karta 16: Linija odbrane 1.Smtbr na Bjelašnici u maju 1994. godine

Ubrzo nakon posjedanja nove linije odbrane na Bjelašnici, upravo na njenom dijelu na kojem se nalazio spoj 1. Smtbr i 82. bbr, na objektu Lugov vrat, došlo je do teškog incidenta s tragičnim posljedicama. Na prethodnim stranicama pomenuli smo grupe dobrovoljaca koje su u jeku ofanzive krenule prema Goraždu. Odmah nakon ljetne ofanzive VRS 1993. godine, u kojoj je presječena posljednja komunikacija i Goražde dovedeno u duboko i potpuno okružnje snaga VRS, pokrenuta je akcija pod kodnim imenom “KURIR”. Sastojala se u upućivanju grupa dobrovoljaca ARBiH koji su u najvećoj tajnosti, krećući se po nekoliko dana kroz teritoriju koju je kontrolisala VRS, nosili iz Goražda inicijalne kapisle za proizvodnju pješadijske municije, koje je proizvodilo goraždansko preduzeće “Pobjeda”, i noseći u Goražde male količine MTS i komponenti za tamošnju namjensku proizvodnju. Nakon okončanja martovsko-

aprilske ofanzive VRS, jedna velika grupa u okviru akcije "KURIR" krenula je prema Sarajevu. Propustom Komande 1. korpusa, ova grupa nije bila informisana o novouspostavljenoj liniji odbrane u rejonu Jabuke. Naišavši u noći 23/24. maja na inženjerski uređene položaje na Lugovom vratu, za koje su pretpostavili da su položaji VRS, i ne mogavši nazad, oni su se odlučili na proboj. U kratkoj borbi koja je uslijedila, poginulo je pet i ranjena dva borca 82. bbr, jedan borac 1. Smtbr je ranjen, a u koloni iz Goražda poginuo je jedan i ranjena tri borca.⁴⁴⁷ Po otpočinjanju borbe jedinicama u Sinanovićima, bataljonima 1. Smtbr i 82. bbr data je uzbuna i snage iz logorske prostorije su krenule na intervenciju. Sreća u ovoj velikoj nesreći bila je u činjenici da je u tom trenutku uspostavljena komunikacija i međusobna identifikacija, inače se moglo desiti da kolona iz Goražda na prostoru Sinanovića bude opkoljena i razbijena, sa vjerovatnim velikim obostranim žrtvama.

Ovaj incident nije utjecao na nastavak započetih aktivnosti na Bjelašnici. Nakon uspostavljanja linija odbrane prišlo se daljnjim organizacijskim promjenama usmjerenim na stvaranje uvjeta za nastavak ofanzivnih dejstava.

Najprije su privremena koordinacijska tijela, kakva je bila KG Pazarić, uvedena u sistem izmjena formacije Komande 1. korpusa po kojima su Komande operativnih grupa, kao privremeni sastavi, organizovani u sastavu štaba – komande korpusa, a zadatke obavljali na prostoru na kojem se formira operativna grupa. Naređenjem Komande 1. korpusa, 18. maja 1994. godine formirane su operativne grupe sa sjedištima u Pazariću, Visokom i Varešu. U sastav OG-1 Pazarić ulazile su brigade: 9. bbr, 82. bbr, 1. Bbbr, 1. Mlbr i 1. MAD. Komandi OG-1 su bili pretpočinjeni i zadatke u njenoj zoni odgovornosti izvršavali dijelovi jedinica: bataljon 1. Smtbr, bataljon 2. Vmtbr, bataljon 5. mtbr, dvije čete 4. mtbr i 1. lard PVO, a pritom su same jedinice ostale na direktnoj vezi Komande 1. korpusa.⁴⁴⁸

Komanda 1. Smtbr je procijenila da je uspostavom i uređenjem linije odbrane u dodijeljenom rejonu, stvaranjem osnovnih uvjeta za smještaj ljudstva, uvezivanjem linija snabdijevanja i uhodavanjem svih drugih elemenata potrebnih za funkcionisanje jedinice na terenu, a s obzirom na obavezu organizovanja odbrane u dvije zone, mnogo efikasnije rješenje da na zadatke van Sarajeva upućuje kompaktne jedinice, svoje motorizovane bataljone s dijelovima jedinica podrške, nego da za svaku smjenu formira kombinovane sastave. Već 11. maja naredila je komandi 2. bataljona da počne pripreme za preuzimanje rejona odbrane na Bjelašnici u jednomjesečnoj smjeni od 1. juna, a komandama 1. i 3. bataljona da planiraju snage kojima će preuzeti liniju odbrane 2. bataljona na Žući.⁴⁴⁹

Brigada je, također, bila važan dio širih organizacijskih promjena u 1. korpusu. MAD 1. Smtbr, osim što je s jednom četom za podršku bio stacioniran u Sinanovićima, dio ljudstva otko-

⁴⁴⁷ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 24. 05. 1994.

⁴⁴⁸ Šadinlija, 91-92.

⁴⁴⁹ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Pripremno naređenje*, Str. pov. broj 22-106, 11. 05. 1994.

mandovao je u sastav 1. MAD-a koji je formiran u okviru OG-1 Pazarić.⁴⁵⁰ Dio Inženjerskog bataljona izmješten je iz Sarajeva sa zadatkom popravke i održavanja puteva u zoni 1. korpusa.⁴⁵¹ Oklopni bataljon, koji je u sastav brigade i ušao kao samostalna jedinica, u junu 1994. godine je izašao iz sastava 1. Smtbr i preformiran u 1. Oklopni bataljon na neposrednoj vezi Komande 1. korpusa. Dio ljudstva je ostao u sastavu brigade i raspoređen je na nove dužnosti.⁴⁵²

Uvjeti za uspješno provođenje organizacijskih promjena, nastali stupanjem na snagu jednomjesečne opće obustave borbenih dejstava na cijelom ratištu Bosne i Hercegovine 10. juna u 12:00 časova, bili su izuzetno povoljni. U skladu s promjenama situacije na ratištu nastalim prekidom sukoba sa HVO, GŠ OSRBiH odlučio je da se Armija RBiH pripremi za planirane oslobodilačke operacije. Jedan aspekt priprema bio je formiranje operativnih grupa na prethodno objašnjeni način. Drugi aspekt bilo je formiranje manevarskih bataljona u svim brigadama. Ovi bataljoni su formirani od borbeno najsposobnijeg dijela ljudstva iz sastava brigada i opremljeni adekvatno ulozi koja im je bila namijenjena u ofanzivnim dejstvima. U 1. Smtbr manevarski bataljon je formiran kao 4. motorizovani bataljon. Njegovo formiranje počelo je 8. juna 1994. godine postavljenjima članova komande bataljona. Za komandanta 4. mtb postavljen je Elmedin Čaušević, a za njegovog zamjenika Adamir Raščić.⁴⁵³ Bataljon je formiran brzo i već krajem juna počeo je izvršavati borbene zadatke preuzimajući dio linije odbrane 3. bataljona od Orahovog brijega do Sjeničke kose. Ove preraspodjele dijelova linije odbrane bataljona koji izlazi na teren Bjelašnice, bile su redovna praksa i u njima su dio odgovornosti dobivale, osim motorizovanih bataljona, i ostale jedinice iz sastava brigade. Nakon formiranja 4. bataljona, komandant brigade je procijenio da se zbog preraspodjele ljudstva, treba izvršiti i preraspodjela rejona bataljona, i to je učinjeno na način da je prethodno dodijeljenim dijelom linije 4. mtb definisan njegov stalni rejon odbrane.⁴⁵⁴ Osim zadataka u dodijeljenom rejonu odbrane, s 4. bataljonom izvođena je i dodatna terenska obuka.

Opće stanje, u kojem su provodene sve ove aktivnosti tokom proljeća i ljeta 1994. godine, osim povoljnih aspekata koje je donijelo primirje i neopterećenost ljudstva aktivnim borbenim dejstvima, imalo je i drugu stranu. Otvaranje puteva prema Hrvatskoj i nova politika Vlade RBiH usmjerena oživljavanju privrednih aktivnosti, donijeli su nagli priliv roba i otvaranje trgovačkih i ugostiteljskih objekata, koji su nicali kao pečurke poslije kiše u naseljima i uz ratne komunikacije u područjima gdje ih nikada nije bilo. Intenzivna pregovaračka aktivnost međunarodnih medijatora i zatišje na frontovima stvorili su najednom predmirnodopsku atmosferu i iščekivanje brzog kraja rata. Takvo stanje je kao lakmus-papir pokazalo da nisu svi jednako

⁴⁵⁰ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Smjena čete za vatrenu podršku na lokaciji Sinanovići, Naređenje*, Str. pov. broj 22-154-1, 17. 06. 1994.

⁴⁵¹ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izlazak vojnika inž. bat za potrebe GOP-a 1. korpusa, Naređenje*, Str. pov. broj 01-328-2, 26. 06. 1994.

⁴⁵² AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj -, 23. 06. 1994.

⁴⁵³ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naredba*, Pov. broj 07/6-67, 08. 06. 1994.

⁴⁵⁴ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Preuzimanje rejona odbrane, Naređenje*, Str. pov. broj 22-177, 08. 07. 1994.

angažovani i jednako opterećeni u odbrani zemlje. Priliv roba na neuređeno bosanskohercegovačko ratno tržište, pa i priliv materijalno-tehničkih sredstava za opremanje Armije RBiH, brzo su stvorili snažan kontrast prema nivou postignute socijalne zaštite i materijalnog zbrinjavanja boraca i njihovih porodica, i bili izvor njihovog sve većeg nezadovoljstva.⁴⁵⁵

Predmirnodopska atmosfera kao posljedica primirja i najave obustavljanja rata političkim rješenjima na bazi prijedloga međunarodnih pregovarača, bili su okidač za još jedan negativni proces koji se od proljeća 1994. godine počeo osjećati u sarajevskim jedinicama 1. korpusa. Pred najavama da bi se rat mogao završiti porazom ideje jedinstvene i multietničke Bosne i Hercegovine za koju se borila Armija RBiH, jedan broj njenih pripadnika srpske nacionalnosti uplašio se da će posljednji ratni pucanj dočekati na pogrešnoj strani budućih linija podjele. Zato je učestala pojava prebjegavanja boraca Srba preko linija odbrane. Ovi prebjeci su se dešavali uglavnom noću s položaja, i njihov broj postao je znatan. Šteta od ovih izdaja i prebjegavanja na neprijateljsku stranu nije bila samo posredna i politička, potkopavajući političku platformu Predsjedništva RBiH i političke ciljeva rata koji je vodila Armija RBiH, već je bila i neposredna i konkretna, jer su sa ljudima na srpsku stranu odlazile i informacije o stanju u ARBiH, o pripremama i planovima borbenih dejstava.⁴⁵⁶ Jedna od važnih karakteristika 1. Smtbr, na koju su njeni pripadnici bili s pravom ponosni, bila je multietničnost njenog starješinskog i boračkog sastava.⁴⁵⁷ I u njenim redovima u naznačenom periodu znatno je učestala pojava dezertiranja i prebjegavanja na neprijateljsku stranu boraca srpske nacionalnosti.

Navedeni problemi, a posebno problem socijalne zaštite i materijalnog zbrinjavanja boraca i njihovih porodica, rješavani su tokom vremena u skladu s mogućnostima koje je država imala, ali je, prije nego su se efekti mjera za popravljavanje socijalnog statusa boraca počeli osjećati, trebalo izvršavati postavljene zadatke i prevazilaziti negativne efekte pogoršanja borbenog morala kao bitnog elementa borbene gotovosti. Komanda 1. Smtbr, s komandama jedinica iz njenog sastava, činila je ono što je u datim okolnostima bilo moguće. Nastojali su unaprijediti vojničko ustrojstvo, povećati disciplinu i odgovornost za izvršavanje svih vrsta zadataka, budnost na linijama i motivisanost boračkog i starješinskog sastava. Značajan aspekt u ovim nastojanjima bilo je pravilno i potpuno informisanje boraca, što je bio prevashodan zadatak organa za moral, informisanje i vjerska pitanja. Osim toga nastojanja Komande 1. Smtbr na prevazilaženju navedenih

⁴⁵⁵ AARBİH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj - , 20. 07. 1994.

⁴⁵⁶ U toku 1994. godine, od svih dezertera iz ARBiH u redove SRK stupilo je njih 244, što je bio gotovo jednako broju regruta kojima je izvršena popuna SRK u toku godine. Ovdje se radi samo o broju prebjega koji su ostali u SRK. Broj onih koji su prebjegli, pa napustili područje Sarajeva je veći. To je bila jako izražena tendencija u ovoj formaciji VRS. Ukupan broj dezertera iz SRK tokom 1994. bio je 1675. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** Komanda SRK, *Referat o stanju b/g Korpusa za 1994. godinu*, Str. pov. broj 20/04-29, 28. 01. 1995. <http://icr.icty.org>.

⁴⁵⁷ Suština istinske multietničnosti nije u prebrojavanju ljudi po etničkom principu, već u njihovoj jednakosti i ravnopravnosti. Iz tog razloga ovdje nećemo davati analize procenata i brojeva. U dijelovima ove knjige koji sadrže registre starješina 1. mtbr i spisak njenih pripadnika, nalaze se argumenti za našu tvrdnju o multietničkom sastavu brigade i svima su ponuđeni na uvid.

problema kretala su se i u pravcu poboljšanja uvjeta života i rada u jedinicama, onoliko koliko je to bilo moguće. Poseban naglasak dat je poboljšanju uvjeta u kojima su zadatke obavljale jedinice na Bjelašnici. Tokom juna i jula, brigadna logistika organizovala je sječu i rezanje drvene građe za izgradnju objekata za smještaj. Krajem jula počela je izgradnja brvnara za smještaj ljudstva u zimskim uvjetima.⁴⁵⁸ Pripadnici Logističkog i Inženjerijskog bataljona, uz pomoć nekoliko vještih zanatlija iz sastava motorizovanih bataljona, su na lokalitetu Gluhača kod sela Sinanovići, za kratko vrijeme izgradili pravu kasarnu s nizom lijepih i, za planinske uvjete, udobnih baraka. I najboljom logorskom prostorijom na platou Bjelašnice 1. Smtbr se legitimirala kao vojnički ustrojen i disciplinovan kolektiv.

Tokom ljeta ipak su se počeli osjećati efekti otvaranja linija snabdijevanja Armije RBiH. Izgradnja logorske prostorije u Gluhači na pomenuti način bila je moguća, pored truda i zalaganja njenih graditelja, poboljšanjem tehničkog snabdijevanja jedinice. Ishrana boraca u jedinici, posebno ishrana boraca na terenu, znatno je poboljšana. Do kraja ljeta i ostali segmenti intendantskog obezbjeđenja su poboljšani i borci su dobili uniforme i vojničke čizme. Stroj 1. Smtbr, koji je u aprilu izašao na Bjelašnicu poput egzotične gerile, u potpuno neodgovarajućim uniformama šivenim od ćebadi i vreća za spavanje, i čiji je nemali broj boraca u patikama gazio metarske nanose bjelašničkog snijega, nekoliko mjeseci kasnije i po svom spoljnjem izgledu predstavljao je dobro organizovanu vojnu jedinicu. U isto vrijeme borci su znali da magacini s municijom ARBiH nikada u toku rata nisu bili puniji, da su nabavljene i nove količine naoružanja koje je nedostajalo i da u predstojećim borbama neće više morati brojati metke koje ispaljuju na neprijatelja i ćutke trpjeti njegove artiljerijske kanonade.

Sve ovo postepeno je popravljalo stanje morala, vraćalo čvrstinu kolektiva i borbenu raspoloženje. Tokom ljeta je izvršena rotacija svih dijelova brigade na terenu Bjelašnice. Ljudstvo je upoznalo teren i adaptiralo se na uvjete u kojima je izvršavalo zadatke. Početak jeseni i nastavak borbi za oslobođenje zemlje 1. Smtbr dočekala je kao potpuno spremna i zadatka dostojna jedinica.

⁴⁵⁸ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naredenje*, Pov. broj 22-196, 29. 07. 1994.

❖ XI ❖

(Oslobađanje Mlakve, Šljemena, Javorske kose i Poljica. Oslobađanje Pandurica i Borikovaca. Posjedanje linije Dujmovska brda – Kilavac – Orlica. Oslobađanje Glavice, Proskoka i Prečkog brda. Prva VITEŠKA motorizovana brigada.)

Ofanziva na Bjelašnici i Treskavici za koju su se tokom ljeta pripremala jedinice 1. korpusa, početkom septembra je bila u završnoj fazi priprema. Važan oslonac za realizaciju ukupne zamisli dejstava predstavljale su snage 1. Smtbr. U završnoj fazi priprema operacije, na dužnost načelnika štaba 1. korpusa postavljen je komandant 1. Smtbr Vahid Bogunić, a na dužnost komandanta brigade 28. augusta 1994. imenovan je dotadašnji zamjenik Ibrahim Dervišević.⁴⁵⁹ Bogunić je na novoj dužnosti bio važna karika nastavka priprema operacije, a Dervišević je, budući da je kao komandant KG Pazarić praktično postavio raspored snaga na Bjelašnici u aprilu, bio dobar poznavalac situacije i predstojećih zadataka, tako da se primopredaja dužnosti komandanta nije osjetila u dinamici priprema brigade.

Zapovijest komandanta OG-1 Pazarić za napad na bjelašničko-treskavičkom pravcu, komandant 1. korpusa je odobrio 7. septembra 1994. godine. Suština zamisli je bila u tome da snage OG-1 sa dosignute linije: lijevo – Obješenjak, desno – Previt, napadnu neprijatelja na glavnom pravcu Tušila – Đevigrad (tt 2034) – Rogoj – Grebak, i pomoćnim pravcima Igman – s. Ledići – s. Slavljevići i Jabuka – Siljevac (tt 1448) – Kalinovik, s ciljem da jednovremenim dejstvom po svim elementima borbenog rasporeda neprijatelja, ubacivanjem dijela snaga u pozadinu neprijatelja, obuhvatnim dejstvima i u sadejstvu sa snagama 4. korpusa, razbiju neprijatelja na prednjem kraju, nanesu mu gubitke u živoj sili i MTS-u i u prvoj fazi operacije ovladaju širim platoom Treskavice i presjeku komunikaciju Kalinovik – Ljuta dostizanjem linije Brezova glava – Proskok (tt 1273) – Hojta (tt 1672) – Borikovci – Ogorjeli kuk – Turov stan – Kozija luka – Nikoline stijene – Mali Treskač – Kula (tt 1783) – Debelo brdo (1304). U povoljnom razvoju situacije na bojištu, operacija je trebala imati još dvije faze s ciljem oslobađanja općina Kalinovik i Trnovo i presjecanja komunikacija Sarajevo – Foča, Foča – Kalinovik, Kalinovik – Navesinje i Kalinovik – Gacko. Ove zadatke izvršavale su jedinice iz sastava OG-1: 1. Bbbr, 9. bbr, 82. bbr, bataljoni 1. Smtbr, 2. Vmtbr, 4. mtbr, 5. mtbr, s rezervom u snagama dvije čete 2. bbr, jedne čete 1. muslimanske lbr i jedne čete policije, podržane sredstvima 1. MAD-a i 1. lard PVO.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naredba*, Str. pov. broj 06/7-190, 28. 08. 1994.

⁴⁶⁰ AARBiH, Komanda OG-1, *Zapovijest za napad*, Str. pov. broj 3/727-2, 07. 09. 1994.

Zadatak 1. Smtbr bio je da sa svojih polaznih položaja: lijevo – Dajanovo brdo, desno – Lugov vrat, u sadejstvu s lijevim susjedom 5. mtbr i desnim susjedom 2. Vmtbr, uz ubacivanje diverzantsko-izviđačkih grupa u pozadinu neprijatelja, brzim i energičnim napadom razbije neprijatelja na prednjem kraju odbrane i u bližem zadatku ovlada linijom Borikovci – Poljice. Spoj s lijevim susjedom trebalo je ostvariti na Borikovcima, a spoj s desnim susjedom na Ogorjelom kuku. Lijevi susjed 5. mtbr trebala je s polaznog položaja Debela međa – Dajanovo brdo ovladati linijom Bijela lijeska – Borikovci, te obezbjediti spoj s 1. S. mtbr na sjevernim padinama Borikovaca. Spoj s desnim susjedom 2. Vmtbr, koja je imala zadatak da ovlada linijom Ogorjeli kuk – Čardak (tt 1445) – Turov stan – pl. dom Kozija luka, u rejonu Ogorjelog kuka obezbjeđivala je 1. Smtbr.⁴⁶¹

Početak septembra, rejon odbrane koji je držala 1. Smtbr na Bjelašnici u redovnoj rotaciji jedinica preuzeo je 2. motorizovani bataljon. Osim 2. bataljona i dijelova jedinica podrške, u logorsku prostoriju Gluhača izašla je i 2. četa manevarskog 4. motorizovanog bataljona⁴⁶² i pretpočinjena 2. bataljonu. Uz izviđačko-diverzantske grupe 2. i 3. bataljona, ovo su bile snage s kojima je planirano izvršenje zadatka dodijeljenog brigadi.⁴⁶³ Radi obuke za izvođenje borbenih dejstava u otežanim uvjetima kakvi su se mogli očekivati na visovima Bjelašnice i Treskavice, 13. septembra je iz Sarajeva izašla još jedna četa 4. bataljona i razmještena u Suhodol kod Tarčina.⁴⁶⁴

Izvršene su temeljite pripreme predstojećih borbenih dejstava. Nakon izviđanja borbenog rasporeda snaga VRS, napravljeni su planovi napada na nivou svih jedinica, a jedinice popunjene dovoljnim količinama MTS. U cilju zavaravanja neprijatelja, provođeno je nekoliko aktivnosti, među kojima je bilo i radioobmanjivanje koje su provodili vezisti brigade organizujući virtualnu mrežu u kojoj su intenzivno razmjenjivali šifrovane telegrame besmislenog sadržaja.⁴⁶⁵ Bio je pripremljen i odgovor na eventualni napad VRS u zoni brigade u Sarajevu, ako bi do njega došlo u vrijeme operacije na Bjelašnici.⁴⁶⁶

Uz sve ove pripreme, prvobitno vrijeme početka napada, planirano za 15. septembar, je prolongirano. Kao razlog prolongiranja početka napada, u sjećanjima učesnika često se navodi slučaj prebjegavanja na neprijateljsku stranu pripadnika 2. motorizovanog bataljona Srete Milakovića.⁴⁶⁷ Komanda 1. korpusa imala je razloge za ovo odlaganje, među kojima je pogoršanje vremenskih prilika jedan, a ofanziva VRS na Nišičkoj visoravni, poznata kao operacija

⁴⁶¹ AARBiH, Komanda OG-1, *Zapovijest za napad*, Str. pov. broj 3/727-2, 07. 09. 1994.

⁴⁶² AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izlazak 1/4.mtb na lokaciju s. Sinanovići, Naređenje*, Str. pov. broj 22-242, 05. 09. 1994.

⁴⁶³ **Razgovor** sa Šećetom Baždarevićem, komandantom 2/ 1. Smtbr.

⁴⁶⁴ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izlazak jedinice na obuku u otežanim uslovima, Naređenje*, Str. pov. broj 22-254, 12. 09. 1994.

⁴⁶⁵ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Naređenje za radio-obmanjivanje*, Str. pov. broj 26-86, 23. 08.1994.

⁴⁶⁶ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izvođenje ofanzivnih b/d, Naređenje*, Str. pov. broj 01-485-1, 11. 09. 1994.

⁴⁶⁷ Sreto Milaković je 15. septembra 1994. oko 18:00 prebjegao na neprijateljsku stranu. AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 16. 09. 1994. Neki učesnici i neki autori, poput Ibrahima Derviševića, navode ovo prebjegavanje kao jedini razlog prolongiranja početka napada. Ovdje iznosimo činjenice koje negiraju ovakvo mišljenje.

“BRGULE-94”, koja je sredinom septembra u dobroj mjeri uzdrmala položaje 1. korpusa na ovom dijelu bojišta i na koju je bila fokusirana pažnja Komande 1. korpusa u tom trenutku, drugi poznati razlog. U dostupnim izvorima nismo identifikovali ostale potencijalne razloge, niti potvrdu koji je od navedenih mogućih razloga opredijelio Komandu 1. korpusa za odlaganje početka napada, ali smo sigurni da takvoj odluci uzrok nije bio navedeni prebjeg.

Prebjegavanje se desilo 15. septembra navečer. Organi bezbjednosti VRS nisu imali vremena ni da dovrše ispitivanje prebjega do planiranog vremena za početak napada, a kamoli da poduzmu mjere na ojačavanju linija na bjelašničkom pravcu. Tek im je višednevno odlaganje napada dalo vremena za konkretne mjere, ali ni ovim mjerama nisu jedini, ni osnovni razlog informacije koje je sa sobom odnio pomenuti prebjeg. Iz raznih obavještajnih izvora, među kojima je i više prebjega iz redova ARBiH s područja Sarajeva koji su dezertirali prije Milakovića, VRS je imala prilično tačnu sliku o broju jedinica izmještenih iz Sarajeva i mjestima i pravcima njihove koncentracije. Još od aprila, oni su očekivali ofanzivu i preduzimali adekvatne redovne mjere ojačavanja položaja. Po njihovim obavještajnim procjenama, najvjerovatniji težišni pravac dejstava 1. korpusa bio je istovremeni napad jedinica OG-3 i snaga iz grada na pravcu Vogošće. Za napad koji su očekivali na bjelašničko-treskavičkom pravcu, procjenjivali su da će biti uglavnom demonstrativnog karaktera sa ubacivanjem manjih snaga u dubinu njihovog borbenog rasporeda. Eventualne komplikacije očekivali su samo u slučaju istovremenog napada snaga iz Goražda, te su u tom smislu preduzimali vanredne preventivne mjere.

U skupu redovnih mjera kojima su osiguravali branjene pravce, bilo je posjedanje i utvrđivanje izdvojenih dominantnih objekata po dubini rasporeda, kakvi su bili položaji na Poljicama i Borikovcima, po dubini rasporeda njihove 1. Gardijske brigade na pravcu napada 1. Smtbr. Posjedanje i inženjersko uređivanje ovih objekata 1. Gardijska mtbr izvodila je kontinuirano tokom maja, juna, jula i augusta.⁴⁶⁸ Vanredne mjere, čije je provođenje započelo 16. septembra, odnosile su se na kontrolu teritorije patrolama, izviđanjem i zaprečavanjem, s težištem na međuprostorima između jačih objekata, na stazama i putevima koji izvode na moguće pravce napada, u cilju spajanja snaga iz Goražda i snaga ARBiH sa Bjelašnice koji su očekivali. Prema snagama OG-1 naređena je kontrola teritorije koju su vršile snage 2. Sarajevske lpb na pravcima: Dujmovići – Dejići – Proskok – Dubrave – Presjenica, Umčani – Gaj, dolina r. Presjenice – Lučevik – Ilovice – Orlovac – Sjedeća glava – Bosanska međa, i s težištem na pravcu Ledići – Gaj – Maskara.⁴⁶⁹ Pravi odgovor na evidentne i istrajne pripreme snaga 1. korpusa VRS je pripremila do kraja septembra. Operacija kodnog imena “KRIVAJA-94” pokrenuta je s ciljem sprječavanja spajanja snaga 1. korpusa sa snagama ARBiH iz Goražda, i s ciljem odbacivanja snaga ARBiH s dostignutih linija na padinama Bjelašnice i Visočice. Ovo je bio zadatak jedinica Sarajevsko-romanijskog, Drinskog i Hercegovačkog korpusa, te 1. Gardijske

⁴⁶⁸ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*.

⁴⁶⁹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Kontrola teritorije, Naređenje*, 15. 09. 1994. <http://icr.icty.org>.

mtbr VRS. U cilju njenog izvođenja, osim dijelova navedenih jedinica već prisutnih u borbenom rasporedu na prostoru između planina Igmana, Bjelašnice, Treskavice i Visočice, izvršena je koncentracija dodatnih snaga: borbene grupe jačine 700-900 boraca iz Rudog, Čajniča, Foče i Miljevine; ljudstva i MTS 1. Gbr VRS koje je bilo angažovano u operaciji “BREZA-94” na bihaćkom bojištu (snage jednog motorizovanog bataljona); te jaka borbena grupa od 500-600 boraca Hercegovačkog korpusa, do tada angažovana na Nišićkoj visoravni, koja je na Nišićima zamijenjena adekvatnim snagama Drinskog korpusa. Gardijska brigada je za izvođenje ove operacije pretpočinjena Hercegovačkom korpusu, a svi angažovani korpusi obavezani su da po potrebi angažuju iz vlastitog sastava potreban dodatni broj ljudi. Koncentracija snaga i dovođenje jedinica u borbenu gotovost je izvršeno do 30. septembra.⁴⁷⁰ Komanda SRK je svoj dio zadatka u operaciji “KRIVAJA-94” osmislila u planu kodnog imena “LUKAVAC-94”, što je bila očita tendencija oživljavanja uspomene na operaciju iz prethodne godine, izvedenu na istom prostoru, koja je završena u punoj nadmoći snaga VRS nad snagama Armije RBiH.⁴⁷¹

Buđenje uspomena imenom operacije bilo je sve što je Komanda SRK mogla probuditi u pogledu odnosa snaga na bojištu i ishoda borbenih dejstava na bjelašničko-treskavičkom pravcu. Mada su navedena pojačanja u mnogome otežala izvršenje dodijeljenih zadataka jedinicama 1. korpusa, izloživši naročito velikom riziku, s kojim se nije unaprijed računalo, snage koje su ubacivane u dubinu borbenog rasporeda VRS, i posve sigurno spriječila potpuni poraz njenih snaga, ipak je VRS i s jedinicama dovedenim u punu borbenu gotovost poražena i bila veoma daleko od izvršenja zamisli iz zapovijesti svoje komande, jer je krajem septembra 1994. godine naspram nje stajao jedan drugačiji 1. korpus, vojnički organizovaniji, opremljeniji i disciplinovaniji u odnosu na prethodnu godinu. Sve ovo doći će do izražaja u borbama koje su uslijedile.

Glavnina snaga 1. Smtbr, kao i ostale jedinice koje su imale zadatak napasti s fronta, čekale su ubacivanje snaga u dubinu neprijateljskog rasporeda da bi otpočele dejstva. Jedinice planirane za ubacivanje u dubinu Treskavice krenule su predvečer 29. septembra iz Sinanovića u marševskoj koloni preko Lugovog vrata, spustile se u dolinu Ljute i u ranim večernjim satima izašle u rejon Ploče, koja predstavlja prirodnu kapiju platoa Treskavice. Zbog uočene patrole VRS na Ploči, pokret jedinica je zaustavljen. U toku noći nije se mogao utvrditi eventualni raspored snaga VRS u ovom dijelu, pa je početak napada prolongiran za još jedan dan. Naredne večeri kolona u kojoj su marševali dva bataljona 82. bbr, bataljoni 2. Vmtbr i 9. bbr, prešla je Ploču i izašla na plato Treskavice, odakle su se jedinice razvile i uputile dodijeljenim pravcima prema planu napada.⁴⁷²

⁴⁷⁰ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: GŠ VRS, *Naređenje*, Str. pov. broj 250-1/24, 25. 09. 1994. <http://icr.icty.org>.

⁴⁷¹ Dio zadataka koje je u okviru operacije “KRIVAJA-94” imao da izvrši Drinski korpus, a odnosio se na dejstva prema snagama ARBiH u Goraždu, nosio je kodni naziv “MAC-3”.

⁴⁷² U ovom noćnom prolasku brojne kolone jedinica 1. korpusa preko Ploče desilo se jedno od onih neshvatljivih čuda rata. Prostor Ploče bio je jako zaminiran protivpješadijskim minama. Cijela kolona je po mrklom mraku prošla Ploču ne aktiviravši niti jednu minu. Kada je ujutro, nakon napada jedinica, pristup ovom prostoru postao slobodan i preko njega upućene prve logističke jedinice, u prvoj grupi su od mina nastradala dvojica boraca. Tek

Za ovom kolonom je u rejon Ogorjelog kuka ubačena 2. četa 4. bataljona i izviđačko-diverzantske grupe 2. i 3. bataljona 1. Smtbr, sa zadatkom da, po otpočinjanju napada snaga 2. bataljona s fronta na liniju Javorska kosa – Mlakva – Šljemena, izvrši napad na utvrđeni objekat Poljica, koji se nalazio iza ove linije, i ovladavanjem ovim objektom podrži napad snaga s fronta.⁴⁷³

Napad snaga OG-1 započeo je u ranim jutarnjim satima 1. oktobra 1994. na izabranim pravcima duž cijele linije dodira. Napadom s fronta i prodorom jedinica ubačenih u dubinu rasporeda neprijatelja, jedinice su ovladale objektima: Poljice, Šljemena, Mlakva, Obješanjak, Ogorjeli kuk, Čardak, Oblik, Veliko jezero, Krajčića-klanac, Nikoline stijene, Malo vratlo, Mali Treskač.⁴⁷⁴ Iza ove dostignute linije bili su oslobođeni i objekti Đevigrad, Đokin toranj (najviši vrh Treskavice) i Volija jama. Jedinice ubačene u dubinu na sjevernu stranu Treskavice nisu uspjele održati spojeve, pa su se do kraja dana snage VRS uklinile u raspored snaga 1. korpusa u rejonu Velikog jezera i ponovo izašle na objekte Malo vratlo, Mali Treskač i Đokin toranj. U toku noći 2/3. oktobra povučene su i snage 82. bbr s objekata Krajčića-klanac i Nikoline stijene prema Đevigradu.⁴⁷⁵

Snage 1. Smtbr su istovremenim napadom s fronta i napadom ubačenih snaga iz pravca Ogorjelog kuka prema Poljicama, uspjele u potpunosti izvršiti sve dijelove zadatka za koje su učinjene odgovornim prema zapovijesti za napad komandanta OG-1. Napadom snaga 2. bataljona: 1. čete prema Javorskoj kosi, 2. čete prema Šljemenima i 3. čete prema Mlakvi, do podne su zauzeti svi ovi objekti, a snage 1. Gardijske mtbr razbijene i gonjene prema Borikovcima. Napadom 2. čete 4. bataljona i IDg 2. i 3. bataljona razbijene su snage neprijatelja i oslobođen objekat Poljica, čime je osiguran spoj 1. Smtbr sa snagama 2. Vmtbr u rejonu Ogorjelog kuka.⁴⁷⁶ Pravci napada jedinica 1. Smtbr 1. oktobra 1994. prikazani su na *Karti 17*.

Spoj s lijevim susjedom 5. mtbr nije ostvaren u rejonu Borikovaca, jer ova jedinica nije uspjela izvršiti zadatak i razbiti neprijatelja na svom prednjem kraju. U uspješnom napadu 1. Smtbr neprijatelju su naneseni gubici i stečen vrijedan ratni plijen, nešto pješadijskog naoružanja i municije, te jedan PAT zarobljen na Mlakvi. Gubici u živoj sili neprijatelja bili su veliki, a 1. Smtbr je evidentirala 9 poginulih pripadnika VRS, čija su tijela ostala neizvučena od strane VRS, i zarobila je 7 pripadnika 1. Gardijske mtbr VRS.⁴⁷⁷ Gubici ARBiH bili su mnogo manji u odnosu na

tada su demineri napravili prolaz kroz minsko polje i uvjerali se kakvo je čudo predstavljao siguran prolazak kroz minsko polje velike kolone tokom prethodne noći.

⁴⁷³ **Razgovor** sa Šefćetom Baždarevićem.

⁴⁷⁴ **AARBiH**, Komanda 1. korpusa – IKM Puzim, *Borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01/1-575, 01. 10. 1994.

⁴⁷⁵ **Šadinlija**, 41.

⁴⁷⁶ **AARBiH**, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 01. 10. 1994; **AARBiH**, Komanda 1. korpusa – IKM Puzim, *Borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01/1-575, 01. 10. 1994; **Razgovor** sa Šefćetom Baždarevićem; **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata**: Komanda SRK, *Informacija o muslimanskoj ofanzivi u z/o SRK*, Pov. broj 12/2-215, 02. 10. 1994. <http://icr.icty.org>.

⁴⁷⁷ **AARBiH**, Komanda 1. Smtbr, *Izvještaj o stanju borbenog morala*, 01-537, 14. 10. 1994. Komanda SRK je u informaciji o napadu jedinica ARBiH koju je 2. oktobra dostavila svojim jedinicama, nastojeći da povratu poljuljani moral, lagala svoje borce o broju poginulih i ranjenih navodeći da su ukupni gubici VRS na cijelom prostoru Bjelašnice i Treskavice 7 poginulih i 16 ranjenih, ne pominjući uopće zarobljene. S druge strane enormno je uvećala gubitke ARBiH, tvrdeći da ih je samo u dolini Rakitnice ubila preko 200. **ICTY – on-line**

gubitke VRS, iako su snage Armije bile u napadu. Na pravcu na kojem je ostvaren najveći pomak napadom s fronta i borbom oslobođena četiri branjena objekta: Javorska kosa, Mlakva, Šljemena i Poljica, 1. Smtbr je imala četiri poginula i sedam ranjenih boraca.⁴⁷⁸ Linija uspostavljena nakon uspješnih dejstava 1. Smtbr 1. oktobra i oslobođena teritorija prikazani su na **Karti 18**.

Nakon uspostavljanja nove linije i sređivanja borbenog rasporeda, snage 2. bataljona 1. Smtbr su 2. oktobra ispoljile dejstva prema Borikovcima, ali je nova linija odbrane VRS već bila uspostavljena i konsolidovana, tako da napad nije bio uspješan. Linije VRS narednih dana znatno su ojačane dodatnim snagama, koje su osigurane ukidanjem smjena jedinicama i dodatnom mobilizacijom provođenom u zoni SRK.⁴⁷⁹ To je u prvim pokušajima napada osjetila nova smjena ljudstva 1. Smtbr, koja je nakon oslobađanja Mlakve, Šljemena i Poljica zamijenila 2. bataljon i njemu pridodate jedinice koje su učestvovala u napadu. Ove jedinice zamijenile su snage sastava: 3. bataljon, jedna četa iz sastava 4. bataljona i, uvijek prisutna na terenu Bjelašnice, kombinovana četa za podršku.⁴⁸⁰ Nakon neuspješnog napada na Borikovce 6. oktobra, komandant 1. Smtbr je naredio izlazak jedne čete ojačane izviđačkim odjeljenjem iz sastava 1. motorizovanog bataljona.⁴⁸¹

Za razliku od jedinice koja je izvodila prethodna borbena dejstva i imala dovoljno vremena da ih dobro pripremi, 3. bataljon je morao uvesti snage u borbu odmah po preuzimanju rejonu odbrane na Bjelašnici. Zbog toga je u napad na Borikovce, izveden 6. oktobra, umjesto formacijskih jedinica po vlastitim pravcima, kao u slučaju prethodnog napada 2. bataljona, poslao kombinovani sastav od 60 dobrovoljaca. Istovremeno s napadom ovih snaga 1. Smtbr na Borikovce, dijelovi 1. Mlbr su napadali Predavice, a 1. Bbbr sa Specijalnom jedinicom MUP-a ubacila je snage u borbeni raspored neprijatelja u rejonu Šiljka, Proskoka i Čakli. Na lokalitetu Čakle, ova diverzantska grupa uništila je komandno mjesto 3. bataljona 2. sarajevske lpbpr VRS. Jedinica 1. Mlbr nije imala uspjeha na Predavicama. Jedinica 1. Smtbr je napala konsolidovanu i čvrstu odbranu Borikovaca i nije uspjela probiti neprijateljsku liniju, pri čemu je imala gubitke od četiri poginula i osam ranjenih boraca.⁴⁸²

baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Informacija o muslimanskoj ofanzivi u z/o SRK*, Pov. broj 12/2-215, 02. 10. 1994. <http://icr.icty.org>.

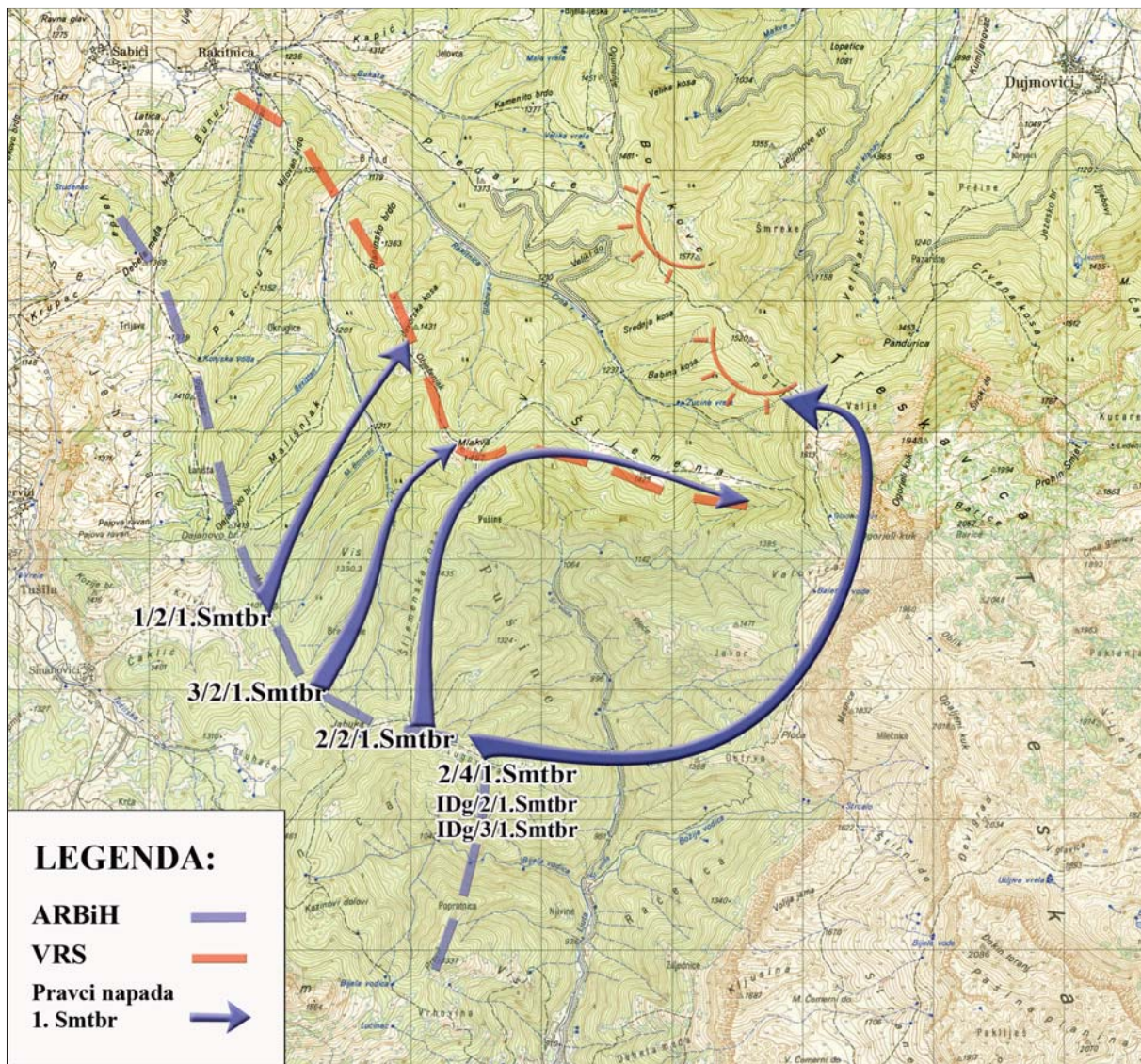
⁴⁷⁸ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 01. 10. 1994; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj-, 04. 10. 1994. Poginuli su: **Muhamed Brkić, Nazif Halilović, Samir Hodžić i Zihinja Šahić**.

⁴⁷⁹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Informacija o muslimanskoj ofanzivi u z/o SRK*, Pov. broj 12/2-215, 02. 10. 1994. <http://icr.icty.org>.

⁴⁸⁰ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izvještaj o stanju borbenog morala*, Str. pov. broj 01-537, 14. 10. 1994.

⁴⁸¹ AARBiH, Komanda 1. Smtbr-IKM Gluhača, *Naređenje*, Str. pov. broj 22053, 07. 10. 1994.

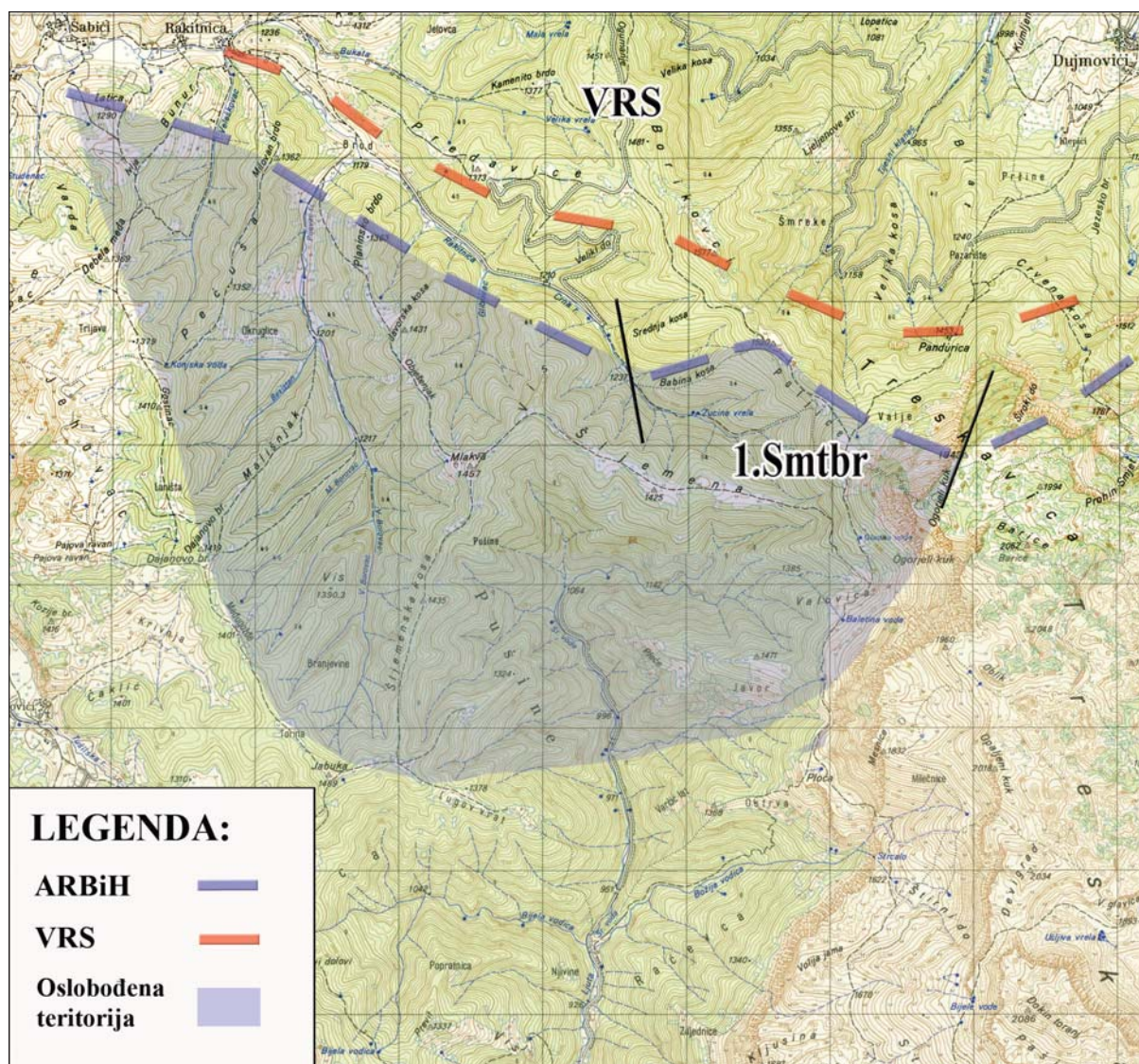
⁴⁸² AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 06. 10. 1994; AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-283-3, 06. 10. 1994; AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izvještaj o stanju borbenog morala*, Str. pov. broj 01-537, 14. 10. 1994; ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Upozorenje Komande SRK*, Pov. broj 12/2-223, 27. 10. 1994. <http://icr.icty.org>. Poginuli su pripadnici 1. Smtbr: **Rasim Kozčić, Adem Mujanović, Omer Sjenar, Mujo Šator**.

Karta 17: Pravci napada snaga 1. Smtbr na Bjelašnici 1. oktobra 1994. godine

U toku ovog napada snage UNPROFOR-a pod komandom britanskog generala Rouza, izvršile su snažan pritisak na Armiju RBiH da obustavi svoje aktivnosti. Postavljen je i ultimatum s prijetnjom bombardovanja položaja ARBiH. U toku dana nije došlo do očekivanog šireg napada, ali su snage UNPROFOR-a krajem dana jakom vatrom iz artiljerijskog i pješadijskog naoružanja djelovale po vojnom objektu na vrhu Bjelašnice u koji se bila smjestila jedna od jedinica 1. korpusa. Jedinica 1. korpusa se povukla iz pomenutog objekta.⁴⁸³

⁴⁸³ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05/4-284, 07. 10. 1994.

Karta 18: Oslobodena teritorija i linija odbrane 1. Smtbr uspostavljena 1. oktobra 1994.

Inače, početak oktobra je na visovima Bjelašnice i Treskavice donio naglo zahlađenje i snježne padavine. Vjetrovi i padavine smjenjivali su se s gustim maglama, koje su potpuno ograničavale vidljivost. Loši meteorološki uvjeti su dodatno usložnili izvođenje planiranih zadataka. Skoro da je postao veći problem zadržati jedinice na dostignutim linijama, nego savladati neprijateljske snage i pomaći linije odbrane naprijed. Na ljutim kamenitim visovima, na kojima nije bilo moguće ukopati objekte za smještaj i zaštitu ljudstva, na čijem većem dijelu nije bilo ni drveća za ogrjev, izdržati jednu noć na položaju je predstavljalo teško opisiv napor za borce. U jedinicama koje nisu na najbolji način planirale upotrebu vlastitih snaga i osigurale ravnomjerne i pravo-

vremene smjene ljudstva, brzo su nastali ozbiljni problemi. Došlo je i do pojedinih slučajeva samovoljnog napuštanja položaja od strane premorenih i promrzlih boraca.

Ovi problemi nisu zabilježeni u dijelu snaga 1. Smtbr na Bjelašnici. Već smo naveli da je komanda brigade odmah po zastoju uspješnog napredovanja brigade na dodijeljenom pravcu ispoljenom tokom napada na Borikovce 6. oktobra, naredila izlazak jedne ojačane čete dodatnih snaga iz sastava 1. bataljona. U narednih nekoliko dana izvedene su i dodatne snage potrebne za stvaranje uvjeta u kojima je moguće uspješno izvršavati zadatke. To su bili dijelovi inženjerskih, logističkih, jedinica veze i vojne policije. Dobrim planiranjem broja angažovanih ljudi, jedinica je uspijevala izvršiti sve svoje zadatke i imala snage pružiti pomoć jedinicama posebno ugroženim hladnoćom na najvišim vrhovima Treskavice.⁴⁸⁴

Preovlađujuće visok nivo samosvijesti, motivisanosti i discipline boraca ARBiH, dodatni naponi svih nivoa rukovođenja i komandovanja, kao i činjenica da su u istim uvjetima i sa istim problemima djelovale i protivničke snage, doprinijeli su da se problemi ove vrste uspješno rješavaju paralelno s pripremama nastavka ofanzivnih borbenih dejstava.

U takvim okolnostima 8. oktobra je nastavljena ofanziva. Snage 82. bbr ovladale su Đokinim tornjem i Pašinom planinom, jedinica 4. mtbr zaposjela je Debelo brdo, a jedinica 9. bbr Male stijene. Ostvaren je i spoj 2. Vmtbr i 82. bbr u rejonu Ljeljena.⁴⁸⁵ Ako se ima u vidu činjenica da je najpitomiji od zaposjednutih objekata, Male stijene, topografski objekat nadmorske visine 1.665 metara, onda postaje jasnije zašto su sutradan, nakon što su još jednu noć provele na položajima, šibane ledenim vjetrom i snijegom, snage 1. korpusa relativno lahko odbačene sa dostignute linije u kontranapadu svježih snaga VRS.

Snage 1. Smtbr tokom ovog napada nisu borbeno djelovale. Vršeno je izviđanje nove linije neprijatelja na potezu Crvena kosa – Borikovci – Predavice (ucrtana na **Karti 18**). Do kraja oktobra nije bilo ofanzivnih borbenih dejstava. Težište aktivnosti, uz one usmjerene na stvaranje uvjeta za boravak i rad u surovim planinskim prilikama, i dalje je bilo na izviđanju neprijateljskih snaga i prikupljanju obavještajnih podataka. Ova vrsta aktivnosti vršena je konstantno i postepeno je intenzivirana. Krajem oktobra naređen je izlazak Izviđačko-diverzantskog voda brigade, izviđačke desetine 2. bataljona i desetine za protivelektronsku borbu.⁴⁸⁶

Inače je aktivnost izviđačkih i diverzantskih jedinica 1. korpusa u zoni OG-1 u ovom periodu posijala paniku i stvorila trajnu nesigurnost kod snaga VRS. Nakon diverzije na komandnom mjestu Čakle 6. oktobra, u kojoj je likvidiran 21 oficir i vojnik VRS, IDg 2. Vmtbr je 22. oktobra, prilikom izviđanja u rejonu Turovog stana, presrela neprijateljski vojni kamion i uništila ga, pri čemu je likvidirano devet i ranjeno isto toliko neprijateljskih vojnika.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 07. 10. 1994.

⁴⁸⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-285-3, 08. 10. 1994.

⁴⁸⁶ AARBiH, Komanda 1. Smtbr-IKM Gluhača, *Naređenje*, Str. pov. broj 22097, 23. 10. 1994.

⁴⁸⁷ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Upozorenje Komande SRK*, Pov. broj 12/2-223, 27. 10. 1994. <http://icr.icty.org>.

Temeljito izviđanje borbenog rasporeda neprijatelja i temeljita artiljerijska priprema, dali su izvanredne rezultate u napadu snaga OG-1 započetom 29. oktobra u ranim jutarnjim satima. Prethodnog dana ubačene su znatne snage u dubinu neprijateljskog rasporeda. Posebno smion poduhvat bilo je ubacivanje bataljona 2. Vmtbr u rejon sela Gaj, gdje se nalazila neprijateljska komanda i koncentracija sredstava artiljerijske podrške i oklopnih snaga. Uz ovaj bataljon, istim pravcem su ubačene i snage 82. bbr s ciljem presjecanja komunikacije u rejonu Pazarišta, čime je šticeeno dejstvo 2. Vmtbr u rejonu Gaja, i dio snaga 1. Smtbr čiji je zadatak bio obuhvatni napad na položaje snaga VRS na Crvenoj kosi i Pandurici. Ostale jedinice su na svojim pravcima izvele napad s fronta. Ovim kombinovanim dejstvima potpuno su razbijene snage VRS i ostvarena jedna od najvećih pobjeda 1. korpusa ARBiH. Uz ključan doprinos ubačenih snaga, posebno 2. Vmtbr, i energičnog napada 1. Bbbr kojim je rabijena odbrana VRS na Predavicama, i sve druge jedinice su izvršile postavljene zadatke i napredovale na svojim pravcima. Oslobođena je velika teritorija i objekti Ljuljava stijena, Glavica, selo Rakitnica, Selimina glava, Lisičja glava, Kapić, Predavice, Borikovci, Musino brdo, Hojta, Zagon, Kamenito brdo, Pandurica, Crvena kosa, Šiljak, Kočarin, Glavice, jugozapadne padine Proskoka, Kuk, Osoj, Javor, Debelo brdo i Kukovi. Snagama VRS su naneseni veliki gubici i osvojen bogat ratni plijen. Zarobljena su sredstva: 7 tenkova T-55, 1 samohotka 122 mm, 5 oklopnih transportera, 2 topa 76 mm B1, 1 top 76 mm ZIS, 1 top BOFORS 40 mm, 2 PAT 20 mm, 1 MB 120 mm, 3 MB 82 mm, 6 MB 60 mm, 5 PAM 12,7 mm, 6 protivavionskih raketa S-2M, 7 kamiona, 1 cisterna, 1 autobus, veći broj manjih motornih vozila, pješadijskog naoružanja i municije.⁴⁸⁸

I plan dejstava snaga 1. Smtbr u napadu 29. oktobra bio je kombinacija obuhvatnog dejstva prema položajima VRS na Crvenoj kosi i Pandurici s frontalnim napadom iz pravca Poljica prema Borikovcima. Iz rejona Čardaka ubačene su jedna četa 1. i jedna četa 4. bataljona, sa zadatkom obuhvatnog napada na Crvenu kosu i Panduricu.⁴⁸⁹ Bok ovih snaga osiguravale su snage 82. bbr koje su blokirale komunikaciju prema Trnovu u rejonu Pazarišta. Pravcem Poljica – Borikovci napao je 3. bataljon. Njegov lijevi susjed bile su snage 1. Bbbr koje su napadale Predavice. Pravci napada snaga 1. Smtbr i susjednih jedinica ARBiH 29. oktobra 1994. godine prikazani su na *Karti 19*.

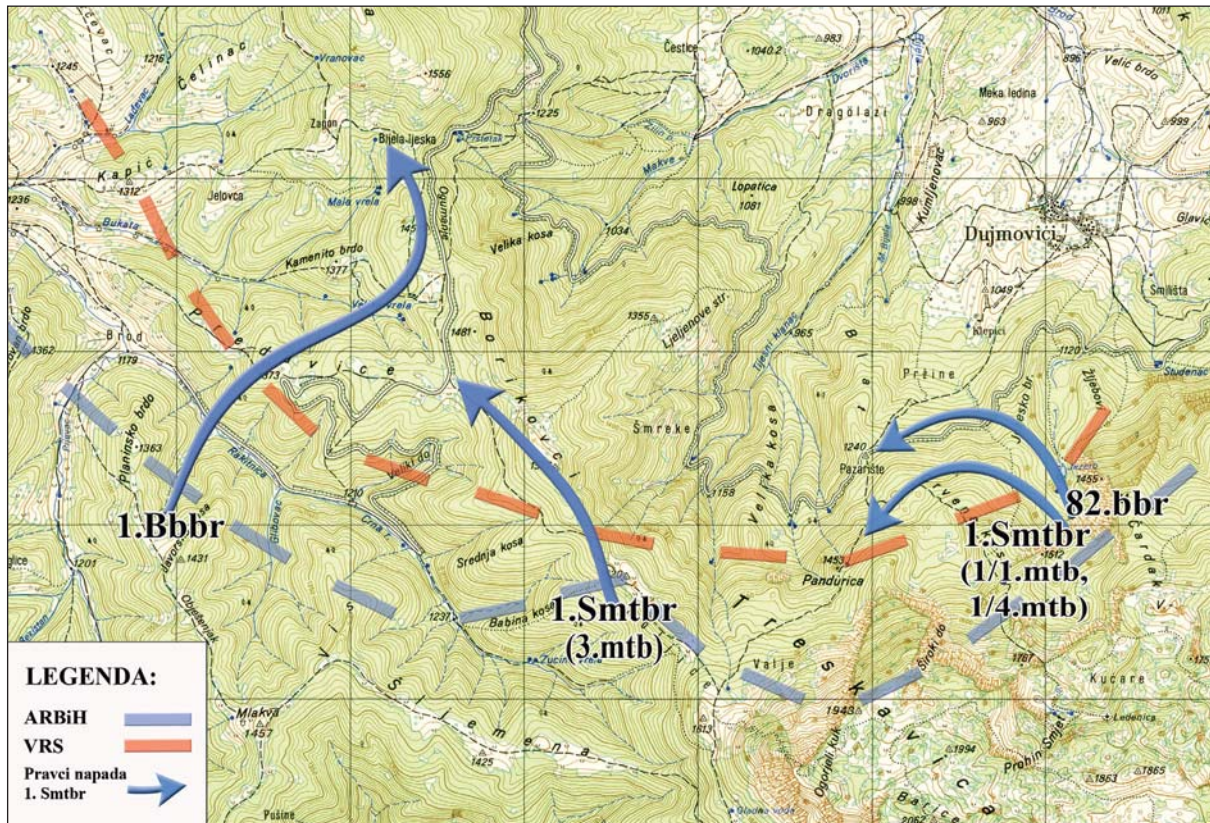
Nakon početka napada i udara dijela snaga 1. Smtbr na desnom kraju, kojim su razbijene snage VRS na Pandurici, i nakon što je 1. Bbbr razbila snage VRS na Predavicama, odbacivši ih prema Bijeloj lijesci, snage 3. bataljona su sa svojih položaja relativno lahko zauzele Borikovce. Razbivši neprijatelja i nanijevši mu gubitke,⁴⁹⁰ 1. Smtbr se do kraja dana zaustavila na dosti-

⁴⁸⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Sedmična analiza*, Str. pov. broj 05/4-307-1, 30. 10. 1994; AARBiH, Komanda 1. korpusa - IKM Puzim, *Redovni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 01/1-630, 31. 10. 1994;

⁴⁸⁹ Razgovor s Remzijom Mandalom, zamjenikom komandanta 1. mtb.

⁴⁹⁰ Borikovce je 29. oktobra branio 2. bataljon 2. Sarajevske lpbr. Na Borikovcima su imali 2 poginula borca. ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda 2. Slpbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Pov. broj 2294, 01. 11. 1994. <http://icr.icty.org>.

gnutoj liniji: raskrsnica iznad Predavica i Borikovaca prema Bijeloj lijesci – Borikovci – Srednja kosa – Poljice – Pandurica – Jezero ispod Čardaka. U toku ovog napada brigada je imala jednog poginulog i tri ranjena borca.⁴⁹¹

Karta 19: Pravci napada snaga 1. Smtbr 29.10.1994. godine

O stepenu nemoći snaga VRS govori činjenica da su 30. oktobra s Ilidže u Trnovo uputili lanser za modifikovane aviobombe težine 250 kilograma, koje su već koristili na sarajevskom bojištu i koje su namjeravali koristiti u odbrani Trnova. Kako su očekivali da 1. korpus zarobljene tenkove odmah pokrene prema Trnovu, naredeno je i formiranje protivoklopne grupe SRK i njeno upućivanje na trnovsko bojište.⁴⁹² Ulagane su i druge mjere u cilju jačanja snaga VRS i zaustavljanja napredovanja snaga ARBiH i pripreme kontranapada VRS.

Nakon što su 29. oktobra snage VRS potpuno razbijene na svim pravcima napada jedinica OG-1, po frontu i po dubini njihovog rasporeda, narednog dana su jedinice ARBiH uvedene

⁴⁹¹ AARBiH, Komanda OG-1, *Operativni dnevnik*, 29. 10. 1994. Poginuo je borac **Enes Džino**.

⁴⁹² ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Upućivanje kamiona sa lanserom za lansiranje AB od 250 kg. Naredenje*, Str. pov. broj 20/15-581, 30. 10. 1994. <http://icr.icty.org>; ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Formiranje POG-1, Naredenje*, Str. pov. broj 20/15-583, 02. 11. 1994. <http://icr.icty.org>.

na novodostignute linije. Snage 1. Smtbr posjele su liniju Javor – Kukovi – Kilavac. Zbog veličine i konfiguracije dodijeljenog rejonu odbrane, ali i zbog planiranog nastavka ofanzivnih borbenih dejstava, komandant 1. Smtbr je naredio, uz redovnu smjenu jedinica u kojoj je na Bjelašnicu izašao 1. bataljon bez čete koja je učestvovala u napadu, izlazak na teren dodatnih snaga 4. bataljona. Ove snage su na Bjelašnicu izašle 31. oktobra.⁴⁹³ Za to vrijeme snage VRS su se pregrupisale i pojačale, ubrzano se pripremlivši za kontranapad. Prilikom uvođenja dijela pristiglih snaga na novu liniju 1. Smtbr, započela je artiljerijska priprema napada pregrupisanih snaga VRS. Za vrijeme ovih dejstava, od gelera minobacačke granate u rejonu Kilavca teško je ranjen u kičmu komandant 1. Smtbr Ibrahim Dervišević. Uz njega je ranjen i komandant 4. motorizovanog bataljona Elmedin Čaušević.⁴⁹⁴ Dejstvo artiljerije po jedinicama 1. Smtbr nastavljeno je do kraja dana, a VRS je preduzela i pješadijski napad na pravcu Godinja - Kukovi. Procijenivši da bi započeta dejstva mogla biti uspješna, grupisala je i dodatne snage u rejonu Godinje. Sutradan, 2. novembra 1994, VRS je nastavila dejstva i njene snage su uzastopnim napadima uspjele odbaciti snage 1. Smtbr sa linije Javor – Kukovi – Kilavac. Jedinice 1. korpusa su napad VRS zaustavile na liniji Proskok – Dečiči – Gradac – Porič – Gaj – Javor – Kukovi – Krivodoli.⁴⁹⁵ Nakon toga, VRS je izvršila korekciju pomičući svoju liniju bliže snagama 1. Smtbr s Javora prema Strugojnici. Nova linija odbrane 1. Smtbr uspostavljena je na objektima Dujmovska brda – Kilavac – Mala Orlica (*Karta 20*).⁴⁹⁶ Snage VRS su nastavile s napadima 3. novembra, držeći pod snažnom artiljerijskom vatrom komunikaciju Brda – Pazarište i izvodeći kombinovane artiljerijske i pješadijske napade na više pravaca, s težištem na pravcu Kilavca koji su branile snage 1. Smtbr. Gubitak Kilavca otvorio bi mogućnost snagama VRS da ovladaju komunikacijom Brda – Dečiči i odbace snage ARBiH prema Poljicama, Bijeloj lijesci i Hojti, čime bi povratile izgublenu teritoriju. Stoga je uspješna odbrana Kilavca imala veliki značaj. Snage 1. Smtbr uspjele su održati svoje položaje i dodatno ih učvrstiti ostvarivanjem fizičke veze sa snagama 2. Vmtbr u rejonu Male i Velike Orlice.⁴⁹⁷ Mada su napadi nastavljeni i 4. novembra, borci 1. Smtbr su stabilizovali liniju odbrane i uspješno odbili nekoliko pješadijskih napada, koje je neprijatelj ponavljao do ranih večernjih sati.⁴⁹⁸

Bez obzira na kontraofanzivu VRS koja je trajala, snage 1. korpusa su, stabilizovavši svoje linije, osjećale samopouzdanje i sigurnost, pa su 3. novembra na Bjelašnici ugodile predsjednika

⁴⁹³ Dervišević, 447.

⁴⁹⁴ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-308-2, 01. 11. 1994. Od dejstva artiljerije VRS u toku 1. novembra poginuli su pripadnici 1. Smtbr **Sabit Abdulović** i **Jasmin Kahrman**. Osim imenovanih ranjenih starješina, ranjena su još tri borca.

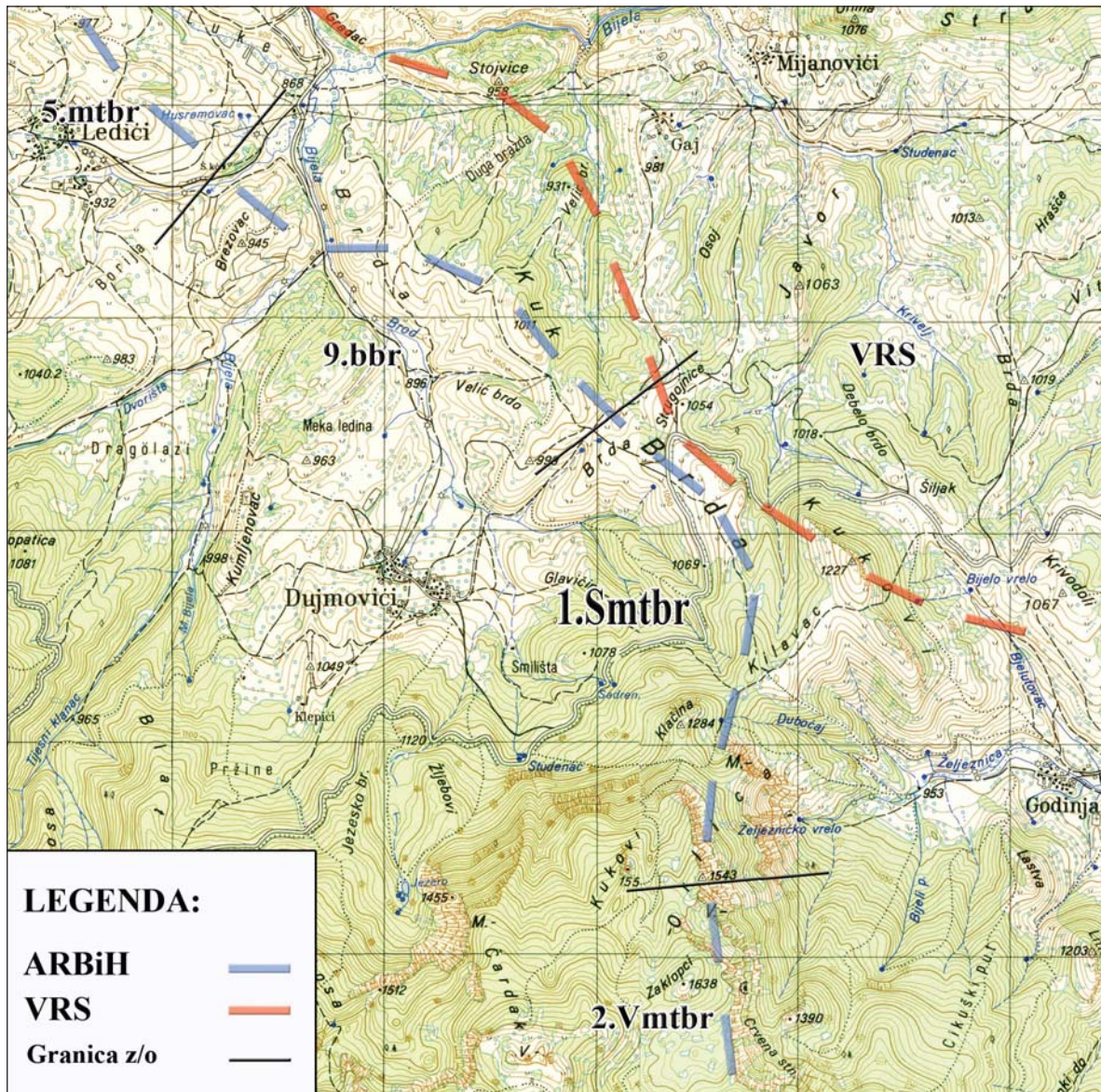
⁴⁹⁵ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-309-2, 02. 11. 1994. U ovim borbama tokom 2. novembra poginuli su **Fadil Kahvedžić**, **Midhat Vladović** i **Melinda Rizvić**.

⁴⁹⁶ AARBiH, Komanda 1. Smtbr – IKM Gluhača, *Izvještaj o stanju b/m za period od 05. 11. i dalje*, Str. pov. broj 22181, 17. 11. 1994.

⁴⁹⁷ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-311-2, 03. 11. 1994.

⁴⁹⁸ AARBiH, Komanda 1. Smtbr – IKM Gluhača, *Obavještenje*, Str. pov. broj 22132, 07. 11. 1994. U ovim borbama 4. novembra poginuo je **Edin Hadžić**, a dva borca su ranjena.

Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Aliju Izetbegovića, koji je došao običi borce i čestitati im na velikim uspjesima postignutim prethodnih dana. Predsjednik je izvršio i smotru 1. Oklopnog bataljona, koji je još od juna bio u fazi preformiranja iz bataljona 1. Smtbr u samostalnu jedinicu.⁴⁹⁹ Problem sa ovom aktivnošću bio je u činjenici da su se sredstva kojima je bataljon raspolagao, nalazila u Sarajevu, i niti su se mogla koristiti zbog sporazuma o stavljanju pod kontrolu teškog naoružanja, niti su se mogla izmjestiti izvan grada. Tek je potpunom oklopnim sredstvima zarobljenim od VRS jedinica mogla stvarno zaživjeti i to je obilježeno pomenutom smotrom.

Karta 20: Linija odbrane 1. Smtbr uspostavljena 2. novembra 1994. godine

⁴⁹⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Dnevni borbeni izvještaj, dopuna*, Str. pov. broj 05/4-311-2, 03. 11. 1994.

Nakon pješadijskih napada 4. novembra, dejstva VRS prema liniji odbrane 1. Smtbr svela su se na povremenu artiljerijsku i pješadijsku paljbu, i u nekoliko narednih dana su gubila na intenzitetu, zbog prenošenja težišta njihovih aktivnosti na drugu stranu Treskavice. Jedinice 1. Smtbr iskoristile su ove povoljne okolnosti i intenzivirale radove na inženjerskom uređenju novozaposjednute linije. Do 7. novembra linija je uređena u prvom stepenu zaštite. Od 8. novembra počelo je uređenje objekata u drugom stepenu zaštite.⁵⁰⁰ Ove zadatke je još od redovne smjene jedinica izvršene 1. novembra izvršavao 1. bataljon pojačan dijelom snaga 4. bataljona. Po naređenju komandanta brigade ove snage su 6. novembra pojačane još jednom četom iz sastava 3. bataljona.⁵⁰¹

U novu etapu svog ratnog puta 1. SLAVNA motorizovana brigada ušla je s novom strukturom komande brigade. Nakon teškog ranjavanja Ibrahima Derviševića, na dužnost komandanta brigade 4. novembra 1994. godine postavljen je Mehemed Cero.⁵⁰² Na dužnost zamjenika komandanta brigade postavljen je Sejdalija Bukva, a za načelnika štaba Tašo Dacić. Umjesto Dacića, na dužnost komandanta 1. motorizovanog bataljona postavljen je Remzija Mandal.

Snage VRS iz sastava Sarajevsko-romanijskog, Hercegovačkog i Drinskog korpusa, te iz 1. Gmtbr su od 8. novembra stavljene u punu borbenu gotovost. Ova mjera uključivala je i jedinice radne obaveze. Prekinuta su sva odsustva i zabranjeno napuštanje zona jedinica.⁵⁰³ Namjere zbog kojih su poduzete ove mjere pokazale su se ubrzo kroz aktivnosti snaga VRS. Na pravcu koji je branila 1. Smtbr, pješadijski napad na položaje brigade na Kilavcu izvršen je 12. novembra u jutarnjim satima. Prije i poslije napada granatirana je cijela linija odbrane. Od posljedica artiljerijskih dejstava ranjena su dva pripadnika brigade.⁵⁰⁴

Osim ovih aktivnosti na bjelašničko-treskavičkom bojištu, na kojem se u dobroj mjeri pokazivala nemoć snaga VRS da poprave svoje narušene pozicije, iste su planirale obnoviti aktivnosti na užem sarajevskom bojištu, na linijama odbrane grada. Procijenivši na osnovu svojih obavještajnih podataka da su linije odbrane grada oslabljene i branjene samo snagama kombinovanim od starijih boraca i ranjenika, a da je glavna snaga izmještena izvan Sarajeva, Komanda SRK je naredila svojim jedinicama da otpočnu s borbenim i nasilnim izviđanjem položaja jedinica 1. korpusa u gradu.⁵⁰⁵ Tokom novembra je učestalo i kršenje sporazuma o stavljanju pod kontrolu teškog naoružanja i artiljerijski projektili sve češće su padali po lini-

⁵⁰⁰ AARBiH, Komanda 1. Smtbr – IKM Gluhača, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 22146, 08. 11. 1994.

⁵⁰¹ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Naredba*, Broj 02-111-767/94, 04. 11. 1994.

⁵⁰² ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Prevođenje jedinica u punu borbenu gotovost*, Str. pov. broj 20/15-593, 08. 11. 1994. <http://icr.icty.org>.

⁵⁰³ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Nasilno izviđanje, Naređenje*, Str. pov. broj 20/15-602, 14. 11. 1994. <http://icr.icty.org>.

⁵⁰⁴ AARBiH, Komanda OG-1, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 03/727-173, 22. 11. 1994; AARBiH, Komanda OG-1, *Vanredni izvještaj*, Str. pov. broj 03/727-174, 22. 11. 1994.

⁵⁰⁵ Poginuo je **Elvir Osmić**. U žrtve ove akcije svakako treba ubrojiti i komandira voda u 3. četi 4. bataljona **Hazima Osmanovića**, koji je prilikom izviđanja pravca napada jedinice teško ranjen na Proskoku 26. 11. 1994., a 10. 12. u bolnici podlegao od posljedica ranjavanja.

jama odbrane i po gradu. Linije odbrane grada nisu bile oslabljene u mjeri u kojoj je Komada SRK to pretpostavljala, a za svaki slučaj, nakon uočenih namjera neprijatelja, u jedinicama 1. korpusa preduzete su potrebne preventivne mjere. Komandant 1. Smtbr naredio je da se po jedna četa iz sastava 2. i 4. bataljona stavi u odgovarajući stepen borbene gotovosti, smjesti u kasarnu i bude u pripravnosti za intervencije. Ovim gotovim snagama moglo se intervenisati u slučaju potrebe i u osnovnoj zoni brigade u gradu, i na prostoru van grada.⁵⁰⁶

Uvjeti u kojima su jedinice izvršavale zadatke na bjelašničko-treskavičkom bojištu bili su krajnje teški. Velike hladnoće, ledena kiša, snijeg i guste magle otežavali su i poslove uređenja objekata na liniji odbrane i mogućnost kontrole aktivnosti neprijatelja na prednjem kraju odbrane. U takvim okolnostima počele su se osjećati teškoće koje je stvarala udaljenost logorske prostorije u Gluhaci od novih položaja na Kilavcu i Dujmovskim brdima.

Od 20. novembra snage VRS su se pregrupisale i obnovile ofanzivna dejstva. Pravci napada pomjereni su sa središnjeg dijela fronta na bokove. Proboj su ostvarile na desnom kraju, u zoni 4. korpusa na dijelu linije Dževlani – Pukle stijene. Taj proboj je ugrozio pozicije snaga 1. korpusa, pa je jedan dio jedinica pregrupisan na zatvaranje pravca proboja neprijatelja.⁵⁰⁷ Narednog dana snage VRS pokušale su i proboj na lijevom kraju borbenog rasporeda snaga OG-1, napadom na spoj 1. Bbbr i 4. Vmtbr. U rejonu Pandurice uspjele su probiti liniju odbrane i odbraciti snage 1. Bbbr za 300 metara.⁵⁰⁸ Na središnjem dijelu rasporeda snaga OG-1 na kojem je položaje branila 1. Smtbr, ova obnovljena ofanziva VRS nije se značajnije osjetila. Ipak, preduzete su potrebne mjere dovođenja jedinice na potreban nivo borbene gotovosti. Tako je na vrijeme uočena neprijateljska kolona motornih vozila koja se kretala pravcem Turovi – Krivodoli – Kukovi, i na nju je otvorena minobacačka vatra sa artiljerijskih položaja brigade. Dejstvo minobacača bilo je u dovoljnoj mjeri precizno da se kolona razbije i nanese joj se gubici u živoj sili koje nije bilo moguće procijeniti.⁵⁰⁹ Pješadijski napad na liniju 1. Smtbr nije se desio, ali je bilo napada na liniju lijevog susjeda 9. bbr i na težišnom pravcu napada VRS: Čakle – Pandurica. Ofanzivna dejstva na pomenutim pravcima, VRS je obnavljala do kraja novembra.

Početak decembra ofanziva VRS je jenjavala i bojište se primirilo. Surovi meteorološki uvjeti koji su već zavladao Treskavice, nisu omogućavali znatnije pokrete jedinica na tom pravcu. Na obroncima Bjelašnice, tamo gdje je to u datim meteorološkim prilikama bilo moguće, snage OG-1 pripremile su i, pojačane Odredom “Laste” CSB Sarajevo, 13. decembra izvele uspješan napad. Glavne snage napale su pravcem Gojčinova ravan – Klokočevica – Brezova glava. Pomoćne snage napale su pravcem Pandurica – Proskok. Aktivna dejstva, ali

⁵⁰⁶ **Razgovor** s Mehmedom Cerom.

⁵⁰⁷ Ograničenje zdravstvenih sposobnosti rješenjem vojno-ljekarske komisije praćeno je i ograničenjem broja dužnosti i zadataka koje ograničeno sposobni pripadnik jedinice smije izvršavati.

⁵⁰⁸ **AARBiH**, Komanda 1. Smtbr, *Izvještaj po elementima b/g brigade*, Str. pov. broj 01-664, 12. 12. 1994.

⁵⁰⁹ **AARBiH**, Predjedništvo RBiH, *Odluka*, Broj 02-136-855/94, 08. 12. 1994.

bez pokretanja snaga s linije Kuk – Kilavac - Orlica, izvedena su s ciljem vezivanja snaga neprijatelja. Napad je dobro pripremljen i isplaniran nakon detaljnih izviđanja. Izvučena su iskustva i pouke iz nekoliko prethodnih neuspješnih pokušaja napada na ovom pravcu. Zato je napad 13. decembra izvršen bez artiljerijske pripreme po neprijateljskoj liniji. Dejstva artiljerije otpočela su početkom pješadijskog napada po dubini borbenog rasporeda neprijateljskih snaga. Jurišne grupe u napadu izvršile su podilaženje neprijateljskim položajima na 10-50 metara, i iz te blizine iznenadnim i istovremenim napadom, uz upotrebu portivoklopnih sredstava, u prvih pola sata borbe izvršile proboj neprijateljske linije na više mjesta. Nakon toga uvedene su sve snage ešalona za napad, izvršeno prosjecanje dubine neprijateljskog borbenog rasporeda, okruživanje i uništavanje razdvojenih neprijateljskih snaga, a na pojedinim pravcima i njihovo gonjenje. Težište odbrane VRS na ovom pravcu bilo je na objektu Gojčinova ravan. Na ovom objektu vođena je najžešća borba i izvanredna pobjeda Odreda policije “Lasta” u dobroj je mjeri olakšala zadatak jedinicama koje su napadale ostale objekte. U borbama koje su trajale do 18:00 časova 14. decembra, oslobođeni su objekti: Gojčinova ravan, Klokočevica, Brezova glava, Vis, Čakle, Darkovac, Jarčev kamen, Glavica, Proskok, tt 1277, Prečko brdo, Cilj i sela Dejčići, Šabanci, Močevići i Dubrave. Snagama VRS nanoseni su veliki gubici u živoj sili i MTS-u. Na oslobođenoj teritoriji ostala su tijela 41 poginulog vojnika VRS. Zaplijenjeno je više minobacača, PAM-ova, više desetina cijevi pješadijskog naoružanja, veće količine municije raznih kalibara, jedan broj tovarnih grla i razna vojna oprema. Gubici snaga ARBiH i MUP-a RBiH bili su sedam poginulih, osam teže i 16 lakše ranjenih boraca.⁵¹⁰

Kombinovane snage 1. Smtbr koje su činili dijelovi jedinica 4. i 2. motorizovanog bataljona, ukupne jačine jedne ojačane čete, 13. decembra napadale su pravcem Pandurica – Proskok. Prethodno su, već od kraja novembra, vršena detaljna izviđanja ovog pravca. Nakon proboja neprijateljske linije na Pandurici, snage 1. Smtbr ovladale su objektima Glavice (tt 1333), Proskok (tt 1273) i tt 1277.⁵¹¹ U ovom uspješnom napadu gubici snaga 1. Smtbr bili su jedan poginuli i dva ranjena borca.⁵¹² Nakon izvanrednog proboja najjače linije VRS na Gojčinovoj ravni, Odred “Lasta” izveden je iz prvog ešalona jedinica OG-1. Narednog dana, 14. decembra, snage 1. Smtbr su, s pridodatim vodom 82. bbr, produžile napad pravcem Proskok – Prečko brdo i ovladale objektom Prečko brdo.⁵¹³ Time su osigurale desni bok snagama 1. Bbbr za njihov ulazak u sela Močevići i Dubrave i izlazak na objekat Gareža. Pravci napada 1. Smtbr

⁵¹⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa – PKM Sinanovići, Izvještaj o ofanzivnim b/d u z/o OG-1, Str. pov. broj 01/1-709, 15. 12. 1994.

⁵¹¹ AARBiH, Komanda 1. Smtbr – IKM Gluhača, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj -, 14. 12. 1994; *Razgovor* s Mehmedom Cerom, komandantom 1. Smtbr; *Razgovor* sa Ademirom Raščićem, zamjenikom komandanta 4/1. Smtbr.

⁵¹² Poginuo je **Elvir Osmić**. U žrtve ove akcije svakako treba ubrojiti i komandira voda u 3. četi 4. bataljona **Hazima Osmanovića**, koji je prilikom izviđanja pravca napada jedinice teško ranjen na Proskoku 26. 11. 1994., a 10. 12. u bolnici podlegao od posljedica ranjavanja.

⁵¹³ AARBiH, Komanda 1. Smtbr – IKM Gluhača, *Dopuna dnevnog borbenog izvještaja*, Str. pov. broj -, 14. 12. 1994; *Razgovor* sa Ademirom Raščićem.

13. i 14. decembra i dostignuta linija prikazani su na **Karti 21**. Za vrijeme ovog napada, kako smo već rekli, i ostatak snaga 2. bataljona s linije odbrane je svojom aktivnošću vezivao snage neprijatelja. Nakon završetka akcije, dio snaga 1. Smtbr je do konačnog uvezivanja novodostignute linije na Bjelašnici, ostao na dostignutim položajima. U izvršenju ovog dijela zadatka učestvovala su i dva voda iz sastava 3. bataljona.⁵¹⁴

Ovim posljednjim u nizu uspješnih napada snaga 1. korpusa na treskavičko-bjelašničkom platou, u kojem je značajan doprinos dala i 1. Smtbr, ostvareno je nekoliko značajnih stvari. Povećana je dubina rasporeda snaga 1. korpusa na lijevom kraju odbrane treskavičko-bjelašničkog platoa, koje su bile zakovane na uskom prostoru koji ih je dijelio od demilitarizovane zone i veoma ograničene u svom djelovanju usljed blizine prostora koji su kontrolisale međunarodne snage. Time je značajno popravljen operativno-taktički položaj jedinica na ovom kraju odbrane. Najvažniji konačni rezultat bio je ostvareni fizički spoj jedinica 1. korpusa na Igmanu i Bjelašnici.

Nakon ovih borbi nastalo je nužno zimsko zatišje. Pred jedinice se postavio složen zadatak da se održe na dostignutim položajima u zimskim uvjetima, osiguraju preživljavanje ljudstva, redovne smjene i logistiranje jedinica. S obzirom na teren na kojem su izvršavani, ovo nisu bili nimalo jednostavni zadaci.

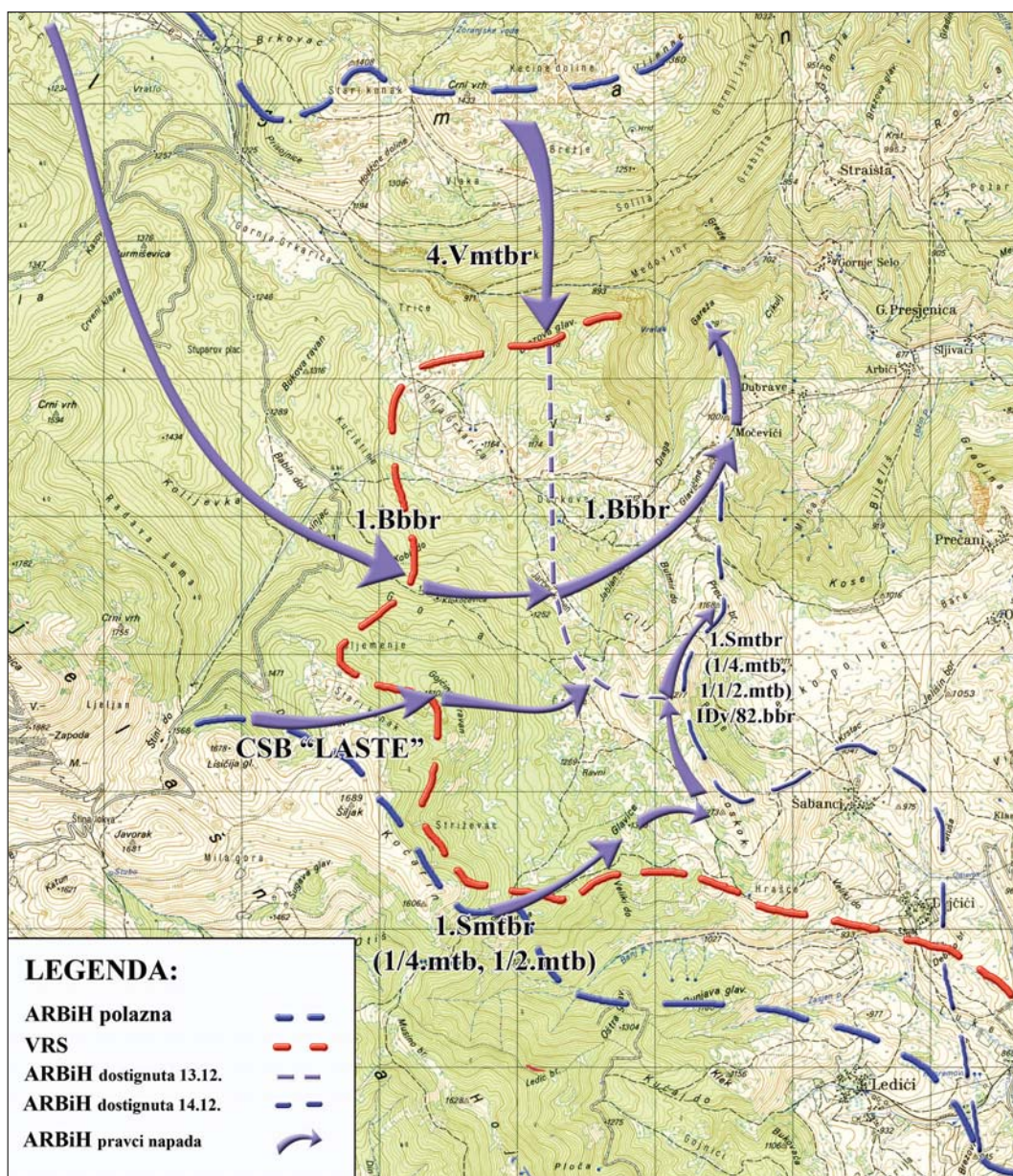
Kraj druge ratne godine, u kojoj je 1. Smtbr svoje zadatke izvršavala na dva bojišta, osjetio se i po pitanju popune brigade. Brigada je kraj 1994. godine dočekala sa 3.232 čovjeka u svom stroju, što je predstavljalo popunu od 72% u odnosu na ratnu formaciju. Ni struktura popune nije bila ujednačena. Komanda brigade bila je popunjena sa 82%, motorizovani bataljoni sa 67%, prištapske jedinice sa 80%, jedinice za podršku 50%, logistika 85%. Nepovoljna struktura popune motorizovanih bataljona i jedinica podrška bila je dijelom posljedica velikog broja ograničeno sposobnih⁵¹⁵ pripadnika brigade, kojih je bilo 35% u odnosu na broj ljudi. Na spisku brigade, a van stroja po osnovu liječenja, bilo je 146 pripadnika brigade. Jedinica je za izvršavanje borbenih i ostalih zadataka u osnovnoj zoni u Sarajevu i u dodijeljenoj zoni na treskavičko-bjelašničkom platou imala na raspolaganju 60% zdravog i sposobnog ljudstva ili oko 1.900 boraca i starješina.⁵¹⁶

Prethodne 1993. godine Komanda 1. mtbr odlučila je da se godišnjica brigade obilježava 5. decembra, u čast velike pobjede ostvarene na platou Žuči u akciji koja je započela na taj dan 1992. godine. Kako je početkom decembra 1994. brigada bila koncentrisana na pripremu ofanzivnih dejstava na Bjelašnici, komandant brigade odlučio je da se godišnjica obilježi 25. decembra. Pobjedama ostvarenim 13. i 14. decembra, borci brigade su sami sebi dali najljepšu i najčasniju čestitku svog jubileja, a stigla su i druga priznanja. Za borbene uspjehe i ukupne rezultate

⁵¹⁴ Razgovor s Mehmedom Cerom.

⁵¹⁵ Ograničenje zdravstvenih sposobnosti rješenjem vojno-ljekarske komisije praćeno je i ograničenjem broja dužnosti i zadataka koje ograničeno sposobni pripadnik jedinice smije izvršavati.

⁵¹⁶ AARBiH, Komanda 1. Smtbr, *Izvještaj po elementima b/g brigade*, Str. pov. broj 01-664, 12. 12. 1994.

Karta 21: Pravci napada i dostignuta linija 13. i 14. decembra 1994.

ostvarene tokom 1994. godine, 1. motorizovana brigada je 8. decembra dobila najviše kolektivno ratno priznanje u Armiji RBiH, počasni naziv VITEŠKA.⁵¹⁷ Na svečanosti upriličenoj povodom godišnjice, uz navedeno, dodijeljena su i druga priznanja i stimulatívne mjere pojedincima koji su se istakli borbom, zalaganjem i ukupnim doprinosom na ratnom putu jedinice.

⁵¹⁷ AARBiH, Predjedništvo RBiH, Odluka, Broj 02-136-855/94, 08. 12. 1994.

Pripreme za borbena dejstva na Bjelašnici. Pazarić, mart 1994.

Stroj 1. Smtbr u Kasarni Pazarić, april 1994.

Kolona 1. Smtbr, Bjelašnica, april 1994.

Logorska prostorija Gluhača, 1994.

Komandant brigade Vahid Bogunić i komandant 1. bataljona Tašo Dacić sa borcima na Jabuci, ljeto 1994.

Komandant brigade Ibrahim Dervišević sa borcima 1. Smtbr., Gluhača, ljeto 1994.

Komandant brigade Ibrahim Dervišević i komandant 2. bataljona Šefcet Baždarević,
na položajima na Jabuci, septembar 1994.

Bjelašničko bojište, jesen 1994.

Komandant 1. korpusa general Vahid Karavelić
vrši smotru 1. Smtbr pred početak operacije.
Sinanovići, septembar 1994.

1. Smtbr kreće u akciju.
Gluhača, 30. septembar 1994.

Bjelašničko bojište, oktobar 1994.

Zarobljeni neprijateljski tenk. Bjelašnica, novembar 1994.

Detalj sa terena, Bjelašnica 1994.

Vojna ekonomija 1. mtbr

Proizvodnja hljeba u logoru, 1994.

Logistika na terenu. Trnovsko bojište, ljeto 1995.

Zima na Treskavici 1994/95.

Komandant 1. Vmtbr Mehemed Cero predaje raport načelniku štaba 1. korpusa Vahidu Boguniću, januar 1995.

Stroj 1. Vmtbr. Sarajevo, januar 1995.

Treskavičko bojište, ljeto 1995.

Treskavičko bojište, jesen 1995.

Predstavnici brigade na šehidskom mezarju i groblju Lav. 1995.

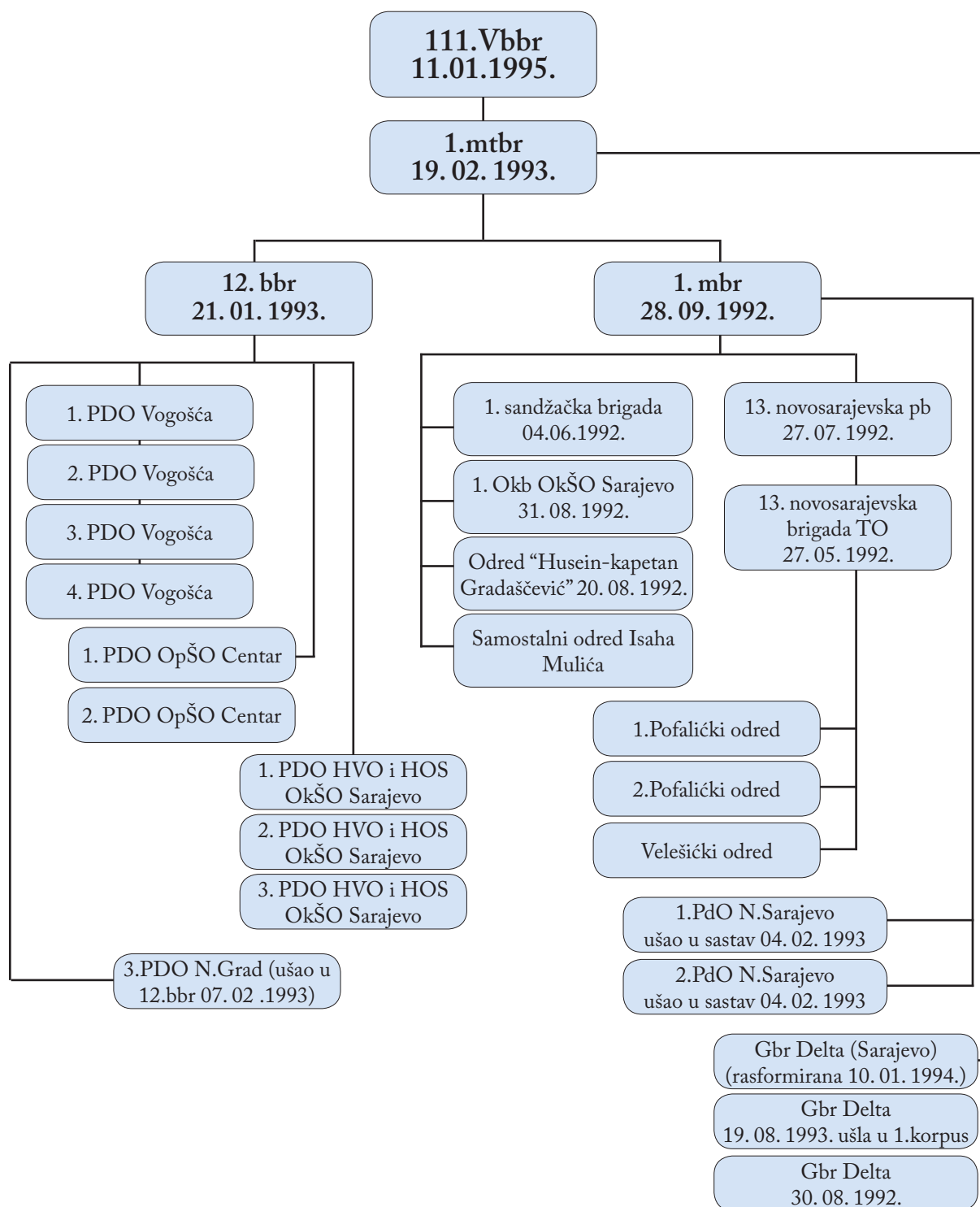
Otvaranje Spomen-sobe 111. Vbbr

❖ XII ❖

(111. VITEŠKA brdska brigada. Kraj zime na Treskavici. Operacija "T". Posljednja ofanziva 1. korpusa. Primirje i kraj rata.)

U toku 1994. godine 1. VITEŠKA motorizovana brigada nije pretrpjela velike formacijske promjene. Iz sastava brigade sredinom godine je izašao Oklopni bataljon, a preraspodjelom ljudstva unutar brigade, formiran je manevarski bataljon. Slične minimalne promjene i unutrašnja prilagođavanja formacije bili su karakteristika organizacijskog i formacijskog razvoja cijele ARBiH od druge polovine 1993. godine i dolaska generala Rasima Delića na njeno čelo. Takav kurs predstavljao je potpuni zaokret u odnosu na razvoj Armije u početnom periodu. Samo 1. Vmtbr je u prvoj godini rata prošla kroz četiri faze razvoja i četiri različite formacijske strukture, od opštinskog štaba TO, preko 13. novosarajevske, 1. mehanizovane, do 1. motorizovane brigade, fuzionisavši pritom i druge brigade, odrede i manje jedinice u svoj sastav. (Etape formacijskog razvoja brigade s pregledom svih jedinica koje su ušle u njen sastav prikazane su na *Dijagramu 1*). Od marta 1993. pa do marta 1995. godine brigada je djelovala pod formacijskim imenom 1. motorizovana brigada, dodajući mu samo počasne nazive SLAVNA i VITEŠKA, kao kolektivna ratna priznanja. Na nivou cijele Armije nova rješenja su uvedena postepeno, s mogućnošću da se njihova efikasnost isproba bez remećenja već formiranih struktura. Tako su tokom 1994. godine isprobana rješenja sa operativnim grupama kao organima rukovođenja i komandovanja na pojedinim dijelovima zone odgovornosti armijskih korpusa. Potreba za većim brojem manevarskih jedinica zadovoljena je formiranjem manevarskih bataljona unutar postojećih brigada. Ova postupnost u promjenama dala je rezultate u ratnim pobjedama tokom druge polovine 1994. godine, a rezultati su dali poticaj da se učine daljnji koraci u pravcu organizacijskog i formacijskog razvoja Armije Republike Bosne i Hercegovine koji je naznačen tokom 1994. godine.

Početakom 1995. godine umjesto operativnih grupa, kao privremenih organa rukovođenja i komandovanja koji su bili dijelovi komandi korpusa, formirane su divizije kao stalni sastavi Armije RBiH. Umjesto manevarskih bataljona, formirane su lahke manevarske brigade, popunjene uglavnom ljudstvom iz prethodnih manevarskih bataljona, čiji je dio ušao u sastave divizija, a dio ostao neposredno potčinjen komandama armijskih korpusa. Postojeće brigade su preformirane u skladu s mogućnostima njihove popune nakon formiranja manevarskih brigada.

Dijagram 1: Etape formacijskog razvoja brigade

U 1. korpusu ARBiH formirane su: 12. divizija na području grada Sarajeva, 14. divizija sa sjedištem u Tarčinu, u zoni koju je pokrivala OG-1 Pazarić i dijelom OG-2 Visoko, te 16. divizija sa sjedištem u Varešu, u zoni OG-3 Vareš i dijelu zone OG-2 Visoko.⁵¹⁸

U okviru ove reorganizacije 11. januara 1995. naređeno je preformiranje 1. Vmtbr u 111. VITEŠKU brdsku brigadu 12. divizije 1. korpusa ARBiH.⁵¹⁹ Kako je ratna formacija brdske brigade u svojoj strukturi imala manji broj jedinica i zahtijevala popunu mnogo manjim brojem ljudi, viškom ljudstva iz 1. Vmtbr popunjavana je u prvom redu 141. lahka brigada 1. korpusa, u čiji sastav je ušao najveći dio pripadnika manevarskog bataljona i dio pripadnika drugih jedinica iz sastava brigade. Starješinama i borcima 1. Smtbr popunjavana je i Komanda i prištapske jedinice 12. divizije. Od preostalog ljudstva, koje je preteklo nakon popune po formaciji brdske brigade, popunjavane su i 143. lbr 12. divizije, te 117Mlbr i 182. lbr 14. divizije.⁵²⁰ Ova preformacija provedena je do početka marta 1995. godine.

Na dužnosti komandanta 111. Vbbr ostao je Mehemed Cero. U novim formacijama jedinica ARBiH ukinuta je dužnost zamjenika komandanta brigade, a načelnici štabova bili su po dužnosti zamjenici komandanta. Dužnost načelnika štaba, do svog postavljenja na dužnost komandanta 141. lbr, obavljao je Tašo Dacić. U julu je na dužnost načelnika štaba postavljen dotadašnji komandant 2. bbt Šefčet Baždarević.

U svojoj strukturi brigada je imala tri brdska bataljona. Na dužnosti komandanta 1. bataljona ostao je Remzija Mandal. Na dužnosti komandanta 2. bataljona do jula 1995. godine ostao je Šefčet Baždarević, a nakon njegovog postavljanja na dužnost načelnika štaba brigade komandu nad bataljonom preuzeo je Mirsad Dardagan. Dužnost komandanta 3. bataljona do maja 1995. nastavio je obavljati Enes Zeković, kada je za komandanta bataljona postavljen Adamir Raščić.

Jedinice podrške u formaciji brdske brigade bile su ranga čete i voda. Brigada je u svom sastavu imala Bateriju MB 120 mm, Protivoklopnu četvu, Inžinjerijsku četvu, Logističku četvu, Četvu vojne ekonomije, te Vod za opsluživanje, Vod veze, ABHO vod, Larv PVO, Vod VP i Izviđačko-diverzantski vod.

Rekli smo da je reorganizacija jedinica ARBiH naređena početkom januara. Aktivnosti na njenoj realizaciji potrajale su do marta. U tom periodu morali su se uporedo izvršavati redovni zadaci, planirati i organizovati odbrana u osnovnoj zoni brigade u Sarajevu i dodijeljenoj zoni na treskavičko-bjelašničkom platou, primjerena novoj organizaciji i brojnom stanju brigade. Jedan od prioriternih zadataka koji je trebalo rješavati bio je izmještanje logorske prostorije iz Gluhače na pogodniju lokaciju. Potreba za ovim ukazala se odmah nakon posjedanja nove linije odbrane Dujmovska brda – Kilavac – Orlica, početkom novembra 1994. godine. Udaljenost postojećeg

⁵¹⁸ Šadinlija, 43.

⁵¹⁹ AARBiH, GŠARBiH, *Naređenje*, Str. pov. broj 4/19-1, 11. 01. 1995.

⁵²⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj broj 06/10-7-3, 10. 02. 1995; AARBiH, Komanda 111. Vbbr, Str. pov. broj 01/1-145-15, 02. 04. 1995.

logora od nove linije odbrane usložnjavala je organizaciju života i izvršavanje zadataka, ali je njegovo izmještanje na pogodniju lokaciju moralo sačekati zatišje na bojištu, koje je nastupilo u drugoj polovini decembra, nakon potpisivanja novog sporazuma o primirju. Tada su započeli radovi na izgradnji nove logorske prostorije za brigadu u rejonu Pazarišta. Logorska prostorija Gluhača je napuštena i 19. januara predana na upotrebu 4. korpusu ARBiH. Radovi na izgradnji logora Pazarište trajali su do kraja februara.⁵²¹

Polovinom februara znatno su oživjela bojišta u Bosni i Hercegovini. Pojačane su i aktivnosti VRS na sarajevskom bojištu. Procjenjujući ovo stanje kao najavu mogućih širih dejstava, naredene su mjere u cilju preduprijeđivanja iznenađenja. Komandant 1. Vmtbr naredio je komandama bataljona dodatna izviđanja, procjene situacije u rejonima odbrane i planiranje pogodnih objekata za izvođenje preventivnih ofanzivnih akcija, ako se za to ukaže potreba.⁵²²

Uz sve redovne aktivnosti i aktivnosti na reorganizaciji jedinice, provođena je i obuka jedinica i pojedinaca. Veliki broj kadrova upućen je na školovanje i kursiranje za starješinske dužnosti svih nivoa i za neophodne specijalnosti.⁵²³ Obuka jedinica organizovana je od nivoa osnovne taktičke obuke, do složenih taktičkih radnji kakva je bila organizacija metodsko-pokazne vježbe “Četa kao helikopterski desant u napadu”, za čije se izvođenje počela pripremati četa 4. motorizovanog bataljona u rejonu Bradine.⁵²⁴

Na visovima Treskavice tokom zime su, u velikoj mjeri, mogućnosti za bilo kakve aktivnosti i snaga ARBiH i snaga VRS bile ograničene. Kada je vrijeme dozvoljavalo i jedni i drugi su izviđačkim aktivnostima pokrivali teritoriju koju su stavili pod kontrolu tokom jesenjih borbenih dejstava i međusobno kontrolisali promjene borbenog rasporeda protivnika. Bilo je očito da će nastavak borbenih dejstava odrediti trenutak u kojem će jedna ili druga strana osjetiti da je u stanju savladati surove uvjete zime na Treskavici i rasporediti svoje snage na platou. Bilo je jasno i to da će ona vojska koja to učini prva, steći dvije prednosti: taktičku, jer bez borbe zaposjeda taktički povoljnije položaje za nastavak dejstava, i psihološku, jer će pokazati da je spremnija, opremljenija i motivisanija.

Upravo su to 23. februara 1995, nakon dužih priprema i izviđanja, učinile snage OG-1. Nosilac zadatka bila je 2. Vmtbr koja je pomakla svoju liniju naprijed, uz sadejstvo i pomoć dijelova gotovo svih jedinica koje su djelovale u zoni OG-1, bez kojih se u najtežim meteorološkim prilikama kakve su vladale, ne bi mogao dovoljno brzo iznijeti materijal i oprema potrebni za stvaranje uvjeta za opstanak ljudstva na novoj liniji Zaklopci – Crvene stijene – Cikuša – Ledovi – Pešter – Palež

⁵²¹ AARBiH, Komanda 1. Vmtbr, *Povrat oblove građe J/S*, Pov. broj 1-79-1/95, 11. 02. 1995.

⁵²² AARBiH, Komanda 1. Vmtbr, *Pripreme za izvođenje b/d, Naređenje*, Str. pov. broj 1-80/95, 12. 02. 1995.

⁵²³ Tokom januara izvršeno je kursiranje 30 komandira desetina u NRC Bjelave i pionirska obuka 40 vojnika u KMT-u. Periodična kursiranja starješina drugih nivoa i specijalnosti bili su stalna praksa. AARBiH, Komanda 1. Vmtbr, *Mjesečna analiza b/d*, Str. pov. broj 01-50, 26. 01. 1995.

⁵²⁴ AARBiH, Komanda 1. Vmtbr, *Pripremno naređenje*, Str. pov. broj 01-51-1/95, 10. 02. 1995.

– Zubovi.⁵²⁵ Tri dana ranije pao je novi snijeg čiji su nanosi na Treskavici iznosili 1 – 1,5 metar, pa je iznenađenje koje su jedinice ARBiH postigle svojom akcijom bilo potpuno.⁵²⁶

Nekoliko dana kasnije, zaživjela je Komanda 14. divizije i počela rukovoditi pripremama snaga ARBiH za nastavak borbenih dejstava na ovom prostoru. Mada je nova komanda nastojala održati tempo kojim bi ostala korak ispred neprijatelja i što brže pripremila nastavak borbenih dejstava, pogoršanje vremenskih prilika je zaustavilo takva nastojanja. Nove snježne padavine zatrpale su puteve i otežale logistiranje jedinica, a snijeg, magla i velika hladnoća na platou Treskavice onemogućili su bilo kakvu borbenu upotrebu jedinica. O koliko složenim okolnostima izvršavanja zadataka se radilo i na koji način su borci 1. korpusa na ovom bojištu svakodnevno dosegali rub mogućnosti fizičkog opstanka, govori sudbina 10 pripadnika 131. lahke brigade iz Fojnice, koji su 30. marta smrtno stradali od snježne lavine u rejonu Ploče.⁵²⁷ Nastavak borbenih dejstava morao je sačekati povoljnije vrijeme.

Uzimajući u obzir planove koje je napravila VRS za nastavak operacija u 1995. godini, nastojanja snaga 14. divizije ARBiH da steknu taktičke prednosti ranim izlaskom jedinica na plato Treskavice i po cijenu krajnjih napora i psihofizičkog opterećenja ljudstva, bila su potpuno opravdana. Početkom marta vrhovni komandant VRS potpisao je Direktivu za daljnja dejstva operativni broj 7, kojom su naređena borbena dejstva svih nivoa sa stratejskim ciljem razbijanja snaga ARBiH i nametanja političkom rukovodstvu Republike Bosne i Hercegovine nužnosti pristanka na zaustavljanje rata na dostignutim linijama. Najznačajnije od planiranih bile su dvije operacije stratejskog nivoa, od kojih je prva imala za cilj razbijanje snaga ARBiH sjeverno od Tuzle, a druga stavljanje Sarajeva u duboko okruženje snaga VRS ovladavanjem dolinom rijeke Zujevine i gornjim tokom rijeke Neretve. Ova stratejska operacija VRS imala je tajni naziv “PROZOR-95”. Prije otpočinjanja operacije “PROZOR-95” trebalo je realizovati dvije pripremne operacije snaga VRS. Operaciju “ZVIJEZDA-95” koju je trebao izvesti Drinski korpus u sadejstvu sa SRK i HK VRS prema Goraždu, te operaciju “LUKAVAC-95” koja je stavljena u zadatak Sarajevsko-romanijskom korpusu u sadejstvu sa snagama HK, DK, snaga GŠ VRS i MUP RS.⁵²⁸ Postupajući po direktivi svoje vrhovne komande SRK je do polovine marta sačinio plan, a nakon toga izdao zapovijest za borbena dejstva po planu “LUKAVAC-95”. Zadatak jedinica SRK, jednog ojačanog bataljona HK, dijela snaga 1. Gmtbr i 65. zmtb, kao i ojačanja iz DK, bio je da spriječe daljnje napredovanje jedinica ARBiH iz Sarajeva i prema Sarajevu, a zatim ofanzivnim dejstvima na Igmanu, Bjelašnici i Treskavici povrate prethodne godine izgubljene teritorije i stvore uvjete za napredovanje u pravcu Ivan-sedla.⁵²⁹

⁵²⁵ AARBiH, Komanda OG-1, *Vanredni izvještaj*, Str. pov. broj 03/12-54, 24. 02. 1995.

⁵²⁶ AARBiH, Komanda OG-1, *Vanredni borbeni izvještaj*, Broj -, 20. 02. 1995.

⁵²⁷ AARBiH, Komanda 14. divizije, *Dnevni b/i*, Str. pov. broj 03/12-109, 30. 03. 1995.

⁵²⁸ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Vrhovna komanda OS RS, *Direktiva za dalja dejstva Op.br. 7*, DT broj 2/2-11, 08. 03. 1995. <http://icr.icty.org>.

⁵²⁹ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Zapovjest za dalja dejstva Op.br. 1/95*, Str. pov. broj 20/02-1, 27. 03. 1995. <http://icr.icty.org>.

Snage 14. divizije i prepočinjene jedinice iz sastava 12. divizije koje su izvršavale zadatke na Treskavici i Bjelašnici, bile su već spremne za napadna dejstva kojima je trebalo zaposjesti liniju Đokin toranj – Pašina planina. To su bile borbene jedinice i jedinice za izvršenje mnogo složenijeg zadatka koji se sastojao u tome da se na ledene vrleti odmah, u toku prve noći po zaposjedanju nove linije, iznese drvena građa, vreće s pijeskom i druga sredstva potrebna za uređenje objekata za zaštitu i dejstvo, bez kojih bi duže držanje položaja u datim uvjetima bilo nemoguće. U ovom ešalonu značajne snage davala je i 111. Vbbr. Sve ove snage bile su spremne i čekale minimalne vremenske prilike koje bi omogućile izvršenje zadatka. Prvi pokušaj izvršila je diverzantska jedinica 181. Bbbr, na čije se čelo stavio komandant 14. divizije Zaim Imamović, u noći 9/10. aprila. Jedinica je izašla i zaposjela Đokin toranj, ali je mećava koja ih je dočekala na krovu Treskavice bila prejaka. Komandant divizije je zaustavio pokret jedinica za iznošenje materijala i naredio povratak diverzantske jedinice u bazu.⁵³⁰ Uvjeti za izvršenje zadatka stvoreni su 15. aprila, na treću godišnjicu ARBiH. Snage 14. divizije krenule su u napad i oslobodile objekte Đokin toranj, tt 1917, tt 1944, te najveći dio Pašine planine.⁵³¹ Po prethodno opisanom planu brzo su uređeni objekti za smještaj i zaštitu i zaposjednuta nova linija odbrane. U ovom važnom dijelu operacije učestvovalo je 75 boraca 111. Vbbr.⁵³² Pripadnici brigade su u manjem broju i nekoliko narednih dana angažovani na doturu potrebnog materijala u rejon Đokinog tornja. U ovo vrijeme, na redovnoj smjeni bio je 3. brdski bataljon, kome je 10. aprila upućen IDv brigade i jedna desetina iz sastava 2. bbt, koji su trebali biti rezerva snagama bataljona za odsudnu odbranu dostignute linije i upotrijebljeni u eventualnim ofanzivnim dejstvima na pravcu brigade.⁵³³ Upućena pojačanja ubrzo su se pokazala prijeko potrebnim, jer su opisane intenzivne aktivnosti jako iscrpile ljudstvo, pa je na nivou komande brigade čak procjenjivano da li je dovedena u pitanje sposobnost jedinice na terenu da izvrši zadatak odsudne odbrane dodijeljenih linija.⁵³⁴

Ipak, pravi naponi za jedinice na Treskavici i Bjelašnici tek su počinjali.

Snage VRS koncentrisane po planu “LUKAVAC-95” početkom maja počele su sa ofanzivom. Napadom izvršenim 1. maja stavile su pod svoju kontrolu veći dio linije Đokin toranj – Pašina planina, a u nastavku napada, u borbama vođenim do 4. maja ponovo osvojile i najviši vrh Treskavice. Na drugom kraju, u zoni 111. Vbbr čiju je odbranu od 1. maja preuzeo 1. brdski bataljon, napad VRS započeo je 3. maja u ranim jutarnjim satima. Višekratne kombinovane artiljerijske i pješadijske napade VRS snage 111. Vbbr su uspješno odbile i održale svoju liniju odbrane, nanijevši neprijatelju značajne gubitke. Težište napada VRS bilo je na desnom kraju, u rejonu

⁵³⁰ ARBiH, IKM 14. divizije – Bijela lijeska, *Vanredni b/i*, 10. 04. 1995.

⁵³¹ Šadinlija, 44.

⁵³² ARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 14-4/95, 15. 04. 1995.

⁵³³ ARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Telegram*, Str. pov. broj 01/1-154/95, 10. 04. 1995.

⁵³⁴ ARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Telegram*, Str. pov. broj 01/1-159-1/95, 20. 04. 1995.

Orlice. Gubici snaga 111. Vbbr bili su tri poginula i tri ranjena borca.⁵³⁵ Udarina jedinica VRS u napadu bio je izviđačko-diverzantski odred SRK "Beli vukovi", čiji je jedan poginuli pripadnik ostao na liniji 111. Vbbr.⁵³⁶

Ovom i uspješnim odbranama drugih jedinica pod komandom 14. divizije, nakon gubitka jednog dijela položaja početkom maja, zaustavljena je prva faza ofanzive VRS na Treskavici i Bjelašnici. Nakon toga preduzete su mjere na efikasnijoj organizaciji odbrane i stvaranju uvjeta za nastavak ofanzivnih borbenih dejstava snaga ARBiH. Dio ovih mjera Komanda 14. divizije naredila je 30. aprila, ali je njihova realizacija morala sačekati stabilizaciju linija odbrane. U sklopu ovih aktivnosti trebala je biti izvršena preraspodjela linija i reiona odbrane angažovanih jedinica. Izmjene je pretrpjela i dodijeljena zona 111. Vbbr. Njena linija odbrane je trebala biti pomjerena tako da je na desnom kraju odbranu Male i Velike Orlice preuzimala 112. Vbbr, a na lijevom kraju 111. Vbbr je trebala preuzeti dio dotadašnje linije 109. bbr Brda – Kuk – most na rijeci Bijela. Drugi dio linije 109. bbr preuzimala je 155. bbr.⁵³⁷ Nova linija odbrane 111. Vbbr prikazana je na *Karti 22*.

Naređena pomjeranja i posjedanje novododijeljenih položaja, dužinom linije i konfiguracijom terena na prednjem kraju odbrane, iziskivali su veće angažovanje ljudstva 111. Vbbr u posjedanju linije i organizaciji njene odbrane po svim elementima borbenog rasporeda, što se može vidjeti prostim pogledom na *Kartu 22*. Istovremeno, jedinica je počela s pripremama za nastavak borbenih dejstava. Stoga je IKM brigade s jedne strane tražio od Komande 14. divizije da se jedinici dodijeli linija srazmjerna njenom brojnom stanju, a s druge strane zatražio upućivanje dodatnih vlastitih snaga iz Sarajeva.⁵³⁸ Dodatne snage jačine dva voda upućene su po ovom zahtjevu, ali preuzimanje novog dijela linije nije izvršeno tokom maja. Razlog za to ležao je u činjenici da su snage 14. divizije ubrzano pripremale nastavak ofanzivnih borbenih dejstava, u kojima je svoj dio zadatka imala i 111. Vbbr.

U okviru širih dejstava u zoni 14. divizije, čije su glavne snage nastupale na pravcu Ilijaš (tt 1878) – Bosansko vratlo – Malo vratlo, zadatak snaga 111. Vbbr bio je da sa svojih polaznih položaja, kombinovanim artiljerijskim i pješadijskim dejstvima izvrše napad i ovladaju objektima na liniji Kukovi – Brda – Strugojnica.⁵³⁹ Napad združenih jedinica ARBiH i MUP-a u zoni 14. divizije započeo je 30. maja ujutro. Na glavnom pravcu napada ostvaren je uspjeh i oslobođeni

⁵³⁵ AARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 20/123/95, 03. 05. 1995; AARBiH, IKM 14. divizije – Bijela lijeska, *Redovni b/i*, Str. pov. broj CV-961-05/95, 03. 05. 1995; AARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 20/124/95, 04. 05. 1995; AARBiH, Komanda 111. Vbbr – IKM Pazarište, *Dnevni izvještaj*, Str. pov. broj 22-5/95. Poginuli su: **Mehmed Čorbo**, **Salko Hamzić** i **Dedo Šabanović**.

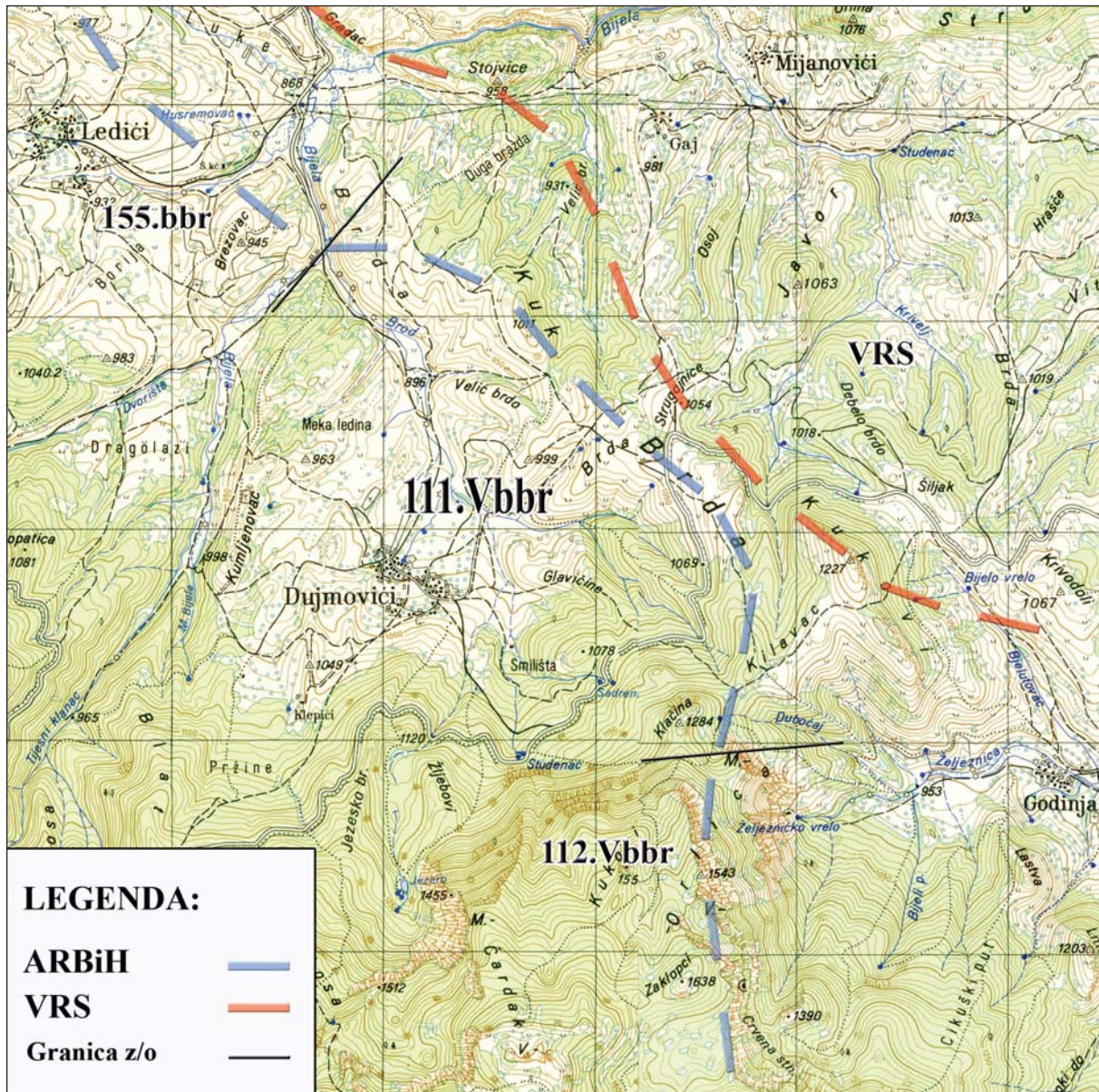
⁵³⁶ Poginuli pripadnik "Belih vukova" bio je rumunjski plaćenik **Dima Arijan**. ICTY – on-line baza podataka **sudskih dokumenata**: Komanda SRK, *Redovni borbeni izvještaj sa stanjem u 17:00 časova*, Str. pov. broj 20/04-1-130, 03. 05. 1995. <http://icr.icty.org>.

⁵³⁷ AARBiH, Komanda 14. divizije, *Angažovanje jedinica u z/o 14. divizije, pripremno naređenje*, 30. 04. 1995.

⁵³⁸ AARBiH, Komanda 111. Vbbr – IKM Pazarište, *Izvještaj – stanje u jedinici*, Str. pov. broj 42-5/95, 14. 05. 1995.

⁵³⁹ AARBiH, IKM 14. divizije – Bijela lijeska, *Zapovijest za napad*, Str. pov. broj 01/1-826, 20. 05. 1995.

su objekti Pešter, Kožljen, Palež i Skok.⁵⁴⁰ Na svom pravcu napada snage 111. Vbbr ostvarile su dejstvo uništivši veći broj bunkera na neprijateljskoj liniji, ali do proboja pješadije nije došlo.⁵⁴¹ Proboj nije ostvaren ni na ostalim pravcima napada snaga ARBiH.

Karta 22: Nova linija odbrane 111.Vbbr prema naređenju komandanta 14. divizije

Jedinice u zoni 14. divizije, mada su svoja dejstva planirale pažljivo, neprijateljski raspored izvidale detaljno i borile se hrabro, ispred sebe su imale jake snage neprijatelja koncentrisane

⁵⁴⁰ Šadinlija, 44.

⁵⁴¹ AARBiH, Komanda 111. Vbbr – IKM Pazarište, *Izveštaj – stanje u jedinici*, Str. pov. broj 66-05/95, 31.05.1995.

na njihovom pravcu u okviru operacije “LUKAVAC-95”, koje su izvodile dobro organizovanu odbranu i imale kvalitetne rezerve kojima su intervenisale na ugroženim pravcima. U toj situaciji je bilo podjednako teško osvojiti neprijateljske linije i zadržati ih nakon toga. U kontranapadu izvedenom 1. juna, snage VRS ponovo su zauzele, dva dana ranije oslobođene, objekte. Nakon toga združene jedinice u zoni 14. divizije 3. i 4. juna izvele su novi napad i postigle još veći uspjeh od prethodnog, oslobodivši objekte Kozija luka, Dikonjina greda, Suha lastva, Klekova glavica, Krajčiča-klanac, Nikoline stijene, Veliki do, Surdupi, Preslo, Malo vratlo, Đokin toranj, Pašina planina, tt 1944, tt 1917, Male stijene, Debelo brdo, tt 1805, Mokrodoli, tt 1782, Mali Treskač, tt 1907, tt 1793. Ofanziva ARBiH je nastavljena i 6. juna, kada je oslobođen i važan objekat Lupoč, ali su ga snage VRS 9. juna uspjele vratiti pod svoju kontrolu. Ovim uspjesima, s početka juna, jedinice 14. divizije su ovladale platoom Treskavice, stvarajući operativnu osnovicu za daljnja dejstva u cilju oslobađanja Trnova i razbijanja prstena blokade Sarajeva.⁵⁴²

Jedinice na smjeni 111. Vbbr nakon napada izvršenog 30. maja, osjećale su zamor i evidentan nedostatak potrebnog elana. U takvoj situaciji nije bilo moguće računati na uspjeh napadnog dejstva jedinice. Bilo je neophodno izvršiti redovnu smjenu ljudstva, ali su u ovo vrijeme, po prvi put od kako je brigada počela izvršavati zadatke van Sarajeva, po tom pitanju nastali problemi.

Komanda VRS je planirajući nastavak borbenih dejstava nakon isteka zimskog prekida vatre, a svjesna rastuće snage ARBiH i trajno fokusirana na održavanje opsade Sarajeva, bila odlučna da odnose snaga pokuša vratiti na vrijeme od prije proljeća 1994. godine. U tom smislu preduzela je već pominjanu operaciju “LUKAVAC-95”, kao uvod u strategijsku operaciju “PROZOR-95” kojom je namjeravala razdvojiti snage 1. i 4. korpusa ARBiH u gornjem toku Neretve i dolini Zujevine, i staviti Sarajevo u duboko okruženje. Tok ove operacije pokazao je da su jedinice iz Sarajeva, upućivanjem snaga na bojišta van grada, trajno ostvarile nadmoć snaga 1. korpusa na spoljnoj strani prstena opsade. Stoga se komandantima VRS kao prvorazredan zadatak nametala akcija kojom će ponovo težište aktivnosti 1. korpusa vratiti na unutrašnji prsten opsade, unutar kojeg su bile u inferiornoj operativno-taktičkoj poziciji u odnosu na snage SRK. Zato su do kraja aprila isplanirali napadno borbena dejstva pod tajnim nazivom “TALAS”, sa više varijanti dejstva. Njegova suština bila je u napadu na izabrane objekte od značaja za dodatno popravljjanje taktičke pozicije SRK, nanošenju velikih gubitaka snagama 1. korpusa i civilnom stanovništvu Sarajeva, radi vezivanja snaga 1. korpusa za linije na unutrašnjoj strani prstena opsade i postizanja psiholoških efekata prema stanovništvu i borcima ARBiH. Da bi se to postiglo, planirana je upotreba koncentrisane artiljerijske vatre na izabranim prostorima i korištenje modifikovanih aviobombi težine 250 kilograma, opremljenih raketnim motorima, koje su ispaljivane s mobilnih lansera.⁵⁴³ Ovim napravama velike razorne moći nije se moglo ostvariti precizno vatreno

⁵⁴² Šadinlija, 44.

⁵⁴³ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Pripreme za dejstvo “TALAS-1”*, Str. pov. broj 20/04-133, 21. 04. 1995. <http://icr.icty.org>.

dejstvo, ali to i nije bio cilj planera ovog zločinačkog napada. Pripreme za napad snage VRS nisu uspjele dobro maskirati. Dugo su radili na izradi objekata za dejstvo i pristupnih tranšeja, za šta su koristili i logoraše i ratne zarobljenike, od kojih su neki u toku radova uspješni pobjeći na slobodnu teritoriju. Snage 1. korpusa su očekivale napad i u punoj borbenoj gotovosti bile još od 10. maja. Napad je počeo 16. maja u jutarnjim satima, s koncentracijom na objekte Debelo brdo i Grdonj. Snage VRS nisu uspjele u svojim namjerama da zauzmu napadnute objekte, ali su i narednih dana nastavile dejstva po svim linijama odbrane i neselektivno po gradu. Djelimično su uspješni samo u namjeri da vežu snage 1. korpusa za linije odbrane grada.

Mada do napada na linije 111. Vbbr nije došlo, komanda brigade je takav razvoj događaja s pravom očekivala i svo raspoloživo ljudstvo držala u pripravnosti, a od polovine maja u punoj borbenoj gotovosti u blizini prednjeg kraja odbrane.⁵⁴⁴ Tako se početkom juna brigada suočila s činjenicom da nema na raspolaganju svježije i odmorne snage koje bi mogla poslati na Treskavicu da zamijene premoreni 1. bataljon. I nije samo ta činjenica predstavljala problem. Sama smjena je podrazumijevala istovremeno odsustvo iz zone odgovornost snaga dva bataljona za jedan kraći period, što je u datoj situaciji nosilo velike rizike po zadatak odsudne odbrane linija u gradu. Procjenjujući da će u narednom periodu biti još teže osigurati svježije snage, Komanda 111. Vbbr je, uprkos svemu, izvršila smjenu jedinice na terenu i na izvršenje zadatka 3. juna navečer uputila 2. brdski bataljon.⁵⁴⁵

Tek je izlaskom ove smjene i nakon okončanja uspješnih borbenih dejstava 14. divizije, 8. juna izvršeno pomjeranje jedinica i 111. Vbbr je zaposjela liniju odbrane prikazanu na *Karti 22*.⁵⁴⁶

Rekli smo da su snage VRS svojim napadom po planu "TALAS", od planiranih ciljeva, postigle samo djelimično vezivanje snaga 1. korpusa na unutrašnjoj strani prstena opsade Sarajeva. Masovnim korištenjem teške artiljerije i modifikovanih aviobombi i obnovljenim neselektivnim granatiranjem grada, uspješni su postići i nešto što nisu planirali. Reagovali su predstavnici UN-a i na njihov poziv, avioni NATO saveza 25. maja su bombardovali artiljerijske položaje VRS oko Sarajeva. Na ovu ograničenu akciju NATO snaga, snage VRS su odgovorile neograničenim izljevom bijesa i zarobljavanjem više stotina pripadnika međunarodnih snaga UNPROFOR-a, koje su rasporedili i vezane držali kao taoce na vojnim objektima koji bi mogli poslužiti kao meta za napade NATO avijacije.⁵⁴⁷ Snage VRS preuzele su sve položaje i kontrolne punktove UNPROFOR-a, zaplijenivši njihovo naoružanje i opremu, a 27. maja izdato je i naređenje za preuzimanje kontrole nad sarajevskim aerodromom od strane SRK.⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ AARBiH, Komanda 111.Vbbr, Str. pov. broj 01/1-202-8, 02. 06. 1995.

⁵⁴⁵ AARBiH, Komanda 111.Vbbr, *Telegram*, 02. 06. 1995.

⁵⁴⁶ AARBiH, IKM 111.Vbbr, *Izveštaj o stanju u jedinici*, Str. pov. broj 23-6/95, 09. 06. 1995.

⁵⁴⁷ Šadinlija, 44.

⁵⁴⁸ ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata: Komanda SRK, *Naređenje*, Str. pov. broj 20/04-185, 27. 05. 1995. <http://icr.icty.org>.

Nakon neuobičajenog reagovanja međunarodne zajednice izraženog u djelovanju NATO avijacije po artiljerijskim ciljevima VRS, nastupio je period uobičajenog ubjeđivanja i povlađivanja snagama VRS, kojim su predstavnici međunarodne zajednice željeli isposlovati oslobađanje svojih oficira i vojnika. Bio je to trenutak u kojem se zaista činilo da je Komanda VRS uspjela vratiti odnose na sarajevskom bojištu na stanje iz perioda prije proljeća 1994. godine. Poslije ovakvog razvoja događaja, ARBiH je donijela odluku da ponovo aktivira svoje planove za deblokadu grada.

U operaciji deblokade Sarajeva koja je nosila kodni naziv “TEKBIR” ili skraćeno operacija “T”, prvobitno su bile angažovane velike snage 1, 3, 4. i 7. korpusa ARBiH, snage GŠ ARBiH i MUP R BiH. Naknadno su u operaciju uključeni i dijelovi 2. korpusa. Zapovijest za napad komandama korpusa i Ministarstvu unutrašnjih poslova uručio je komandant GŠ ARBiH Rasim Delić 29. maja u Tarčinu. Prema planu, glavne snage za napad (snage 3, 4. i 7. korpusa, s pridodatim snagama 1. korpusa, GŠ ARBiH i MUP-a) trebale su se grupisati na pravcu desno: Kiseljak – Igman, lijevo: Čemerska planina – Vogošća. Na sporednim pravcima napad su trebale izvoditi preostale snage 1. korpusa iz zona odgovornosti 12, 14. i 16. divizije.⁵⁴⁹

Ova operacija ARBiH tajnog naziva “TEKBIR” nije bila nikakva tajna ni široj javnosti u Bosni i Hercegovini, ni snagama VRS. Obavještajnim kanalima VRS je prikupila dovoljno informacija⁵⁵⁰ o razmjerama priprema ARBiH i na vrijeme dovukla potrebna pojačanja i organizovala odsudnu odbranu svojih položaja oko Sarajeva.⁵⁵¹ Veličinom angažovanih snaga i sredstava, širinom dejstava i posebno čudnim tokom svojih priprema i izvođenja, ova posljednja u nizu operacija kojim je ARBiH pokušavala razbiti opsadu Sarajeva, zahtijevala bi mnogo prostora unutar ovog teksta. Mi ćemo se, kako smo pristupali i operacijama deblokade iz 1992. godine, ograničiti na one dijelove bojišta i one faze operacije u kojima su bile direktno ili indirektno angažovane snage 111. Vbbr.

Prije otpočinjanja dejstava u okviru operacije “T”, kako smo već naveli, vođene su značajne borbe na platou Treskavice, kojom su snage u zoni 14. divizije gotovo u potpunosti ovladale do 6. juna. U kontraofanzivi VRS je vratila manji dio izgubljenih zemljišnih objekata pod svoju

⁵⁴⁹ Šadinlija, 45.

⁵⁵⁰ U već dostupnoj dokumentaciji VRS jasno je da su informacije o planiranoj deblokadi Sarajeva imale višestruke izvore. Osim informacija koje su donosili prebjeci iz ARBiH, važne informacije davali su i neki oficiri UNPROFOR-a. Standardni izvori: prisluškivanje sredstava veze Armije i analiza sarajevskih medija, također, su davali podatke o predstojećoj ofanzivi ARBiH.

⁵⁵¹ Osim mobilizacije svih snaga SRK i MUP-a RS na području sarajevske regije, te snaga IBK, DK i HK angažovanih u tekućim operacijama VRS oko Sarajeva, po otpočinjanju operacije ARBiH dovedena su dodatna pojačanja, među kojima su bile i gardijske i specijalne jedinice poput “Pantera” iz Bijeljine i “Legendi” iz IBK. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** Komanda SRK, *Informacija o sarajevskoj ofanzivi*, Pov. broj 20/05-189, 16. 06. 1995. <http://icr.icty.org>. Osim ovih mjera, u saradnji s vlastima Jugoslavije, preduzete su energične mjere na dovođenju vojnih obveznika koji su se sklonili od rata na njenu teritoriju, pa su tokom juna u jedinice SRK doveli 900 ovakvih vojnika. **ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** Komanda SRK, *Informacija o stanju na ratištu*, Str. pov. broj 20/04-41, 30. 06. 1995. <http://icr.icty.org>. U toku ofanzive stalno su pristizale nove snage prema potrebama i razvoju događaja.

kontrolu. Na liniju odbrane 111. Vbbr u rejonu Strugojnica – Brda, kombinovani artiljerijski i pješadijski napad VRS je izvršila 12. juna. Jedinica 111. Vbbr je uspješno odbila napad.⁵⁵²

Operacija “T” počela je napadom snaga ARBiH na glavnom pravcu 15. juna u ranim jutarnjim satima. Borbena dejstva prvog dana operacije donijela su veoma ograničene uspjehe snaga Armije. Sutradan, 16. juna naređeno je pokretanje napada snaga 1. korpusa na njihovim pravcima.

Snage ARBiH i MUP-a iz zone 12. divizije napale su 16. juna u ranim jutarnjim satima na više pravaca. Zadatak 111. Vbbr bio je da svojim snagama s polaznih položaja Glavica – Vis, istovremenim napadima snaga s fronta i ubacivanjem IDg u dubinu neprijateljskog rasporeda, pravcima Hrastik (tt 681) – s. Uglješići, tt 830 – Mujkića-brdo (tt 772) – tt 618 i Vis – Kuta – Donja Jošanica, razbije neprijatelja na prednjem kraju i što prije ovlada objektima Golo brdo, tt 830, Mujkića-brdo i Hrastik, i izbije na liniju s. Uglješići – tt 618 – Donja Jošanica – Vijenac (tt 607). Kao lijevi susjed napadale su snage 143. lbr sa zadatkom da ovladaju objektima Gradac (tt 682) i Vijenac (tt 607), te izbiju na liniju Piskoč – Vijenac. Na desnom kraju napadale su združene snage MUP-a pravcem Slatina – Saračevac.⁵⁵³ Pravci napada snaga 111. Vbbr 16. juna na Žući prikazani su na **Karti 23**.

Snage 111. Vbbr na svom pravcu napada ostvarile su početni uspjeh. Probijene su linije VRS na koti 830 i 111. Vbbr je ovladala cijelom kotom, ali prodora na ostalim dijelovima nije bilo, pa je jedinica prešla u odbranu dostignute linije. Dostignute položaje borci 111. Vbbr su održali do 16:00 časova, sve vrijeme trpeći ubitačnu artiljerijsku vatru VRS, kada su se povukli na polazne položaje. U ovom napadu brigada je imala 4 poginula i 20 ranjenih boraca.⁵⁵⁴

I na ostalim pravcima napada iz zone 12. divizije 16. juna postignuti su samo privremeni uspjesi, a snage Armije i MUP-a su se do kraja dana povukle na polazne položaje.

Istovremeno s napadima jedinica u zoni 12. divizije, 16. juna su napale i jedinice u zoni 14. i 16. divizije. U zoni 14. divizije uspješan napad izvele su 104. Vmtbr, 181. Bbbr i 145. lbr koje su razbile neprijatelja i oslobodile Prestruganu stijenu, Vidovac, Ovčarevac, Gradinu, Jelišin bor, Jasikovac, Gradac (tt 1058) i Pović (tt 1070), kao i sela Priječane i Ostojiće.⁵⁵⁵ Snage 111. Vbbr izvršile su napad na objekte Lastva i Litica jugoistočno od svojih položaja na Kilavcu, ali su se, zbog jake artiljerijske vatre ostvarene od strane VRS po ovim objektima, morale povući na polazne položaje.⁵⁵⁶ Bilo je očito da je napredovanje 111. Vbbr uvjetovano rješavanjem pro-

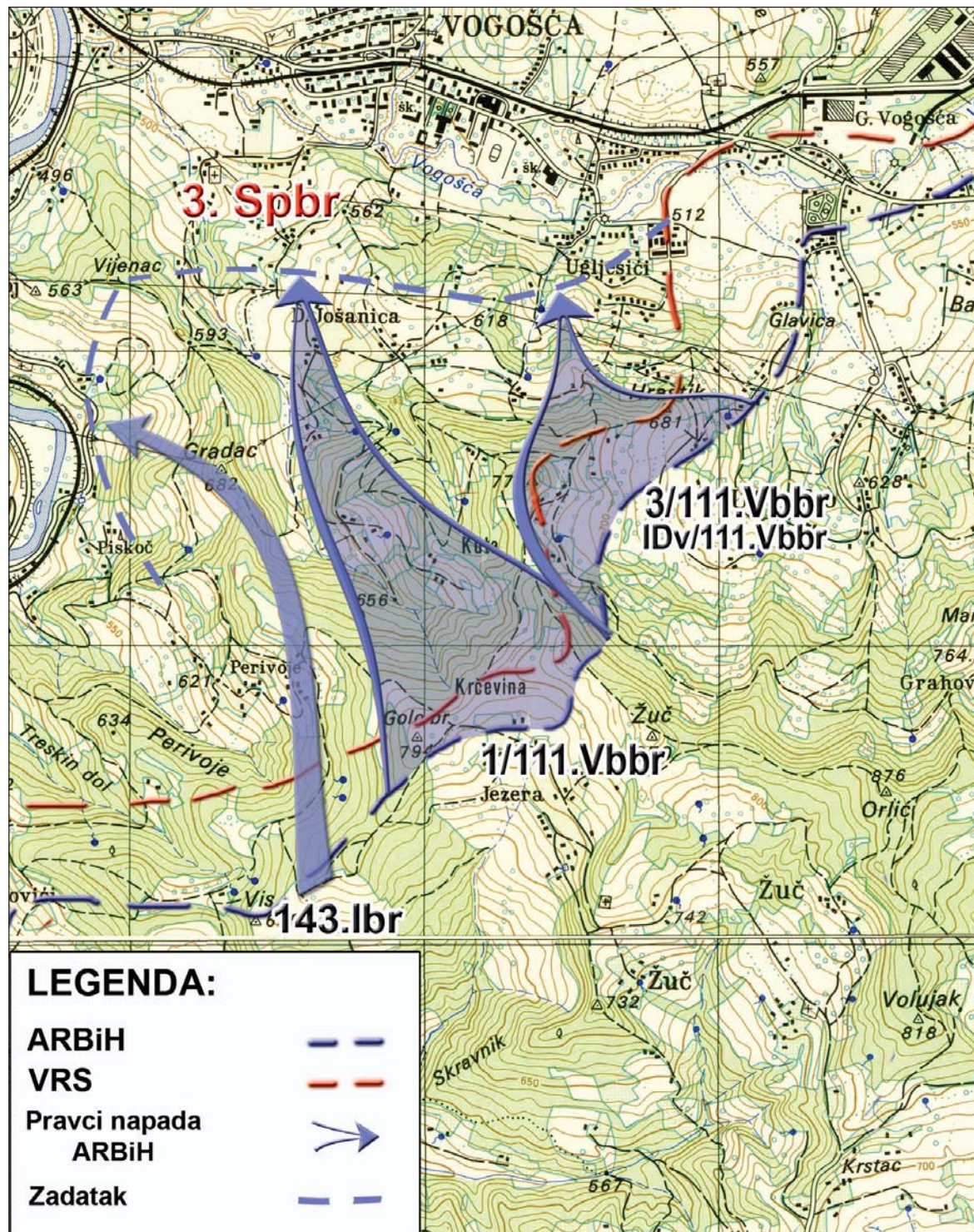
⁵⁵² AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Redovni b/i*, Str. pov. broj 02/3-920-140, 12. 06. 1995.

⁵⁵³ AARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Zapovijest za napad*, Str. pov. broj 01-378/95, 13. 06. 1995.

⁵⁵⁴ AARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Telegram*, Str. pov. broj 01/1-222/95, 23. 06. 1995. Poginuli su: **Ramo Beha, Esad Kalabušić, Suvad Karadža i Sabahudin Selimagić**.

⁵⁵⁵ AARBiH, NIP “Vojna iskustva iz rata u BiH 92 – 95.”, pukovnik Šefko Dardagan, *OTA “Deblokada grada Sarajeva”*, Sarajevo, 2000. (U daljnjem tekstu OTA)

⁵⁵⁶ AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Dnevni b/i*, Str. pov. broj 02/3-920-149, 16. 06. 1995. Citirani izvještaj Komande 14. divizije navodi da je 111. Vbbr bila ovladala navedenim objektima. Komandant 2. bataljona Šefcet Baždarević navodi da jedinica nije uspjela ovladati objektima, što u ovom slučaju smatramo vjerodostojnijim izvorom.

Karta 23: Pravci napada 111. Vbbr 16. juna 1995. (prema zapovijesti komandanta)

blema položaja VRS na Kukovima, koji su bili izuzetno dobro utvrđeni i branjeni. Sutradan, 17. juna, snage 14. divizije s dostignute linije odbijale su pokušaje VRS da vrati izgubljene položaje. Napredovanje je ostvarila samo 104. Vmtbr oslobodivši Straišta.⁵⁵⁷ Daljnje napredovanje, snage ARBiH u zoni 14. divizije, ostvarile su 18. juna, kada su oslobođeni Gušće (tt 725), Šmrekovo brdo, Ometala (tt 893), Stojevce, Zagražde i Strug (tt 1073), te sela Šerifići, Vjerča i Umčani.⁵⁵⁸

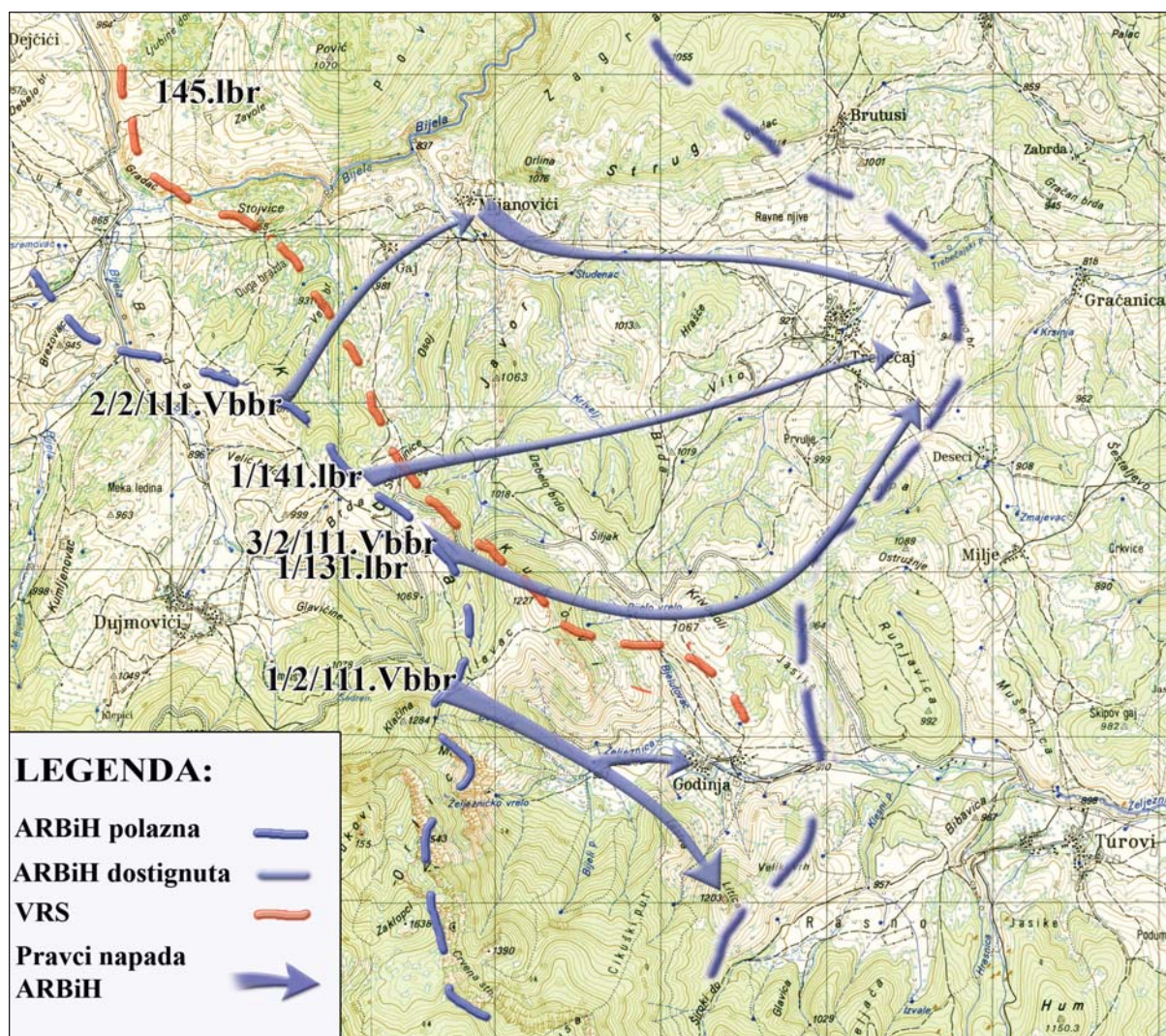
Kukovi su u tom trenutku predstavljali najutvrđeniju liniju odbrane VRS na trnovskom bojištu. Stoga je od ključnog značaja za njihovo oslobađanje bila brza i precizna artiljerijska priprema. Nju su u popodnevnim satima 18. juna ostvarila dva tenka T-55 iz sastava 1. Okb, te brigadna četa za podršku sa dva topa, ZIS 76 mm i B-1, i minobacačima. Od posebne važnosti bila je brza i precizna vatra tenkova po jako utvrđenim bunkerima. Nakon uspješne pripreme, snage 111. Vbbr s pojačanjima od po jedne čete iz sastava 131. lbr i 143. lbr izvršile su frontalni napad na neprijateljsku liniju. Na lijevom kraju 2. četa 2. bbt napadala je pravcem Kuk – Javor – Hrašće – s. Trebečaj. Desno od nje, na pravcu Strugojnice, napadala je četa iz sastava 143. lbr. Na same Kukove i dalje pravcem Krivodoli – Završće – Kapa napadala je 3. četa 2.bbt, na čijem je pravcu kao rezerva uvedena i četa iz sastava 131. lbr. Na desnom kraju iz rejona Klačine prema Lastvi, Litici i selu Godinja, napadala je 1. četa 2.bbt. Snage u napadu su u potpunosti ovladale neprijateljskom linijom i u daljnjem napredovanju, koje je nastavljeno do kraja narednog dana, oslobodile Javor (tt 1063), Hrašće, Orlovo brdo, Kukove, Krivodole, Jasike, Završće, Kapu, Lastvu, Liticu, kao i sela Gaj, Mijanoviće, Pendičići i Godinju. I druge jedinice u zoni 14. divizije su imale uspjeha 19. juna, oslobodivši objekte Kozljen i Pešter na platou Treskavice i Jagodnjak na trnovskom pravcu.⁵⁵⁹ Pravci napada 111.Vbbr 18. i 19. juna i dostignuta linija prikazani su na *Karti 24*.

Uspjesi snaga 1. korpusa u zoni 14. divizije ostvareni od 16. do 19. juna, predstavljali su najveće pomake u okviru operacije "T". Na sastanku koji je komandant GŠ ARBiH održao s komandantima korpusa, održanom 19. juna, naređen je nastavak dejstava po planu operacije i uvođenje dodatnih snaga 7. korpusa i snaga 2. korpusa radi eksploatisanja uspjeha jedinica 1. korpusa, ali je do pristizanja naređenih pojačanja prošlo isuviše dugo vremena. Oslobodilački zamah snaga u zoni 14. divizije još je kratko vrijeme bio u uzlaznoj putanji. Napad je nastavljen 21. juna u ranim jutarnjim satima. Na pravcu napada 181. Bbbr oslobođeni su objekti Obornica, Gradina (tt 939), Jaića-kamen, a 145. lbr oslobodila je objekte Lisičja glava, Hrastovac, Palac i Bređak, čime su izašli na komunikaciju Sarajevo – Trnovo i presjekli je.

⁵⁵⁷ OTA

⁵⁵⁸ Ibid.

⁵⁵⁹ AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, Dnevni b/i, Str. pov. broj 02/3-920-153, 18. 06. 1995; AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, Dnevni b/i, Str. pov. broj 02/3-920-157, 19. 06. 1995; OTA; Razgovor s Šefčetom Baždarevićem, u odnosu na izvještaje unosi ispravku u pogledu ulaska jedinice u sela Gaj i Mijanoviće.

Karta 24: Pravci napada i dostignuta linija 111.Vbbr 18. i 19. juna 1995.

Snage 111. Vbbr su izravnale svoju liniju s napredovanjem lijevih susjeda, pomičući je prema Gračan-brdu. Istovremeno su snage 7. viteške muslimanske oslobodilačke brigade u zoni 16. divizije izašle na putnu komunikaciju Semizovac – Srednje. To je bio trenutak i tačka kulminacije uspjeha operacije “TEKBIR”. Snage 3. korpusa nisu uspjele produžiti napad i zadržati komunikaciju Semizovac – Srednje. Snage u zoni 14. divizije, također, su bile na izmaku snaga. Uzastopne borbe u kojima su svakog dana probijane nove neprijateljske linije, a na kraju dana uređivani položaji na dostignutim linijama, s kojih su narednog dana pokretani daljnji napadi, te veliki oslobođeni prostor u kojem su se razudile iscrpljene snage koje nisu imale spremne i svježe jedinice u rezervi, uzeli su svoj danak. Snage 182. lbr su 22. juna, uspješnim napadom, oslobodile

Čardak i Kragujevac na platou Treskavice. Bio je to u tom trenutku krajnji domet mogućnosti 14. divizije. Dva dana kasnije, 24. juna, snage VRS su vratile pod svoju kontrolu oba objekta.⁵⁶⁰

U ovoj fazi borbenih dejstava oko Sarajeva nastupilo je nekoliko dana izuzetno lošeg vremena. Jake kiše i smanjena vidljivost utjecali su na smanjenje intenziteta borbenih dejstava. I bez toga, jedinice ARBiH su pregrupisavanjem snaga pokušavale doći do daha za nastavak operacije. U zonu 14. divizije pristigao je dio snaga iz sastava 2. korpusa koje su trebale biti upotrijebljene za nastavak napada i eksploataciju postignutih uspjeha. I VRS je dovukla svježije snage na bojište. Nakon kratkotrajne panike proistekle iz činjenice da VRS nije imala nikakvu organizovanu odbranu dalje od komunikacije Sarajevo – Trnovo na koju su snage ARBiH izašle u blizini Kijeva, kada su sa svježim snagama u rezervi, da su ih imale, mogle u marševskoj koloni izaći na Trebević, VRS je pristiglim svježim snagama najprije uspostavila odbranu na Kijevskom pravcu, a krajem juna krenula u kontraofanzivu. Tako su pristigle snage ARBiH, umjesto uloge u napadu, dobro došle u zatvaranju velikog oslobođenog prostora na trnovskom pravcu i njegoj odbrani. U zoni 12. divizije VRS je 28. juna probila linije odbrane ARBiH i zaposjela taktički važan objekat za odbranu Stupa, takozvanu Gušića-halu. Od tog trenutka koncentracija jedinica na području grada bila je usmjerena na vraćanje ovog objekta, u čemu se uspjelo tek 2. augusta.⁵⁶¹

Istoga dana, 28. juna, počela je kontraofanziva VRS i na treskavičkom i na trnovskom pravcu. Prvog i narednog dana ove ofanzive, snage u zoni 14. divizije uspješno su branile dostignute linije. U toku ovih borbi vršena je i smjena jedinica 111. Vbbr. Rejon odbrane je 30. juna preuzeo 3. bataljon. Vršeci smjenu u uvjetima aktivne odbrane dostignute linije, snage 111. Vbbr suočile su se i sa zahtjevom da preuzmu dodatni dio linije od bataljona 211. bbr 2. korpusa, koji je izvučen radi upućivanja na drugi pravac. Tako se linija bataljona od 1. jula protezala na desnom kraju: isključno rijeka Željeznica 500 metara istočno od sela Godinja, a na lijevom kraju: uključno selo Zabrada – potok. Desni susjed jedinici bila je četa 143. lbr, lijevi susjed snage 155. bbr. Ovo proširenje rejona odbrane desilo se u kritičnom trenutku u kojem su snage VRS izvodile snažan napad. Na položaje 3. bataljona snage VRS su napale na pravcu Kapa – Ostružje. Napadu je prethodilo dejstvo tenka i prage iz rejona Šestaljeva, te minobacačka vatra. Snage 111. Vbbr su napad odbile i neprijatelja vratile na polazne položaje. U odbrani dostignute linije, jedinica je pretrpjela gubitke, tri poginula i dva ranjena borca.⁵⁶² Aktivnosti VRS prema položajima 111. Vbbr u vrijeme njihove opće ofanzive na treskavičkom i trnovskom bojištu, bile su izražene i narednog dana. Izvidnica 111. Vbbr 2. jula ispred svog prednjeg kraja odbrane u rejonu Orlovog brda zarobila je dvojicu pripadnika VRS.⁵⁶³ Napadi VRS na linije 111. Vbbr na trnovskom bojištu nastavljeni su i 3. i 5. jula.

⁵⁶⁰ OTA

⁵⁶¹ OTA

⁵⁶² AARBiH, IKM 111. Vbbr, *Vanredni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 05-7/95, 01. 07. 1995; AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Redovni b/i*, Str. pov. broj 02/3-920-175, 01. 07. 1995. Poginuli su: **Halil Avdibegović, Medan Čičak i Ahmed Delalić.**

⁵⁶³ AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Redovni b/i*, Str. pov. broj 02/3-920-176, 02. 07. 1995.

Jedinica je u datoj situaciji preduzimala ono što je bilo u njenoj moći kako bi osigurala uvjete za uspješnu odbranu dodijeljenog rejonu. Počelo je intenzivno inženjersko uređenje linije odbrane, kao i izmještanje logorske prostorije, komande, pekare i kuhinje u rezone Kukova i Šiljka. Do 11. jula izmješteni su svi navedeni elementi logorske prostorije i inženjerski je uređeno 75 otpornih tačaka na prvoj liniji i 25 otpornih tačaka na drugoj liniji odbrane. Posjednuta linija bila je dugačka preko 5 kilometara, protezala se ispresijecanim terenom s više putnih i tenkoprohodnih pravaca i držana je s krajnjim naprezanjem ljudstva i bez smjena. Jedinica nije imala nikakvih vlastitih rezervi i Komanda 14. divizije ulagala je napore da osigura interventne snage, kao rezervu na njenom pravcu. Problem je bio u tome što ni divizija nije raspolagala dovoljnim brojem jedinica, pa je intervenisala s onim što joj je bilo na raspolaganju prema stepenu ugroženosti pojedinih pravaca. Zato je komandant bataljona tražio dodatne snage iz Sarajeva, ali ni na ovaj način nije bilo moguće osigurati pojačanja srazmjerna dužini dodijeljene linije. Komanda brigade je 2. jula navečer, kao pojačanje, uputila 55 ljudi, ali je obavijestila bataljon da će zbog situacije u zoni brigade biti teško osigurati dodatne snage.⁵⁶⁴

Uloženi naponi na uređenju vlastite linije i koherentnost vojničkog kolektiva jedinice, dali su joj potrebnu stabilnost i, pored svih poteškoća, omogućili su, ne samo da očuva vlastite položaje, već i da pruži pomoć svom lijevom susjedu 155. bbr u veoma kritičnom trenutku raspada njenih linija odbrane u rejonu Palca pred snažnim napadima VRS izvedenim 8. i 9. jula pravcem s. Mađari – Palac – s. Lisovići. U toj situaciji snage 111. Vbbr su po naređenju komandanta 14. divizije izvukle dio snaga koje su odsudno branile Gračan-brdo i zalomile lijevi kraj svoje odbrane pravcem Orlovo brdo – Trebečajski potok – put između Brutusa i Gračan-brda – raskrsnica puteva Bukov rat – Lisičja glava. Time su dale veliki doprinos zaustavljanju napada na pravcu 155. bbr i stabilizaciji njene odbrane. U ovom zadatku, borcima 111. Vbbr pristigla je pomoć dijela snaga 131. lbr, a na stabilizaciji ostatka linije odbrane 155. bbr intervenisale su snage 145. lbr i 181. Bbbr. Za svoj doprinos stabilizaciji odbrane i zaustavljanju ofanzive VRS jedinica 111. Vbbr je pohvaljena i novčano nagrađena od strane komandanta 1. koprusa i komandanta 14. divizije.⁵⁶⁵

U ovo vrijeme, upravo od 11. jula, u zonu 14. divizije počele su pristizati snage 7. korpusa. Ova jaka borbena grupacija ARBiH od početka operacije "T" bezuspješno je pokušavala probiti opsadu Sarajeva iz pravca Visokog. Njeno prebacivanje na trnovski pravac bila je dobra ali, kako se pokazalo, zakašnjela ideja. Zamah uspjeha snaga 14. divizije bio je zaustavljen i njene snage su, kako smo već naveli, uz teške probleme i gubitak dijela oslobođene teritorije, netom zaustavile kontraofanzivu VRS. Pregrupisavanje snaga ARBiH, u kojem su jedinice 7. korpusa preuzele dejstva na trnovskom pravcu, a glavnina 14. divizije preuzela napade s platoa Treskavice prema rogojskoj gredi, pratilo je pregrupisavanje i dovođenje dodatnih snaga VRS. Tako je nastala si-

⁵⁶⁴ AARBiH, Komanda 111. Vbbr, *Telegram*, Str. pov. broj 01/1- 232/95, 02. 07. 1995.

⁵⁶⁵ AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Dnevni b/i*, Str. pov. broj 02/3-920-181, 08. 07. 1995; AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijela lijeska, *Dnevni b/i*, Str. pov. broj -, 09. 07. 1995; AARBiH, 111. Vbbr – IKM Pazarište, *Telegram*, Str. pov. broj 49-7/95, 10. 07. 1995.

tuacija u kojoj znatno jače snage od onih koje su započele dejstva u zoni 14. divizije polovinom juna, polovinom jula nisu mogle nastaviti uspješan prodor prema Trnovu. Ostvareni pomaci prema Rogoju anulirani su u kontraofanzivi VRS izvedenoj 31. jula i 1. augusta.⁵⁶⁶

U toku izvođenja posljednje faze operacije "T" na trnovskom pravcu, zapravo posljednjeg dana ofanzive snaga ARBiH, 28. jula, izvršena je smjena jedinica 111. Vbbr i liniju odbrane preuzeo je 1. brdski bataljon. Snage 1. bataljona istog su dana izvele, od prethodne smjene već isplaniranu, akciju popravljanja taktičkog položaja u rejonu Gračan-brda. Još od 9. jula, kada su zbog proboja linije njihovog lijevog susjeda morali zalomiti lijevo krilo svoje odbrane prema selu Brutusima, 111. Vbbr je kontrolu Gračan-brda prepustila neprijatelju. Ovom akcijom željeli su vratiti vrh kote. Akcija je izvedena uspješno i bez borbe, jer su se slabe snage VRS s Gračan-brda povukle, nakon što su uočile pokret jedinice 111. Vbbr prema njihovim položajima.⁵⁶⁷ Stavljanjem pod kontrolu Gračan-brda, 111. Vbbr je dostigla liniju odbrane na trnovskom pravcu koju će zadržati do kraja ratnih dejstava. Ova linija prikazana je na *Karti 25*.

Kraj jula označio je kraj operacije "TEKBIR" i početak kratkotrajnog perioda zatišja na bojištu. Nakon neuspjeha operacije, uslijedile su i određene kadrovske promjene u jedinicama ARBiH. Na mjesto komandanta 1. korpusa 16. augusta 1995. postavljen je Nedžad Ajnadžić. Komanda 1. korpusa, na čelu s novim komandantom, planirala je brzi nastavak ofanzivnih borbenih dejstava težišno u zoni 14. divizije. Komanda 14. divizije, nakon odlaska jedinica iz sastava drugih korpusa, obnovila je pripreme za nastavak borbenih dejstava sa stalnim sastavom divizije i pretpočinjnim jedinicama. Do pokretanja jedinica u napad došlo je 25. augusta, ali su se iste bez ostvarenih rezultata povukle na polazne položaje.⁵⁶⁸

U zoni 12. divizije tokom augusta, također, je vladalo relativno zatišje. Jedinice nisu pokretane s polaznih položaja, s tim da je još od maja mjeseca intenzitet artiljerijskog i snajperskog djelovanja VRS po linijama jedinica 12. divizije i gradu Sarajevu bio znatno povećan u odnosu na prethodni period. Tako su 28. augusta u prijepodnevnim satima, snage VRS gađale centar Sarajeva, područja pijace Markale, Narodnog pozorišta i mosta Drvenija, sa 8 mina iz minobacača 120 milimetara.⁵⁶⁹

Granata kojom je pogođena pijaca Markale napravila je masakr, ubivši 37 i ranivši 89 građana. Snage za brzu reakciju, formirane i upućene u BiH nakon majske blamaže mirovnih snaga i vezivanja njihovih vojnika oko Sarajeva, i avijacija NATO pakta ovaj put su na masakr nedužnih građana odgovorili snažnim udarima po položajima i vojnoj infrastrukturi srpskih snaga oko Sarajeva. Kako se majske udar na položaje VRS, u formi opomene kao vaspitne mjere, nije pokazao djelotvornim, te nakon julske tragedije stanovništva zona pod zaštitom UN, Srebrenice i Žepe, komanda NATO snaga je ovaj put bila odlučna da nanese trajne štete vojnoj infrastrukturi VRS

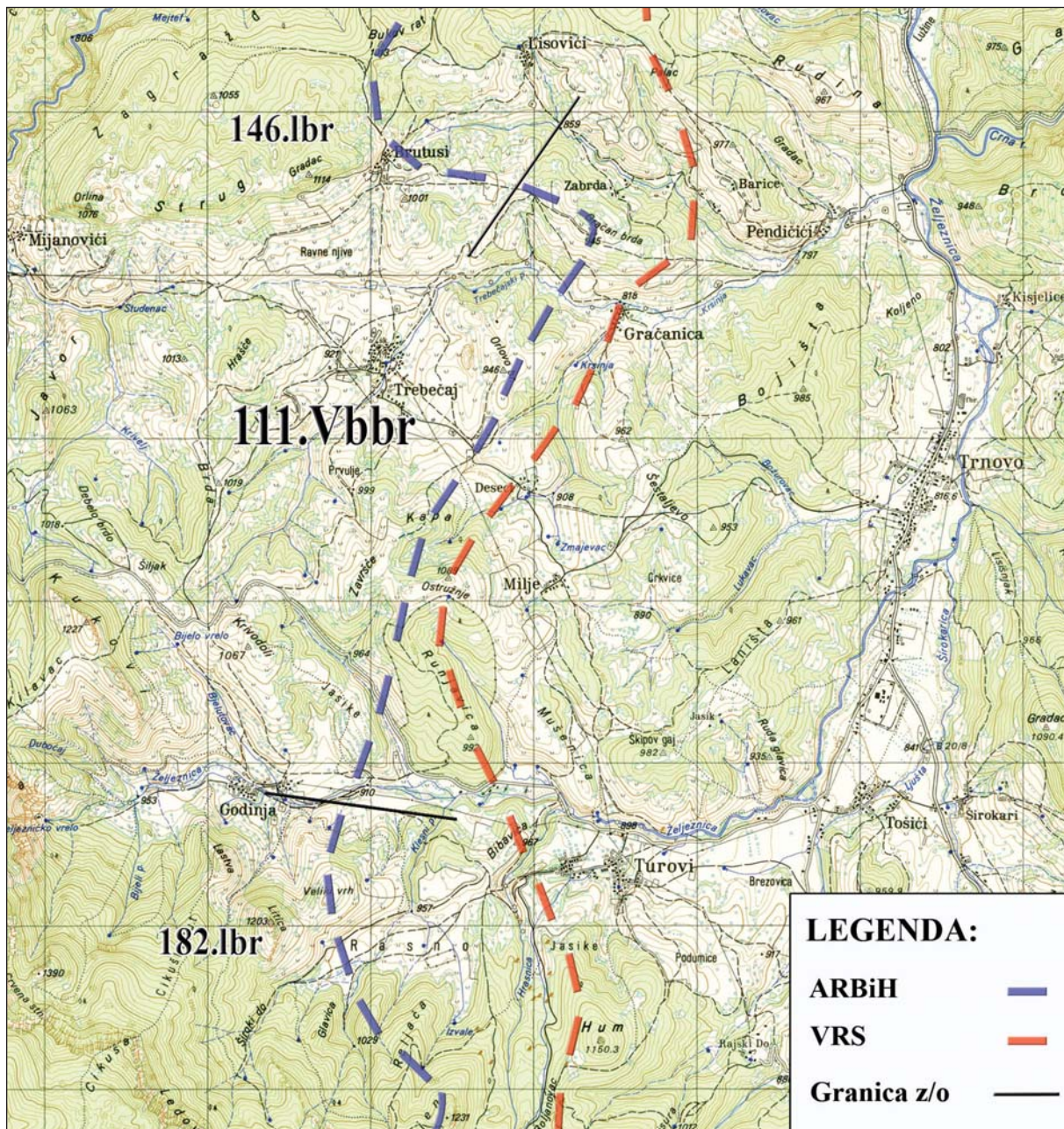
⁵⁶⁶ Šadinlija, 46.

⁵⁶⁷ AARBiH, Komanda 14. divizije – IKM Bijele vode, *Dnevni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/3-920-186, 28. 07. 1995; *Razgovor* s Remzijom Mandalom, komandantom 1.bbt.

⁵⁶⁸ AARBiH, Komanda 1. korpusa – IKM Igman, *Vanredni b/i*, Str. pov. broj 01/3-209, 25. 08. 1995.

⁵⁶⁹ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Vanredni borbeni izvještaj*, Str. pov. broj 02/2-250, 28. 08. 1995.

oko Sarajeva. Prije početka udara Komanda 1. korpusa je upozorena od strane UNPROFOR-a da ne smije koristiti dejstva NATO i da se mora suzdržati od borbenih djelovanja.⁵⁷⁰

Karta 25: Linija odbrane 111. Vbbr na trnovskom bojištu

⁵⁷⁰ AARBiH, Komanda 1. korpusa, *Naređenje*, Str. pov. broj 01/3-219, 30. 08. 1995.

Aktivnosti snaga za brzo djelovanje i NATO avijacije trajale su do polovine septembra i za to vrijeme, jedinice 1. korpusa su se dosljedno uzdržavale od borbenih dejstava koja bi UNPROFOR mogao protumačiti kao pokušaje kršenja upozorenja. U ovom periodu jedinice ARBiH u srednjoj i sjeverozapadnoj Bosni izvodile su veoma uspješne ofanzive i oslobodile velike teritorije. Svoju posljednju ofanzivu 1. korpus ARBiH pokrenuo je u zoni 14. divizije i vodio je u dvije faze od 2. do 9. oktobra. Ove borbe vođene su u atmosferi sveopćeg očekivanja zaustavljanja ratnih dejstava i postizanja mirovnog sporazuma. Težište napada bilo je i dalje na pravcu plato Treskavice – Rogoj. Na ovom pravcu u sedam dana borbi ostvareni su znatni pomaci i jedinice su ovladale sa nekoliko važnih objekata i uporišta VRS, među kojima je bio i jako utvrđeni Lupoč, i izašle na rogojsku gredu. Posljednjeg dana aktivnih borbi, u pokušaju da dovrši zadatak zauzimanja Rogoja i oslobađanja Trnova, poginuo je komandant 14. divizije Zaim Imamović.⁵⁷¹

U vrijeme zatišja na trnovskom bojištu koje je trajalo tokom augusta i septembra, izvršene su dvije smjene jedinica 111. Vbbr, pa su nakon 1. i 2. bataljona, na početku oktobarske ofanzive, na terenu ponovo bile snage 3. bataljona. Ove snage nisu uzimale učesća u napadima prema rogojskoj gredi, ali se, nakon ostvarenog napredovanja jedinica s platoa, 5. oktobra sa svojih položaja u pravcu Turova i Trnova pokrenuo i dio snaga 3. bataljona. Odbranu VRS na Runjevici i Bibavici nije bila zahvatila dezorganizacija usljed gubitka položaja na njihovom lijevom kraju, pa su uspjele vratiti snage 3. bataljona na polazne položaje i nanijeti im gubitke.⁵⁷²

Time su borbeno dejstva u zoni 1. korpusa faktički okončana. Formalno, primirje je na snagu stupilo 12. oktobra. Narušavanje primirja i povremeno otvaranje vatre s linija odbrane bivali su sve rjeđi kako se bližio trenutak potpisivanja mirovnog ugovora i okončanja rata. Još prije formalnog okončanja rata, počela je djelimična demobilizacija ljudstva za potrebe industrijskih preduzeća u kojima je postojala mogućnost pokretanja proizvodnje. U tom cilju 13. oktobra 1995. naređena je i posljednja reorganizacija jedinica 12. divizije.⁵⁷³ U sklopu ove reorganizacije, sve brdske brigade iz sastava divizije su rasformirane i od njihovog ljudstva i materijalno-tehničkih sredstava formirane su nove jedinice. Od ljudstva i sredstava 111. Vbbr i 105. bbr formirana je 127. brdska brigada.

Ovim je okončan ratni put 111. Vbbr, jedne od najpoznatijih i najuspješnijih jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine. Kao kolektiv, 1. motorizovana brigada je za svoj ratni doprinos, najprije u decembru 1993. godine stekla počasni naziv **SLAVNA**, a godinu dana kasnije i najviše priznanje ove vrste, počasni naziv **VITEŠKA**.

Prvi komandant brigade Enver Šehović posthumno je 1994. godine odlikovan *Ordenom heroja oslobodilačkog rata*. *Ordenom zlatnog grba sa mačevima* posthumno je 1994. godine odlikovana pripadnica ove brigade Fadila Odžaković Žuta. *Ordenom zlatnog ljiljana sa zlatnim*

⁵⁷¹ Šadinlija, 47.

⁵⁷² Razgovor sa Ademrom Raščićem. U ovim borbama poginuli su **Amir Bundo** i **Jasmin Isanović**.

⁵⁷³ AARBiH, GŠARBiH, *Organizacijske promjene u z/o 12. divizije KoV 1. korpusa, Naređenje*, Str. pov. broj 14/43-80, 13. 10. 1995.

vijencem 1997. godine odlikovan je komandant brigade Ibrahim Dervišević. Najveće ratno priznanje *Zlatni ljiljan* dobilo je 55 pripadnika 1. Vmtbr, tri pripadnika “Delte”, dva pripadnika 1. sandžačke brigade, jedan pripadnik 12. brdske brigade, te još dva pripadnika jedinica OpŠO Vogošća. Nakon okončanja ratnih dejstava, još je 9 pripadnika 127. brdske brigade dobilo najveće ratno priznanje *Zlatni ljiljan*.

Preostali posao, koji su borci 127. bbr obavljali većim dijelom zime, predstavljao je implementaciju vojnog dijela mirovnog sporazuma, zaključenog u Dejtonu i potpisanog 23. decembra 1995. u Parizu. Sukcesivno su linije odbrane pomjerane unazad jedne od drugih, prema definisanim fazama, a sredstva i ratna tehnika skladišteni u kasarne.

Početakom 1996. započeo je i proces mirnodopske transformacije Armije RBiH u Vojsku Federacije BiH. Do polovine godine demobilisan je najveći dio boraca i preveden u rezervni sastav, a od preostalog ljudstva formiran je operativni mirnodopski ešalon i komande za razvoj rezervnih jedinica. Ratne tradicije, personalnu evidenciju i najveći broj demobilisanih pripadnika 111. VITEŠKE brdske brigade, odnosno 127. bbr, kao rezervni sastav oružanih snaga, objedinila je Komanda za razvoj 198. pješadijske brigade Vojske Federacije Bosne i Hercegovine.

» ZAKLJUČAK «

Armija Republike Bosne i Hercegovine je, po mjeri i načinu na koji je neposredno utjecala na historijske događaje čiji je sudionik bila, najznačajnija pojava u historiji Bosne i Hercegovine 20. stoljeća. Njen nastanak, razvoj i rat za odbranu Bosne i Hercegovine koji je vodila od 1992. do 1995. godine, predstavljaju veliku i još uvijek, na pravi način, neotvorenu temu bosanskohercegovačke historiografije.

Središnje strateško pitanje proteklog rata bilo je pitanje kontrole Sarajeva, i njegov glavni tok može se pratiti kroz nastojanja Armije RBiH da u prvom redu odbrani grad s krajnje teških i nepovoljnih pozicija u koje je njegova odbrana dovedena još prije početka oružane agresije rasporedom snaga JNA i oružanih formacija SDS-a, nastalih pod pokroviteljstvom JNA, a zatim izvrši razbijanje njegove opsade s ciljem oslobađanja teritorije i velikih snaga vezanih za odbranu grada iz nepovoljnih pozicija. S druge strane, snage JNA i oružane formacije SDS-a, koje su u mjesecu maju objedinjene u formaciju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije Vojske Republike Srpske, i kojima su se po otpočinjanju oružane agresije priključivale snage MUP-a Savezne Republike Jugoslavije, MUP-a i DB-a Republike Srbije, te brojne dobrovoljačke jedinice iz Srbije, najprije su svoja nastojanja usmjerila prema ovladavanju Sarajevom. Nakon neuspjeha u ovim nastojanjima i početne stabilizacije odbrane grada, u središtu njihovog nastojanja bilo je daljnje pogoršavanje položaja odbrane grada, stezanja obruča njegove opsade i maksimalno vezivanje snaga ARBiH u Sarajevu i oko njega.

U središtu ovih zbivanja, kao jedan od najvažnijih oslonaca odbrane grada i pokušaja proboja iz okruženja, nastajala je Prva viteška motorizovana brigada. Historija njenog nastanka i razvoja, njen ratni put, bitan su dio historije Armije Republike Bosne i Hercegovine i bitke za Sarajevo koju je ona vodila. Prateći njen razvoj, pratimo sliku razvoja cijele Armije od nužne faze pasivnosti strukture Teritorijalne odbrane i aktivnosti i organizovanja u okvirima Patriotske lige, preko objedinjavanja svih oružanih formacija pod komandom i oznakama Teritorijalne odbrane RBiH, stvaranja Armije RBiH i njenog sazrijevanja, do faze u kojoj je dočekala kraj rata i u kojoj je brojnošću, organizacijom, vojničkim ustrojstvom i ukupnom snagom nadjačala protivnika.

Osnovu iz koje je nastala Prva viteška brigada činila je struktura Općinskih štabova TO Novo Sarajevo i Vogošća i dobrovoljačka struktura Patriotske lige ovih općina. Mnogobrojne manje jedinice u prvim danima odbrane grada, vezane za uža područja i dijelove naselja, ubrzano su objedinjavane i okrupnjavane u odrede teritorijalne odbrane. U okviru ove strukture, razvoj odbram-

benih snaga na teritoriji Vogošće tekao je do početka 1993. godine. Proces okrupnjavanja jedinica na području Novog Sarajeva iz objektivnih razloga je tekao znatno brže. Krajem maja 1992. su započele aktivnosti na formiranju 13. novosarajevske brigade, koja je u punom kapacitetu zaživjela krajem jula i čiju su okosnicu činili odredi TO s područja Pofalića i Velešića. U septembru je od 13. novosarajevske brigade, kao okosnice stvorena 1. mehanizovana brigada. U toku ovog procesa vođena su neka od najznačajnijih borbenih dejstava brigade i postignuti njeni najveći ratni uspjesi: oslobađanje Pofalića i platoa Žući. Našavši se na dominantnom platou Žući, 1. mehanizovana brigada zajedno sa snagama OpŠO Vogošća, izborila je najpovoljniju poziciju za nastavak nastojanja ka deblokadi Sarajeva pravcem prema Visokom, preko Vogošće i Ilijaša. U tom cilju su objedinjene snage 1. mehanizovane brigade i 12. brdske brigade stvorene od najvećeg dijela snaga OpŠO Vogošća, i u februaru 1993. godine stvorena je 1. motorizovana brigada.

Isprpljujuće borbe vođene tokom 1992. godine i vojno-politička situacija stvorena nastojanjem Hrvatskog vijeća obrane da, snagom svog i oružja Hrvatske vojske, za sebe odmah uzme ono što joj je neprihvaćeni Vens-Ovenov politički projekat nudio kao mogućnost u slučaju postizanja mirovnog rješenja u budućnosti, čime je Armiji RBiH nametnut istovremeni rat sa dva protivnika u uvjetima potpune blokade i nemogućnosti snabdijevanja jedinica i stanovništva, dovele su brigadu u posve drugačiju situaciju od planirane. Umjesto borbi za njegovu deblokadu, morala je u toku naredne godine voditi teške borbe u odsudnoj odbrani Sarajeva od nastojanja VRS da, slamanjem efektivne odbrane, stavi grad u duboko okruženje i tako postigne ključni cilj: primoravanje državnog rukovodstva Republike Bosne i Hercegovine na prekid rata i podjelu zemlje duž dostignutih borbenih linija. Najteže borbe vođene su na Žući tokom ljeta 1993. godine.

Nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma u martu 1994. godine, koji je okončao ratni sukob sa HVO i obnovio strateško savezništvo s Hrvatskom, putevi snabdijevanja Armije RBiH ponovo su otvoreni. U jedinicama Armije izvršena su postupna organizacijska prilagođavanja ciljevima i mogućnostima koje je otvarala promjena vojno-političke situacije. U svim jedinicama, pa tako i u Prvoj motorizovanoj brigadi, formirani su manevarski bataljoni. Na sarajevskom bojištu, težište aktivnosti jedinica premješteno su sa odsudne odbrane grada na unutrašnjoj strani prstena opsade, koji je postavila VRS, na oslobodilačka borbena dejstva u njegovom širem okruženju. I težište aktivnosti brigade prebačeno je na prostor Bjelašnice i Treskavice. Na ovom području brigada je od oktobra do decembra 1994. postigla izuzetne borbene uspjehe u oslobađanju velikih i značajnih dijelova teritorije.

Početak 1995. godine, organizacijsko prilagođavanje Armije RBiH započeto prethodne godine, dovršeno je formiranjem divizija s većim brojem manevarskih brigada. I Prva motorizovana je u okviru tog prilagođavanja preformirana u 111. brdsku brigadu i ušla u sastav 12. divizije 1. korpusa ARBiH. Osim toga i dalje je sa snagama jednog bataljona izvršavala zadatke na trnovskom bojištu u zoni odgovornosti 14. divizije. Prelazak boraca iz sastava manevarskog bataljona u novoformirane manevarske brigade i smanjenje formacije brigade označio je fazu u

kojoj je brigada trebala izvršavati prvenstveno defanzivne zadatke. Ona je to do kraja rata veoma uspješno i činila. Osim toga, u jedinici je ostalo dovoljno snage i potencijala i za pokušaje izvođenja ofanzivnih dejstava u osnovnoj zoni brigade u Sarajevu, kao i za vrlo uspješna ofanzivna dejstva na trnovskom bojištu.

Nakon prestanka borbenih dejstva, brigada je ušla u sastav 127. brdske brigade 12. divizije 1. korpusa ARBiH, čime je okončala svoj ratni put.

✦ IZVORI I LITERATURA ✦

Izvori:

- 1. Arhiv ARBiH**, fondovi i zbirke dokumenata: **Republički štab TO SRBiH; JNA; RgŠTO Sarajevo; Generalštab ARBiH; Komanda 1. korpusa; Komanda 12. divizije; Komanda 14. divizije; Komanda OG-1; Komanda 1. mbr; Komanda 1. Viteške mtbr; Komanda 111. Viteške bbr; OpŠO Novo Sarajevo; OpŠO Vogošća; OkŠO Sarajevo; NIP „Vojna iskustva odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992-1995“; „Vojno-historijska građa Prve slavne motorizovane brigade (period 1992/93. godina)“, rukopis.**
- 2. ICTY – on-line baza podataka sudskih dokumenata:** transkripti sudskih postupaka, izjave svjedoka, ekspertize sudskih vještaka ICTY, transkripti presretnutih razgovora predstavnika političke vlasti, vojske i policije RS, arhivska građa VRS i MUP-a RS.
- 3. Razgovori, radne bilježnice, pismene i usmene primjedbe** pripadnika PL, OpŠTO Novo Sarajevo, OpŠTO Vogošća, 13. novosarajevske, 1. sandžačke, 1. mehanizovane, 12. brdske, 1. motorizovane i 111. brdske brigade: Vahid Bogunić, Mehemed Cero, Ćamil Idrizović, Salko Idriz, Salko Hajdarević, Alija Kulo, Faid Hećo, Nisad Balta, Tašo Dacić, Iljko Barić, Sead Radovović, Muhamed Musa, Šefćet Baždarević, Remzija Mandal, Adamir Raščić, Alija Prazina, Nusret Aganović, Fadil Alihodžić, Mujo Dardagan, Medo Haznadar, Šefko Marevac, Ramo Kajmović, Džemal Smajkan, Adnan Bijedić, Meho Blekić, Milan Rosić, Munib Mujezin, Vahid Crnčalo, Meho Kulo, Ivan Bernadić, Hamdija Hašimbegović, Azem Menzilović, Salahudin Strujić, Bajro Softić, Drago Prazina, Zijad Tiro, Sabaheta Ćutuk, Kerim Muminović, Mujo Karović, Šefik Vučijak, Esad Zuko, Nijaz Bešić, Hajrudin Tvica, Rahman Hajdarević, Ramiz Efendić, Edin Ahmić, Krakonja Suad, te mnogobrojni pripadnici brigade koji su prisustvovali i učestvovali u javnim diskusijama radnog materijala monografije organizovanim u okviru udruženja “1. Slavna – 111. Viteška brigada”.
- 4. Objavljeni izvori:**
 - Štampa**
 - 1) *Oslobodenje* (Sarajevo);
 - 2) *Službeni list RBiH* (Sarajevo);

- 3) *Službeni list Armije RBiH* (Sarajevo);
- 4) *Ratni bilten* (Prva slavna motorizovana brigada Sarajevo);

Ostalo

- 5) Šimić, Tomo, *Dokumenti Predsjedništva BiH 1991 – 1994.*, National security and the future, Zagreb, 2006;
- 6) Švarn, Filip, *Jedinica*, dokumentarni TV-serijal, Vreme film i B92, Beograd, 2006;
- 7) *Stenogrami o podjeli Bosne, knjiga I*, (priredio Predrag Lucić), Split-Sarajevo, 2005.

Literatura:

1. Arnautović, Suad, *Izbori u Bosni i Hercegovini '90 – Analiza izbornog procesa*, Sarajevo, 1996.
2. *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995, Volume I*, CIA, Office of Russian and European Analysis (Washington, DC), 2002.
3. Bilandžić, Dušan, *Povijest izbliza*, Zagreb, 2006.
4. *Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta*, Beograd, 2006.
5. Dervišević, Ibrahim, *Prva slavna i viteška brigada: herojstvo i žrtve u odbrani Sarajeva '92-'95*, Sarajevo, 2009.
6. Gelo, Jakov i drugi, *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, 1995.
7. Hadžiosmanović, Ismet, *Bošnjačko-hrvatski politički obračun*, Mostar, 2006.
8. Hodžić, Šefko, „Pofalička bitka“, *Operacija Jesen 94*, str. 7-48, Sarajevo, 2007.
9. Hodžić, Šefko, *Vitezovi i Huni*, Sarajevo, 1996.
10. Izetbegović, Alija, *Čudo bosanskog otpora* (Odabrani govori, intervjui, izjave, decembar 1993 – decembar 1994.), Sarajevo, 1995.
11. Kahrović, Murat, *Kako smo branili Sarajevo: 1. sandžačka brigada*, Sarajevo, 2001.
12. *Kovanje antijugoslovenske zavere*, Knjiga 1, Beograd, 2006.
13. Minić, Miloš, *Dogovori u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1998.
14. Muračević, Eset, *Ubijene i nestale žrtve zločina u Vogošći 1992-1995.*, Sarajevo, 2001.
15. Šadinlija, Mesud, *Prvi korpus ARBiH: nastanak i razvoj 1992 – 1995*, Sarajevo, 2008.
16. Špegelj, Martin, *Sjećanja vojnika*, Zagreb, 2001.
17. Velimirović, Janko i dr, *Hronologija 1990-1995*, Banja Luka, 2002.
18. Zimmermann, Warren, *Izvori jedne katastrofe*, Zagreb, 1997.

» SKRAĆENICE «

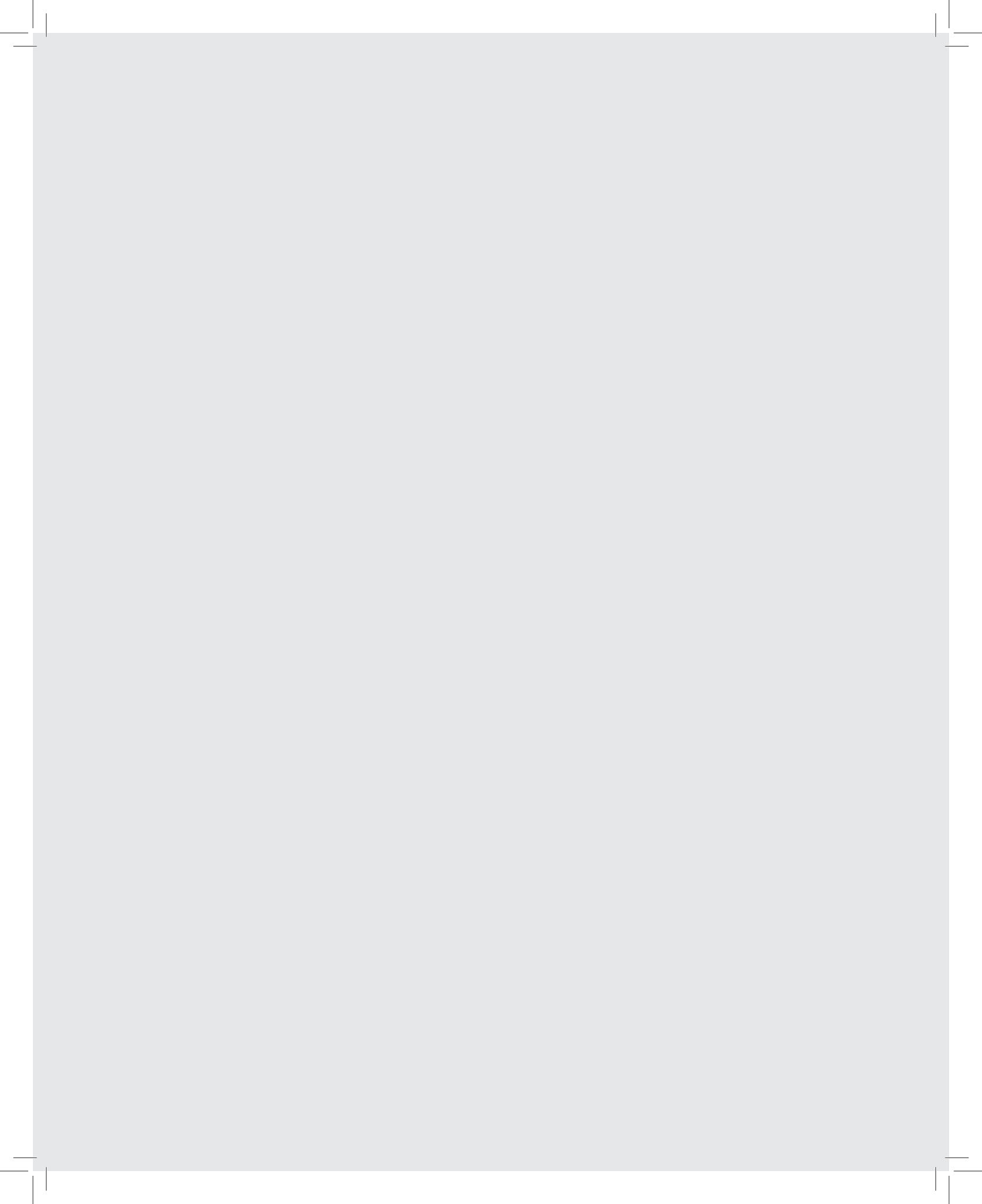
AARBiH – Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine
ABHO – atomsko-biološko-hemijska odbrana
ARBiH – Armija Republike Bosne i Hercegovine
ARJ PVO – artiljerijsko-raketne jedinice protiv-vazdušne odbrane
atb – automobilski bataljon
Bbbr – Bošnjačka brdska brigada
bbr – brdska brigada
bbt – brdski bataljon
BiH – Bosna i Hercegovina
bMB – baterija minobacača
BRAG – brigadna artiljerijska grupa
bv – bataljon veze
bVP – bataljon vojne policije
čTO – četa TO
čVP – četa vojne policije
DB – Državna bezbjednost
DK – Drinski korpus
Gbr – gardijska brigada
GrSl – građevinska služba
Grv – građevinski vod
GŠ OSRBiH – Glavni štab Oružanih snaga RBiH
GŠ PLBiH – Glavni štab Patriotske lige Bosne i Hercegovine
HAD – haubički divizion
HDZ – Hrvatska demokratska zajednica
HK – Hercegovački korpus
HOS – Hrvatske oružane snage
HVO – Hrvatsko vijeće obrane
IBK – Istočnobosanski korpus
ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Ič – izviđačka četa
IDO – izviđačko-diverzantski odred

Inč – intendantska četa
InSl – intendantska služba
inžb – inženjerski bataljon
Inžb – inženjerski bataljon
Inžv – inženjerski vod
JNA – Jugoslovenska narodna armija
KAG – korpusna artiljerijska grupa
KG – komandna grupa
lap PVO – laki artiljerijski puk protiv-vazdušne odbrane
LARb – laka artiljerijsko-raketna baterija
lard PVO – lahki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane
larv PVO – lahki artiljerijsko-raketni vod PVO
Lob – logistički bataljon
Loč – logistička četa
Lov – logistički vod
lpbr – laka pješadijska brigada
M, IPD i VP – moral, informativno-propagandna djelatnost i vjerska pitanja
MAD – mješoviti artiljerijski divizion
map – mješoviti artiljerijski puk
marbr – mješovita artiljerijsko-raketna brigada
MB – minobacač
mbr – mehanizovana brigada
mč – mehanizovana četa
MFP – materijalno-finansijsko poslovanje
Mlbr – Muslimanska lahka brigada
MNO RBiH – Ministarstvo narodne odbrane RBiH
MO RBiH – Ministarstvo odbrane RBiH
mpoad – mješoviti protivoklopni artiljerijski divizion
mpoap – mješoviti protivoklopni artiljerijski puk
mtb – motorizovani bataljon
mtbr – motorizovana brigada
MTS – materijalno-tehnička sredstva
MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
NIP – naučnoistarživački projekat
NŠ – načelnik štaba
ObP – obavještajni poslovi
OBP – obavještajno-bezbjednosni poslovi

OG – operativna grupa
OIP – obavještajno-izviđački poslovi
Okb – oklopni bataljon
OkŠO – Okružni štab odbrane
OLO – operativni logistički organ
OMJ – oklopno-mehanizovane jedinice
ONP – operativno-nastavni poslovi
OpŠO – Opštinski štab odbrane
OpŠTO – Opštinski štab Teritorijalne odbrane
OTA – operativnotaktička analiza
P i PP – popuna i personalni poslovi
PAM – protivavionski mitraljez
PAT – protivavionski top
PDO – protivdiverzantski odred
PK – pomoćnik komandanta
PKB – pomoćnik komandanta za bezbjednost
PKLo – pomoćnik komandanta za logistiku
PKM – pomoćnik komandanta za moral
PL – Patriotska liga
PNŠ – pomoćnik načelnika štaba
POč – protivoklopna četa
PPZ – protivpožarna zaštita
RB – ručni bacač
RBiH – Republika Bosna i Hercegovina
RBR – ručni bacač raketa
RgŠO – Regionalni štab odbrane
RgŠTO – Regionalni štab TO
RŠTO SRBiH – Republički Štab Teritorijalne odbrane SRBiH
SAO – Srpska autonomna oblast
SbSl – saobraćajna služba
SDA – Stranka demokratske akcije
SDS – Srpska demokratska stranka
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SJB – Stanica javne bezbjednosti
SKJ – Savez komunista Jugoslavije
Smtbr – Slavna motorizovana brigada
Snb – sanitetski bataljon

Snd – sanitetska desetina
SnSl – sanitetska služba
SnVtv – sanitetsko-veterinarski vod
SRK – Sarajevsko-romanijski korpus
SrO – Srpska opština
SrRBiH – Srpska Republika Bosna i Hercegovina
SSSR – Savez Sovjetskih Socijalistički Republika
sv – samostalni vod
ŠTO RBiH – Štab Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine
ŠVK OSRBiH – Štab Vrhovne komande Oružanih snaga RBiH
TG – taktička grupa
TnSl – tehnička služba
Tnv – tehnički vod
TO – Terotorijalna odbrana
TO SRBiH – Teritorijalna odbrana Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine
Vbbr – Viteška brdska brigada
vBST – vod bestrzajnih topova
VJ – Vojska Jugoslavije
vMB – vod minobacača
Vmtbr – Viteška motorizovana brigada
VO – Vojna oblast
VSrRBiH – Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine
VtSl – veterinarska služba
zntp – zaštitni motorizovani puk

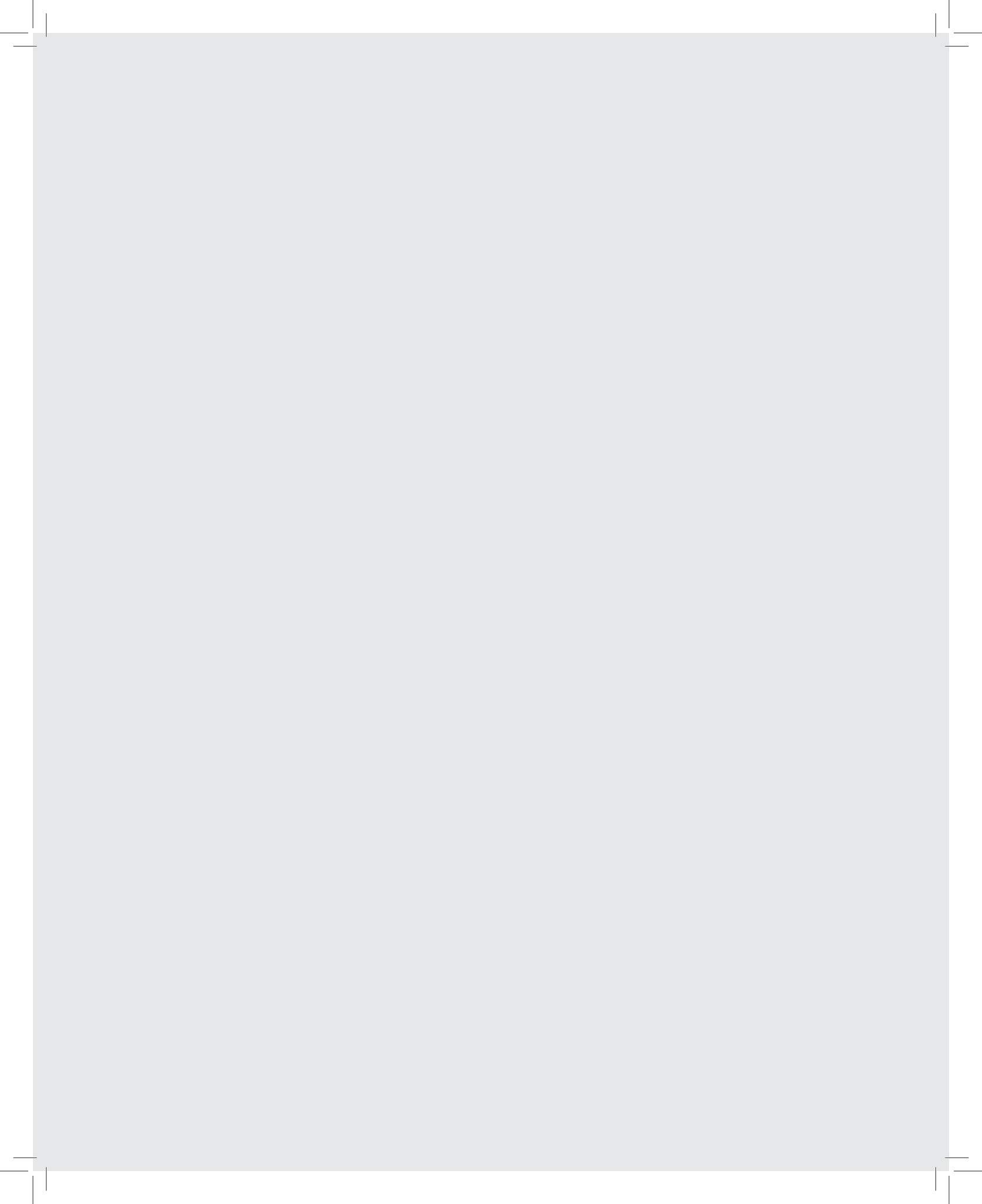

DRUGIDIO

Izdavač

Udruženje “1. Slavna – 111. Viteška brigada” Sarajevo

Za izdavača

Salko Hajdarević

Dizajn i DTP

Edin i Amra Mekić

Štampa

“Bemust” Sarajevo

Tiraž

1200 primjeraka